

De venerische ziekte, in al hare wijzigingen en gedaanten / Naar het Hoogduitsch, door G.J. Pool.

Contributors

Wendt, Johann, 1777-1845.

Pool, G. J. 1787-1854.

Publication/Creation

Rotterdam : J. Hendriksen, 1821.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/xmsesp6k>

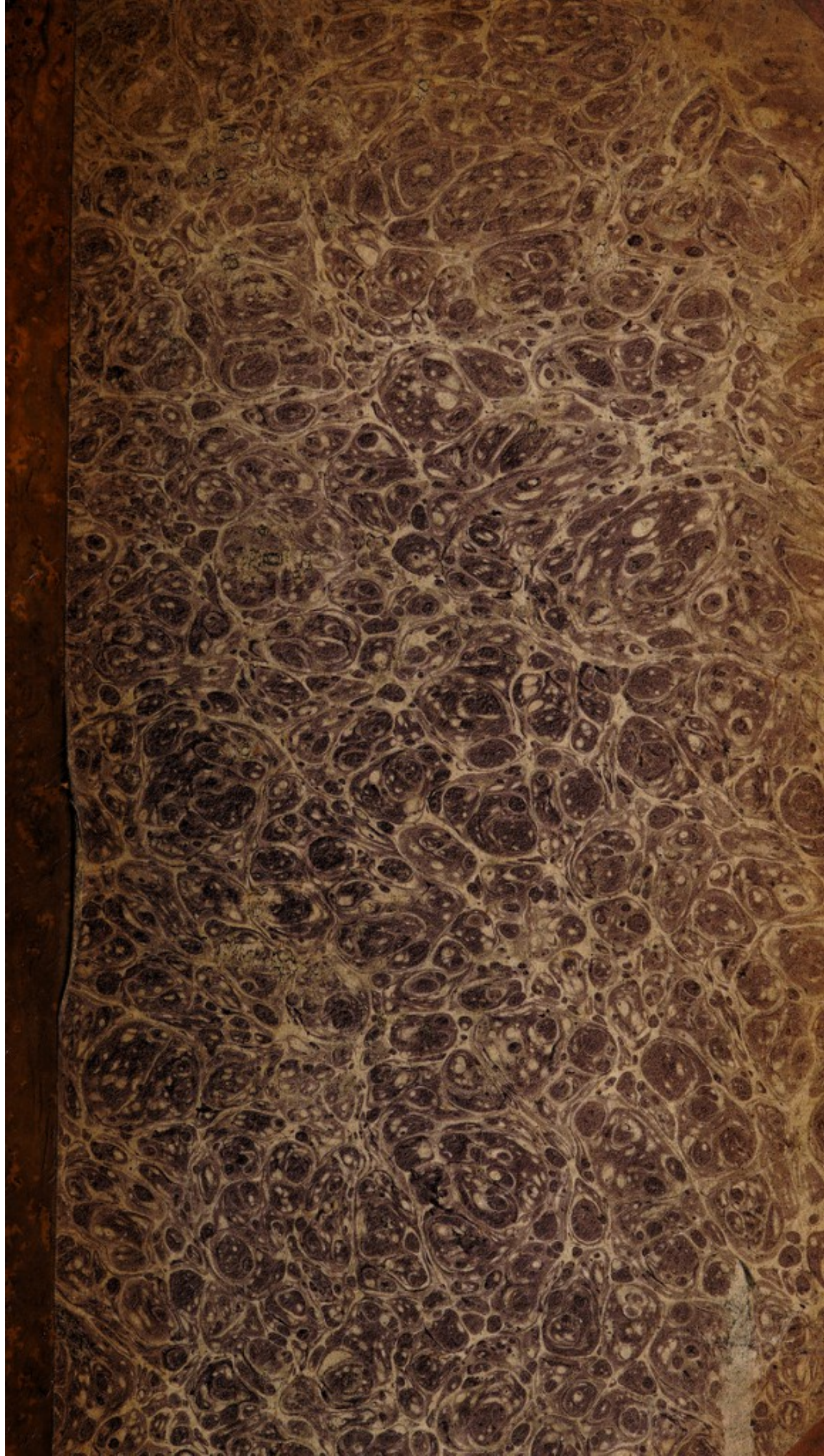
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

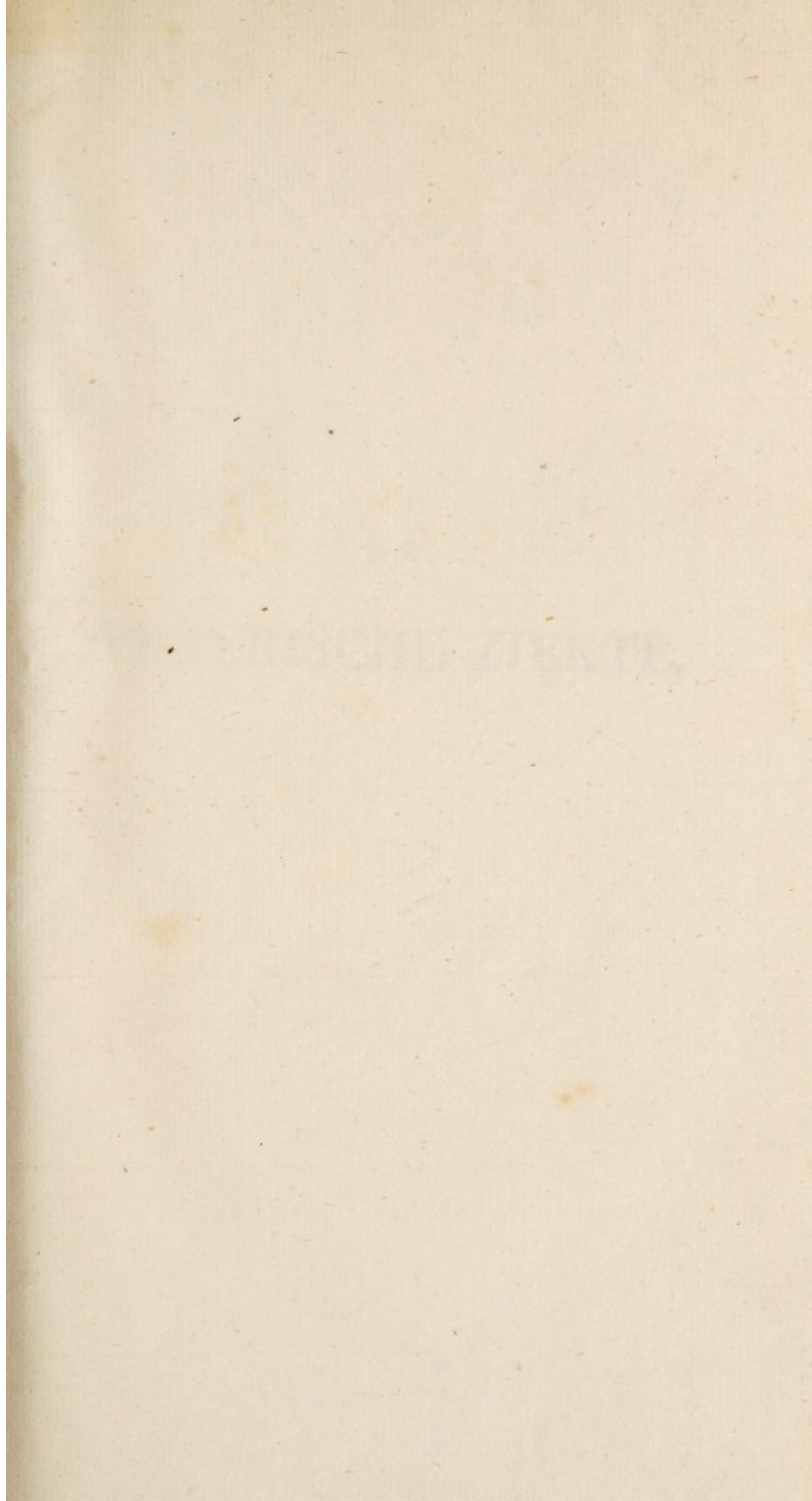
You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

54713/B

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

DE
VENERISCHE ZIEKTE.

VERZEICHNIS DER THEILE

DER DRUCKER

DES DRUCKER

VERZEICHNIS DER THEILE

DER DRUCKER

DES DRUCKER

VERZEICHNIS DER THEILE

DER DRUCKER

DES DRUCKER

VERZEICHNIS DER THEILE

DER DRUCKER

DES DRUCKER

D E
VENERISCHE ZIEKTE,
 I N
 AL HARE WIJZIGINGEN
 E N
 GEDAANTEN,

D O O R
 Dr. *J O H A N N W E N D T,*

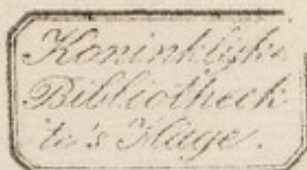
*ridder van het koninklijk Fransch legioen van eer;
 praktiserend geneesheer; gewoon hoogleeraar aan
 de hoogeschool te Breslau, en lid van vele ge-
 nees- en natuurkundige genootschappen enz.*

N A A R H E T H O O G D U I T S C H ,

D O O R
G. J. P O O L,

Doctor en praktiserend chirurgijn te *Moordrecht.*

T E R O T T E R D A M , B I J
J. H E N D R I K S E N ,
Boek- en Plaatdrukker. 1821.

VERBODEN TOEGANG

AL HAN

DEEL GELIJKEN REKEN

ORDAANING

WILLEM ROEF

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

DEEL GELIJKEN REKEN

D E N

ZEER GELEERDEN HEER

WILLEM FREDRIK BUCHNER,

MEDICINAE-CHIRURGIAE

E N

STADS DOCTOR TE GOUDA,

LID VAN HET PROVINCIAAL GENOOTSCHAP

VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE

UTRECHT, VAN HET GENOOTSCHAP TER

BEVORDERING DER HEELKUNDE TE

AMSTERDAM, VAN DAT TE HOORN,

ENZ. ENZ. ENZ.

WORDT

DIT WERK,

ALS EEN

BLIJK VAN BIJZONDERE HOOGACHTING

EN

VRIENDSCHAP,

OPGEDRAGEN

DOOR

DEN VERTALER.

V O O R R E D E

V A N D E N

V E R T A L E R.

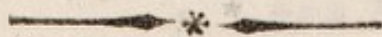
Dit werk, hetwelk mij niet ongeschikt scheen, in het Nederduitsch over te brengen, was reeds ter vertaling aangeboden, eer het werk van SWEDIAUR over de venerische ziekte in onze taal het licht zag; onvoorziene omstandigheden echter gaven aanleiding, dat hetzelfde niet eerder kon worden uitgegeven. Intusschen is de oorspronkelijke eerste en tweede uitgave in Duitschland, alwaar het, vooral aan geene werken over dit onderwerp, ontbreekt, met zooveel graagte ontvangen, dat ik mij durf vleijen, dat hetzelfde, ook bij ons, voor den beoefenenden geneesheer, doch vooral voor den heelmeeester ten platten lande, nuttig zijn zal, en hun in de venerische praktijk tot eenen doelmatigen leiddraad zal verstrekken; te

VIII VOORREDE VAN DEN VERTALER.

meer, daar het werk van SWEDIAUR tot dat einde te breedvoerig is, en te zeer in theoretische stellingen uitweidt, waardoor hetzelfde, uit 2 deelen bestaande ook veel hooger, in prijs komt.

De venerische ziekte en al derzelve toevallen zijn hier kort en zakelijk opgegeven; de behandeling is uit de zuivere bron eener achttienjarige ondervinding geput, en de schrijver heeft alle gewaagde stellingen en hypothesen getracht te vermijden, zoodat elk, die gelegenheid heeft gehad, venerische lijders te behandelen, met de hier voorkomende beschouwingen en behandeling ten volle zal moeten instemmen.

Mijn vriend, de geleerde Goudasche geneesheer W. F. BUCHNER, aan wien deze vertaling is opgedragen, heeft mij eenige aanmerkingen, die hij, in zijne uitgebreide praktijk, omtrent venerische lijders gelegenheid had te maken, medegedeeld, waarmede verrijkt dit boek den Nederlandschen genees- en heilkundigen wordt aangeboden, in de hope, dat hetzelfde aan de verdere volmaking der antivenerieke geneeswijze moge bevorderlijk zijn, en dus hoe langer hoe meer de verschrikkelijke gevolgen dezer ziekte mogen worden te keer gegaan. —

I N H O U D.

INLEIDING.

§	1. <i>Bepaling (definitio).</i>	Bl.	1
	2. <i>Verschillende benamingen.</i>		2
	3. <i>Ouderdom der ziekte.</i>		3
	4. <i>Oorsprong.</i>		—
	5. <i>Vermoedelijke oorzaken van den overgang in de syphilis.</i>		6
	6. <i>De eerste verschijnselen der venusziekte.</i>		7
	7. <i>De natuur der venerische smetstof.</i>		8
	8. <i>Vatbaarheid voor de venerische besmetting.</i>		9
	9. <i>Weg van besmetting.</i>		10
	10. <i>Werking der smetstof.</i>		13
	11. <i>Over de voorbehoedsels tegen de venerische ziekte in het algemeen.</i>		15
	12. <i>Verdeeling der venerische ziekte.</i>		16

PRIMITIVE SYPHILIS.

13.	13. <i>Verschijnselen der primitive syphilis.</i>	17
	VAN DEN DRUIPER.	
14.	14. <i>Bepaling van den druiper in het algemeen.</i>	18
15.	15. <i>Verschillende benamingen.</i>	—

§ 16.	<i>De oorzaken van den druiper.</i>	Bl. 19
17.	<i>Zitplaats van den druiper.</i>	21
18.	<i>Wijze van mededeeling des druipers bij den man.</i>	—
19.	<i>Gebreken, die met den venerischen druiper eenige overeenkomst hebben.</i>	23
20.	<i>Gevaarheid van de vloeistof des druipers.</i>	25
21.	<i>De druiper in verband met de afge- leide venusziekte.</i>	26
22.	<i>Gewoon verloop van den druiper.</i>	28
23.	<i>Verschynselen van eenen zeer hevigen druiper.</i>	29
24.	<i>Algemeene verklaring der toevallen.</i>	33
25.	<i>Voorzegging bij den druiper.</i>	35
26.	<i>Algemeene geneeswijze van den druiper.</i>	38
27.	<i>Geneeskundige voorschriften voor de bijzondere soorten van druipers.</i>	45
28.	<i>Gebreken des druipers, door medege- voeligheid ontstaan.</i>	53
29.	<i>De opgestopte druiper.</i>	59
30.	<i>Ontstoken gezwel aan de ballen.</i>	61
31.	<i>Voorzegging omtrent den ontstoken bijbal.</i>	63
32.	<i>Derzelver genezing.</i>	65
33.	<i>Kerettering van den bijbal.</i>	69
34.	<i>Verharding van den bijbal.</i>	70
35.	<i>Nakuur van den ontstoken bijbal.</i>	75
36.	<i>Ontsteking der voorstanderklier.</i>	76
37.	<i>Eindgevolgen dezer ontsteking.</i>	78

§ 38.	<i>Behandeling der ontstoken voorstanderklier.</i>	Bl. 79
39.	<i>Over het ontstaan der pisopstopping door medegevoeligheid.</i>	81
40.	<i>Voorzegging.</i>	82
41.	<i>Genezing der pisopstopping.</i>	83
42.	<i>Oogontsteking, door eenen onderdrukten druiper veroorzaakt, (conjunctivitis medorrhoea).</i>	87
43.	<i>Voorzegging omtrent deze ziekte.</i>	90
44.	<i>Geneeswijze dezer oogontsteking (conjunctivitis).</i>	91
45.	<i>Naziekten van den druiper.</i>	94
46.	<i>Verschijselen van den nadruiper.</i>	95
47.	<i>Oorzaken van den nadruiper.</i>	96
48.	<i>Kenteekenen der verscheidene nadruipersoorten.</i>	97
49.	<i>Verwisseling van den nadruiper met andere gebreken.</i>	99
50.	<i>Voorzegging omtrent den nadruiper.</i>	100
51.	<i>Algemeene geneeswijze der nadruipers.</i>	101
52.	<i>Behandeling van den nadruiper, uit verslapping ontstaan.</i>	102
53.	<i>Behandeling van den nadruiper, door ziekelijke prikkelbaarheid veroorzaakt.</i>	110
54.	<i>Geneeswijze van den nadruiper, door plaatselijke gebreken veroorzaakt.</i>	113
55.	<i>Het jeuken van den eikel.</i>	117
56.	<i>Voorzegging omtrent het jeuken des eikels.</i>	118

§ 57.	<i>Genezing van dit toeval.</i>	Bl. 118
58.	<i>De vernauwing der pisbuis.</i>	119
59.	<i>Onderscheid der verschillende soorten van vernauwingen der pisbuis.</i>	121
60.	<i>Oorzaken, waardoor deze vernauwingen worden begunstigd en voorbereid.</i>	122
61.	<i>Voorzegging omtrent de vernauwing der pisbuis.</i>	125
62.	<i>Geneeswijze van de vernauwingen der pisbuis.</i>	124
63.	<i>Van de zweren in de pisbuis.</i>	128
64.	<i>Over de venerische geaardheid der zweren in de pisbuis.</i>	129
65.	<i>Oorzaken van de zweer in de pisbuis.</i>	—
66.	<i>Voorzegging omtrent deze zweer.</i>	130
67.	<i>Genezing der zweer in de pisbuis.</i>	—
68.	<i>Verharding der voorstanderklier.</i>	132
69.	<i>Kenteekenen dezer verharding.</i>	—
70.	<i>Oorzaken dezer verharding.</i>	133
71.	<i>Voorzegging omtrent de verharding der voorstanderklier.</i>	134
72.	<i>Genezing.</i>	135
73.	<i>Druiper bij vrouwen.</i>	136
74.	<i>Onderscheid tusschen den druiper bij vrouwen en den gewonen witten vloed.</i>	138
75.	<i>Voorzegging omtrent den druiper bij vrouwen.</i>	140
76.	<i>Genezing van den druiper bij vrouwen.</i>	141

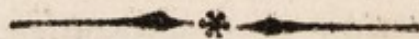
VAN DEN EIKELDRUIPER.

§ 77.	<i>Bepaling en verloop van deze ziekte.</i>	Bl. 143
78.	<i>Oorzaken van den eikeldruiper.</i>	144
79.	<i>Onderscheid tusschen eenen venerischen en niet venerischen eikeldruiper.</i>	145
80.	<i>Voorzegging van den eikeldruiper.</i>	146
81.	<i>Genezing van den eikeldruiper.</i>	147
82.	<i>Bepaling der venerische zweer.</i>	149
83.	<i>Beschrijving der toevallen.</i>	150
84.	<i>De kenteekenen, die den chancker van alle andere zweren onderscheiden.</i>	151
85.	<i>Bijzondere verschijnselen van den chancker.</i>	155
86.	<i>Gevaarheid der chankers.</i>	159
87.	<i>Voorzegging omtrent den chancker.</i>	—
88.	<i>Genezing van den chancker.</i>	161
89.	<i>Natuur van den chancker.</i>	167
90.	<i>Bepaling der phimosis.</i>	168
91.	<i>Verloop der phimosis.</i>	169
92.	<i>Oorzaken der phimosis.</i>	170
93.	<i>Voorzegging bij de phimosis.</i>	171
94.	<i>Genezing der phimosis.</i>	173
95.	<i>Beschrijving der paraphimosis.</i>	177
96.	<i>Oorzaken van de toesnoering der voorhuid achter den eikel (paraphimosis).</i>	178
97.	<i>Voorzegging bij de paraphimosis.</i>	179
98.	<i>Behandeling der paraphimosis.</i>	180
99.	<i>Bepaling van de liesbuil (bubo).</i>	183
100.	<i>Verloop van de liesbuil.</i>	—
101.	<i>Nadere bepaling van de liesbuil.</i>	184

§ 102.	<i>Oorzaken van de liesbui.</i>	Bl. 186
103.	<i>Voorzegging omtrent de liesbui.</i>	188
104.	<i>Behandeling van de liesbui.</i>	189
	SECUNDAIRE OF CONSECUTIVE SYPHILIS (algemeene of afgeleide venusziekte).	
105.	<i>Bepaling der secundaire venusziekte.</i>	198
106.	<i>Tijd, binnen welken de afgeleide venusziekte ontstaat.</i>	200
107.	<i>Nadere beschrijving der afgeleide venusziekte.</i>	201
108.	<i>De verschijnselen van de eerste soort.</i>	202
109.	<i>De venerische verschijnselen van de tweede soort.</i>	211
110.	<i>Het karakter der venerische ziekte (lues).</i>	217
111.	<i>Over de vermoede venusziekte (lues larvata).</i>	221
112.	<i>Voorzegging omtrent de venusziekte.</i>	225
113.	<i>De genezing der lues.</i>	230
114.	<i>Over de werking des kwikzilver in het algemeen.</i>	252
115.	<i>Over de bijzondere werking der verschillende kwikzilverbereidingen.</i>	256
116.	<i>Over de verschillende wijze, om het kwikzilver aan te wenden.</i>	237
117.	<i>Over de onvolkomene kwikzilverkalcken (oxydul. hydrarg.), die gewoonlijk in de venusziekte worden gebruikt.</i>	241
118.	<i>De kwikzilverzouten.</i>	250

§ 119.	<i>De volkomene kwikverzuursels (oxyd. hydrarg.)</i>	Bl. 261
120.	<i>Algemeene beschouwingen over de eerste soort van toevallen der afgeleide venusziekte (secundaire syphilis).</i>	264
121.	<i>Plaatselijke behandeling der venerische puisten.</i>	265
122.	<i>Plaatselijke behandeling der vlekken.</i>	266
123.	<i>Plaatselijke behandeling der venerische ontstekingen.</i>	267
124.	<i>Behandeling der consecutive zweren.</i>	268
125.	<i>Behandeling der kloven.</i>	271
126.	<i>Plaatselijke behandeling der venerische uitwassen.</i>	272
127.	<i>Plaatselijke behandeling der venerische beenziekten.</i>	274
128.	<i>Behandeling der beengezwellen en uitwassen aan de beenderen.</i>	276
129.	<i>Behandeling der venerische beenpijnen.</i>	278
130.	<i>Behandeling van venerisch beenbederf (caries syphilit.)</i>	279
131.	<i>Behandeling der venerische gewrichtsverstijving (anchylosis), en van het beenvleeschgezwel (osteosarcosis).</i>	284
132.	<i>Over de mercuriaal-dieet.</i>	286
133.	<i>Van den speekselvloed.</i>	290
134.	<i>Tegenaanwijzingen ten opzigte van het gebruik des kwikzilver.</i>	297
135.	<i>Natuur der kwikzilverbehandeling.</i>	309

- § 136. *De venerische ziekte van jongge-
borenen.* Bl. 312
137. *Middelen, welke, buiten het kwik,
tegen de venerische ziekte zijn aan-
geprezen.* 322

DRUKFEILEN.

Bl. 59 laatste regel staat de Vertaler lees Dr. B.

— 115	—	—	—	—	olfijolie	—	olijfolie.
— 151	4de	—	—	—	kere	—	deze.
— 172	11de	—	—	—	eike lin	—	eikel in.
— 216	23ste	—	—	—	(anchylosis)	—	(fragilitas ossium praeternaturalis).

INLEIDING.

§ 1.

Bepaling. (Definitio).

Onder venerische ziekte (*Lues venerea*) verstaat men eene aaneenschakeling van vele, grootendeels slepende ziekteverschijnselen, gewoonlijk veroorzaakt door eene smetstof, die aan de teeldeelen is aan gebracht, en die van daar in het ligchaam wordt opgenomen, en onder eenen ziekelijken toestand, met voortbrenging van ziekelijke gedaanteverwisselingen, verloopt. De stelling van WITZMAN zoude, zoo zij bewezen was, op deze verklaring eenigen invloed hebben. Hij geeft voor, dat de venerische ziekte, in het Noordelijke gedeelte van het *Europeesch Turkije*, zich niet alleen door besmetting voortplant, maar ook geduriglijk, van elke smetstof onafhankelijk, wordt voortgeteeld.

§ 2.

Verskillende benamingen.

Daar een onzuivere bijslaap de gewoonlijkste wijze van besmetting en de het meest plaats hebbende aanleidende oorzaak dezer ziekte is, zoo wordt de geheele omvang van de verschijnselen dezer ziekte het geschiktst, onder den naam van venerische ziekte, (*Lues venerea*) begrepen. — Men noemt dit gebrek ook *Syphilis*, eene benaming, waarvan de oorsprong verschillend wordt afgeleid; eenigen vertalen het woord uit het grieksche *συγ* en *φιλία* *cum amore*; anderen leiden het van *σῦς*, *sus*, af, en voegen de woorden *amor porcinus* of *suillus* te zamen. FRANCASTORI wil, dat de naam zijnen oorsprong heeft genomen van den herder *SYPHILIS*, die, volgens de fabel, de zon had gelasterd, en daarvoor tot straf met de *Lues* bezocht zoude zijn geworden. Eenigen ontleenen ook den naam *Syphilis* van het hebreeuwsche *Schafal* en van het arabische woord *Safala*, waardoor in beide talen het *beneden gelegen deel*, (*inferior pars*) en tevens ook het *nederige* of *onedele* (*vilis*, *ignobilis*) wordt aangeduid. Het kenmerken van deze ziekte, door de benaming van *Syphilis*, heeft daardoor, en wel met volkomen regt, dezelfde beduiding, als het joodsche woord *Schofel*. De namen *Malum Hispanicum*, *Morbus Gallicus*, en *Mal de Naples*, hebben op het vermoedelijk vaderland dezer ziekte betrekking.

§ 3.

Ouderdom der ziekte.

Het is zeker, dat vele der gebreken, die thans de *Lues* zamenstellen, zoo oud zijn, als het menschelijk geslacht. Het blijkt, dat deze ziekte in vroegere tijden dan eens *sporadisch*, dan weder eens *endemisch*, en dikwerf met schrikverwekkende zamenstellingen, geheerscht heeft; de melaatschheid schijnt in vorige eeuwen eene dezer zamenstellingen geweest te zijn. — Met het einde der 15de eeuw, en wel in 1493, volgens FULGOSIUS in 1491, is deze ziekte algemeener en eigendommelijker geworden, waardoor tevens het besmettend vermogen, meer en meer, schijnt te zijn toegenomen.

In voornoemd jaar was het, dat te *Parys*, *Milaan*, *Berlijn*, in *Italie*, en elders in Europa, vele menschen door deze ziekte gelijktijdiglijk werden aangetast; in *Polen* en *Silezie* breidde zij zich in den jare 1494, en wel het eerste onder de geringste klasse der Geestelijken, uit.

Men noemde deze ziekte *Malzei*, ook *Fransche schurft*. (Zie: *Möhsen's Geschichte der Wissenschaften in der Mark Brandenburg*, 1781).

§ 4.

Oorsprong der ziekte.

De meeningen over den oorsprong der venerische ziekte wijken zeer van elkander af; de voornaamste

schrijvers blijven hierin elkander niet gelijk, doch laten zich allen, in hunne deswege bestaande gevoelens, tot vier hoofdsoorten vereenigen.

1°. Dat de venerische ziekte een zeer oud gebrek is, en in geen en deele met het einde der 15^{le} eeuw is uitgebroken.

2°. Dat vele ziekten met het einde der 15de eeuw in de *Lues* ontaard en overgegaan zijn.

3°. Dat de venerische ziekte door de reisgezellen van COLUMBUS op derzelve tweede reis, uit *Amerika* naar *Europa* is overgebracht. Zij kwamen den 4 Maart 1493 aan land, welke dag, door *Boerhave* en *Astruc*, *Dies fatalis* genoemd wordt. Was deze besmettende ziekte waarlijk op dien dag naar *Europa* overgebracht, dan kan men hem, met regt, onder de rampzaligste van den *kalender* rekenen.

4°. Dat de venerische ziekte van de uit *Spanje* gedrevene Joden (*Maranen* genaamd) naar *Italië* overgebracht, en van daar in *Europa* is verspreid geworden. — Voor het eerste gevoelen zijn voornamelijk HELMONT, ZACUTUS, LUSSETANUS, DANIEL TURNER, HARRIS en meer anderen; ook vindt men in de schriften der ouden vele aanhalingen, die hiermede overeenkomen.

Hierop is ook zeer toepasselijk de stelling van MICHAËLIS, dat de venerische besmetting eene ziekte is, die om de duizend jaren uitbreekt, dan afneemt en langzamerhand geheel verdwijnt; hieruit wil MICHAËLIS verklaren, dat zij, ten tijde van MOZES en JOB, heerschende, maar in den leeftijd van HIPPOCRATES geheel niet aanwezig was.

Het tweede gevoelen wordt inzonderheid door NICOLAUS LEONICENUS, SANCHEZ, NATALIS, MONTESAURUS, verdedigd. Hiertoe behooren ook diegenen, welke in de verscheidene constellatiën des toenmaligen tijds den eersten kiem der *Lues* zochten, en deze ziekte algemeen, als een gevolg van den invloed der sterren, beschouwden.

De *Amerikaansche* oorsprong der venerische ziekte wordt verdedigd door LEONHARD SCHMAUS, JOH. CRATO, JOH. FERNELIUS, PET. LOWE, BOERHAVE, FREIND, FRIEDRICH HOFFMANN, ASTRUC, W. ROBERTSON, VAN SWIETEN en GIRTANNER, welke laatste nog een bijzonder gevoelen over het ontstaan dezer ziekte heeft opgesteld, waarin, geheel ten onregt, een te voren in twijfel getrokken stelsel, dat door latere berigten van LE BLOND bewezen is, tot bewijsgrond voor de eerste ontwikkeling der venusziekte wordt aangenomen; namelijk, dat het *Zuid-amerikaansch* insekt (*pulex penetrans. Lin.*), aldaar onder den naam van *Tschike* bekend, de geneigdheid bezit, zich aan de teeldeelen te plaatsen, en aldaar zoodanige zweren zoude voortbrengen.

Het gevoelen, dat de *Maranen* deze ziekte zouden hebben uitgebreid, hebben HENSLER en GRÜNER, door hun gezag inzonderheid, willen bewijzen.

Alle de hier opgegevene stelsels (met uitzondering van het laatste) werden van de geleerden, die toenmaals zeer tot twisten geneigd waren, op eene strenge wijze bestreden en verdedigd.

De belangrijkste strijd over dit onderwerp vond

tusschen twee leeraren van *Leipzig* zijnde POLLICH en PISTORIS, plaats, en werd door de schriften van LEONICENUS veroorzaakt. Dezelve is daarom belangrijk, omdat hij op eenen zeer indirekten weg de aanleiding tot de oprigting van de hoogeschole te *Wittenberg* en *Frankfort* aan den *Oder*, gaf.

Eene onbevooroordeelde beschouwing der ziekte en derzelver verschijnselen verdedigt de tweede meening, dat namelijk de venusziekte op den bovengangehaalden tijd, door ontaarding van andere ziekten, hare bepaalde en eigendommelijke geaardheid verkregen heeft.

§ 5.

Vermoedelijke oorzaken van dezen overgang.

De gesteldheid der lucht en der aarde (*constitutio aëris et terrae*) schijnt geen onbeduidend aandeel aan den overgang in deze soort van ziekte te hebben.

De *epidemie*, welke in dien tijd zoo kwaadaardig onder de volken woedde, de tusschenkomst der *Maranen* in *Italië*, onder welke zeker *endemische* ziekten heerschten, verklaren de mogelijkheid, dat in die omstreken de eerste overgang plaats vond. In dit geval had de venerische ziekte reeds voor het einde des jaars 1494 haren bepaalden vorm en gedaante: het zoo even aangehaalde en de in dezen tijd waargenomen verminderingen der melaatsche toevallen, na het ontstaan dezer ziekte, schijnen te bewijzen, dat

de melaatschheid het grondgebrek is, dat, onder eene andere gedaante, zich als venusziekte heeft daargesteld.

§ 6.

De eerste verschijnselen der venusziekte.

Wij weten zeker, dat de venusziekte bij hare eerste verschijning, met schrikverwekkende woede, geheele landen heeft verwoest, en den beroemdsten mannen van dien tijd het leven kostte. Zoo werden FRANS DE Iste, koning van *Frankrijk*, de keurvorst van *Maintz* BERTHOLD, en de kardinaal FREDRIK, bisschop van *Krakau*, haar slagtoffer. Ook keizer KAREL DE V, en de paus ALEXANDER VI, werden door haar gefolterd. —

Met mindere zekerheid kunnen wij bepalen, waarom tegenwoordig de venusziekte ons niet zoo hevig aantast. De verfijnde levenswijs, eene meerdere geneigdheid tot het zedelijke, en de strengste omzigtigheid, dragen tot dit alles zeer veel bij. Ook moet men de in den tegenwoordigen tijd verbeterde geneeswijze niet uit het oog verliezen; terwijl daarenboven de ontdekking bewezen heeft, dat, na verloop van tijd, meerendeels de hevigheid van zulke ziekten zich matigt, welke oorspronkelijk kwaadaardig waren.

Sommigen vermeenen, dat de thans meer plaats hebbende druipers insgelijks veel tot de mindere hevigheid der ziekte bijdragen; maar, bij dit alles, is het toch zeker, dat eene aan zich zelve overgelatene, of aan nadeelige inwerkingen blootgestelde,

Lues, ook thans nog, eene ten hoogste treurige wending nemen kan.

§ 7.

De natuur der venerische stoffe.

Het verschil, hetwelk er tusschen de denkbeelden van een vergift en eene smetstof, en tusschen *contagia* en *miasmata* bestaat, wordt ons genoegzaam geleerd, en wij kunnen het daarom hier, als bekend zijnde, voorbijgaan, en hier slechts mededeelen, dat de venerische smetstof een waar *contagium* is, dat steeds, door onmiddellijke aanraking, op gevoelige plaatsen kan worden overgebracht, doch niet vlugtig is. — In vorige tijden hield men de venerische smetstof voor een *humor melancholicus praeternaturalis*, welke de eigenschap zoude hebben, de warmte des ligchaams te verminderen, de deelen uit te droogen, en zich met het bloed te vermengen.

Eene vroeger genoegzaam algemeene, en tot op heden nog niet geheel verworpene, beschouwing van den aard der stoffe leert, dat het eigenlijk werkzaam beginsel van de voornoemde stoffe, een zuur is. FRANCISCUS DE LA BOE, COCKBURN en ASTRUC, hebben dit stelsel gehandhaafd. HORN en GIRTANNER sloegen hieraan te voren ook geloof, doch zijn er later van teruggekeerd. In den nieuweren tijd heeft BESNARD hieraan ook inzonderheid de hand gehouden. De voor dezen stelregel aange-

nomene, doch niet voldingende, gronden zijn de volgende:

a. Omdat de druiperstof en de etter van venerische zweren de blaauwe plantensappen rood verwen.

b. Omdat de venerische stof de wei verdikt, en, even als andere zweren, de beenderen, week maakt.

c. Omdat het vlug loogzout als een gewigtig middel ter genezing der venerische ziekte kan beschouwd worden.

PETER DESSAULT, WEBER, en eenige anderen verklaarden, dat de besmetting door kleine insekten geschiedde, welke zich in de afgescheidene smetstof bevonden, en welke de deelen, die zij aanraakten, zouden doorknagen, en in ontsteking zoude brengen. De *Pathologia animata* heeft algemeen weinig vorderingen gemaakt, en zal ook niet veel tot de verklaring der venerische besmetting bijdragen. —

Even zoo weinig licht zal in deze duistere zaak de verklaring der nieuweren verspreiden dewelke de werking der besmetting in de afgelegene bestanddeelen der smetstof (stikstof en koolstof) zoeken.

§ 8.

Vatbaarheid voor de venerische besmetting.

De menschelijke bewerktuiging bezit eene eigenaardige geneigdheid, om door deze stof besmet te worden, en deze ontvangbaarheid is, naar gelang der voorwerpen, veelvuldig gewijzigd, en meer of minder belangrijk. Slechts weinige voorbeelden bestaan

er van venerische besmetting bij de dieren. BAYFORD tracht de mogelijkheid van besmetting in het dierenrijk te bewijzen; en PAW verhaalt eenige hierop toepasselijke voorbeelden van honden, in Zuidamerika. De nieuwste door ATTENHOFER te St. Petersburg hierover in het werk gestelde proeven zijn niet weinig van belang.

§ 9.

Weg van besmetting.

De onmiddelijke aanraking der smetstof geeft de eerste aanleiding tot de ontwikkeling der venusziekte, zoodat de bijslaap de gewoonlijkste weg is, waarlangs de lijder besmet wordt. Ook elk ander deel is hiervoor door onmiddelijke aanraking vatbaar; kinderen kunnen, bij de geboorte, door de scheede besmet worden; wellustige kussen (*) kunnen insgelijks de aanleidende oorzaak der besmetting zijn; door het zuigen eens kinds is evenzeer eene wederzijdsche besmetting mogelijk; ook kan het aanraken van eene hand, welke vooraf eene venerische zweer aangeraakt heeft, deze ziekte voortbrengen. WALCH verhaalt een voorbeeld van eene vroedvrouw, welke, op

(*) In de meeste gevallen, waarin de mondholte en de keel met venerische zweren bezet zijn, vindt deze wijze van besmetting plaats; zeer dikwijls heb ik lijders behandeld, die aan deze ziekte leden, zonder immer te voren, of wel dadelijk, eenigerlei venerische besmetting aan de teeldeelen ondergaan te hebben. DR. B.

dusdanige wijze, meer dan 50 vrouwen besmette. Een diergelijk geval, dat in de gevolgen zeer verschrikkelijk was, vond ook, voor weinige jaren, in eene provincie-stad van *Silezie* plaats, alwaar eene moeder van den voornaamsten stand in die stad, door eene overigens onberispelijke vroedvrouw, welke van eene venerische vrouw aan den wijsvinger der regterhand door de smetstof was aangetast, en de aldaar voortknagende zweer verwaarloosd had, was besmet geworden, en aldus ook velen van de haren in eene verschrikkelijke ellende gedompeld werden (*).

Hiertoe behooren ook twee gevallen van venerische besmetting, welke ter gelijker tijd in twee verschillende steden dierzelfde provincie gebeurd zijn, en die geene geringe opmerkzaamheid, van de zijde der geneeskundige politie, verdienen. Men ontdekte namelijk bij meerdere Israëlitische jonggeborenen venerische toevallen, welke een naauwkeurig onderzoek der politie ver-

(*) Een soortgelijk voorval had ik gelegenheid, eenige jaren geleden, waart te nemen. Eene bejaarde vrouw, die als zuigster haar onderhoud verdiende, had eene vrouw, met venerische zweren aan de tepels, gezogen, en daardoor de besmetting medegedeeld. Spoedig werden hare lippen, tong en mondholte met soortgelijke zweren bezet; gelijktijdig zoogde zij nog eenige andere vrouwen, daar zij niets kwaads vermoedde, en hare ongesteldheid van den mond als eene onverschillige zaak beschouwde; al deze vrouwen werden door haar besmet, en kregen insgelijks venerische zweren aan de tepels, en besmette en wederkeerig hare zuigelingen. Eerst na verloop van eenigen tijd ontdekte zich de ware geaardheid dezer ongesteldheden; bij allen was eene geregelde kwikkuur noodig, om de herstelling tot stand te brengen. *Dr. B.*

eischten, en daaruit bleek meer dan waarschijnlijk, dat de besmetting door den besnijder, die volgens de regelen der Joodsche wetten (*talmud*) verpligt is, het bloed met de lippen, na de besnijding, uit het gewonde lid te zuigen, veroorzaakt was, en wel door eene kleine venerische zweer, welke deze man in de nabijheid der lippen had. Zoo werd de zoo zeer gevoelige zuigefing in gevaar gebragt, daar de verwonde plaats in eene onmiddelijke aanraking met de smetstof gesteld werd. —

Werktuigen van heel- en tandmeesters kunnen insgelijks de besmetting veroorzaken, waarvoor VAN SWIETEN voornamelijk bevreesd was, indien anders de daartoe noodige onreinheid der instrumenten bij eenen heelmeester zoude kunnen voorondersteld worden. Evenzoo zijn ook de algemeen in gebruik zijnde drinkglazen verdacht gehouden; en voorzeker heeft GRÜNER den avondmaalsbeker niet zonder grond beschuldigd. Of de uitwerpselen en afscheidingen uit het ligchaam de venerische besmetting kunnen mededeelen, wordt met regt in twijfel getrokken. Bij het algemeen gebruik van bedden en kleedingstukken zijn de omstandigheden meer bedenkelijk, dewijl hierdoor de mogelijkheid van besmetting plaats kan hebben, hoezeer GIRTANNER dit tegenspreekt.

Hiertoe behoort ook het onvoegzaam algemeen gebruik van tandschuijers. Bij het onderzoek der plaats gehad hebbende besmetting, moet de arts altijd op zijne hoede zijn, daar hij dikwerf door lijders, wier uiterlijke toestand hunne stilzwijgend-

heerl niet logenstraff, met opzigt tot het eerste ontstaan van hun gebrek, kan misleid worden. —

§ 10.

Werking der smetstof.

Op menigerlei wijze heeft men getracht te verklaren, hoedanig deze smetstof op ons ligchaam werkt. De vorige *theorie* nam deze smetstof voor een scherp bijtende vloeistof aan, welke zich met het bloed vermengt, en waaruit eene ziekelijke gesteldheid zoude geboren worden. Deze beschouwing wilde men door de puisten en zweren bewijzen, daar men dacht, dat hierdoor de stof uit het ligchaam gevoerd werd, en hetgeen, wat in het ligchaam bleef, zich op de zenuwen wierp, en aldaar pijnen veroorzaakte. Eene tweede toenmaals bejammerenswaardige en ongegronde leer van GALENUS zocht, bij de *Lues*, het voornaamste lijden in de lever, waarheen de smetstof dringen zoude. De grondstof van dezelve was, zoo als boven reeds is opgemerkt geworden, een tegennatuurlijk *phlegma*, welke de ligchamelijke warmte verminderen, en de deelen uitdroogen zoude.

De beschouwing van BOERHAVE verklaart de werking der venerische besmetting door een bederf van het celwijze weefsel, waarin de smetstof zich verspreidt. Hoewel ook deze beschouwing de verschijnselen niet geheel verklaren kan, blijkt hieruit echter de bijzondere ervaring van BOERHAVE; geen deel wordt zoo algemeen door de venerische smetstof aangetast, als het celweefsel. —

Zij, welke, met F. DE LA BOE en SYLVIVS, de ven-
nerische stof voor eene zuurstof houden, verklaren
derzelver aanwezigheid uit eene daardoor veroor-
zaakte opbruising.

HUNTER, die geloofde, dat een eigenaardige prik-
kel de naaste oorzaak (*causa proxima*) der vene-
rische ziekte was, vond vele nieuwere schrijvers, die
zich hierin met hem vereenigden. Ook FRITZE heeft
deze beschrijving in zijn handboek buitengemeen ver-
dedigd. —

Deze beschouwing verklaart insgelijks niets, daar
er altijd eene *petitio principii* overblijft.

Even zoo weinig verklaart de *theorie*, welke de
aanhangers van BROWN uit de grondstellingen van
hunnen meester afleiden; door de *intensiteit* van de
werking der smetstof zoude, naar hun gevoelen, eene
indirecte zwakte veroorzaakt worden, en hierin het
wezen der ziekte gelegen zijn. Wat er ook in deze
leer moge begrepen zijn, de wijze van besmetting kan
zij niet verklaren, daar zij de kwalitative verhouding, die
hier het voornaamste is, geheel over het hoofd ziet.

Met het verklaren, hoedanig de werking geschiedt, is
het even gesteld, als met het verklaren van vele andere
verschijnselen in den kring der levende natuur. De
scherpzinnigste *theorie* ontmoet hier vele duisterheden,
en kan den eigenlijken oorsprong niet voldoende
verklaren,

Hetgeen wij door aanhoudende en onbevooroor-
deelde waarnemingen over dit onderwerp weten, be-
rust op de volgende hoofdgronden:

De smetstof tast eerst de plaats aan, op welke zij wordt aangebragt; hierdoor wordt dan het water-
 vaatgestel aangedaan; korten tijd daarna deelt hierin
 dan ook het prikkelbare stelsel, en een ontstekingach-
 tig verschijnsel, aan de plaats der besmetting, duidt
 de opkomende ziekte aan; en eerst hierop, en slechts
 door veroorzaakte medegevoeligheid, geeft de veneri-
 sche smetstof hare inwerking op het zenuwgestel
 (*sensible system*) te kennen.

Deze smetstof werkt het meest in het ooglopend
 op het celweefsel, dat zij poogt te ontbinden en te
 vernietigen, terwijl zij daarentegen eene ziekelijke be-
 werktuiging in de deelen te weeg brengt. — Alle ver-
 schijnselen der *Lues* bevestigen allezins de waarheid
 dezer grondstelling. — De werking der venerische
 stof is niet altijd dezelfde, daar zij naar het onder-
 scheid der bewerktuiging gewijzigd wordt. SCHMIDT
 zegt hierom niet ten onregte, dat de arts zich het
 beste begrip der ziekte vormt, wanneer hij zich van
 de gesteldheid des venerischen lyders naauwkeurig
 onderrigt.

§ 11.

Over de voorbehoedsels tegen de venerische ziekte in het algemeen.

Aangezien de venerische stof slechts, door onmid-
 delijke aanraking van een gevoelig deel, op een tweede
 voorwerp wordt overgebracht, zoo kan dat alles groot nut
 aanbrengen, wat onmiddelijk, na de plaats gehad heb-

bende besmetting, wordt aangewend, om de nieuw overgedragene stof af te wasschen, of in hare werking te smoren; hetwelk echter, zal het eenen goeden uitslag hebben, naauwkeurig moet worden verrigt. Eene onvolledige handelwijze is, in een dus danig geval even als of dezelve niet verrigt was. Het zorgvuldig wasschen van het aan de smetstof blootgestelde deel, met zeepwater, of met prikkelende oplossingen, alsmede het waterlozen onmiddelijk na den bijslaap en dergelijken, worden hiertoe inzonderheid aangeprezen. Ook laat het zich niet betwisten, dat er middelen bestaan, welke, door het herhaald gebruik, de vatbaarheid der oppervlakte afstompen en verdooven, en alzoo de bewerktuiging voor de opneming der smetstof minder geneigd maken. Hiertoe preees men het uitwendig gebruik van zeer verdunde delfzuren en verschillende kwikzilverbereidingen aan, zoo wel in de gedaante van waschwater, als zalven. Het besmeren van dezelve met olie en vet voor den bijslaap, en de aanwending van meer diergelijke middelen, zijn over het algemeen weinig te vertrouwen. Hij is nogtans zeker gelukkig, die door de natuur voor deze besmetting gewaarborgd is; dit gebeurt wel zelden, maar het is toch uit meerdere onbevooroordeelde ondervindingen gebleken mogelijk te zijn. —

§ 12.

Verdeeling der venerische ziekte.

Daar de *Lues*, zoo als in eene der vorige para-

graphen is aangetoond, altijd door eene ontstekingachtige ongesteldheid, als ziekte, zich aankondigt, wordt uit dit verschijnsel de hoofdverdeeling van deze ziekte afgeleid. Men noemt namelijk de eerste verschijnselen der ziekte *primitive syphilis*, ook *medegedeelde*, en somtijds ook *plaatselijke venusziekte*; de laatste benaming is slechts in zoo verre gepast, als zij op de zichtbare verandering betrekking heeft. In den strengsten zin bestaat er in het bewerktuigd gestel geen afzonderlijk, bepaald plaatselijk, lijden, daar alle deszelfs deelen door een en hetzelfde beginsel worden bestierd, waardoor alles in het naauwst verband is gesteld.

De verschijnselen, welke na de eerste toevallen der *venerische* ziekte zich vertoonen, noemt men *secundaire syphilis*, ook *verspreide*, en, in tegenstelling van *plaatselijke syphilis*, ook *algemeene venerische ziekte*, soms tevens *constitutionele lues*. Wij zullen de verdeeling in *primitive* en *secundaire venusziekte* hier volgen.

PRIMITIVE SYPHILIS.

§ 13.

Verschijselen der primitive syphilis.

De *primitive syphilis* komt onder de gedaante van eenen druiper, eene zweer en ontsteking van den eikel voor. Sommigen hebben de *bubo inguinalis* (ontsteking der liesklieren), als een *primitief syphilitisch* toeval beschouwd; maar men

kan, tot heden toe, geen geval tot bewijs bijbrengen, dat een *bubo* (liesbui) onmiddellijk, na eenen onzuiveren bijslaap, verschenen is, en de *secundaire venusziekte* ten gevolge heeft gehad. Dikwerf zijn twee *primitive* (oorspronkelijke) gebreken het gevolg der besmetting. De hier opgenoemde gebreken der *syphilis* zijn noodzakelijke, en altijd aanwezige voorloopers der *venusziekte*, die echter, zoo lang zij als oorspronkelijke gebreken afzonderlijk plaats hebben, gewoonlijk niet met den algemeenen naam van *venusziekte* bestempeld worden.

VAN DEN DRUIPER.

§ 14.

Bepaling van den druiper in het algemeen.

Onder druiper (*medorrhoea*) verstaan wij gewoonlijk eene uitvloeijing van eene stof van verschillende kleur en dikte, uit de teeldeelen van beiderlei kunne. Elke te overbodige afscheiding van een slijm afzonderend deel wordt, in *sensu laxiori*, ook druiper genoemd. Zoo heeft men eenen *endeldarmdruiper*, *neusdruiper* en *oogdruiper*. Hier ter plaatse echter wordt alleen over de bovengenoemde vloeijing uit de teeldeelen gehandeld.

§ 15.

Verschillende benamingen.

Men heeft dit gebrek met verschillende namen bestempeld, welke gemakkelijk tot dwalingen aanleiding

kunnen geven. De naam *gonorrhoea* (zaadvloed) is in den regel voor dit gebrek zeer ongepast; *leucorrhoea* (witte vloed) is te onbepaald, en even dit is ook de naam *blennorrhoea* (slijmvloed). PLOUCQUET heeft eenen naam daarvoor van het afgedenbeeld van *Priapus* ontleend en *phallorrhoea* voorgeslagen; SCHMIDT noemt den druiper bij den man niet ten onregt *urethritis*, [en bij de vrouw *elytritis*.

§ 16.

De oorzaken van den druiper.

Bij den druiper kunnen even die drierlei oorzaken aangenomen worden, welke bij elke soort van ziekte, meer of minder blijkbaar, aanwezig zijn. De voorbereidende oorzaak (*causa praedisponens*) van dit gebrek moet in eene te zeer verhoogde gevoeligheid der inwendige oppervlakte van de pisbuis bij den man, en der scheede bij de vrouw, gezocht worden. De gelegenheid gevende oorzaak (*causa occasionalis*) is elk prikkelend ligchaam, dat de *urethra* in ontsteking kan brengen; een druppel geest van ammoniakzout, en een druppel van de *veneerische* stof, hebben, ten aanzien van de eerste bijkbare verschijnselen der ontsteking, eene gelijke uitwerking. Ook door het bovenmatig genot van zure vruchten en jongen wijn, en door het overbodig gebruik van de peper, van de *guajakhars*, en van meerdere diergelijke zelfstandigheden, is de druiper veroorzaakt geworden. Een man, die olijfolie, in

welke roode turksche boomwol geweekt was, genuttigd had, kreeg eenen zeer lastigen vloed uit den pisseweg. De naaste oorzaak (*causa efficiens*) is eene ontsteking van het inwendige slijmvlies der pissebuis en der scheede, welke, bij een langzaam verloop, volstrekt eene tegennatuurlijke afscheiding na zich sleept. Uit het reeds gezegde blijkt dus, 1. dat men, wanneer er geene voorbereidende oorzaak aanwezig is, eenen onzuiveren bijslaap, zonder eenig nadeelig gevolg, kan genieten, terwijl meer anderen, langs denzelfden weg, werkelijk kunnen worden besmet; en 2. volgt hieruit, dat de druiper, ten opzichte zijner aanleidende oorzaak, zoo veelvuldig is, als er nadeelige prikkelingen mogelijk zijn; hetzij dan, dat zij uitwendig aan het ligchaam aangebragt worden, of dat zij door eene ziekelijke werking van het inwendig gedeelte des ligchaams naar het uitwendig gedeelte worden heengevoerd, en op deze wijze de oppervlakte der pissebuis en der scheede in eenen staat van ontsteking brengen. Op zoodanig eene wijze kan men zich ook het ontstaan van den druiper door stofverplaatsingen het best verklaren. Eindelijk volgt hieruit, ten aanzien der *causa efficiens*, dat de geheele gesteldheid van den druiper steeds als eene ontsteking moet worden beschouwd, zoo als dezelve dan ook breedvoeriger, bij de verklaring der verschijnselen, zal worden voorgesteld.

§ 17.

Zitplaats van den druiper.

De eigenlijke zitplaats van den druiper bij eenen man is gewoonlijk in de pisbuis, waarin geene plaats te vinden is, die niet tot ontsteking kan worden gebracht; intusschen schijnt het, (zoo als de Italianer TERRANUS in het jaar 1709 het eerst leerde), dat de schuitswijze groeven, wegens hare ligging en haar maaksel, de voornaamste plaatsen zijn, die de prikkelende stof kunnen opnemen. De zitplaats van den druiper bij eenen man in de ballen, of, volgens MEAD, in de klieren van Cowper aan te nemen, is een zeer oud en reeds wederlegd gevoelen. — Bij vrouwen is de zitplaats in de diepten en groeven der scheede, en wel in haren bovensten omtrek. De pisbuis is zelden daarmee aangetast, en daarom heeft BELL groot ongelijk, wanneer hij, bij vrouwen, de zitplaats van den venerischen druiper in de pisbuis, en die van den goedaardigen witten vloed (*leucorrhoea*) in de scheede, wil hebben gezocht.

§ 18.

*Wijze van mededeeling des druipers
bij den man.*

Wat de ziektekundigen altijd zeer heeft bezig gehouden, is het ontstaan der druipers bij mannen; en wel de vraag, hoe dan de stof, welke den druiper veroorzaakt, inzonderheid gedurende den bij-

slaap, in de pisbuis, en vooral tot in de *fossa navicularis*, kan dringen. Door opslorping en weder afscheiding der smetstof, zoo als CRUIKSCHANK meent, laat het zich niet verklaren; even min laat zich ook het gevoelen van NISBET aannemen, volgens hetwelk, gedurende den bijslaap, een gedeelte van het uit te werpen zaad in de pisbuis terugblijven zou, zich met het onzuivere slijm uit de scheede zoude vermengen, en, bij de verslapping van het lid, in de pisbuis treden zou. Dit denkbeeld is reeds deswege zonder grond, dewijl de ondervinding leert, dat, ook zonder uitwerping van het zaad, besmetting mogelijk is. Velen, aan welke de indringing der smetstof onverklaarbaar scheen, beweerden dit, en stelden, dat de smetstof aan de opening bleef hangen, en dat de toevallen van het inwendige der pisbuis alleen door medegevoeligheid werden voortgebracht, hetwelk echter klaarblykelijk ongegrond is. Het denkbeeld van eene zamentrekking der pisbuis, waardoor de, bij den bijslaap, opgenomene stof dadelijk tot aan de *fossa navicularis* gebragt wordt, en zich daarin vasthecht, is niet geheel onaannemelijk, en, hoe gering ook zulk eene zamentrekkende beweging zijn mag, zij is echter niet geheel en al te ontkennen, en verkrijgt, door de van WEICKARD bijgebragte, en door WALCH navertelde, proeven, welke eenige onbeschofte wellustelingen aan zich zelve hebben gedaan, nog meer waarschijnlijkheid. Nadat zij namelijk, met het in laauwe melk gehouden lid, de

zelfbevlekking hadden volbragt, ontwaarden zij, korten tijd daarna, bij het waterlozen, dat er vooraf eenige druppels melk uitvloeiden.

De wijze van mededeeling der vrouwelijke druipers is ligtelijk te verklaren. Wij zullen hier vooraf van den mannelijken handelen.

§ 19.

Gebreken, die met den venerischen druiper eenige overeenkomst hebben.

Reeds boven is gezegd, dat elke nadeelige prikkeling, van buiten aangebragt, en eene inwendig opgewekte ziekelijke werking, eenen druiperachtigen vloed kunnen voortbrengen. Hierbij nu moet men in het oog houden, dat de geaardheid dezer vloeijing, inzonderheid in den beginne, uit derzelve toevallen bezwaarlijk is te onderscheiden.

Een toestand van hevige ontsteking, hardnekkige toevallen, vooral eene pijnlijke branding bij de waterlozing, het doorgaans stijf worden der roede met den nacht, en de langere duur des gebreks, zijn de teekenen, waaruit men in den loop der ziekte, met eenige waarschijnlijkheid, op eene *venerische* gesteldheid kan besluiten.

De zoogenaamde goedaardige druiper kenteekent zich, door zijne gematigheid, en vooral door de afwezigheid der twee laatstgenoemde toevallen. De slijmachtige vloeijing uit de pisblaas (*catarrhus vesicae*) onderscheidt zich gedeeltelijk door de zachtvaardigheid der toevallen, gedeeltelijk door de bij-

zonderheid, dat de slijmvloed, gedurende de waterlozing, het sterkste is. Sedert den tijd van BALFOUR heeft men den *venerischen* aard der druipers ontkend, en met gronden, die niets, dan dwaling behelsden, willen bewijzen, dat er geen ware *venerische* druiper bestaat, en dat de *chancker* van de druiperstof wezenlijk onderscheiden is. Reeds geschiedkundig wordt bewezen, dat aanvankelijk de *venusziekte* zonder druiper, (wiens bestaan men, zonder *syphilitische* oorzaken, sedert de vroegste tijden, kende) verscheen, en dat de laatste, eenige jaren later, zich bij haar gevoegd heeft, waaruit sommigen, zoo als boven reeds gezegd is, de mindere hevigheid der *venerische* gebreken, die zich daarna vertoonden, hebben trachten te verklaren. — ASTRUC, ANDRÉ, SWEDIAUR, MONTEGGIA, HARRISON, HUNTER, CULLERIER, SCHMIDT, en LANGENAU, hebben, door veeljarige ondervindingen, de *venerische* natuur van den druiper bewezen. HARRISON bragt den etter eener *venerische* zweer in de pisbuis, en zag hieruit eenen druiper geboren worden. De proeven van LAFONT GOUZI, (*Journal de médecine. Mei, 1810*) bewijzen daartegen geheel niets; hij legde eene blaartekende zalf op de plaats van het toompje aan, bij eenen lijder, die, sedert 20 dagen, aan eenen druiper leed, en ondervond, dat, ofschoon ook deze plaats met de uit de pisbuis vloeijende, dikke, geelgroene stof altijd overdekt was, dit nogtans na eenige dagen genas, zonder eene zweer ten gevolge

te hebben. Deze proef kan daarom niets bewijzen, dewijl, bij een reeds plaats hebbend oorspronkelijk gebrek, en eene daardoor hervoortgebrachte ontsteking, zelden een tweede van dezelfde geaardheid zich vertoont (†).

§ 20.

Geaardheid van de vloeistof des druipers.

Uit het tot hiertoe gezegde blijkt reeds, dat de druiper een toestand van ontsteking is, in een slijm afscheidend deel. Hetgeen alzoo, door verhoogde werkzaamheid, afgescheiden wordt, is eene wei, welke, naar mate de graad van ontsteking heviger en sterker is, in kleur en dikte verschilt, en dus waterachtig, slijm en etterachtig, met bloedige strepen

(†) Mijns bedunkens zijn de bedenkingen, tegen de *identiteit* van de smetstof, welke eenen druiper, en van die, welke *venerische* zweren voortbrengt, in het midden gebragt, geenszins op eene beslissende wijze wederlegd. Voor mij blijft het nog steeds hoogst waarschijnlijk, dat beide smetstoffen geheel onderscheiden van aard zijn, zoodat chankers nimmer eenen druiper, en de druipersmetstof nimmer chankers voortbrengt. Meermalen heb ik lijdens gezien met chankers in het voorste gedeelte van de pisbuis, sommige zelfs, bij welke de helft des eikels door dezelve verteerd was, zonder dat eene vloeijing uit den pisweg plaats greep; hetwelk toch, naar gronden van waarschijnlijkheid te oordeelen, had moeten geschieden. De smetstof immers had onmiddellijk op de inwendige oppervlakte der pisbuis gewerkt.

vermengd, voorkomen kan, en, bij den hoogsten graad van ontsteking, uit hoofde der vermeerderde digtheid van de door de ontsteking aangedane weivaatjes, zich menigmaal geheel ophoopt en stremt, waardoor de toevallen dikwerf eene schrikverwekkende hoogte bereiken; een toestand, welke niet alleen bij de ontsteking der pisbuis, maar bij de aandoening van ieder slijmvlies plaats vindt, zoo als BICHAT zeer juist heeft aangemerkt. Verkeerd is het, den vloed uit de pisbuis, als eenen uit de zweren der pisbuis afgescheiden etter, te beschouwen. Dat toch met de ontsteking van een slijmvlies geene zweer behoeft verbonden te zijn, om eene stof af te scheiden, is genoeg bekend; ook hebben de nasporingen van MORGAGNI, en de waarnemingen van eenen STOLL en HOFFMANN, getoond, dat er druipers zonder zweren zijn. De mogelijkheid nogtans van eene zweer, bij den druiper, kan nimmer worden betwist; vooral zal de *venerische* smetstof, bij eenen hoogen graad van gevoeligheid, de pisbuis ligt tot verzweering brengen, hetgeen, wel is waar, niet volstrekt noodzakelijk plaats grijpt, maar toch bij vele ontstekingsachtige ongesteldheden zeer dikwerf voorkomt. Ook hebben meerdere onderzoeken van den genoemden MORGAGNI bewezen, dat er druipers zijn, waarbij de ontsteking in eene verzweering overgaat.

§ 21.

De druiper in verband met de afgeleide venusziekte.

Het is onbetwistbaar, dat de *secundaire venus-*

ziekte even zoo wel door den druiper, als door eene *venerische* zweer, aan het geheele bewerktuigde gestel kan worden medegedeeld; doch hierbij kan en mag niet onopgemerkt blijven, dat de overgang van dit gebrek in deze ziekte zeer zeldzaam is. Een aanhoudende graad van ontsteking, en de duurzaamheid van eene zoo zeer vermeerderde afscheiding op eenen kleinen bepaalden omtrek, schijnt daar het lijden der overige deelen te vervangen, en door eene aanhoudende afleiding (in eenen verhevenen zin des woords) de verder zich verspreidende gedaanteverwisselingen te verhoeden. SCHMIDT gelooft, dat de gevallen, waarin door den druiper eene afgeleide *venusziekte* wordt voortgebracht, tegen de zoodanige, waarin dit door eene zweer geschiedt, als 1 tot 20, staan. Deze berekening echter schijnt voor den druiper al te gunstig te zijn gesteld (+).

(+) Vooronderstellende, dat de smetstof des druipers, en die der chankers, van eene verschillende geaardheid zijn, blijft het voor mij onbegrijpelijk, hoe de druiper ooit in staat zoude kunnen zijn, de *secundaire syphilis* voort te brengen. Eene zeer uitgebreide praktijk in deze ziekte heeft deze overtuiging steeds bij mij staande gehouden. Nog nimmer heb ik de *syphilis* gezien, zonder dat er zweren waren vooraf gegaan; wel heb ik meermalen lijdens ontmoet, die er zich op toelieden, mij te doen gelooven, dat een druiper van vroeger jaren de oorzaak van hun lijden was; maar nimmer bleven zij hunne verzekeringen volhouden, wanneer ik er op aandrong, om de waarheid te zeggen, vooral, wanneer ik hun het gevaar voor oogen stelde, dat zij zich, door hun ontkennen, berokkenden. Ook zijn meerendeels de *veneris*

Gewoon verloop van den druiper.

Eenige dagen na eenen onzuiveren bijslaap, gewoonlijk tusschen den tweeden en achtsten dag (hoogst zelden vroeger, menigmaal zelfs later) vertoont zich bij den man een gevoel van jeukte in de pisbuis, dat zich tot aan den eikel uitstrekt, en dat, verre van een onaangenaam gevoel te zijn, den reeds besmetten lijdere, meer dan gewoonlijk, tot den bijslaap prikkelt. Dit duurt eenige dagen voort, waarna het in eene vliegende, brandende, pijn overgaat, waarbij een waterachtig slijm, vooral wanneer men de *glans* drukt, afgescheiden wordt. Hiermede paart zich eene spanning van het lid, met een bijzonder gevoel langs hetzelfde, hetwelk zich tot in de ballen, de zaadstreng en liezen uitstrekt. De pijn, en vooral het brandend gevoel, neemt toe, en wordt, bij de waterlozing, zeer hevig. Dit gevoel strekt zich tot aan den mond des eikels uit, welke rood, ge-

schie lijdere menschen, wier levenswijze de gegrondste redenen geeft, om herhaalde besmetting, als zeker, te vooronderstellen. Ik herinnere mij, bij deze gelegenheid, het geval van eenen *Nederlandschen* stafofficier, die voor de 19de maal aan eenen druiper laboreerde. Hij was gewoon, zich zelven te behandelen, en nimmer iets anders te gebruiken, dan inspuitingen met rooden wijn. De uitkomst was steeds gelukkig; de man leeft nog, is reeds bejaard, en heeft nimmer eenig toeval der *syphilis* ondergaan; zoude dit wel plaats hebben gehad, indien hij 19 malen met chankergift ware besmet geweest? Dr. B.

zwellen, pijnlijk en zeer gevoelig is. De vloeijing krijgt dan eene meer geel of groenachtige kleur en eene etterachtige dikte; de pijnen nemen in hevigheid toe; de *urine* ontlast zich spaarzaam, en gaat, in den beginne, dikwerf in meerdere stralen af; de spanning van de roede wordt heviger; er grijpen pijnlijke oprigtingen, vooral des nachts, plaats, dewelke niet zelden met zaadverlies gepaard gaan; de lyder klaagt over persing tot den stoelgang, over onrustige nachten, en bevindt zich des avonds in een' tamelijk geprikkelden toestand. Wordt de gewone loop der ziekte, door eene slechte levenswijze of nadeelige behandeling, niet tegengewerkt, dan houden de toevallen allengs op; de pijn bij de waterlozing neemt af, de roodheid van den mond des eikels verdwijnt, de vloed wordt taajer en wit, behoudt de dikte eens dikken slijms, hetwelk zich tot draden laat trekken. Eindelijk ontdekt de lyder, nog slechts des morgens bij het ontwaken, eenen druppel dikke slijm aan de opening der pisbuis, die niet lang daarna ook verdwijnt.

§ 23.

Verschynselen van eenen zeer hevigen druiper.

Eigenaardige kwaadaardigheid der besmetting, veronachtzaamde of verkeerde handelwijze van de zijde des lijders, of van den arts, en andere ongelukkige omstandigheden, kunnen aan dit oorspronkelijk eenvoudig en goedaardig gebrek zoodanig eene kwaadaardige rigting geven, dat daardoor de lyder, in

vele opzigten, wordt in gevaar gebragt. Reeds bij de eerste verschijnselen neemt men eene afwijking waar, zoodat in kwaadaardige gevallen, kort na den bijslaap, de eerste toevallen zich vertoonen, en met snellen voortgang zich vermeerderen. Het schijnt, als of de snelheid der uitbarsting met den hevigen graad des gebreks in een evenredig verband staat. Zoo- dra de toestand van ontsteking grooter wordt, worden ook alle de in de vorige § opgegevene toevallen heviger. De spanning in de liezen is zoo belangrijk, dat de klieren aldaar opzwellen, zeer pijnlijk worden, en somtijds in ontsteking geraken, waardoor de lijder in het gaan zich gehinderd ziet.

De oprigtingen van de roede zijn bij dag en nacht dikwijls zoo sterk, dat er, zelfs in eenen geheel wakenden toestand, bij den lijder zaadlozingen kunnen ontstaan. In nog meer verergerde gevallen duren deze oprigtingen onafgebroken voort, welke dan de zoo lastige toevallen van *priapismus* na zich slepen. Bij zulk eenen aandrang van bloed in het ontstoken deel gebeurt het, dat de opgezette roede meerendeels naar beneden, zelden naar boven, op eene hevige wijze, gekromd wordt; een toestand, welke bij de ziektekundigen onder den naam van *chorda venerea* bekend is. Dikwerf scheuren, bij deze hevige krommingen, eenige kleine vaatjes, en verliest de lijder door den pisweg eenige oncen bloed; doch na dit bloedverlies, hoe bedenkelijk het ook den lijder toeschijne te zijn, vermindert gewoonlijk, op eene aanmerkelijke wij-

ze, de hevigheid der toevallen. Ook de voorhuid geraakt, deels door den hoogen graad der toenevende ontsteking, deels door de prikkeling van de, nu scherper wordende, afgescheidene stof, in ontsteking; zij sluit zich of voor den eikel, en zwelt zuchtig op, zoodat de terugbrenging onmogelijk wordt, of het *praeputium* trekt zich, vooral, wanneer de terugbrenging der voorhuid door den met dit toeval onbekenden lijder, in zijne angst daarover, met eenig geweld geschiedt, achter den eikel toe, zoodat daardoor de omloop des bloeds in den eikel geheel en al belemmerd wordt, en een oogenschijnlijk gevaar van versterving te verwachten is. Het eerste toeval noemt men *phimosis* (vernaauwing der voorhuid); het laatste *paraphimosis* (spaansche kraag); doch, omdat deze toevallen het meest met de *venerische* zweren gepaard gaan, zal ook, wanneer van deze gesproken wordt, over beide worden gehandeld.

De uitvloeiende stof is in dit geval dun, wanklenrig, dikwijls graauw; zij verspreidt eenen eigenaardigen onaangename reuk, vloeit zeer spaarzaam, en neemt, zelfs bij de verslimmering der toevallen, zoo af, dat men eenen zoogenaamden droogen druiper (*medorrhoea sicca*), als het gevolg van den hoogsten graad der ontsteking, waarneemt. Is het zoo verre gekomen, dan neemt ook het lijden der nabijliggende deelen toe; de stoelpersing vermeerdert zich, en de lijder kan, slechts met de sterkste inspanning, zijn water lozen (*dysuria*). In slimmere ge-

vallen is er volkomene pisopstopping (*ischuria*) aanwezig. Alle de omliggende deelen dragen de kenmerken eener hevige ontsteking; de voorstanderklier is pijnlijk, en bij het gevoel opgezwollen (*prostatitis*); de ballen zijn hard, in hunnen omtrek zeer groot (*epididymitis*), zeer pijnlijk en gedoogen geene aanraking. Onder zekere, tot hiertoe nog niet genoeg opgegevene, omstandigheden, ontstaat ook, na het plotseling verdwijnen, of wel na de zichtbare vermindering des vloods, eene eigenaardige, ten hoogste *acute* (snel toenemende) oogontsteking, dewelke in een blijkbaar verband met de ontsteking van den pisweg staat, en zulk een schielijk verloop heeft, dat zij dikwijls in weinige dagen met ongeneeslijke blindheid een einde neemt.

Bij de boven beschrevene toevallen van eenen kwaadaardigen druiper, wordt het geheele ligchaam, op eene hevige wijze, aangetast; er ontstaan verschijnselen van koorts, dewelke een klaarblykelijk ontstekingachtig karakter hebben; de pols wordt hard en snel, de *urine* rood, dikwijls als gevland; de huid is heet en droog; de lijder klaagt over dorst, drukking in het hoofd, en over een pijnlijk gevoel in den onderbuik. Vermindert ook de hevige graad van zulk eenen druiper, dan heeft echter het lijden des piswegs eenen langzamen loop, ja, al is het ook, dat al de ongunstige toevallen verdwenen zijn, de pijn in den pisweg, en de uitvloeijing blijven voortduren, en dusdanig ontstaat dan, als naziekte, de zoogenaamde nadruiper (*me-*

(*dorrhœa chronica*), die, door een aantal afwisselende toevallen, nog lang den lijder kwellen kan, en van welken nader nog zal gesproken worden. Ook blijven er, door den hevigen druiper en langdurigen nadruiper, dikwerf velerlei lastige gebreken over, waaraan de lijder gedurende zijn geheele leven kan onderworpen zijn, en waarvan mede nader melding zal worden gemaakt.

§ 24.

Algemeene verklaring der toevallen.

Eene naauwkeurige vergelijking van alle de toevallen des druipers toont duidelijk, dat zij gedeeltelijk van de ontsteking, gedeeltelijk van de belemmerde verrigtingen van het aangetaste werktuig, gedeeltelijk van de medegevoeligheid der deelen, en dikwerf ook van het daarbij plaats hebbend verlies van vochten, afhankelijk zijn. De druiper staat, zoowel ten opzichte zijner toevallen en gevolgen, als ten aanzien der in acht te nemen geneeswijze, tot het werktuigde gestel in dezelfde betrekking, waarin elke andere ontsteking tot hetzelfde staat, inzonderheid de zoodanige, welke in een slijmvlies heeft plaats genomen; om die reden is ook de geaardheid der ontsteking meer roos- dan ontstekingsachtig. Men heeft bij den druiper drie tijdperken, namelijk: het tijdperk van prikkeling (*stadium irritationis*), dat van toeneming (*st. incrementi*), en dat van afneming (*st. decrementi*).

De *opportunitéit* is in besmettende ziekten het tijdperk van aandoening (*infectionis*), en dit gaat den

druiper zoo duidelijk vooraf, dat het menigmaal eene soort van onvolkomene besmetting te weeg brengt, en zich alleen door een pijnlijk gevoel aan den eikel der roede, dat BUREAU het eerst heeft waargenomen, te kennen geeft, aldaar eenigen tijd aanhoudt, en zelden eerder wordt opgeheven, dan tot eene verdere besmetting den druiper volkomen heeft daargesteld, bij wiens verschijning ook deze pijn verdwijnt.

De toevallen, welke, bij het toenemen van den druiper, aan de ballen en in de liesstreek ontstaan, houdt SCHMIDT voor verschijnselen, die het plaats grijpen der afgeleide *venusziekte* aankondigen; hij heeft echter hierin ongelijk, daar de ondervinding leert, dat elke ontsteking van den pisweg, indien zij zeer hevig is, dezelfde verschijnselen kan voortbrengen, zonder dat hier juist eene *venerische* smetstof noodig is; men kan dezelve veel gemakkelijker uit de groote medegevoeligheid dier deelen verklaren. Het is eene wet van het bewerktuigd gestel, dat in het dierlijk ligchaam de teedere deelen, onder ongelukkige omstandigheden, het lijden van andere kunnen overnemen; ook zijn de deelen, welke óf naauw met elkander verbonden zijn, óf iets tot elkanders verrigtingen bijdragen, daaraan voornamelijk blootgesteld. Het eerste blijkt daaruit, dat de oogen kunnen worden aangetast, en het laatste uit het lijden der ballen, der voorstanderklier, der pisblaas, des endeldarms, en der liesstreek; toevallen, welke, elk afzonderlijk, behoorlijk nog zullen

overwogen worden. Bij dit alles laat het zich toch niet betwisten, gelijk ook reeds vroeger is aangemerkt, dat een druiper, welke met vele kwaadaardige toevallen verbonden is, het vermoeden van eenen waren *venerischen* oorsprong tegen zich heeft.

De verschijnselen van eene algemeene ongesteldheid, welke bij eenen hooger graad des druipers zoo duidelijk voorkomen, geven te kennen, dat er bij het prikkelbare en zenuwgestel eene hooge medegevoeligheid plaats vindt. De koortsachtige gesteldheid van den pols, en van de ligchamelijke warmte toont duidelijk aan, dat de prikkelbare werktuigen zijn aangedaan, terwijl de drukking in het hoofd, het gevoel van duizeligheid, en andere dikwijls daarbij komende toevallen, de medegevoeligheid der zenuwachtige deelen aanduiden. Ook hierin is het met den druiper, even als met andere ontstekingsachtige ziekten, gelegen.

§ 25.

Voorzegging bij den druiper.

De voorzegging bij den druiper berust op den graad der ontsteking; hoe eenvoudiger en beperkter de ontsteking in de pisbuis is, des te minder is deszelfs verloop gevaarlijk.

Een gewone druiper (zoo als dezelve in § 22 beschreven is) neemt meerendeels, bij eene doelmatige behandeling, met de 22 dagen, het langst met

de 4 weken, een einde. Anders is het met eenen kwaad-aardigen druiper (§ 25); deze kan zeer nadeelige gevolgen hebben. Hoe meer zich de ontsteking naar de blaas toe uitstrekt, des te gevaarlijker is het, dewijl hierdoor de ontlasting der pis belemmerd wordt, welker onderdrukking dikwerf zelfs het leven in gevaar brengt. Eene zoogenaamde opstopping van den druiper heeft gewoonlijk zeer slechte gevolgen. De zwelling der ballen, de ontsteking der voorstanderklier, de boven beschrevene oogontsteking, die op denzelfden volgen kunnen, zijn gebreken van het grootste aanbelang, en met derzelver verschijning is altijd gevaar verbonden. Door eene ziekelijke gesteldheid, voornamelijk bij kwaadsappigen, wordt dit gebrek zeer langdurig, hetwelk vooral bij klierzieke voorwerpen te vreezen is.

De druiper wordt inzonderheid door de treurige gevolgen, die bij denzelfden zoo ligt mogelijk zijn, eene hoogst gevaarlijke ziekte; vernaauwingen en verdikkingen van, als ook zweren in de pisbuis, eene opzwelling der voorstanderklier, en dergelijke gebreken, zijn dikwerf de noodlottige overblijfselen dezer ontsteking. Een verzuim in den leefregel, een mislag in de geneeskundige behandeling, en elke menigmaal niets beteekenende omstandigheid kan zoodanige gevolgen van den druiper veroorzaken, waardoor de rampzalige lijder, dikwerf nog in den hoogsten ouderdom zijns levens, kan gefolterd worden. WALCH heeft wel gelijk, wanneer hij de bij den druiper voorkomende spanning in den onderbuik

boven den buikring, en de pijnen in de bilnaadstreek, voor zeer bedenkelijke voorboden van nieuwe toevallen verklaart, en, bij voleindigde genezing, uit den dun blijvenden straal der pis, op de mogelijkheid van eene plaats hebbende vernaauwing of verdikking der pispuis besluit. Zulke schrijvers dwaalen, die gelooven, dat een druiper in weinige dagen kan genezen worden; hoewel ook WALCH verzekert, dat, onder zekere omstandigheden, vooral bij eene gunstige medewerking der ligchaamsgesteldheid zelve, de genezing van den druiper binnen den tijd van 8 dagen plaats hebben kan.

De druiper behoort *ad morbos acutos simplices*, en verloopt gewoonlijk tegen of kort na den 21 dag. Er zijn, wel is waar, ligte soorten van druipers, welke in 4 of 5 dagen verdwijnen; maar deze schijnen van geenen waren *venerischen* aard te zijn. De voorzegging bij den druiper hangt over het geheel van de leef- en geneeswijze af; daar, waar de arts en de lijder onberispelijk te werk gaan, zal ook alles, zelfs bij den hevigsten druiper, eenen goeden uitslag hebben en wel afloopen. Bij mistastingen echter kan men zeker staat maken, dat dezelve nimmer ongestraft zullen blijven. LANGNEAU heeft ongelijk, de luchtgesteldheid (*constitutio aeris*), bij het bepalen der voorzegging in deze ziekte, te veel in aanmerking te brengen.

Algemeene geneeswijze van den druiper.

Drie wegen kunnen der geneeskundige behandeling des druipers worden aangewezen:

1. dat men de aangebragte smetstof, zoo mogelijk, voordat deze ziekte is uitgebroken, vernietige en uit den weg ruime;
2. dat men den reeds aanwezigen toestand van ontsteking tegenwerke; en
3. dat men alle nadeelige gevolgen, (waaronder wij zoowel de overblijfselen der plaatselijke ontsteking, als de afgeleide *venusziekte* verstaan), zoek voor te komen.

De eenvoudigste wijze, om den druiper, na eenen verdachten bijslaap, te verhoeden, en alzoo den eerst aangewezen weg te volgen, is, zoo spoedig mogelijk, de smetstof zorgvuldig af te wasschen. Men herinnere zich hier het in § 18 aangehaalde voorbeeld van WEICKARD, en men zal ondervinden, dat een spoedig waterlozen, na den bijslaap, ten dien einde vooral doelmatig is, inzonderheid, als men, door het naar voren trekken der voorhuid, de *urine* eenigen tijd in de pisbuis terughoudt, en dan eensklaps uitlaat; eene handgreep, welke zeker zeer dikwerf eenen druiper, die anders belangrijk zoude geworden zijn, in zijne geboorte smoort. Men tracht ook door herhaalde inspuitingen van olieachtige en zachte, of ook wel van scherpe en prikkelende middelen, het gebrek voor te komen. Tot de eerste behooren: laauw

warne melk, laauw warne amandelolie en dergelijke; onder de laatste telt men vooral de oplossingen van bijtend loogzout en van het zoutzuur kwikzilver in een slijmachtig afkooksel. Door de eerste zoekt men de stof weg te spoelen, door de laatste hare werking te verijdelen en haar krachteloos te maken. Hoe doelmatig ook deze middelen, terstond na den volbragten bijslaap, mogen worden aangewend, men moet zich nogtans wachten, deze bijtende inspuitingen, te overdreven of te aanhoudend, te bezigen, daar men alsdan gevaar loopt, de ontsteking nog vroeger te doen plaats grijpen.

Zoodra, door de *urine* en door herhaalde inspuitingen, de aangebragte stof is uit den weg geruimd, dan zijn koude badingen van het mannelyk lid van zeer veel nut, omdat hierdoor de veelligt reeds aanwezig zijnde toestand van ontsteking het doelmatigst wordt weggenomen, en de ziekelijk verhoogde werkzaamheid het best wordt verminderd; alsdan echter zijn deze middelen niet meer geschikt en passende, wanneer de eerste verschijnselen van werkelijke ontsteking de onvermijdelijke aanwezigheid des druipers te kennen geven. De meer roosachtige ontsteking duldt volstrekt de aanwending van koude niet, wanneer het gebrek reeds werkelijk plaats vindt.

Is voorts het wezenlyk bestaan des druipers kennelyk geworden, dan komt de tweede weg van behandeling in aanmerking, en dezen volgt men door eene zuiver *antiphlogistische* (ontstekingwerende) geneeswijze, overeenkomstig met de hevigheid en

plaatselijke rigting des gebreks, als ook met de eigendommelijke gesteldheid des lijders, en de met dit gebrek verbondene zamenstellingen (*complicatien*).

Gelijk er bij weinige roosachtige gebreken aderlatingen worden aangewend, zoo wordt dit ook zelden noodig door eenen verhoogden toestand van ontsteking der pisbuis, zelfs niet, wanneer de prikkelbare deelen mede zijn aangetast; het aanleggen van bloedzuigers integendeel vindt meer plaats. De zachte of ooftzure, of slijmsuiker inhoudende afdrijvingsmiddelen mogen, in het hevigste tijdperk der ontsteking, niet verzuimd worden. Ook zijn sommige midde-zouten, vooral het *nitras potassae dep.*, *tartris potas. dep.* en het *sulphas sodae*, in eene verdunde gedaante en in kleine giften toegediend, van zeer veel nut; men behoeft dan voor de zoo zeer gevreesde werking dezer zouten op de piswerktuigen in het geheel niet te schromen. Hierbij is eene strenge leefwijs, zamenstemmende met heel het plan van genezing, allernoodzakelijkst, eene enkele afwijking daarvan heeft, dikwerf nog voor den afloop van eenen dag, verergering aller toevallen ten gevolge. Onthouding van krachtige vleeschspijzen, die sterk gezouten en met specerijen aangezet zijn, en eene even zorgvuldige onthouding van alle geestrijke dranken, benevens vermijding van elke verhitting, zijn noodzakelijke voorwaarden van een gewenscht en gelukkig gevolg. Ligte kost, en verdunnende, waterachtige en slijmachtige dranken zijn hiermede tevens aangewezen; slechts mag van deze laatste geen misbruik worden ge-

maakt, dewijl hierdoor anders ligtelijk de maag in hare verrigtingen lijden kan, en gelegenheid tot eenen nadruiper kan gegeven worden.

Heulsap en kamfer zijn twee middelen, bij den druiper in vele opzigten aan te bevelen, doch, bij den hoogsten graad des druipers, slechts onder zeer naauwkeurig bepaalde omstandigheden aan te prijzen. Het *opium* is slechts dan van zeer veel dienst, wanneer de gevoeligheid in het geheele bewerkte gestel op eene zeer aanmerkelijke wijze verhoogd is; terwijl daarentegen de kamfer slechts dan met nut kan worden toegediend, wanneer de bloedvaten zeer sterk zijn opgevuld, en eene daaruit ontstane ziekelijke spanning aanwezig is. Pisdrijvende middelen mogen, in het tijdperk van ontsteking, in het geheel niet worden aangewend, dewijl, door derzelver onvoorzigtig gebruik, de ontsteking veelal zoodanig toeneemt, dat er door medegevoeligheid andere gebreken ontstaan; de conserf van jeneverbesen is het eenigste middel, hetwelk, met een slijmachtig afkooksel verdund, hier nog zoude kunnen toegediend worden, zoodra de hevigste graad van ontsteking verdwenen is.

De door PEYRILHE vroeger, en na hem door BESNARD aangeprezen *ammonia* kan, bij den ontstoken druiper, even zoo min van goed gevolg zijn, als de spaansche vliegen, de *cochenille*, de aluin en dergelijke *empyrische*, bij ontstekingachtige gebreken hoogst nadeelige, middelen.

HERCULES SAXONIA (*luis venereae perfectissi-*

mus tractatus ex ore HERCULIS SAXONIAE Patavini. Patav. 1597, c. 37.) geeft den zoo schandelijken, als ondoelmatigen raad, den druiper door den bijslaap met een gezond voorwerp, en wel met een meisje, te genezen, waartoe hij inzonderheid de negerinnen aanbeveelt. PELARGUS was de eerste, die deze dwaasheid tegensprak en wederlegde. SWEDIAUR verhaalt, dat in *Afrika* de ezellen als zoodanig een geneesmiddel worden gebruikt.

De plaatselijke behandeling van den druiper vereischt rust van het lid, en de hoogste zindelijkheid; de eerste bevordert men door het aanleggen van eenen schortband, en de laatste door een herhaald wasschen met een laauw warm slijmachtig afkooksel of melk, waartoe ook plaatselijke of zoogenaamde stoelbaden doelmatig zijn.

De inspuitingen waren voormaals, vooral sedert BOSSI zijne leerstellingen dienaangaande heeft kennelijk gemaakt, de hoofdmiddelen bij de genezing des druipers; inzonderheid waren zij, doordien men de druipers voor plaatselijk en niet *venerisch* beschouwde, bij de behandeling dezer ziekte een onontbeerlijk middel geworden. Men prees dezelve reeds bij de eerste toevallen aan, en voor elk afzonderlijk tijdperk wist men dezelve, als zeer heilzaam, aan te bevelen; doch de verbeterde inzichten der nieuweren hebben derzelver gebruik wederom zeer beperkt.

Wordt de druiper doelmatig behandeld, en door eene prikkelende geneeswijze de ontsteking niet ver-

hoogd, noch ook door een overdreven gebruik van verslappende middelen eene verzwakking (*atonie*) voortgebragt, dan geneest de druiper, zonder dat er zich gegronde aanwijzingen tot inspuiting opdoen. De laatste dag der ontsteking zal de eerste der genezing zijn; waarbij het nogtans van zelve spreekt, dat *en* de lichamelijke gesteldheid van den lijder, *en* zijne leefwijs geene hindernissen moeten in den weg leggen. Bij den zuiver ontstekingachtigen druiper zijn de inspuitingen veelal nadeelig, en slechts eene voorzigtige aanwending van een verzachtend, de ontsteking tegenwerkend vocht, laauw warm gemaakt zijnde, van nut. In omstandigheden, waarin het *opium* tot inwendig gebruik passende is, kan ook bij dat laauw warme vocht eene kleine hoeveelheid van dit middel worden gevoegd. De prikkelende, zamentrekkende, en opdroogende inspuitingen, uit kwikzilver en andere metaalzouten, uit loodbereidingen, balsems en zamentrekkende afkooksels, zamengesteld, mogen, ofschoon altijd met de grootste voorzigtigheid en in giften, die aan de lichaamsgesteldheid en den duur der ziekte geëvenredigd zijn, slechts dan worden aangewend, wanneer er geen toestand van ontsteking meer, maar een zoogenaamde nadruiper aanwezig is.

Moeten er inspuitingen worden gedaan, dan is daartoe, bij mannen, eene eenvoudige tinnen spuit, met eene korte, kegelvormige, welgeronde punt voorzien, en in de vereischte rigting aangebragt, het meest geschikte werktuig. De pomp, hiertoe door

HAHNEMAN voorgeslagen, is overbodig, en, uit hoofde der moeilijke aanwending van dezelve, af te keuren. Ditzelfde geldt ook van het inbrengen van geneesmiddelen in de pisbuis, door middel van een haarpenseel, door CLOSSIUS voorgeslagen. De oplosbare *bougies*, door HECKER aangeprezen, zijn, bij vele naziekten van den druiper, met niet weinig nut, te gebruiken, doch bij plaats hebbende ontsteking eens beginnenden druipers te verwerpen.

Wat den derden weg van genezing aanbelangt, dezen bewandelt men het best, wanneer men de bij den tweeden opgegevene voorschriften zorgvuldig opvolgt. Het lijden, door medegevoeligheid ontstaan, en de naziekten zijn gewoonlijk voortbrengselen van slechte behandeling en ondoelmatige verzorging.

Zoolang over het algemeen de druiper voor eene niets beteekenende en slechts plaatselijke ziekte door vele artsen gehouden wordt, en door pralers en kwakzalvers met de nadeeligste en ondoelmatigste middelen wordt behandeld, zoolang ook zullen alle de gebreken, die door medegevoeligheid ontstaan, alsmede alle naziekten van den druiper, waaronder ook de afgeleide *venusziekte* te rekenen is, een niet zeldzaam verschijnsel zijn. Vooral brengen de zoo ondoelmatige inspuitingen groot nadeel te weeg, en veroorzaakt het misbruik van loodbereidingen vaker eene verdikking van den pisweg, dan ooit de aan zich zelve overgelaten druiper, met al deszells toevallen en hoe ook gesteld, veroorza-

ken kan. Zoo zijn reeds door het onbezonnen gebruik der verschillende zwavelzuren en der zamentrekkende inspuitingen meer vernaauwingen hervootgebracht, dan dit ooit door den hoogsten graad van ontstokene druipers had kunnen geschieden.

Zelfs het plaatselijk misbruik van het *opium* en der kamfer is nimmer zonder nadeelige gevolgen gebleven. Vele ondervindingen bewijzen, dat beide eene soort van verzwakking en onvermogen veroorzaken, zoo als nog onlangs REBENTISCH (*HORN'S Archiv.* 1811. *Jan. und Febr. Heft p.* 158.) met opzigt tot het *opium* twee gevallen heeft bijgebracht; en, hoe verschillend nu ook de werking van beide deze middelen op het menschelijk gestel mogen zijn, dit verschijnsel laat zich niet moeijelijk verklaren.

Uit § 21 blykt, dat er zelden eene *secundaire venusziekte* op den druiper volgt; nogtans eischt de voorzigtigheid, dat men, bij alle soorten van druipers, welke een zeer kwaadaardig en hardnekkig verloop hadden, en met welke toevallen, door medegevoeligheid hervootgebracht, gepaard gingen, de mogelijkheid van eene afgeleide *venusziekte* aanneeme, en zich, met bedachtzaamheid en zorgvuldige oplettendheid op de lichamelijke gesteldheid des lijders, van eene ligte *mercuriaal-kuur* bediene.

§ 27.

Geneeskundige voorschriften voor de bijzondere soorten van druipers.

Reeds uit de algemeene bemerkingen aangaande

de genezing des druipers blijkt ten duidelijkste de eenvoudige en gelijkmatige wijze, waarop zulk eene ontsteking moet worden behandeld, indien men een gewenscht en gelukkig gevolg zal kunnen verwachten. De meer bijzondere voorschriften zullen dit nog nader staven.

Wanneer, na eenen verdachten bijslaap, ondanks het gebruik van alle behoedmiddelen, die in de vorige § zijn opgegeven, de mogelijkheid des druipers te vreezen is, dan is het zeer heilzaam, dat de lijder de boven aangehaalde koude wasschingen met gewoon water, of met een verdund water van GOULARD, gebruikt, en ook de teeldeelen, den bilnaad, en de liesstreek met eene spons nat maakt en bet; voor de teeldeelen en den bilnaad is inzonderheid een plaatselijk koud bad, welks aanwending niet moeilijk valt, zeer geschikt. Reeds dan is eene leefwijs, die de ontsteking tegenwerkt en afweert, aan te prijzen; vooral moet het genot van zwaar verteerbare, en sterk gekruide spijzen, als ook van alle sterke en geestrijke dranken, zorgvuldiglijk worden vermijd; de lijder moet eenen schortband dragen, het bed van veren met eene matras verwisselen, en zich zoo stil mogelijk houden; elke verhitting, vooral elke prikkeling en opwekking der teeldrift, is schadelijk, en daarom moet de lijder het gezelschap van vrouwen ontwijken, en den bijslaap geheel vermijden. Ligte spijzen zijn, inzonderheid des avonds, aan te bevelen, en hiertoe zijn bijzonder geschikt ligte groenten en ooft. De verdun-

nende dranken, hier voor te schrijven, zijn: zuiver water, suikerwater, dun gerstewater, dunne amandelmelk, en melk, met water verdund. Intusschen moet men den leefregel altijd zorgvuldig naar de persoonlijke gesteldheid des lijders inrigten, en daarom moeten b. v. aan zwakke voorwerpen, en vooral aan de zulke, welke aan maagverzwakkingen lijden, tot spijs een zachte vleeschkost, en tot eenen gewonen drank, ligt versch bier of wijn, met zes deelen water verdund, worden toegestaan.

Wanneer er pijn in den pisweg ontstaat, de opening van denzelfden rood wordt, en de waterlozing in den pisweg een brandend gevoel veroorzaakt, dan moet de aanwending der koude baden op het reeds roosachtig ontstoken deel worden gestaakt, en slechts de liesstreek en de balzak kunnen nog, hoewel altijd met de noodige voorzigtigheid, op de boven gemelde wijze gewasschen worden. De voorgeschreven leefregel, tot tegenwerking der ontsteking, blijft dezelfde, en moet zelfs bij voorwerpen, die zulks verdragen kunnen, nog naauwkeuriger worden bepaald en nog enger worden begrensd. Elk toeval moet nu zorgvuldiglijk worden gadegeslagen, ten einde men des noods terstond de vereischte hulp kunne aanbrengen. GIRTANNER legt met regt den arts de verpligting op, het lijdend deel naauwlettend te bezigtigen, opdat geen voorkomend toeval, vooral de eerste vorming eener *chorda*, *phimosis*, en dergelijke meer, aan het oog ontsnappe.

Zoodra de uitvloeijing begint, moet men de hoogste zindelijkheid in acht nemen; de roede moet dikwijls met laauwe melk, of met een afkooksel van malven of wollekruid, afgewasschen worden; terwijl, is de voorhuid zeer lang, het noodig en nuttig is, dat men, eenige malen 's daags, een weinig van de boven genoemde vochten tusschen de voorhuid en den eikel laauw warm inspuut.

Neemt de ontsteking toe, hetgeen men uit de verhoogde branding bij de waterlozing, uit de zwelling der roede, en uit de roodheid van de opening des eikels, ligtelijk ontdekken kan, dan moet eene ligte melk van amandelen of van hennepzaad, met *nitras potas. dep.*, toegediend worden, bij voorbeeld:

Rp. Nitrat. potass. dep. dr. un. sem.

Solve in

Emuls. amygd. unc. dec.

et adde

Syrup. simpl. unc. unam.

M. d. sig.

Alle 2 uren een half theekopje te nemen.

Of:

Rp. Sem. cannabis unc. un.

f. cum

Aq. commun. libr. un.

l. a. emulsio,

in qua solve

Nitrat. pot. dep. dr. un. sem. et adde

Syr. althaeae unc. unam.

M. d. sig.

Als het vorige te gebruiken,

Het zal den lijder ook eenige verligting aanbren-
gen, wanneer hij bij het waterlozen de roede in een
verzachtend warm vocht houdt.

Wordt de stoelgang traag, of zijn er *gastrische*
onzuiverheden aanwezig, dan geve men *lenientia*,
bij voorbeeld:

R_x. *Tartris potass. dep. unc. sem.*
Mannae electae unc. duas,
solve in
Decocti hordei ferv. unc. dec.
M. d. sig.

Alle uur twee eetlepels te nemen.

R_x. *Pulpae tamarind. unc. un. sem.*
Tartr. pot. depurat. unc. sem.
Syr. rubi idaei q. s.
Ut. f. electuar. molle.
d. ad vasculum.

Sig. 's morgens en 's avonds 2 theelepels vol te
nemen.

SIJDENHAM hield de *purgantia* voor de voor-
naamste geneesmiddelen des druipers. BOERHAVE
was ook van dit gevoelen; doch zij zijn slechts in
de zoo even opgegevene gevallen dienstig. Intus-
schen moeten alle *drastisch* werkende, bittere en
harsachtige geneesmiddelen op het zorgvuldigst wor-
den vermijd, en hierom is de door GIRTANNER zoo
zeer aangeprezene *rabarber* hier geheel ongeschikt;
zelfs zijn de sennabladeren niet aan te raden. Dat
de *rheum* anders eene heilzame werking op de pis-
werktuigen heeft, is onbetwistbaar, doch bij den

ontstoken druiper is dezelve klaarblykelijk zeer na-
deelig.

Een in alle ontstekingen der slijmvliezen bijzonder
eigenaardig en doelmatig *antiphlogisticum* is de
calomel, en deze kan ook, bij den druiper, in het
tijdperk der ontsteking, met veel nut worden toege-
diend, te meer, daar dezelve de hier zoo heilzame
buiksontlastingen, zoo als meerdere waarnemingen
van den nieuweren tijd volkomen bewijzen, op de
doelmatigste wijze bevordert. Het best en het vei-
ligst gaat men te werk, de *calomel*, waar dezelve
niet zoo zeer als *antisymphiliticum*, maar als *anti-
phlogisticum* wordt toegediend, met zwavel te ver-
binden. Dit geldt niet alleen met opzigt tot den ont-
stoken druiper, maar ook voor alle ontstekingen,
welke het gebruik van de *calomel* vereischen. De
gronden voor zulk eene zamenvoeging zal ieder lig-
telijk insien, die niet geheel onbekend is met de
werkingen van de zwavel, en met haren invloed op
het menschelijk gestel, alsmede met hare betrekking
tot de *calomel*. Het beste voorschrift, om de *calo-
mel*, in het tijdperk der hevigste ontsteking, *scopo
purgandi* en als *antiphlogisticum*, toe te dienen, is:

R_p. *Muriat. hydr. oxyd. gr. xxiv.*

Sulph. depur.

Lap. cancr. ppt. scr. ij.

Sacchar. canar. scr. iv.

M. divide in pulv. No. viij.

D. sig. 's morgens en 's avonds een poeder.

Dikwerf verbieden het sommige omstandigheden;

alle die voorschriften, die reeds, met betrekking tot genees- en leefwijs, zijn opgegeven, te volgen; nog vaker houdt de lijder zelf den druiper voor eene te onbeduidende ziekte, om zich voor haar zoo vele moeite en opoffering te laten welgevalen; maar in beide deze gevallen vinden dan ook verslimmingen van dit gebrek plaats. De ontsteking vermeerdert zich; de oprigtingen worden, bijzonder des nachts, menigvuldiger, en dikwerf zoo hevig, dat de lijder den slaap geheel en al ontberen moet; de roede zwelt op, en dit kan gemakkelijk de zoogenaamde *chorda* ten gevolge hebben. Hier is het aanleggen van eenige bloedzuigers aan den wortel der roede, of aan de bilnaadstreek, onmiddellijk achter den balzak, aan te bevelen; terwijl integendeel het aanleggen van dezelve in de lengte der roede, uit hoofde van de hevige prikkeling, daarmede verbonden, af te keuren is. Ook moeten hier de *antiphlogistische* leefregelen, in derzelver geheel omvang, meer dan ooit worden gehandhaafd. De lijder onthoude zich van alle avondeten, en drinke slechts, voor het naar bed gaan, water of andere verdunnende en verkoelende dranken, b. v. dunne amandelmelk, slappe limoenade, en dergelijke.

Men heeft ook wel eens warme voetbaden aangeraden, doch daartegen waarschuwen ten sterkste de herhaalde waarnemingen van MOSCATI, die, na de aanwending van dezelve, hevige spanningen in de liesstreek ontdekte.

Wanneer de pijnen in den pisweg niet schielijk

en aanmerkelijk afnemen, en de lijder een zeer gevoelig voorwerp is, dan dient men hem een halve tot een geheel grein *opium*, met eenige greinen kreetsoogen en suiker vermengd, toe. Vermindert de kromming, na de bloedontlasting, niet, en is de lijder niet zeer volsappig, dan kan men des avonds een of twee poeders van 1 tot 2 greinen kamfer met tien greinen *pulv. gummosi* voorschrijven, of men geeft, in dringende gevallen, den lijder eene dunne amandelmelk met kamfer, en laat hem dezelve bij aanhoudendheid gebruiken, b. v.

R_p. Camphorae gr. viij.

Mucilag. mimosae unc. i.

Misce terendo invicem, et sensim adde

Emuls. amygd. tenuis unc. iv.

Sacchar. canari dr. ij.

M. d. sig.

Alle 2 uur eenen eetlepel te nemen.

Is de lijder zeer volbloedig en van eene sterke gesteldheid, dan kunnen er vooraf nog eenige bloedzuigers aan den bilnaad gezet worden, eer men tot de kamfer overgaat.

Ter wegneming der oprigtingen, en tot vermindering der branding bij de waterlozing, gebruiken de *Engelsche* artsen de volgende, vooral door HENRY aangeprezene, *solutio*, als insputing:

R_p. Aquae destil unc. iv.

Acet. litharg. concentr. gr. xxv.

M. d.

Zij vermeenen van dit middel, hetwelk, voor de inspuiting geschiedt, een weinig moet worden warm gemaakt, de weldadigste werkingen te hebben gezien; doch de ondervinding heeft dit, tot nog toe, niet genoeg bevestigd. Hier geldt hetzelfde, wat reeds boven van de inspuitingen in het algemeen gezegd is.

Wanneer de pijn niet enkel en alleen op de plaats der *fossa navicularis* beperkt, maar ook in de sponsachtige lichamen (*corpora cavernosa*) verspreid is, en daarbij de omstandigheden vorderen, om het *opium* tot inwendig gebruik te geven, dan kan men zich van de volgende inspuitingen, 2 tot 3 malen 's daags, laauwwarm bedienen:

R_x. *Opii gr. iij.*

Solve in

Aq. destilat. unc. iij.

et adde

Mucil. sem. cydon. unc. i.

M. d.

SCHLEGEL beveelt hier de navolgende inspuiting aan, welke zeker ook menigmaal met goed gevolg kan worden aangewend:

R_x. *Sem. papaver. unc. sem.*

affunde

Aq. communis unc. vj.

Ut. f. l. a. emulsio,

cui adde

Aq. laurocerasi dr. unam.

M. d. sig.

Drie of viermaal daags warm aan te wenden.

Paart zich met zeer hevige oprigtingen of krommingen der roede eene bloeding uit den pisweg, dan moet men zich daarover niet verontrusten, en wordt eerst dan eene tegenwerking noodzakelijk, wanneer die bloeding met verzwakking dreigt; matig zijnde, vermindert zij de toevallen der ontsteking, en is zij dus heilzaam. Wanneer echter eene zeer aanmerkelijke bloedontlasting plaats grijpt, dan moeten inspuitingen, uit eene oplossing van arabische gom bestaande, in den pisweg worden gedaan, of kan men ook den laatsten, in de nabijheid van den schaambeensboog, zachtjes zamedrukken. In dringende gevallen kunnen ook, totdat de bloeding ophoudt, zamentrekkende middelen worden ingespoten, b. v.

R_p. *Sulph. acid. alum. dr. j.*

solve in

Decoct. althaeae unc. ij.

Slechts in de hoogste noodzakelijkheid, en bij min gevoelige lijders, is het raadzaam, eene veerkrachtige buis in den pisweg te brengen, en door omzwachteling de wanden der pisbuis daaraan vast te drukken. Wordt de spanning in den omtrek der liezen heviger, hetwelk gewoonlijk gebeurt, wanneer de ontsteking in den pisweg toegenomen is, dan doe men den lijder koude omslagen van water met azijn of *aqua saturnina*, met zorgvuldige vermijding van de teeldeelen, aanleggen, en bevele men hem tevens de strengste rust aan. Het is daarom zeer goed, dat de lijder, voor dien tijd, het bed houde.

De overige toevallen, die zoo ligt, door medege-

voeligheid, op eene verhoogde ontsteking van den pisweg volgen, zullen in bijzondere paragraphen worden verhandeld.

Bij eene behandeling, die, *en* ten opzichte der geneeswijze, *en* met betrekking tot den voorgeschreven' leefregel, streng *antiphlogistisch* is, zullen de ziekteverschijnselen weldra gematigder worden. De nachten worden rustiger; de oprigtingen verdwijnen; de branding bij het waterlozen verandert in een zacht jeuken; de graauwe of groene en dunne stof verkrijgt eene witte kleur en eene meer taaije zelfstandigheid; de roodheid aan de opening des piswegs neemt af, en deszelfs opperhuid wordt rimpelig. Onder zulke omstandigheden kan men de aanwending van alle geneesmiddelen tegen de oorspronkelijke *venusziekte* staken; en alleen de onthouding van alle verhittende en prikkelende spijsen en dranken, en eene wel geregelde leefwijze is toereikend tot volkomene genezing. Dan echter moet het noodige ter verhoeding van de afgeleide *venusziekte* worden gedaan. Ook is het dan raadzaam, het gebruik van slijmachtige of verdunnende dranken te beperken, opdat niet, door eene daarop volgende verzwakking, zoo als in de vorige paragraaf is aangetoond, de weg tot den nadruiper worde gebaad.

Bij zwakke, slecht gevoede, en inzonderheid klierzieke voorwerpen, bij welke de nadruiper zoo ligt mogelijk is en ontstaat, moet men zelfs dezen, op alle mogelijke wijze, trachten tegen te gaan, en daartoe is het reeds vermeld gebruik van de *con-*

serf der jeneverbessen , volgens het onderstaand voorschrift, zeer geschikt:

Rx. *Decoct. hordei unc. iv.*

Succi inspiss. junip. unc. ij.

M. d. sig.

Alle 5 uren een' eetlepel.

DURANDE prijst ten dien einde de *stipites dulcamarae* aan; wie in dezen wortel eene heilzame kracht vermeent te vinden, die kan, in plaats van het opgegeven *decoct. hordei*, een afkooksel van de *dulcamara* met de *rob. juniperi* verbinden. Het door FRITZE voorgeslagen seltzerwater is mede, met melk vermengd, van zeer veel nuts; wijn, in plaats van melk, te nemen, is slechts onder de hoogste voorzigtigheid geoorloofd.

De vloeijing houdt allengskens op; alle toevallen verdwijnen, en den druijer nadert het tijdstip zijner genezing, die dan ook, tegen den 21 dag, plaats vindt, zoodat er niets van hem overblijft, dan dat de genezene, in de morgenuren der eerst volgende dagen, eenen enkelen druppel wit en taai vocht aan de opening der roede ontwaart, maar die ook welras onmerkbaar verdwijnt. Houdt echter dit verschijnsel te lang aan, en heeft de geneesheer reden, om te vreezen, dat hetzelfde, onder begunstiging van de zwakke lichaamsgesteldheid zijns lijders, eene slepende kwaal zal worden, of zelfs verergeren zal, dan moet eene gepaste inspuiting worden voorgeschreven, waartoe die, welke GIRTANNER aanbevolen heeft, zeer doelmatig is, te weten:

Rp. Opii puri gr. viij.

solve in

Aquae destil. simpl. unc. iv.

et adde

Acet. litharg. conc. gtt. xij.

Mucilag. g. arab. unc. β.

M d. sig.

Twee malen 's daags in te spuiten.

In plaats van het *acet. litharg.* kunnen hier ook 3 tot 4 greinen *acet. plumbi* genomen worden. (*)

(*) Ieder geneesheer zal wel meermalen met mij de onaangename ondervinding hebben gehad, dat de druiper, ook bij de meest beredeneerde behandeling, eene langdurige en moeilijk te genezen ziekte oplevert. Ik heb gelegenheid gehad, de onderscheidene wijze van behandeling dezer ziekte aan menig ziekbed waar te nemen, en grootendeels ook zelf te beproeven, maar vond mij telkens overtuigd, dat, in de geneeskundige behandeling van deze ziekte, nog veel onzekers en gebrekkigs is; ofschoon de uitkomsten ook geen zoo groot verschil opleveren, als men wel, bij zoo verschillende en dikwijls tegenstrijdige behandeling, verwachten zou.

De behandeling, waarbij ik mij op den duur het best bevond, stemt met die, door den geleerden WENDT voorgesteld, overeen; slechts is er eenig verschil in de geneesmiddelen, welke worden aangewend. Ik veroorloove mij derhalve, mijne behandeling kortelijk mede te deelen.

In plaatse der door WENDT voorgeschreven middelen geve ik, ter voldoening aan den tweeden aangewezen weg van genezing, het volgende:

§ 28.

Gebreken des druipers, door medegevoeligheid ontstaan.

Hiertoe behooren het gezwel aan de ballen, (*epididymitis*); de ontsteking der voorstanderklier, (*prostatitis*); de pisopstopping, (*ischuria*), en de drui-

R_p. Sed. depur. dr. iij.
Pulv. rad. liquir.
 — — — *alth.*
 — — — *gum. arab. ʒ unc. j.*
M. f. pulv. d. s.

Om de twee uren een eijerlepeltje met melk.

Hiermede late ik zoo lang voortvaren, totdat de pijnen verminderen, en gewoonlijk vindt dit den derden of vierden dag plaats. De vloeijing neemt meezendeels in de eerste dagen sterk toe, maar neemt af, naar mate de pijn en de branding bij de waterlozing vermindert. Duurt daarentegen de vloeijing, nadat de pijn geheel is opgehouden, voort, dan voege ik tot de voorgeschrevene poeders een of twee *drachma's terebinthina cocta*. Wanneer, na verloop van eenige dagen, de ziekelijke afscheiding in de pisbuis voortduurt, zonder pijn of spaaning bij de pislozing, en *erectio penis*, dan ga ik tot de volgende inspuiting over:

R_p. Sacchar. saturn. gr. vi.
Opii depur. gr. ij.
Pulv. g. arab. dr. ij.
Aq. rosar. unc. vi.
M. d. s. tot inspuiting.

Binnen weinige dagen houdt aldan, in de meeste ge-

per - oogon'steking , (*conjunctivitis medorrhoeica.*) — Doch vooraf nog iets over den zoogenaamden opgestopten druiper.

§ 29.

De opgestopte druiper.

Vele schrijvers, vooral GIRTANNER en met hem CAPPEL, zijn van gevoelen, dat de druiper niet

vallen, de vloeijing geheellijk op, en de lijders zijn hersteld.

In die gevallen, waarin de pijnen en de ontsteking hevig zijn, geve ik de zoete kwik met *opium*, niet, om de *vennerische* scherpte uit te delgen, maar als middel ter wering der ontsteking; zelden echter zijn de gevallen, waarin deze middelen noodig waren, in mijne praktijk voorgekomen. Sedert ik op deze wijze den druiper behandelde, volgt de genezing spoediger. Nadruipers zijn hoogst zeldzaam, en bij geen' eenigen hebben vernaauwingen in de pisbuis plaats gegrepen. Ik kan stellig verzekeren, dat de helft der lijders binnen 14 dagen, een vierde binnen 4 weken, genezen, en dat slechts bij het overige deel de genezing, na zes tot acht weken, volgt; terwijl, de behandeling des druipers anders wordende ingerigt, de meeste lijders eerst na zes tot twaalf weken genezen. De bijzondere wijzigingen, welke in de behandeling des druipers kunnen gevorderd worden, hangen van den aard der *complicatiën* en andere bijkomende ziekteverschijnselen af, in het *origineel* breedvoerig genoeg behandeld, zoodat alle verdere aanmerkingen te dezen aanzien overtollig zijn.

De Vertaler.

spoedig genoeg kan worden gestuit. Doch onaan-
gezien deze meening voor de beoefenende genees-
kunde van geen groot gewigt is, blijft het eene uit-
gemaakte waarheid, dat een druiper, die zich in
het eerste tijdperk van ontsteking bevindt, door ee-
ne onbedachtzame behandeling van den geneesheer,
of door eene slechte, vooral verhittende, leefwijs van
den lijder, alligt in eenen zoogenaamden opgestop-
ten druiper kan overgaan; waarom dan ook niet
elke vermindering der uitvloeijing, bij plaats hebben-
de ontsteking, voor genezing mag worden gehouden.

Naarmate de graad van ontsteking toeneemt, ver-
mindert ook de vloeijing uit de pisbuis; de bran-
ding bij het waterlozen, de krommingen en oprig-
tingen der roede worden heviger; daarmede paart
zich een gedurige aandrang tot waterlozen, en de
urine ontlast zich slechts spaarzaam, en onder de
hevigste pijnen. Brengt men niet spoedig hulp toe,
dan ontstaan hierbij door medegevoeligheid allerhan-
de gebreken, iets, wat bij eene behandeling, naar
de nieuwere gevoelens en herhaalde ondervindingen
ingerigt, veel zeldzamer plaats vindt.

Toen men toch nog bij de eerste tijdperken der
druipers, volgens den raad van SYDENHAM, BOER-
HAVE en VAN SWIETEN, van hevige, *drastisch*
werkende, laxermiddelen zich bediende, of met
TODE, WEICKARD, CAPPEL, en meer anderen, den
druiper voor een zuiver plaatselijk gebrek beschouw-
de, hetwelk in het geheel geene oplettendheid op
leefwijs en inwendige behandeling vereischte, toen

had de opgestopte druiper, met alle deszelfs ongelukkige gevolgen, menigvuldiger plaats.

Bij zulke omstandigheden is het ontwijfelbaar het veiligst, de *antiphlogistische* behandeling, schier in haren geheelen omvang, te doen stand grijpen; men is dan dikwerf zoo gelukkig, de reeds, door medegevoeligheid, ophandene ongunstige gevolgen voor te komen. — Hiertoe behooren eenige bloedzuigers aan den bilnaad, de strengste rust des ligchaams en inzonderheid van het lijdend deel, het gebruik van salpeter in *emulsien*, verdunnende dranken, laauwe dampbaden van melk, en badingen van het deel zelf, die echter niet te warm moeten zijn; — ook is de strengste onthouding van zwaar en moeilijk te verteren voedsel een wezenlijk vereischte.

§ 3o.

Ontstoken gezwel aan de ballen.

Dit gebrek ontstaat door eenen hoogen graad van ontsteking in de pisbuis, welke eene verminderde uitvloeijing ten gevolge heeft. Bespeurt men eenige trekking in den onderbuik, vooral in de lendenstreek, en tot in het bekken zich uitstrekkende, dan mag men met grond vooronderstellen, dat er spoedig eene ontsteking der ballen (*epididymitis*) zal plaats vinden, welke zich dan ook kort daarop door eene duidelijk waargenomene zwaarte in den balzak kenteekent; men ontdekt daar ter plaatse een eivormig, week, doch heet gezwel, dat van tijd tot tijd

harder wordt, en dat met eenige *gastrische* toevallen, die door medegevoeligheid ontstaan, verbonden is, b. v. met misselijkheid, geneigdheid tot en werkelijk braken. Dit gezwel erlangt menigmaal de grootte van eene vuist, en kan, onder ongunstige omstandigheden, alligt eene heete waterzucht van het scheedevlies der ballen na zich slepen. Gewoonlijk ontstaat het slechts aan de ballen, en is de bijbal het ontstoken deel; eene waarheid, die SWEDIAUR in zijne studeerjaren aan zich zelven heeft kunnen waarnemen. Nogtans strekt zich ook in ongelukkige gevallen de ontsteking over het scheedevlies, het *vas deferens*, ja zelfs tot over de zelfstandigheid der ballen uit. Zelden gebeurt het, dat beide de bijballen gelijktijdig worden aangetast, maar dikwerf verandert het gezwel van plaats, zoodat zich de ontsteking op den anderen bijbal (*epididymis*) werpt. Bij ligt prikkelbare voorwerpen ontstaan de gewone verschijnselen van koorts, en eindelijk voegen zich hierbij nog vele toevallen der vermeerderde ontsteking, welke zich, door medegevoeligheid, tot in den onderbuik toe heeft uitgestrekt; — tot deze rekene ik hevige brakingen, trommelzuchtige uitzetting van den onderbuik, den hik, enz.

Doorgaans is de *epididymitis* een door medegevoeligheid veroorzaakt gevolg der verhoogde ontsteking in den pisweg. Uit dien hoofde ontstaat zij ook het meest in het hevigste tijdperk van den druiper, terwijl het tevens niet aan voorbeelden

ontbreekt, dat dit gebrek, met het verminderen der ontsteking, het ligtst, en wel door deze of gene prikkelende en verhittende middelen, kan worden veroorzaakt; een verschijnsel, hetgeen HUNTER het eerst en zeer juist daaruit heeft trachten te verklaren, dat in het hoogste tijdperk van ontsteking, bij den druiper, de prikkeling op de plaats dier ontsteking zelve veel te hevig is, dan dat zij door eene lichtere in de ballen kan worden afgeleid. Eerst dan, wanneer de ontsteking in de pisbuis afneemt, kan eene geringe beweging der ballen, door dansen, rijden en andere ligchaamsoefeningen, deze ziekelijke werking doen plaats vinden. ALTHOF heeft zelfs een geval medegedeeld, waarin een gezwel aan den bijbal ontstond, nadat de druiper reeds lang met alle zijne toevallen verdwenen was; — en uit deze waarneming blijkt, dat er eene soort van *epididymitis* kan bestaan, welke niet zoo zeer, door medegevoeligheid, een gevolg is der ontsteking, als wel een verschijnsel der afgeleide (*secundaire*) *venusziekte*.

§ 51.

Voorzegging omtrent den ontstoken bijbal.

Hoe hevig en gevaarvol dit gebrek ook schijne te zijn, de afloop van hetzelfde is meestentijds, indien men het bijtijds en op eene doelmatige wijze behandelt, gelukkig. Gewoonlijk geneest hetzelfde, even als alle roosachtige ontstekingen, met den 9 dag; maar eene algemeene zwakte des ligchaams en

eene kwaadsappige gesteldheid kunnen de genezing zeer vertragen; vooral is zulks, wat men wel heeft in acht te nemen, het geval bij klierzieke en jichtige voorwerpen, en bij lieden, die aan aanbijen lijden.

Dat dit gebrek met verettering eindigt, is iets geheel buitengewoons; ook vindt hoogst zelden versterking plaats, ofschoon zij altijd, door hardnekkige inklemming van den zaadstreng in den buikring, en door groote misslagen in de wijze van behandeling, ligt mogelijk blijft. Een heelmeester beschouwde eenen hevig ontstoken bijbal, waarin hij eenige klopping meende waar te nemen, voor een ettergezwel, en opende daarom denzelven; versterving en de dood des lijders waren, helaas! de treurige gevolgen van dezen misslag.

Verharding van den bijbal is, bij deze soort van ontsteking, een eindgevolg, dat dikwerf plaats heeft; zij is nogtans onpijnlijk, en kan, zonder eenig nadeel, gedurende den geheelen leeftijd des lijders aanhouden, maar wordt soms ook, door eenen nieuwen druiper, geheellijk opgeheven. Tot de meer zeldzame gevallen behoort, dat zulk eene verharding tot ontaarding van den bal aanleiding geeft; de overgang in eene kankerachtige verzwering, en de waterbreuk en vleeschbreuk, welke door eene zoodanige verharding bijzonderlijk begunstigd worden, vinden mede zeer zelden plaats. Voor de laatste heeft men grond te vreezen, wanneer het gezwel in den balzak niet vermindert, en wanneer ook de uitvloeying

uit den pisweg niet terugkeert, welke over het algemeen, zoodra de toevallen, door medegevoelighed ontstaan, beginnen af te nemen, wederom meer of min te voorschijn komt.

Bij de voorzegging omtrent den ontstoken bijbal moet men ook bedacht zijn, dat deszelfs genezing, bij eene tweede verschijning van dit gebrek, moeilijker is, dan bij de eerste, en dat over het algemeen de moeilijkheid der genezing in een regtstreeksch verband staat met eene vaker plaats hebbende wederkeering van hetzelfde.

§ 32.

Derzelver genezing.

Ter behandeling van den ontstoken bijbal, biedt zich den geneesheer een tweevoudige weg aan:

1. de ontsteking, zoo spoedig mogelijk, te doen verminderen; en
2. alle mogelijke gevolgen, zoo veel doenlijk is, voor te komen.

Bij ondervinding is het reeds gebleken, hoe verkeerd het zij, de ontsteking der bijballen te willen genezen, door den druiper, ten gevolge van aangebragte prikkeling in de pisbuis, terug te brengen. GIRTANNER beweert met regt, dat vooral de ontsteking moet worden verdeeld, waarna de druiper van zelf terugkeert. Die verdeeling brengt men tot stand door den *apparatus antiphlogisticus*, die naar de ligchaamsgesteldheid des lij-

ders, en naar den werkelijken graad der ontsteking, moet gewijzigd zijn. Bij aanmerkelijke toevallen is eene aderlating geschikt, welke echter, in eenige gevallen, door het aanleggen van 6 tot 8 bloedzuigers aan den bilnaad, kan vervangen worden, inzonderheid, indien men de openingen, die door hen veroorzaakt worden, eenigen tijd bloeden laat. Hierbij moet men op open lijf en op de hier gewoonlijk plaats hebbende verstopping bedacht zijn; men late daarom darminspuitingen en ontlastende middelen toedienen. Voor het klisteer beveelt GIRTANNER een samenmengsel van 8 oncen melk, 2 looden olie, en 1 lood keukenzout aan, hetwelk ook van zeer veel nut is. Als darmontlastend middel is of de oplossing der zuivere wijnsteenzure potasch (*tartris potassae dep.*) met *manna* (zie § 27), of een afkooksel der *tamarinden*, met zwavelzure *magnesia*, zeer doelmatig.

R ϕ . *Pulpae tamarindorum unc. ij.*

Coq. in suff. aq. per $\frac{1}{2}$ hor. in

Colat. unc. x. solve

Sulph. magnes. unc. i.

et adde

Syr. rub. idaei unc. β .

M. d. sign.

Om de 2 uren een half kopje.

Ook is in dit geval het zoete kwikzilver, als purgeermiddel met andere doelmatige middelen verbonden, om meer dan eene reden, heilzaam.

R_p. *Muriat. hydrarg. oxyd. scr. i.*

Pulv. rad. jalapp.

Lap. cancror. ppt. dr. i.

Sacchar. albi dr. ij.

M. divide in pulv. aequales No. x.

D. sig. om de 3 uren een poeder te nemen.

Heeft men dit doel bereikt, en blijven de pijnen hevig aanhouden, dan kan men, hoewel eerst dan, wanneer de ontsteking eenigzins is afgenomen, een pijnstillend klisteer, bestaande uit een afkooksel van lijnzaad met eenen eetlepel vol *ol. hyosciami*, of uit haverslijm met 4 of 5 greinen *extract.* van heulsap, laten zetten, en hetzelfde, zoo noodig, 's morgens en 's avonds laten herhalen. Houden, in weerwil dezer middelen, de toevallen van ontsteking, en inzonderheid de hevige pijn aan, dan kan men de *emulsie* met de gezuiverde salpeterzure potasch (*nitras potass. dep.*), en in het laatste geval tevens de kamferpoeders met heulsap (§ 27) toedienen. Om-trent de omslagen op het aangedane deel, zijn de meeningen der geneesheeren zeer verdeeld, en niet eenstemmig bij de vraag, of dezelve koud of warm moeten zijn; zij zijn nogtans, door inachtneming van de tijdperken der ontsteking, gemakkelijk te vereenigen. Is de ontsteking eerst ontstaan, de verharding nog niet van belang, dan zijn omslagen met koud water, of met het *aqua lithargyrii acet.*, zeer doelmatig. Met grond raadt FRITZE aan, om, tegelijk met de koude omslagen op den balzak, eene warme, weekmakende, pap om de roede te leggen,

vooral, als de pis met pijnen moet worden ontlast. Heeft echter de ontsteking van den bijbal eenige dagen reeds geduurd, of ontdekt men geene spoedige en oogenschijnlijke verzachting, na de aanwending der koude omslagen; neemt in het bijzonder de spanning in den onderbuik toe, dan bediene men zich van warme omslagen, waartoe eene pap van zemelen met melk, of een afkooksel van lijnzaad met de *spec. emollient.*, zeer gepast zijn.

Onder zulke omstandigheden kunnen en moeten ook verzachtende, niet sterk prikkelende, dampbaden gebezigd worden; hiertoe zijn de azijndampen zeer geschikt; slechts zorg men daarvoor, dat men niet, door eene al te groote warmte van dezelve, den aandrang van bloed vermeerdere. Het best kan men die dampen op eenen nachtstoel laten opklimmen, en daarbij spreekt het van zelf, dat de balzak zoo hoog mogelijk moet worden opgeschort. Zalven in den balzak in te wrijven, is bij den ontstoken bijbal ondoelmatig, en, bij eenen hoogen graad van ontsteking, zeer schadelijk; is echter het tijdperk der hevigste ontsteking voorbij, dan kan men, 2 malen 's daags, eene halve *drachma* blaauwe kwikzalf, op de binnenzijde der dije laten inwrijven, volgens dit voorschrift:

R. *Ungt. althaeae*
 — *hydr. oxyd.*
 — *simpl. unc. ℞.*
M. d. ad vasculum.

Sign. 's morgens en 's avonds een achtste gedeelte in te wrijven.

Is de ontsteking opgehouden, of is zij, door middel van een zwak lichaamsgestel of kwaadsappigheid, slepend geworden, dan mag ook de behandeling niet meer zoo sterk *antiphlogistisch* zijn; dan kan men, wanneer de pijn hevig is, het heilsap met kamfer, met meer gerustheid en in grootere giften, toedienen. Zeer heilzaam zijn dan ook warme pappen en dampen, waartoe specerijachtige kruiden, als kamillen, vlierbloemen, wijnruit, rosmarijn en dergelijke, bijzonder geschikt zijn.

§ 33.

Verettering van den bijbal.

Hoe zelden ook dit gebrek wordt waargenomen, deszelfs mogelijkheid is nogtans bewezen; inzonderheid is hetzelfde dan te duchten, wanneer de *antiphlogistische* geneeswijze in den beginne niet volledig genoeg is in acht genomen, of wel geheel verwaarloosd is. Het eerste spoor der ettervorming kenmerkt zich door eene kloppende pijn in het aangetaste deel, en door aanvallen van koorts, welke met rillingen verbonden zijn. Zoodra de verettering ontstaat, wordt de bal mede aangetast, en menigmaal zoodanig vernield, dat er niets, dan zijne vliezen, overblijft. Gewoonlijk is de aanwezigheid des etters in den bal moeilijk te erkennen; daarom wachte men zich zorgvuldig, niet elk gezwel van den bal, dat week op het gevoel is, als verettering te beschouwen. Reeds is hierboven (§ 31) aange-

merkt, dat menigmaal, in het tijdperk der hevigste ontsteking, eene schijnbare klopping wordt waargenomen.

Wordt de bal door de verettering niet geheel vernield, dan verkrijgt dezelve dikwerf eene hoogst misvormde, tegennatuurlijke, gesteldheid.

Heeft men zich, door een naauwkeurig en herhaald onderzoek, van de tegenwoordigheid des etters in den bal overtuigd, dan ga men, volgens de regelen der kunst, te werk; men trachte dus, door warme pappen, de ettering te bevorderen, en opene ter regter tijd het gezwel, waarna het raadzaam is, nog eenigen tijd met weekmakende stovingen aan te houden. Voorts houde men de wonde zuiver, zorg men, dat de etter behoorlijk kan uitvloeijen, en legge men eenen schortband aan, en de genezing zal spoedig volgen.

§ 34.

Verharding van den bijbal.

Niet zoo zeldzaam, als de verettering van den bijbal, heeft de verharding van denzelven, als gevolg van eene voorafgaande ontsteking van den bijbal (*epididymitis*), plaats. Eene ondoelmatige geneeswijze, een te langdurig gebruik der koude omslagen, en elke afwijking van den voorgeschreven eetregel, schijnen dit gebrek bijzonderlijk te begunstigen. Dit laatste is ook wel de oorzaak, waarom zoo zeldzaam eene *epididymitis* zich volkomen verdeelt, en zoo me-

nigmaal vergrooting van den bijbal en van den bal
zelven veroorzaakt of achterlaat.

Gewoonlijk is zoodanig gezwel niet gevaarlijk, en
GIRTANNER beweert zelfs ronduit, dat nooit een
dergelijk overblijfsel in de ballen eene ongunstige
gesteldheid aannemen kan; hij verwerpt om die re-
den ook alle middelen, daartegen aan te wenden;
en vele zeer kundige mannen vereenigen zich met
deze zijne stelling. Een ongunstig gevolg van zoo-
danig eene verharding heeft ook in waarheid zelden
plaats, en is, gelijk LARREY (*Denkwürdigkeiten*
pag. 596) zeer juist beweert, zonder een inwendig
ziekelijk gestel en aanmerkelijke vochtsverbastering,
als een bloot gevolg der ontsteking, dat door me-
degevoeligheid wordt te weeg gebragt, nimmer mo-
gelijk. Nogtans is het niet te betwisten, en beves-
tigt ook de ondervinding, dat zoodanig eene ver-
harding, in een ziekelijk ligchaam en bij andere bij-
komende gebreken, inzonderheid bij uitwendige be-
leedigingen, nieuwe gebreken begunstigen kan, zoo
als b. v. aderspattige opzwellings van de vaten des
balzaks, waterbreuk, welke in dit geval doorgaans
eene verzameling van water in het scheedevlies is,
wezenlijke *scirrhus*, en in ongelukkige gevallen kan-
kerachtige verstervingen.

Zoo lang de zwelling van den bijbal, en de me-
degevoeligheid des bals, welke daarmede gewoonlijk
gepaard gaat, geheel onpijnlijk is, of slechts een niets
beteekenend gevoel van trekking of drukking ver-
oorzaakt, dan is het raadzaam, niets anders te doen,

dan eenen schortband aan te leggen, en den balzak voor alle drukking te bewaren, waarna meestal de zwelling geheel verdwijnt, en alles tot zijnen natuurlijken toestand terugkeert. Is er een zaadadergezwel ontstaan, ook dit zal geene ongunstige gevolgen hebben, en het eenige hier aan te wenden middel is een herhaald wasschen met koud water, of met dat van GOULARD. Mocht nogtans hetzelfde, hetgeen echter zeer zelden gebeurt, met hevige, vooral stekende en voortdurende, pijnen in den bal gepaard gaan; ontdekt men tevens eene ongelijke verharding aan den lijdenden bal; kan men de zaadstreng nog vrij voelen opklimmen, en vreest men, wegens bijzondere gesteldheid des ligchaams, voor eene kankerachtige ontaarding, dan moet men de afzetting van den bal (ontmanning, *castratio*), als het eenig redmiddel, bij de hand nemen, met de noodige oplettendheid op den algemeenen staat des gestels. Heeft echter het ligchaamsgestel inwendig te veel geleden, en de vochtsontaarding te ver de overhand genomen, of is de zaadstreng, tot aan den buikring toe, verhard, ongelijk, knoopig enz., dan is de wegneming des bals geheel ondoelmatig, en kan zij zelfs den dood des lijders bespoedigen. In zulke gevallen is het nuttiger, den schortband met zwanen- of konijnenvel te bekleeden, en aanhoudend, ook des nachts, te laten dragen. Hierbij kunnen zeer ligte inwrijvingen van 1 once amandelolie, met 1 *drachma* tinctuur van heulsap, tweemaal 's daags, worden in het werk gesteld, waardoor me-

nigmaal aanmerkelijke hulp wordt aangebragt. Alle sterk werkende en diep indringende middelen zullen den voortgang eener kankerachtige ontaarding eer begunstigen, dan verhinderen.

Niet altijd gingen de genees- en heilkundigen de zwelling en verharding der bovengenoemde deelen, overeenkomstig de hier opgegevene regelen, te keer; dit bewijst de menigte van verdeelende middelen, die op onderscheidene tijden door hen zijn aangeprezen, en welker kennis, volgens bovenstaande wijze van beschouwing, en de uitspraken eener onbevooroordeelde ondervinding, slechts geschiedkundig eenige waardij bezit. CELSUS preest tegen de balgezwollen eene bading met den wortel der ezelskomkommers (*momordica eleaterium*) in honigwijn (*mulsus*) aan; de alruinwortel (*atropa mandragora*) werd door PLENK, SWEDIAUR en HOFBERG voorgeslagen, en, als eene pap, met zemelen, op den balzak gelegd; de vlugtige zalven werden ook tot dit einde gebruikt, en van deze beveelt HECKER eene zalf, uit stinkende olie van hertshoorn met kwikzalf, bijzonderlijk aan. BIRCH te Londen bezigde tegen verouderde balgezwollen de elektriciteit; doch dit middel kan alligt eene zeer ziekelijke en wezenlijk kankerachtige ontaarding, bij de minste vatbaarheid daarvoor in het inwendige gestel, ten gevolge hebben. Er zijn ook op onderscheidene tijden vele inwendige middelen aangeprezen, welker vaak gunstige werking uit de wegneming der inwendige oorzaken, en de tegenwerking der plaats hebbende

dyscrasie te verklaren is. Zoo prijst SWEDIAUR in deze gevallen een door VAN SWIETEN zeer geroemd middel aan, maar welks uitwerkingen zeldzaam door de ondervinding bevestigd zijn;

R_c. *Lap. cancror. ppt. unc. j.*

Satur. cum vini rhenani ℥ i.,

waarvan 's morgens en 's avonds een half kopje genomen werd. STORK sloeg de dolle kervel (*conium*) tot in en uitwendig gebruik voor, en dit middel kan, bij klierzieke gestellen, zeer heilzaam zijn. De *ononis spinosa* in een afkooksel van 2 oncen op een pond, waarvan om de 3 uren 2 lepels moeten genomen worden, is door ACREL en ABRAHAMSON aangeprezen. Zoo is ook een aftreksel van den peperboombast (*bois de garou*), van de *assa foetida*, den wolfswortel (*aconitum*), en soortgelijke middelen meer, hiertegen aangewend geworden. Ook heeft men door sterke schuddingen, door braakmiddelen enz., de zwelling der ballen beproefd te verdeelen. Inzonderheid hebben SWEDIAUR en HECKER deze wijze van behandeling aanbevolen. In ligte gevallen mag dit eenig goed gevolg hebben; maar het is, mijns bedunkens, wegens de verzwaking van de spijsverterings-werktuigen, die, bij verouderde balgezwellen, daardoor veroorzaakt wordt, niet aan te raden.

De zoo gegronde waarneming, dat een nieuwe druiper de voorhandene zwelling van den bijbal en van den bal verdwijnen doet, heeft aanleiding gegeven tot het gevoelen, dat men, door prikkelende

middelen, die in den pisweg worden ingebracht, den druiper moet zoeken te doen terugkeeren, ten einde, door de daardoor veroorzaakte ontsteking, het ouder gebrek te genezen. CAPPEL verwerpt dit gevoelen geheel en al, en, wat de meeste gevallen aanbelangt, met regt; in sommige echter, waarin de zwelling eerst korteling ontstaan, belangrijk en pijnlijk is, en de lijder in omstandigheden leeft, die eene geregelde behandeling van den druiper gedoo-gen, is deze geneeswijze niet geheel en al voor ondoelmatig te houden; slechts mag de nieuwe ontsteking in den pisweg geenszins door ingebrachte druiperstof worden veroorzaakt; eene herhaalde aanwending eener *bougie*, die, in dringende omstandigheden, aan derzelve punt met eene prikkelende zalf, b. v. met een weinig blaauwe of roode kwikzalf, kan bestreken worden, is ten dien einde genoegzaam.

§ 55.

Natuur van den ontstoken bijbal.

Niettegenstaande reeds is aangemerkt, dat niet iedere druiper, tot deszelfs genezing, kwikzilver noodig heeft, nogtans eischt de voorzigtigheid, dat de geneesheer vooral opmerkzaam zij op eenen druiper, die, tijdens deszelfs verloop, met toevallen, door medegevoeligheid hervoortgebracht, verbonden was. Hoe zeer wij ook, met SCHMIDT, niet elken ontstoken bijbal (*epididymitis*), als kenmerk eener reeds

plaats hebbende *secundaire venusziekte*, hebben aangenomen, en dit gebrek slechts voor een uitwerksel van opgewekte medegevoeligheid, of voor een gevolg van uitwendige beleediging houden, evenwel beschouwen wij het als hoogst noodzakelijk, bij druipers, bij welke eene ontsteking van den bijbal, of eenig ander gebrek, door medegevoeligheid veroorzaakt, aanwezig was, en bij welke over het algemeen de gevolgen van eenen zoogenaamden opgestopten druiper hebben plaats gegrepen, de mogelijkheid van eene *secundaire venusziekte* wel in het oog te houden, en dus het noodige, tot verhoeding van dezelve, aan te wenden. Ten dien einde is zeer doelmatig, voor eenen korten tijd, van een zacht kwikmiddel gebruik te maken, waartoe het verzuurde zoutzure kwikzilver zeer geschikt is:

R_x. Muriat. hydrarg. oxyd. gr. xij.

Opii puri gr. vi.

Lap. cancror. dr. i.

Sacchar. alb. dr. vi.

M. divide in pulv. aequales No. 24.

D. sig. 's morgens en 's avonds een poeder.

Men zal ligtelijk van zelf inzien, dat hiermede tevens eene leefwijze is aanbevolen, die met de kwikkuur samenstemt en overeenkomstig is; in het vervolg zal zij nader worden bepaald.

§ 56.

Ontsteking der voorstanderklier.

Onder zoodanige omstandigheden, als met opzigt

tot eene ontsteking der ballen reeds in § 30 zijn opgegeven, kan ook, bij reeds voorhandene vatbaarheid ter ontsteking, in de voorstanderklier eene ontsteking (*prostatitis*, *prostatocèle inflammatoria*, SWEDIAUR. v. *Novum medicinae rationalis sijstema*) ontstaan. Ook deze wordt menigmaal door eenen opgestopten druiper voorafgegaan. Hevige en brandende pijnen aan het achterste gedeelte van de pisbuis over den bilnaad kenteekenen het lijden dezer klier. Is deze plaats zeer pijnlijk bij het aanraken, en de omtrek gespannen en heet; wordt de waterlozing pijnlijk, of deze laatste zelfs door eene geheele onderdrukking der *urine* gevolgd; paren zich daarenboven hiermede algemeene toevallen van ontsteking, dan behoeft men het bestaan der *prostatitis*, of de ontsteking der voorstanderklier, niet meer in twijfel te trekken.

Naarmate het ontstoken gezwel van deze klier grooter wordt, vermeederen ook de toevallen; inzonderheid wordt de drukking van dit gezwel op den hals der blaas en op den endeldarm voor beider ontlasting gevaarlijk. Moeijelijke waterlozing (*dy-suria*), stoelpersing (*tenesmus*), en bij ongunstige gevallen volkomene pisopstopping (*ischuria*), zijn dan de noodzakelijke gevolgen dezer ontsteking. Zeer prikkelbare gestellen worden daarbij door eene hevige koorts aangetast, die menigmaal met toevallen gepaard gaat, dewelke zeer verontrustende zijn.

Eindgevolgen dezer ontsteking.

Indien de ontsteking der voorstanderklier bijtijds erkend en doelmatig behandeld wordt, dan verdeelt zij zich in weinige dagen, waarna dan ook de onderdrukte uitvloeiing uit de pisbuis zich spoedig weder herstelt. Is echter de ontsteking zeer hevig, en het gebrek niet erkend of verwaarloosd geworden, dan kan er verettering ontstaan, en eene verzameling van etter, of in de klier zelve, of in derzelver omgevingen, plaats grijpen, welke door de gewone verschijnselen van verettering, door kloppende pijn in het lijdend deel, door avondkoorts enz., gekenmerkt wordt. Onder zulke omstandigheden nemen menigmaal de gebreken der waterlozing nog meer toe, en de toestand des lijders wordt zeer bedenkelijk. Het is een zeer ongunstig toeval, indien de ontstokene klier niet geheel in verettering overgaat, en deze laatste zich slechts tot sommige plaatsen bepaalt, een verschijnsel, dat ook in de omgevingen der voorstanderklier plaats kan vinden; de etter kan zich dan niet ontlasten, en moet, zoo hij niet langs dezen of genen weg wordt opgeslorpt, zeer kwaadaardige pijpzweren veroorzaken, welker genezing zeer langdurig en moeilijk is.

Niet zoo zeldzaam, als de verettering, is de verharding der voorstanderklier; zij komt, als ongelukkig eindgevolg der ontsteking van dezelve (*prostatitis*), en als een der ongunstigste gevolgen van

den druiper, vaker voor, dan men wel gelooft, en zal, onder de gevolgen des druipers, nader nog overwogen worden. Hier slechts zij aangemerkt, dat eene drukking, na de ontsteking der voorstanderklier, in de bilnaadstreek overblijvende, zulk een uiteinde van dit gebrek kan doen vooronderstellen, en dat zulks inzonderheid door eene klierzieke gesteldheid begunstigd wordt. De zich vormende verharding (*prostatocèle scirrhusa*, SWEDIAUR) ontwikkelt zich allengskens, en bereikt menigmaal, na 20 of meer jaren, zoodanig eene grootte, dat daaruit zeer nadeelige gevolgen geboren worden, en zelfs het leven wordt in gevaar gebragt.

De versterving is, bij de ontstoken voorstanderklier, wel is waar, een zeer zeldzaam gevolg, doch zij is, bij eene ondoelmatige behandeling, en indien er een hooge graad van ontsteking plaats vindt, ligt mogelijk. —

§ 38.

Behandeling der ontstoken voorstanderklier.

Zoodra men met grond vooronderstellen kan, dat de voorstanderklier, door medegevoeligheid, ontstoken is, dan moet men dadelijk tot het aanleggen van 4 tot 6 bloedzuigers aan den bilnaad overgaan; daarbij moet men de poeders uit *calomel* met kreeftsoogen en suiker (§ 32) toedienen, en de darmontlastingen, door verzachtende inspuitingen in de darmbuis, zoeken te onderhouden; uitwendig moet

eene pap van gort, met het water van GOULARD vermengd, en eenigzins warm, worden aangelegd, en dit dikwijls worden herhaald. Ook is alsdan de hoogst mogelijke rust des ligchaams, en een streng *antiphlogistische* eetregel noodzakelijk. Hebben deze middelen geene verdeeling ten gevolge, en ken- teekenen de verschijnselen eene reeds plaats hebben- de verettering, dan moet deze laatste, naar de voor- schriften der kunst, worden bevorderd, waartoe warme pappen, inwrijvingen van weekmakende zalven, en versterking van de krachten des lijders, zeer geschikt en doeltreffend zijn. Het ettergezwel ontlast zich, in gunstige gevallen, door de pisbuis, of het wordt door eene insnijding in de bilnaadstreek geopend. Hebben zich pijpzweren gevormd, die hier zoo ligtelijk kunnen ontstaan, dan is de behandeling zeer moeilijk en langdurig. Men kan echter den grondregel aannemen, dat, hoe eenvoudiger de ge- neeswijze is, des te gelukkiger ook de uitslag zal zijn; zelfs de zoo zeer geroemde aanwending van den ka- theter, tot genezing dier pijpzweren, is in de meeste gevallen een middel, hetwelk vele pijnen, maar weinig voordeel ten gevolge heeft. Nieuwere waarnemingen hebben geleerd, dat dergelijke pijpzweren, zonder den katheter, alleen door zorgvuldige inachtneming van eene algemeen doelmatige geneeswijze, en door het zuiver houden van de lijdende deelen, spoedig en zelfs wonderbaarlijk worden genezen.

○ Raadzaam is het, na elke ontsteking der voorstan- derklier, vooral, indien de reeds vermelde drukking

voortduurt, op de mogelijkheid van eene plaats grijpende verharding der voorstanderklier bedacht te zijn, en door kwikzilver-inwrijvingen, waartoe van de blaauwe en gele zalf gelijke deelen kunnen genomen worden, den verderen voortgang van dit gebrek, zoo mogelijk, voor te komen. De smeringen kunnen gedeeltelijk in de bilnaadstreek, gedeeltelijk aan de inwendige oppervlakte der dje, worden in het werk gesteld.

§ 39.

Over het ontstaan der pisopstopping door medegevoeligheid.

Eene menigte nadeelige indrukken kunnen eene pisopstopping veroorzaken, vooral, indien het ligchaam daartoe eene bijzondere geneigdheid bezit, zoodat dit gebrek vele ziekten vergezelt. De pisopstopping is derhalve, naar haar inwendig wezen, zeer menigvuldig; de zoodanige echter, welke, door eene verhoogde en zich uitbreidende ontsteking der pisbuis, wordt veroorzaakt, is van eene ontstekingsachtige geaardheid, en moet van de krampachtige, en van de zulke, die door beletselen in het gestel, vooral door eene verdikking van de vliezen der blaas, ontstaan. naauwkeuriglijk worden onderscheiden. Aanvankelijk vindt er, bij vermeerdering der ontsteking, slechts eene geringe en zeer pijnlijke waterlozing plaats (*dysuria*); menigmaal is enkel

de aandrang tot waterlozen zeer sterk, en ontlast zich de *urine* slechts druppelsgewijze (*stranguria*). Alleen bij den hoogsten graad vertoont zich eene volkomene pisopstopping (*ischuria*), welke met gevaarlijke toevallen gepaard gaat. De omtrek van het bekken is dan zeer gespannen, en iedere drukking verwekt hevige pijnen; de lijder gevoelt aandrang tot waterlozing, maar beproeft dit telkens vruchteloos; hiermede paren zich hevige koortsachtige toevallen; de lijder wordt onrustig en ijlt; de dorst is hevig, en, wordt er niet spoedig hulp aangebragt, dan nemen de toevallen toe, terwijl dan de treurigste gevolgen zijn leven bedreigen.

§ 40.

Voorzegging.

Uit de vorige § is reeds op te maken, hoe gevaarlijk dit gebrek of uitwerksel der medegevoelighed wezen kan. Ook heb ik reeds gezegd, dat, onder ongunstige omstandigheden, door den drui- per zelfs het leven in gevaar kan geraken. De pisopstopping echter is onbetwistbaar zulk een toeval, waarmede het zekerst levensgevaar verbonden gaat. Indien de behandeling bijtijds en doelmatig plaats heeft, dan zal de ontsteking weldra verminderen, en het gevaar spoedig zijn afgekeerd. Tusschen den 4 en 7 dag, zelden later, verdeelt zich dezelve, hoewel ook, bij dit gebrek, een ongelukkige afloop niet zeldzaam is.

Hoe langer de pisopstopping aanhoudt, des te meer breidt zich de ontsteking der pisblaas uit, waardoor dan versterving of scheuring der blaas te vreezen is; en dan spreekt het wel van zelf, dat redding onmogelijk is.

Een zeer ongelukkig eindgevolg is het, als de pis, door derzelver toenemende ophooping in de blaas, zich in het omliggende celweefsel eenen weg baant, waardoor dan onvermijdelijk pijpzweren en ettergezwellen in de bilnaadstreek ontstaan. In vele gevallen, inzonderheid, wanneer de lijder een zeer ziekelijk ligchaamsgestel heeft, volgt op deze toevallen versterving.

§ 41.

Genezing der pisopstopping.

Hoe noodzakelijk ook in dezen toestand de ontlasting der *urine* is, nogtans is zij slechts door eene algemeen *antiphlogistische* behandeling mogelijk. SWEDIAUR prijst in dit geval, maar ten onregt, de aanwending des katheters aan; door deszelfs gebruik zoude de ontsteking, en door deze het gevaar, toenemen. Eerst dan is de aanwending van den katheter raadzaam, wanneer de hevigheid der ontsteking verminderd is, en de hals der blaas zich meer in eenen krampachtigen staat bevindt. Aderlatingen en bloedzuigers zijn de hoofdmiddelen; en 6 tot 8 bloedzuigers aan den bilnaad, ter regter

tijd aangelegd, zullen eene spoedige en zekere hulp aanbrengen. Na de aanwending van bloedzuigers zijn pappen van zemelen met melk, of van de weekmakende kruiden (*species emoll.*), dampbaden van melk met water, of van een aftreksel van vlierbloemen of *flor. verbasci*, en slijmachtige darminspuitingen van lijnzaad, melk, haver, en derg. zeer geschikt.

Ook kan men met vrucht verzachtende halfbaden, welker warmtegraad aan het ligchaamsgestel des lijders geëvenredigd zijn moet, bezigen. De gewoonlijkst etemperatuur is van 26 tot 30 graden + 0, volgens REAUMUR. Is de hevigheid der ontsteking verminderd, maar duren de pijn en de aandrang nog voort, dan kan men, met goed gevolg, het *opium* met bilsenkruid toedienen. Tot de weekmakende pappen kan men een weinig *hb. hyosciami* voegen, en ook voor de darminspuitingen is een bijvoegsel van 10 tot 20 greinen *hb. hyosciami* zeer geschikt. Tot inwendig gebruik geeft men, in dezen toestand, melk van slaapbollenzaad, waarmede men een weinig *opium* verbindt.

R_ç. *Sem. papaver. unc. ℥.*

Amygd. dulc. excort. No. 1℥.

Aq. destill. unc. viij.

Misce terendo invicem, ut. f. l. a.

Emulsio, in qua solve

Opii depur. gr. ij.

Sacchar. canar. dr. iij.

D. sig. Om het uur twee lepels.

HAMILTON geeft slikbrokken van 10 greinen verzuurde zoutzure kwik (*calomel*), met 2 greinen *opium*, waarvan om de 6 uren één wordt toegediend. Hoe doelmatig ook deze middelen en derzelver vereeniging mogen zijn, derzelver giften zijn nogtans te groot. De poeders van *calomel*, in § 52 opgegeven, zijn tot dit einde meer geschikt.

SWEDIAUR verzekert, van eenen gebraden uije, die op den bilnaad aangelegd was, zeer heilzame gevolgen te hebben gezien; eigenaardig (*specifiek*) schijnt hij niet te werken; en in elk belangrijk geval moet de aanzetting van bloedzuigers voorafgaan. Men heeft ook voorbeelden, dat een eivliesje, om den eikel gewonden, de grootste moeilijkheid in het waterlozen wegnam; wanneer men ook tot de beproeving van dit middel overgaat, mag men evenwel de reeds opgegevene niet verzuimen.

GIRTANNER raadt in twijfelachtige gevallen koude voetbaden aan, en beweert, dat menigmaal op hetzelfde oogenblik, waarop de voeten des lijders het water aanraken, de pis zich begint te ontlasten. Indien men de reeds aangeprezene middelen behoorlijk aanwendt, zal men het koude voetbad niet noodig hebben; niettemin moet men hetzelfde in gevaarlijke gevallen niet onbeproefd laten.

Zoo ondoelmatig, bij den hoogsten graad van ontsteking, de raad van SWEDIAUR, om een' katheter, of die van HUNTER, om eene sonde in de pisbuis te brengen, zij, zoo noodzakelijk en heilzaam wordt de

aanwending dezer werktuigen, wanneer de ontsteking van den hals der blaas geweken, maar de ontlasting der pis nog belemmerd is, omdat de ophooping der pis tot menigerlei ontaarding en der blaas kan aanleiding geven, en inzonderheid hieruit eene verdikking van de vliezen kan ontstaan, die in de gevolgen hoogst nadeelig is; de aanwending dezer instrumenten vereischt nogtans de hoogste voorzigtigheid. Strekt zich de ontsteking, gelijk meermalen het geval is, tot aan den hals der blaas uit, dan is de inbrenging van den katheter geheel en al onmogelijk, hoewel SWEDIAUR teregt aanmerkt, dat het vaak meer aan mangel eener doelmatige behandeling, dan aan de pisbuis zelve ligt, wanneer de katheter niet indringen wil. Altijd is het raadzaam, indien men, bij het inbrengen van dit werktuig, eenige tegenkanting ontmoet, hetzelve niet met geweld voort te stuwen, maar eenige oogenblikken te wachten, en dan de operatie wederom te beproeven.

In soortgelijke gevallen kan men ook, met goed gevolg, de oplosbare kaarsjes aanwenden, inzonderheid, als men tot derzelver bereiding eene oplossing van heulsap in *arabische gom* genomen heeft.

Zijn alle middelen vruchteloos geweest, dan blijft er, om de versterving of scheuring der blaas voor te komen, niets anders over, dan de blaassteek. Van de drie wegen, waarop men denzelven verrigten kan, te weten, door den bilnaad, door den endeldarm, en boven de schaambeenderen, verdient de

laatste doorgaans de voorkeur, zoo als reeds SÖMMERING, en na hem MURSINNA, in de *annalen* van HECKER, hebben bewezen.

Heeft dit gebrek eene verettering ten gevolge, dan moet er eene gepaste heilkundige behandeling worden in het werk gesteld, waarvan hier boven reeds is gesproken geworden; terwijl, bij plaats hebbende versterving of scheuring der blaas, de uitgeputte levenskrachten des lijders, door geschikte middelen, zoolang mogelijk, moeten worden ondersteund en onderhouden.

§ 42.

Oogontsteking, door eenen onderdrukten druiper veroorzaakt (conjunctivitis medorrhoeica).

Deze ontsteking verdient, zoowel uit hoofde van haar spoedig verloop, als wegens het groot gevaar, dat voor het zintuig des gezichts met haar verbonden is, onder alle oogontstekingen de eerste plaats.

De lijder gevoelt eene drukking in het oog, hetwelk rood, en voor het licht bijzonder gevoelig wordt, terwijl de traanafscheiding aanmerkelijk wordt vermeerderd. De roodheid van het oog is zoo eigenaardig (*karakteristiek*), dat de verstandige arts de natuur der ontsteking, ook zonder door den lijder onderrigt te zijn, gemakkelijk ontdekken kan. Het bindvlies (*conjunctiva*) heeft bijna eene lakroode kleur; het zwelt op, en treedt gewrongen tus-

schen de opgezwollene oogleden te voorschijn; tegelijk ontlast zich menigmaal, in eene groote hoeveelheid, eene geelgroene vloeistof, waarbij de gevoeligheid voor het licht den hoogsten trap bereikt. In dezen toestand verdient deze ontsteking wel den naam van druiper-regenboogontsteking (*iritis medorrhoeica*), daar zij in zulk eenen hevigen graad ook de inwendige deelen des oogs bedreigt, en zich niet meer alleen tot het bindvlies bepaalt. Het hoornvlies wordt troebel en eindelijk ondoorschijnend, of gaat in eene snel wegterende verettering over, waardoor het hoornvlies barst. In beide gevallen is, na weinig tijds, ongeneeslijke blindheid het gevolg. Dit zoo treurig verloop eindigt in vier dagen, en zeer zeldzaam had dit gebrek een zachtaardiger en langzamer verloop. Sedert den tijd van VAN SWIETEN, hebben de meeste geneesheeren de aanleidende oorzaak dezer ontsteking, inzonderheid in de overbrenging der druiperstof van de roede naar de oogen, gezocht, en alles hier uit eene overgeplante ontsteking verklaard. Een der nieuwste schrijvers, die, met betrekking tot dit gebrek en deszelfs genezing, de beste mag worden genoemd, is SPANGENBERG, (*Horn's archiv.* 1812, p. 270); ook hij houdt, met den genoemden van SWIETEN, de onmiddellijke overbrenging der stof voor de eenige oorzaak.

Een naauwkeurig onderzoek over dit onderwerp, en meerdere onbevooroordeelde waarnemingen spreken dit gevoelen tegen. Het is zekerlijk niet te loochenen, dat, door de aanbrenging dezer druiperstof

in een gevoelig oog, deze ontsteking kan worden te weeg gebragt, gelijk dan ook het voorbeeld, door SWEDIAUR medegedeeld, leert; (hij kende namelijk eenen mensch, die gewoon was, zijne oogen met pis te wasschen, en die, toen hij dit ook, na eenen onzuiveren bijslaap, gedaan had, door eene schrikkelijke oogontsteking werd aangetast); doch deze wijze van besmetting is, indien er reeds een volkomen druiper plaats heeft, in een en hetzelfde voorwerp niet wel mogelijk, daar de ondervinding, sedert langen tijd, geleerd heeft, dat een besmettelijder, zoolang het eene gebrek voortduurt, zich daardoor zelf niet weder elders besmetten kan.

Ongetwijfeld is deze ziekte mede een toeval van den druiper, dat door medegevoeligheid wordt voortgebragt, zoo wel als de overige, welke tot hiertoe beschreven zijn. De groote teederheid van dit zintuig heldert hier veel op, zoo wel wat de mogelijkheid van haar ontstaan, als de kwaadaardigheid des verloops aanbelangt; de ontsteking van het bindvlies (*conjunctivitis*) ontstaat doorgaans onmiddellijk na die schadelijke inwerkingen, waardoor de uitvloeijing des druipers onderdrukt wordt, zoodat het spoedig ophouden van eenen druiervloed, met regt, voor de hier vermelde ontsteking kan doen vreezen.

Hier mag ik niet nalaten te herinneren, dat deze oogontsteking niet met de slepende oogontsteking (*psorophthalmia*) moet worden verwisseld, die PLENK, SWEDIAUR en meer anderen, als een ge-

volg van eenen slecht genezen' druiper, hebben waargenomen, en door teruggekeerde uitvloeijing, of herhaalde besmetting, hebben zien genezen.

§ 45.

Voorzegging omtrent deze ziekte.

De voorzegging omtrent deze ziekte was voorheen zeer ongunstig, en men zal moeten toestemmen, dat dit gebrek, ook nog hedendaags, de treurigste gevolgen hebben kan. GIRTANNER heeft, met al zijne uitgebreide kennis en geleerdheid, geen enkel geval kunnen aanwijzen, waarin het oog behouden werd. Het etteroog (*hypopion*) is het meest gewone ongelukkig gevolg van deze ziekte.

Sedert de invoering der manier van SPANGENBERG, zijn de gevolgen gunstiger, zoo als ons de nieuwste ondervindingen hebben geleerd. Zal men op een gunstig en gelukkig gevolg kunnen hopen, dan moet in de eerste oogenblikken hulp worden aangebragt, naardien, wegens het zoo spoedig verloop, alras het tijdstip geboren wordt, waarop alle hoop, om het oog te behouden, verdwenen is.

Bij de voorzegging moet men ook steeds indachtig wezen, dat dit gebrek menigmaal beide oogen bedreigt, zoodat, in het tijdperk der hevigste ontsteking bij het eene, de eerste verschijnselen van dezelve in het tweede zich vertoonen.

§ 44.

Geneeswijze dezer oogontsteking (conjunctivitis).

De algemeene geneeskundige aanwijzingen, ten aanzien van dit gebrek, worden door de grondregelen, die, bij den druiper en de toevallen, door medegevoeligheid bij denzelfven ontstaan, zijn opgegeven, bepaald. CAPPEL vermeent, wel is waar, dat alleen de verzwakkende geneeswijze de oorzaak zij, waarom de genezing zoo bij herhaling mislukt; doch er is nog nooit, over dit onderwerp, eene meening te berde gebragt, dwazer, dan deze; ook wordt zij door de zoo gelukkige methode, die door SPANGENBERG is voorgeslagen, ten volle wederlegd.

RICHTER prijst, mede op grond eener gelukkige ondervinding, de *antiphlogistische* geneeswijze aan, en er is ook, vooral in den beginne der ziekte, geene, die doelmatiger is, uit te denken.

SPANGENBERG geeft, tot genezing dezer ontsteking, drie wegen op:

1. het ziekelijk afscheidend deel tot deze afscheiding onbekwaam te maken, of, zooveel mogelijk, te beteugelen;
2. de scherpe en bijtende hoedanigheid des slijms te verzachten, en de prikkeling van de oogen te verwijderen;
3. eene andere sterke prikkeling, in de nabijheid van het oog, aan te brengen.

Op den eerst aangewezen' weg gaat men te werk,

wanneer men den zoom van het bindvlies, met een schaar of een myrthenvormig mesje, van den rand van het hoornvlies (*cornea*), tot aan den traanhevel, afsnijdt, en, nadat de bloeding gestild is, nog eenige inkervingen doet.

Tot den tweeden behooren inspuitingen, die alle uren moeten worden herhaald, alsmede badingen met het water van CONRADI, waarvan het voorschrift is, als volgt:

R ϕ . *Muriat. hydrarg. gr. i,*

solve in

Aq. rosarum unc. vj.

Vini opii arom. dr. β

M. d. s. oogwater.

Aan den derden eindelijk voldoet men door eene blaartrekkende pleister; zij wordt, ter grootte van eenen halven gulden, op de bovenoogkuilspier (*musculus supraorbitalis*) gelegd, en vervolgens met de blaauwe kwikzalf verbonden, waarna, binnen 3 of 4 dagen, alle gevaar verdreven is. Uit vele waarnemingen, omtrent de gelukkige opvolging dezer methode, blijkt, dat van alle geneeswijzen, waarvan men zich, tot nog toe, bediende, de even aangevoerde de voorkeur verdient. Voor het eerst werd zij in het ziekenhuis alhier, met den meest gewenschten uitslag, opgevolgd, en zij is, sedert dien tijd, menigmaal en altijd met een goed gevolg bekroond geworden; in een enkel geval slechts bleef er eene verduistering van het hoornvlies over, die nogtans allengskens kleiner werd, en thans nauwelijks meer te bemerken is.

SCHMIDT prijst, tegen deze oogontsteking, het volgende oogwater aan :

R_o. *Aq. destill. unc. x.*
Sulph. zinci ʒ j.
Acet. plumb. liq. dr. ʒ.
Trae. camphor. dr. ij.
M. D.

Hetzelve kan, met weglating van het aftreksel der kamfer, bij de SPANGENBERGSCHE methode, in de plaats van dat van CONRADI, worden gebruikt; alleen en op zich zelve aangewend, laat het niet veel goeds verwachten, en is het niet voldoende.

Evenmin zal ook het aanleggen van eenige bloedzuigers aan den ooghoek, en het gebruik van een verkoelend oogwater, eene heilzame uitwerking hebben. De *antiphlogistische* geneeswijze der oude geneesheeren voldeed daarom niet aan de bedoeling, dewijl zij niet krachtdadig genoeg werd doorgezet; men moet hier de levenskrachten, en het bewerktuigd samenstel van het oog, meer durven aantasten.

Degenen, welke, in navolging van CAPPEL, deze ziekte met hevig prikkelende middelen gelooven te moeten behandelen, en ten dien einde de *oleum caryophyllorum* en dergelijke, onverdund, doen instrijken, zullen zich voorzeker nooit over eenen gelukkigen uitslag verheugen; de ondervinding heeft ons reeds, sedert lang, geleerd, hoe ongepast zoodanige middelen zijn.

SWEDIAUR, die nooit in de gelegenheid was, deze oogontsteking geneeskundig te behandelen, slaat

voor, eene insnijding in het hoornvlies te doen, ten einde daardoor de stof zich te doen ontlasten; zijn raad in deze is echter ondoelmatig, en deszelfs opvolging kan tot menigerlei gebreken in de oogkamers aanleiding geven. Heeft zich een etteroog gevormd, dan kan, in zekere gevallen, en bij zekere ligchaamsgestellen, door eene kleine insnijding in het hoornvlies met de hoogste voorzigtigheid gedaan, de etter worden ontlast, en daardoor, voor het vervolg, bij eene doelmatige geneeswijze, tot behoudenis van het oog de weg worden gebaad.

Wat het reeds vermeld gebruik van zoodanige middelen aanbelangt, als den druiper zouden kunnen doen terugkeeren, hetzelfde beschouwen vele schrijvers als niet te verzuimen; doch daarop is ook hier dat alles toepasselijk, wat reeds dienaangaande, bij den ontstoken bijbal, gezegd geworden is. Is de oogontsteking verdwenen, dan keert de druiper ook terug; men kan nogtans, gedurende de behandeling der oogontsteking, de teeldeelen warm doen baden, en ook, maar met ongemeene voorzigtigheid, zachte kaarsjes in den pisweg brengen.

§ 45.

Naziekten van den druiper.

De zamenstelling van den pisweg, en de geaardheid des druipers begunstigen de ontwikkeling van vele gebreken, die, als overblijfsels van den drui-

per, eenen geruimen tijd, na deszelfs genezing, kunnen voortduren. De volgende ziekten kunnen tot dezelve worden gerekend: de nadruiper (*medorrhoea chronica*), het jeuken der pisbuis (*pruritis urethrae*), de vernauwing van den pisweg (*coarctatio urethrae*), de verzwering van de pisbuis (*exulceratio urethrae*), en de verharding der voorstanderklier (*scirrhusitas prostatae*). Over elk dezer toevallen zal ik bijzonder handelen. —

§ 46.

Verschynselen van den nadruiper.

Zoodanige vloeijing, als, na eenen ontstokenen druiper, bij mannen uit de pisbuis, en bij vrouwen uit de scheede, overig blijft, noemen wij eenen na- of slijmdruiper, *medorrhoea chronica, habitualis, blenorhoea benigna*. In deszelfs verloop onderscheidt hij zich in het bijzonder daardoor van den werkelijken druiper, dat bij hem de toevallen van ontsteking ontbreken. Zeer zeldzaam is bij deze ziekte eene branding bij het waterlozen, en zoo zij al plaats heeft, dan is zij doorgaans slechts een gevolg van eene te prikkelende en ondoelmatige leefwijze. De oprigtingen zijn onpijnlijk, en de opening van den eikel niet zeer ontstoken. De kleur en de dikte der uitvloeiende stof is een niet zoo zeker ken- teeken, als men zich gewoonlijk wel voorstelt. Mees- tentijds is zij wit, taai en kleverig; doch men vindt haar veranderd, vloeibaarder en groenachtig, vooral

bij voorafgaande afwijking van den eetregel. De duur van dit gebrek is het minst van alles te bepalen. Menigmaal neemt het met weinige weken een einde; maar het kan ook, bij ongunstige omstandigheden, nu meer, dan minder hevig van aard, jaren lang voortduren.

§ 47.

Oorzaken van den nadruiper.

Bij een afscheidend deel is de mogelijkheid ligt te vooronderstellen, dat eene reeds voorhandene plaatselijke afscheiding, door ontsteking veroorzaakt, ook nadat de toevallen van ontsteking zijn uit den weg geruimd, als eene hebbelijke, gewoon geworden, afscheiding overblijft. Dit wordt door vele ontstekingsziekten in andere slijm afscheidende deelen genoegzaam bevestigd.

Tot de voorbereidende oorzaken van den nadruiper kunnen inzonderheid eene algemeen ziekelijke ligchaamsgesteldheid, en vooral allerlei vochtsverbasteringen, als klierziekige, jichtachtige, en *herpetische* ongesteldheden, gerekend worden. Onder zoodanige omstandigheden, kan het ligt gebeuren, dat, bij de beste en bedachtzaamste behandeling, en bij den naauwkeurigsten leefregel, indien slechts het ligchaam aan den minst nadeeligen invloed wordt blootgesteld, dit slepend gebrek wordt te weeg gebracht.

De gelegenheid gevende oorzaken, welke gewoon-

lijk den nadruiper doen plaats hebben, zijn in de geneeskundige behandeling en in de leefwijs des lijders te zoeken. Elk uiterste in de keus der geneesmiddelen kan daartoe aanleiding geven. Eene geneeswijze, al te prikkelende van den eenen kant, en al te verzwakkende van de andere zijde, zal den ontstoken druiper, onvermijdelijk, in eenen slijmdruiper, als naziekte, doen overgaan. De naaste oorzaak (*causa efficiens*) van dit gebrek is, zoo als WALCH zeer juist heeft opgemerkt, in eene drievoudige *anomalie* te zoeken, waardoor ook eene drievoudige wijze van genezing dezer ziekte wordt aangewezen, die men niet veronachtzamen kan, zonder dat de uitslag twijfelachtig is. De nadruiper wordt

1. of door algemeene zwakte;
2. of door eene ziekelijk verhoogde prikkelbaarheid van het bewerktuigd gestel in het algemeen, en der teeldeelen in het bijzonder; of eindelijk
3. door een werktuigelijk gebrek in den pisweg veroorzaakt. Tot dit laatste behoort vooral eene zweer of eene vernauwing der pisbuis. —

§ 48.

Kenteekenen der verscheidene nadruiper-soorten.

De nadruiper, welke door algemeene zwakte wordt veroorzaakt, ontstaat doorgaans bij zeer krachtelooze

en kwaadsappige voorwerpen, inzonderheid, wanneer men bij hen de verzwakkende geneeswijze, gedurende het tijdperk der ontsteking, te zeer heeft overdreven, en daarna te lang heeft voortgezet. — Mannen, welker balzak lang en slap is, en zij, welke een opgezet en bleek aanzien, als ook geringe neiging tot den bijslaap, hebben, zijn aan deze soort van nadruiper meestal onderworpen. De uitvloeiende stof is bij deze helder, gelijk eiwit, kleverig en zonder reuk, 's morgens en 's avonds het menigvuldigst, en de lijder gevoelt geheel geene pijn, somtijds alleen een zacht jeuken.

De nadruiper, die een gevolg eener ziekelijke prikkelbaarheid is, kenteekent zich daardoor, dat de overige verschijnselen in het bewerktuigd gestel eene verhoogde gevoeligheid, meer of minder zichtbaar, aan den dag leggen; aan deze soort zijn vooral de vrouwen en zeer prikkelbare jongelingen onderworpen. Verwaarlozing van het tijdperk der ontsteking, en het verkeerd gevoelen, dat de druiper slechts een zuiver plaatselijk gebrek is, waarbij dus geene bepaalde leefregel behoeft te worden in acht genomen, kunnen tot nadruipers, vooral, indien daarvoor bovendien nog eenige vatbaarheid bestaat, aanleiding geven. De vloeijing begint, in dit geval, onmiddellijk na den werkelijken druiper, of liever, zij houdt hier geheel niet op; in kleur en dikte is zij ongelijk en afwisselend; bijna genezen, kan zij, door de geringste afwijking van den leefregel, weder worden teruggebracht; het deel blijft gevoelig,

en somtijds, inzonderheid na de inwerking van iets schadelijks, heeft er branding bij het waterlozen plaats; menigmaal wordt alleen door de aanraking der teeldeelen een onaangenaam gevoel veroorzaakt.

Tot de plaatselijke gebreken, welke den nadruiper der derde soort kunnen te weeg brengen en onderhouden, behooren de vernauwingen en verzweringen van den pisweg, en de zwelling en verharding der voorstanderklier. Klierziekige en algemeen ziekelijke voorwerpen zijn ook aan deze soort het meest onderhevig. Eene ondoelmatige behandeling, vooral het te vroeg aanwenden van inspuitingen, is menigmaal de oorzaak van dezen nadruiper. De pijn houdt hier nooit geheel op, maar bepaalt zich nogtans slechts tot de aangetaste plaats, welke men, uiterlijk door het gevoel, bij het waterlozen, duidelijk bespeuren kan; ook kan men, door het inbrengen van een kaarsje, het plaatselijk gebrek ontdekken. Over het geheel, maar vooral bij eenig gebrek van de voorstanderklier, verschijnt deze uitvloeijing eerst eenige dagen na den ontstoken druiper, en is zij, wat haren duur betreft, zeer hardnekkig. De kleur en dikte der zich afscheidende stof gelijkt naar eenen dunnen *ichor*. Is de stof met bloedstrepen vermengd, dan kan men vooronderstellen, dat er eene zweer aanwezig is.

§ 49.

Verwisseling van den nadruiper met andere gebreken.

Naardien wij slechts die uitvloeijing uit de pisbuis

voor eenen waren nadruiper houden, die, als gevolg van eenen ontstoken' druiper, verschijnt, en door de wijzigingen, welke in de vorige § zijn opgegeven, veroorzaakt wordt, zoo moeten alle die uitvloeijingen, uit de pisbuis en scheede, van denzelfden wel onderscheiden worden, die, als gevolgen van een ziekelijk ligchaamsgestel, en door aanmerkelijke vochtverbasteringen, gelijk b. v. door eenen wezenlijken zaadvloed, door zwangerschap, kort voor of onmiddellijk na de maandstonden, door den kanker der baarmoeder, door klierziekingheid, jicht, en door aanbeijen, ontstaan, en door onderscheidene uitwassen, vooral in de scheede, onderhouden worden.

§ 50.

Voorzegging omtrent den nadruiper.

Door eenen nadruiper wordt, wel is waar, het leven niet in gevaar gebragt, maar nogtans zeer veronaangenaamd. Indien de behandeling doelmatig is, en de lijder en arts het hier zoo noodig geduld niet verliezen, zal de genezing weldra volgen. Heeft echter het tegendeel plaats; wordt de nadruiper geheel verwaarloosd, of ondoelmatig behandeld, dan kan hij zoo hardnekkig worden, dat de ziekelijke afscheiding, als eene in het bewerktuigd gestel gewone, en hetzelfde hebbelijke verrigting wordt, en naauwelijks meer te beteugelen is. Door den nadruiper wordt het

ontstaan of de verdere ontwikkeling van menigerlei werktuigelijke gebreken in den pisweg begunstigd, en langs dezen weg veelvuldig gevaar voor het vervolg voorbereid. Men heeft voorbeelden van nadruipers, die drie, zes, tien, en meer jaren geduurd, en den besten leeftijd des lijders vergald hebben.

§ 51.

Algemeene geneeswijze der nadruipers.

Gelijk bij alle andere ziekten, zoo is ook bij dit gebrek het eerste, wat van den geneesheer gevorderd wordt, dit, dat hij de eigenaardige oorzaken der ziekte trachte op te sporen en weg te ruimen; op kennis en vernietiging der naaste oorzaak is ook hier de genezing gegrond. Men bedriegt zich, als men door de zoogenaamde *specificas*, in elk voorkomend geval, deze ziekte gelooft te kunnen genezen; de ondervinding toch heeft ons doen zien, dat er nadruipers zijn, die allen middelen schijnen tegenstand te bieden, totdat men, door eene gelukkige opmerking en verwijdering der oorzaken, het gewenschte doel bereikt.

Balsemachtige, opdroogende, *tonische* (plaatselijk versterkende), zacht bijtende, en zamentrekkende middelen zijn, in onderscheidene gedaanten en verbindingen, zoowel tot in- als uitwendig gebruik, ter genezing des nadruipers, aangeprezen geworden; in-

zonderheid heeft men, tot dit einde, den *copaiva-balsem*, den terpentijn, de *myrrha*, de jeneverbes-
sen, den kina- en eikenbast, de *kinogom*, de *catechu*, de aluin, den *tormentillawortel*, de spaan-
sche vliegen, de rabarber, de goudzwavel, het *opi-
um*, het vlug loogzout, de kwik- en loodbereid-
ingen, en de zwavelzuren aanbevolen, en zoowel in-
wendig toegediend, als bij inspuitingen gebezigd.
Hoe en wanneer deze opgenoemde geneesmiddelen
heilzaam zullen zijn, moet door de meer bijzondere
geneesaanwijzingen worden bepaald. In de *Bres-
lauer Sammlungen* is een voorbeeld vermeld, dat
eene bijkomende koorts eenen zeer hardnekkigen na-
druiper genezen heeft. Ook maakt TODE van eenen
nadruipe gewag, die, nadat men alle geneesmid-
delen ter zijde stelde, van zelf ophield en genas.

§ 52.

Behandeling van den nadruiper, uit verslapping ontstaan.

Bij deze soort van nadruipers zijn de balsemach-
tige, *tonische*, en versterkende middelen bijzonder-
lijk aangewezen; in het bijzonder hebben de *copai-
va-balsem* en de terpentijn hier eene zeer weldadige
uitwerking. Men geeft den *copaiva-balsem*, of in
druppels met suiker, of men laat den lijder, na
deszelfs gebruik, een weinig water drinken; 3 maal
daags 15 tot 20 druppels maken de meest gewone

giften uit. Vermits evenwel deze druppels menigmaal niet kunnen verdragen worden, zijn de pillen verkieslijker. b. v.

R_p. *Bals. copai. unc. β.*
Extr. dulcam. dr. ij.
Pulv. rad. rhei. dr. j.
Pulv. gum. arab. q. s.
Ut. f. l. a. pill. gr. ij. consp. pulv.
cinnam. d. ad scatulam.

Sig. 4 maal daags 7 of 8 pillen te nemen.

De vereeniging van den terpentijn met *myrrhen* is hier ook zeer doelmatig. b. v.

R_p. *Terebinth. venetae unc. β.*
Myrrhae electae dr. j.
Succi liquir. inspiss. q. s.
Ut. f. l. a. pill. gr. ij. consp. pulv. cin-
nam. d. ad scatulam.

Sig. Om de 3 uren 4 pillen.

Men wachte zich, de balsems in giften, die te groot en niet naar de prikkelbaarheid der bijzondere voorwerpen gewijzigd zijn, voor te schrijven; er kunnen menigmaal, door een ondoelmatig gebruik van dezelve, gebreken in de piswerktuigen geboren worden.

De vereeniging van het zwavelzuur ijzer met *myrrhen* kan hier ook worden aanbevolen:

R_p. *Myrrhae electae dr. i β.*
Sulph. ferri dr. ij.
Pulv. rad. torment. dr. ij.
Mucil. gum. arab. q. s.

U. f. l. a. pill. gr. ij.

Consp. pulv. cinnam.

D. ad scatulam.

Sig. 4 maal daags 7 pillen.

De *catechu* kan op de volgende wijze, met veel nuts, worden toegediend:

R_p. *Catechu dr. ij.*

Pulv. rad. rhei dr. i ℞.

Terebinth. venet. q. s.

Ut. f. l. a. pill. gr. ij. consp. pulv. cinnam.

D. ad scatulam.

Sig. 4 maal daags 5 pillen.

Evenzoo kan men ook de *kinogom* toedienen, of haar met *catechu* of *myrrha*, in gelijke deelen, verbinden.

De kinabast, door WALCH voorgeslagen, is ook voor dezen nadruiper zeer heilzaam, inzonderheid, als de zwakte zeer groot is, en over het geheele gestel zich uitstrekt; het volgend voorschrift vindt hier zijne plaats:

R_p. *Cort. peruv. reg. dr. vj.*

Inf. in s. q. aq. ferv. per $\frac{1}{2}$ hor.

Col. unc. viij. refriger. adde

Trae opii simpl. gtt. viij.

Syr. bals. peruv. unc. j.

M. d. sig. Om de 2 uren 2 lepels.

Bij weinig of geene prikkelbaarheid, vooral bij waterzuchtige gestellen, kan men, in verouderde gevallen, de spaansche vliegen, nogtans met de hoog-

ste voorzigtigheid, en in een geschikt voermiddel (*vehikel*), toedienen. B. v.

R_p. *Pulv. canthar. gr. ij.*
Camphor. gr. vj.
Sacchar. lact. dr. ij.
M. divide exactissime
In pulv. aequal. No. XII.

D. sig. 's Morgens en 's avonds een poeder.

Nog geschikter kan men de spaansche vliegen in een slijmachtig vocht inwendig toedienen. B. v.

R_p. *Pulv. canthar. gr. ij.*
 — *g. arab. dr. ij.*
Sacchar. alb. dr. vj.
Amygd. dulc. excort. unc. j.
Misce terendo
Invicem, et sensim
affunde
Aq. destill. simpl. unc. viij.
U. f. l. a. emulsio.

D. s. Om de 2 uren een' eetlepel.

Zoodra er, bij het gebruik der spaansche vliegen, gebreken in de piswerktuigen ontstaan, en dezelfde, ook wanneer men de giften verminderd heeft, evenwel verslimmeren, dan moet men met de toediening van dit middel ophouden; eene *emulsie* met kamfer zal dan deze ongunstige gevolgen het spoedigst weder wegnemen.

De pillen, die door BLANKARD en CLOSSIUS bijzonderlijk zijn aangeprezen, en mede door WALCH zoo zeer geroemd zijn, bevatten eene zeer doelma-

tige verbinding der reeds boven aangevoerde middelen; zij bestaan uit het volgende:

Rp. Terebinthin.

Extr. gentian.

— *singul. dr. ij.*

Kino

Sulph. ferri

Limat. ferri dr. i ℔.

M. f. l. a. pill. gr. ij.

Consp. pulv cinnam.

D. sig. 4 maal daags 10 pillen.

CRAWFORD heeft onlangs, als een zeker en spoedig werkend middel tegen den druiper, voorgeslagen de *kubebe* of staartpeper, drie of viermaal daags een theelepeltje vol met water; wie de werkingen dezer peper over het geheel, en de geaardheid des druipers kent, zal ligtelijk begrijpen, dat dit middel alleenlijk bij den nadruiper, uit verzwaking ontstaan, nuttig zijn kan, doch bij den ontstoken druiper, en de andere soorten van nadruipers, schadelijke gevolgen hebben moet.

De inspuitingen, die hier zijn aangewezen, moeten insgelijks *tonische*, balsemachtige, en zamentrekkende middelen bevatten; zij worden alsdan ook zeer wel verdragen. De volgende inspuiting, door AUGUSTIN opgegeven, is zeer heilzaam:

Rp. Catechu.

Myrrhae dr. j.

solve in

Aq. calcariae ust. unc. iv.

D. sig. 3 maal daags, als inspuiting, aan te wenden.

De inspuiting, door BECKER opgegeven, behoort mede tot de meest nuttige, bij deze soort van na-
druiper :

Rp. *Cort. peruv. opt. unc. j.*
Coque in suff. aq. per $\frac{1}{2}$ hor.
Col. unc. x. refriger. adde
Vini rubri unc. ij.
Alumin. crudi dr. j.

M. d. sig. Uitwendig als het vorige te gebruiken.

Het *decoctum salicis laureae*, met aluin, is bij deze soort van druiper door CAPPEL aangeprezen, en ook zeer doelmatig bevonden; het voorschrift daarvan is :

Rp. *Cort. salicis laur. unc. j.*
Coque in suff. aq. per $\frac{1}{2}$ hor.
In colat. unc. viij. solve
Aluminis crudi dr. j.

D. s. Inspuiting.

De volgende inspuiting wordt, met regt, door KORTUM, in *seinen Beyträgen zur praktischen Arzneiwissenschaft*, aangeprezen :

Rp. *Gallar. in pulv. redact. unc. ℞.*
Coque cum
Aq. fontis q. s.
Ut. f. colat. unc. viij. in qua solve
Aluminis dr. ij.
Sulph. zinci gr. ij.

D. sig. Als de vorige aan te wenden.

Eene zeer scherpe inspuiting werd door GIRTANNER opgegeven; hij slaat namelijk de volgende verbinding voor:

R_ç. *Viridis aeris dr. vj.*

solve in

Ammoniae liquidae unc. ij.

Hiervan zes druppels op een once water tot inspuiting te nemen. Dan alleen mag men zich van deze inspuiting bedienen, wanneer de voorwerpen niet zeer prikkelbaar zijn, en de uitvloeijing zeer hardnekkig is.

FREDRIK HOFFMANN noemt de volgende verbinding, bij deze soort van nadruiper, als inspuiting gebruikt, een *remedium divinum*:

R_ç. *Acet. plumb. liq. dr. i.*

Ol. terebinthinae unc. v.

Camphor. gr. x.

M. D.

Dit middel is, wanneer het ook verdund wordt, klaarblijkelijk nog te prikkelend, en kan, met al deszelfs hooggeroemde voortreffelijkheid, door niemand worden verdragen. Zoo ook is het met de inspuiting, door ATTENHOFER, tegen alle niet ontstokene druipers, als *specifiek*, aangeprezen:

R_ç. *Lapid. divini gr. viij.*

solve in

Aq. Goulard. unc. viij.

D. sig. 3 maal daags hiervan, na het vooraf wel is omgeschud, eene of twee inspuitingen te doen. —

Behalve deze inspuitingen, kan men ook nog, bij deze soort van nadruipers, wasschingen en badingen der teeldeelen in het werk stellen. Hiertoe verkiest men geestrijke aftreksels, b. v. van specerijachtige kruiden, of eene verbinding van een aftreksel van rosmarijn, met geest van lavendel. CAPPEL slaat tot dit einde eene oplossing van ijzer voor.

De versterkende en voedende eetregel, dien men zoo menigmaal, bij alle nadruipersoorten, heeft aanbevolen, is zeer doelmatig bij den nadruiper uit zwakte. Gezonde en versterkende spijsen, een matig gebruik van wijn, onthouding van elke bovenmatige inspanning des ligchaams, en het dragen van eenen schortband, zijn noodzakelijke vereischen tot eene gelukkige genezing. CULLEN meent, door het te paard rijden, menigmaal den nadruiper te hebben zien genezen; slechts bij den nadruiper uit zwakte kan men iets goeds van deze beweging verwachten, maar in andere gevallen kan zij zeer schadelijk zijn.

Even dit is ook toepasselijk op de uitwerkselen van den bijslaap, dien velen, tot genezing van eenen hardnekkigen nadruiper, hebben aanbevolen; doch de welvoegelijkheid verbiedt reeds, dergelijke middelen den lijder voor te slaan. HUNTER geeft den raad, eene spaansche-vliegpleister op de pisbuis te leggen, maar weinige lijders willen tot zoodanig middel overgaan. De aanwending van hetzelfde op de bilnaadstreek is meer geschikt en uitvoerlijk, en ook in hardnekkige gevallen van zeer veel vruchts. SWEDIAUR

nam eenen hardnekkigen nadruiper waar, die, door eene inspuiting van den geest van braakwortel (*tra. psychotriae emeticae*), zou genezen zijn.

Ook is, om langdurige nadruipers te genezen, de elektriciteit aangewend, en door VACCA BERLINGHIERI zeer aanbevolen geworden; zij is alleen voor die soort van nadruiper doelmatig, die uit slapte ontstaan is; bij alle andere is zij zonder nut, en menigmaal zeer nadeelig. BIRCH bezigde elektrische schokken; maar veel doelmatiger is het, met SPRENGEL de aanwending der straalwijze elektriciteit te beproeven.

§ 53.

Behandeling van den nadruiper, door ziekelijke prikkelbaarheid veroorzaakt.

Deze soort is veel moeilijker, om te behandelen; elke onbedachtzame geneeswijze kan hier van de nadeeligste gevolgen zijn. Dan slechts kan men op eenen gunstigen uitslag hopen, wanneer de geneesmiddelen met de bijzondere gesteld- en vatbaarheid des lijders juist zamenstemmend zijn. Ofschoon dit voorschrift, bij alle nadruipersoorten, moet in acht genomen worden, nogtans is de nadruiper, waarvan hier gesproken wordt, inzonderheid aan dezen regel onderworpen. Het best zal men slagen, wanneer men zich, bij de behandeling dezer druipersoort, door de voorstelling van eene slepende ontsteking

laat geleiden. Alle prikkelende middelen, met name alle balsemachtige, vlugolieachtige, *tonische*, en zamentrekkende, moeten hier worden weggelaten.

Tot inwendig gebruik zijn de delfzuren zeer heilzaam, en daartoe de *tra. acida aromatica*, 3 of 4 maal daags, 30 tot 40 druppels, met water, zeer gepast, als ook het volgend voorschrift van HALLER zeer doelmatig:

R_c. *Solut. salep. tenuior. unc. vj.*

Aeth. sulph. acid. dr. 3.

Syr. rub. idaei unc. j.

M. d. sig. Om de 2 uren een' eetlepel.

Is de gevoeligheid zeer verhoogd, en de lijder tevens zeer onrustig, dan moet men den raad van CAPPEL opvolgen, en den nadruiper, door de *tra. opii*, waarvan men 3 maal daags 5 of 6 druppels toedient, trachten te genezen. Het inwendig gebruik van de loodsuiker is, bij deze soort van nadruiper, menigmaal, en wel in nieuwere tijden, met eenen goeden uitslag bekroond geworden; van dezelve werd 4 maal daags $\frac{1}{4}$ grein, met even zoo veel *opium* en wat suiker, toegediend. Soms was het gebruik van dezelve, gedurende slechts drie dagen, tot volkomene genezing toereikend. Is deze soort van nadruiper zeer hardnekkig, dan kan men ook het zoete kwik, met goed gevolg, voorschrijven. MEDICUS gaf den raad, ter genezing van den nadruiper, het haar der teeldeel en af te scheren; en bij deze nadruipersoort schijnt zulks van het meeste nut te zijn.

Het' is zeer moeilijk, bij dezen nadruiper, de doelmatige inspuitingen met het bijzonder lichaams-gestel des lijders te doen zamenstemmen; alligt ontstaat er te groote prikkeling, en vindt deze plaats, dan volgt ook onmiddellijk op dezelve verslimmering der ziekte. Van alle de inspuitingen is die, volgens het voorschrift van GIRTANNER, reeds in § 27 vermeld, de allerheilzaamste, mits zij voorzigtig worde aangewend, en men de giften van het *opium* en van den loodazijn, met de hoogst mogelijke omzigtigheid, bij opklimming, vermeerdere.

De oplossing van de azijnzure *zink*, door HENRY aangeprezen, is hier ook zeer doelmatig; het voorschrift van dezelve is zeer eenvoudig :

R_x. *Acet. zinci gr. viij.*

solve in

Aq. destillatae unc. vj.

D. sig. 3 of 4 maal daags laauw, als inspuiting, te gebruiken.

Zoo is het ook met de slaapbollenmelk, en het kerslaurierwater, dat, als inspuiting, door SCHLEGELIS voorgeslagen, en in § 27 reeds is medegedeeld. De nadruiper, die reeds twee jaren geduurd had, en dien FLETCHER, door inspuitingen met zeewater, genas, zal waarschijnlijk ook tot deze soort hebben behoord. Het afkooksel van den laurierwilgenbast met *opium*, dat CAPPEL heeft voorgeslagen, is, bij deze soort van nadruiper, ondoelmatig. Van het hoogste aanbelang, en een wezenlijk vereischte is het, bij de behandeling dezer nadruipers, op de leefwijls

het oog te vestigen; een bepaalde eetregel, onthouding van alle scherpe en prikkelende spijsen, vermijding van vele geestrijke dranken, van alle sterke bewegingen, van den bijslaap, een gedurig baden der teeldeelen in warme melk, en het aanhoudend dragen van den schortband, zijn de middelen, door welker aanwending men zeker deze hoogst onaangename druipersoort zal doen herstellen. Volgt de genezing niet, en is ook de zorgvuldigste aanwending der opgenoemde middelen vruchteloos gebleven, dan is er ontwijfelbaar eene *venerische* vochtverbastering aanwezig, waarnaar men dan ook de behandeling inrigten moet.

§ 54.

Geneeswijze van den nadruiper, door plaatselijke gebreken veroorzaakt.

Heeft men zich, door de kenteekenen van dezen nadruiper, in § 43 vermeld, maar vooral door een naauwkeurig plaatselijk onderzoek, tot de vaste overtuiging van een plaatselijk gebrek, dat zoodanigen druiper kan onderhouden, gebragt, dan kan men alleen van die middelen iets goeds verwachten, die deze plaatselijke gebreken kunnen uit den weg ruimen, en herstelling van het aangedane deel kunnen te weeg brengen.

Inwendige middelen zijn slechts dan aan te wenden, wanneer deze plaatselijke gebreken, hetzij,

gelijk meermalen het geval is, van eenen *venerischen* aard zijn, of zoodanig het geheele gestel hebben aangetast, dat daaruit eene algemeene ziekte veroorzaakt is. In het eerste geval moet men de *antisymphilitische* behandeling in het werk stellen, en in het laatste moet de geneeswijze, door een naauwkeurig onderzoek van den algemeenen toestand des lijders, en door naauwkeurige overweging van de reeds aanwezige toevallen worden bepaald.

Tot inspuitingen zijn hier vele verbindingen voorgeslagen, en ook, ten aanzien der toevallen, met gelukkig gevolg aangewend geworden; maar tot volkomene genezing schijnen zij niet toereikend. De oplossing van den *sublimaat*, door MONTEGGIA aanbevolen, is in menigerlei opzigten zeer geschikt:

R_p. *Muriat. hydrarg. gr. j.*

solve in

Aq. destill. simpl. unc. iv.

M. d.

Andere kwikzilverbereidingen, vooral de onoplosbare, mogen tot inspuitingen nooit worden gebruikt; met regt heeft daarom ook CAPPEL de inspuiting met *calomel*, door GIRTANNER voorgeslagen, verworpen. Eene andere inspuiting van GIRTANNER is doelmatiger:

R_p. *Potass. fusae dr. β.*

solve in

Aq. destill. simpl. unc. vj.

Cola per chartam.

D. sig. 3 maal daags te gebruiken.

Van al de uitwendige middelen verdienen de kaarsjes de voorkeur; zoodra men zich met zekerheid heeft overtuigd, dat er een plaatselijk gebrek, waardoor de nadruiper kan onderhouden worden, aanwezig is, dan is de aanwending der kaarsjes het beste middel.

Het spreekt wel van zelf, dat de inbrenging der *bougies*, met de noodige bekwaam- en omzigtigheid, geschieden moet, ofschoon ook SWEDIAUR in zijn werk een merkwaaardig geval verhaalt, waarin een zeer langdurige nadruiper, door eene zeer ongeschikte aanwending van den katheter, gelukkig genas. Bij de inbrenging ontlastte zich veel bloed, waarop de genezing volgde; waarschijnlijk werd, door de aanwending van dit werktuig, eene eeltachtige zweer opengescheurd, waarop dan de genezing, gelijk bij eene eenvoudige wonde, van zelve volgen moest, vooral, wanneer men tegelijk, door het inwendig gebruik des kwikzilver, den *venerischen* toestand dezer verouderde zweer zocht tegen te werken.

De kaarsjes, die hier in het algemeen zijn aangeprezen, kunnen, naar gelang der bijzondere aanwijzingen, uit onderscheidene stoffen worden vervaardigd. Alle pleisterstoffen zijn voor *bougies* geschikt, en kunnen, indien de geneeskundige behandeling het vereischt, daartoe worden gebruikt. Meestendeels zijn de eenvoudige en lood inhoudende kaarsjes voldoende; de eerste zijn uit een mengsel van geel was en olfijolie, de laatste uit geel was en lood-

zijn toebereid. De kaarsjes van pleisterstrooken zijn niet zoo goed, als die door WALCH zijn voorgeslagen; deze worden vervaardigd uit katoenen draden, die zoo dikwerf in eene op het vuur staande *massa* worden ingedoopt, tot zij de noodige dikte hebben verkregen, waarna zij glad en verder tot het gebruik geschikt worden gemaakt. Deze kaarsjes, die reeds vroeger door HECKER, als oplosbare *bougies*, waren aangeprezen, worden ook uit kwikpleisterstofre bereid, en, bij sommige toevallen, met vrucht aangewend.

Het grootste nut der kaarsjes, inzonderheid bij vernaauwingen en verdikkingen der pisbuis, bestaat in de werktuigelijke uitzetting en den aanhoudenden druk, welken zij voortbrengen; om die reden verdienen ook de veerkrachtige kaarsjes menigmaal, boven alle andere, de voorkeur.

De aanwending der kaarsjes vereischt, zoo als reeds boven is aangemerkt, oplettendheid en geduld; men moet vooral daarop bedacht zijn, dat men met de dunste kaarsjes beginne, en slechts van tijd tot tijd tot dikkere overga; daarom zijn in den beginne de darmsnaren hier het meest geschikt. Aanvankelijk mag men ook de kaarsjes niet te lang in de pisbuis laten zitten, naardien daaruit ligtelijk pisopstopping ontstaan kan.

Meer nog zal, met opzigt tot deze plaatselijke gebreken der pisbuis, als gevolgen van den ontstoken druiper, in de volgende § worden bijgebracht.

§ 55.

Het jeuken van den eikel.

Het jeuken van den eikel is een gevolg van den druiper, dat zeer onaangenaam is, menigmaal verwaarloosd wordt, en dikwerf van hebbelijk geworden krommingen der roede (*chorda habitual.*) vergezeld gaat. Het schijnt, gedeeltelijk door eene verhoogde gevoeligheid der roede, gedeeltelijk door ligte gebreken in de pisbuis, te worden veroorzaakt; en het is daarom raadzaam, hiernaar de geneeswijze te bepalen. Menigmaal wordt dit jeuken door eenen geringen, naauwelijks merkbaren, en vochtigen uitslag voortgebracht, die, het meest na eenen eikeldruiper, doch somtijds ook na den pisbuisdruiper, te voorschijn komt, en hetzelfde veroorzaakt. Eene geneigdheid tot ophooping van bloed, welke, door de aldaar plaats gehad hebbende ontsteking, hebbelijk geworden is, schijnt inzonderheid dezen uitslag te begunstigen. Dit jeuken evenwel moet niet verwisseld worden met een niet *venerisch* toeval, dat onder den naam van *herpes praeputialis* bekend, en door BATEMANN en RAIJSTON zeer naauwkeurig beschreven is. Dit laatste namelijk bestaat uit kleine, naauwelijks zichtbare, blaasjes, die dicht in elkander vloeijen, en wordt, bij ongehuwde en kuische mannen, meer dan bij de zulke, welke zich aan zinnelijken wellust overgeven, waargenomen.

§ 56.

Voorzegging omtrent het jeuken des eikels,
(prognosis pruritis glandis.)

Dit gebrek is noch besmettend, noch gevaarlijk; geene voorbeelden althans zijn er bekend, dat het eene *secundaire venusziekte* veroorzaakt heeft. Het onaangenaamste is, dat hetzelfde verdwijnen kan, en toch, na eenigen tijd, terugkeert. FRITZE verhaalt van eenen man, die reeds met vele druipers was besmet geweest, van welke hij nogtans gelukkig genezen werd, en bij wien de uitslag gewoonlijk ontstond, als hij den bijslaap, eenige dagen, vermijd had; terwijl dezelve, na den bijslaap, weder plotseling verdween, doch om, na 3 of 14 dagen, even zoo weder terug te keeren.

§ 57.

Genezing van dit toeval.

Niettegenstaande er geene groote menigte van middelen noodig is, om dit gebrek te genezen, evenwel wordt er eene doelmatige keuze van de meest geschikte vereischt, om op een gunstig gevolg te kunnen hopen. GIRTANNER geeft den raad, om elektrische vonken uit de roede te trekken. FRITZE beveelt inspuitingen aan van versch kalkwater met melk, benevens eene met kamfer vermengde spaansche-

vlieg-pleister op den bilnaad. HUNTER wil, dat men, eenige malen daags, een kaarsje in de pisbuis heen en weder schuive. Tegen den uitslag worden wasschingen met eene slappe oplossing van het zoutzure kwik (4 greinen op 1 pond water), of met eene verbinding met *liq. hydrarg. nitr.* (15 druppels op de genoemde hoeveelheid), of met eene oplossing van het azijnzuur lood, (10 greinen op 1 pond water,) aanbevolen. Ook zijn hier wasschingen met eene oplossing van zwavellever, ijzer of zwavelzuur-ijzer, zeer heilzaam. Velen hebben de deelen met een afkooksel van den wilgenbast, waarmede een weinig wijngeest vermengd was, niet zonder eenen gunstigen uitslag, laten wasschen. Een juist inzicht, wat de eigenlijke en naaste oorzaak van zoodanig jeuken zij, en vooral eene zorgvuldige inachtneming van al hetgeen, wat over de verscheidene wijzigingen van den nadruiper in de voorgaande § gezegd is, zullen genoegzaam aantoonen, hoedanig de hier in het algemeen aanbevolene middelen, bij bijzondere voorwerpen, moeten worden aangewend. Is dit jeuken nogtans zeer hardnekkig, dan zal het gebruik van kwik niet ongepast zijn.

§ 58.

De vernauwing der pisbuis.

Met regt kan men het bestaan van dit gebrek vermoeden, wanneer de lijder met pijn zijn water

loost; wanneer de straal van hetzelfde zeer dun, of verdeeld, of naar eene zijde gerigt is; en eindelijk, wanneer eene ingebragte *bougie* zoodanigen tegenstand ontmoet, dat het verder voortdringen van dezelve zeer moeilijk, of zelfs wel geheel onmogelijk wordt. Het ontstaan van zulk eene vernauwing kan, of door verdikking van het inwendige vlies der pisbuis, of door wratachtige uitwassen in dezelve, of door krampachtige zamentrekkingen der pisbuis, veroorzaakt worden. Menigmaal is de vernauwing ook met ontvellingen gepaard, die in zweren overgaan, en bij nader onderzoek worden ontdekt. Daar meerdere buizen, zonder eene voorafgaande ontsteking, vernauwd kunnen worden, heeft men ook de vernauwing der pisbuis niet, als een ziekelijk overblijfsel van den druiper, willen beschouwen; in het bijzonder heeft HUNTER, door eenige voorbeelden van vernauwingen der pisbuis, zonder dat er druipers waren voorafgegaan, tot dit gevoelen aanleiding gegeven. Mogelijk is het, wel is waar, dat er vernauwingen van de pisbuis kunnen bestaan, die gevolgen van een zeer gebrekkig maaksel zijn; maar even zoo zeker is het ook, dat de ontsteking der pisbuis allerlei ziekelijke gedaanteveranderingen (*metamorphosen*) kan ten gevolge hebben, waardoor noodzakelijk vernauwingen dezer buis moeten ontstaan.

Zoodanige vernauwingen ontstaan zeer langzaam; menigmaal verloopende vele, ja, zelfs 20 en 30 jaren, na den druiper, eer de vernauwing zoo verre is ge-

vorderd, dat zij den lijder noodzaakt, tot geneeskundige hulp zijne toevlugt te nemen.

§ 59.

Onderscheid der verschillende soorten van vernauwingen der pisbuis.

De inbrenging der kaarsjes schijnt, onder alle opgegevene kentekenen, dit onderscheid het zekerst te bepalen.

Is de vernauwing der pisbuis door eene verdikking harer vliezen ontstaan, dan ontmoet het ingebrachte kaarsje altijd op dezelfde plaats, en wel in den geheelen omtrek der pisbuis, tegenstand; terwijl zij noch door in-, noch door uitwendige middelen, (de *bougies* alleen uitgezonderd) eenige verandering ondergaat, en van alle andere vernauwingen het langzaamst toeneemt.

Bestaan er wratachtige uitwassen in den pisweg (die men ook, als dwars loopende plooijen, heeft willen waarnemen), welke of alleen door voorafgaande zweeren kunnen veroorzaakt worden, of, zonder dezelve, door ziekelijke *vegetatie* kunnen ontstaan, dan ontmoet de *bougie* wel altijd op dezelfde plaats, maar eenen meer bepaalden en gewoonlijk niet onoverwinnelijken tegenstand. Ook kan het ligchaams-gestel, in zooverre hetzelfde tot wratten of andere ziekelijke gedaanteverwisselingen geneigd is, hier eenige opheldering en inlichting geven. WALCH be-

weert, dat men somtijds in dit geval het tegenna-
tuurlijk ligchaam uiterlijk voelen kan.

Bij de vernauwing der pisbuis, door eene kramp-
achtige zamentrekking voortgebracht, is de volgende
bijzonderheid, ter onderkenning, van zeer veel aan-
belang, dat het kaarsje menigmaal zeer gemakkelijk,
en dikwijls slechts met zeer vele moeite, kan wor-
den ingebracht, en dat men de vernauwing niet
onveranderlijk op dezelfde plaats aantreft. De pis-
buis is in dit geval zeer gevoelig; de lijder kan ge-
woonlijk de blaas niet in eens geheel ledigen, en
de laatste druppels der *urine* vloeijen altijd zeer
langzaam af.

§ 60.

*Oorzaken, waardoor deze vernauwingen wor-
den begunstigd en voorbereid.*

Reeds bij de behandeling van den druiper is aan-
gemerkt, dat de vernauwingen der pisbuis, door
verwaarloozing, of door eene overdreyene en ver-
keerde geneeswijze, kunnen worden voorbereid.

Onbetwistbaar is ook eene zekere geneigdheid tot
dezelve, indien zij plaats zullen hebben, noodzake-
lijk; en het minst zal de verdikking der pisbuis,
zonder eenen bewezenen aanleg tot zulke gedaante-
verwisselingen (*metamorphosen*), als ligtelijk, bij de
klierziekte en de jicht, kunnen plaats grijpen, ont-
staan.

Eene algemeene en plaatselijke behandeling, die te zeer prikkelend is, en een overdreven gebruik van loodbereidingen, kunnen, als de voornaamste aanleidende oorzaken van dit gebrek, worden beschouwd. Ook kunnen eenige, op elkander volgende, druipers tot vernauwingen der pisbuis, vooral van eene krampachtige geaardheid, aanleiding geven.

§ 61.

Voorzegging omtrent de vernauwing der pisbuis.

Dit gebrek kan men tot de belangrijkste naziekten des druipers rekenen. Bij deszelfs ontstaan kan het, met eenige bekwaamheid aan den kant des geneesheers, en met eenig geduld aan de zijde des lijders, menigmaal zeer spoedig worden genezen; neemt hetzelfde echter toe, en wordt daardoor de pisbuis zoo vernauwd, dat zij zelfs niet den fijnsten straal doorlaten kan, dan kan eene volkomene pisopstopping (*ischuria*), die daarvan het noodzakelijk gevolg moet zijn, het leven in het oogenschijnlijkst gevaar brengen. Wordt dan deze ophooping niet opgeheven, dan berst de blaas, of zij wordt verlamd, of de pis verzamelt zich tusschen den hals der pisblaas en de plaats, waar de ziekelijke vernauwing aanwezig is, verwijdt aldaar alsdan de pisbuis, en veroorzaakt ontsteking en verettering; daarna baant zij zich in het nabijliggend celweefsel, of zelfs in den balzak,

eenen weg, waarvan het gevolg eene ontsteking en verettering is, dewelke versterving, of de langdurigste en hardnekkigste pijpzweren en ettergezwellen, kunnen veroorzaken. In het eerste geval zal de lijder of weldra door de versterving zijn leven eindigen, of anders, in ongelukkige gevallen, langs eenen nog langdurigeren, doch even zekeren weg, aan eene doodelijke uitteringskoorts worden onderworpen.

§ 62.

Geneeswijze van de vernauwingen der pisbuis.

Doorgaans wordt de arts, bij de vernauwing der pisbuis, eerst dan tot hulp geroepen, wanneer zij reeds tot zulk eenen hoogen graad gestegen is, dat daaruit eene pisophooping (*ischuria*) is ontstaan; waarbij men dan de volgende twee hoofdzaken wel heeft in het oog te houden, te weten: vooreerst de plaats hebbende *ischuria* of *dysuria*, zoodra mogelijk, weg te nemen, en dan de vernauwing, als de hoofdoorzaak van dezelve, te genezen.

Tegen de ophooping van pis zijn de middelen, die voor een gedeelte reeds in § 41 zijn vermeld en aangeprezen, doelmatig. Heeft de pisopstopping eenigen tijd geduurd, dan kan men eenige sporen van ontsteking vermoeden, en deze, door eene doelmatige *antiphlogistische* geneeswijze, bestrijden. Ook de krampachtige vernauwing kan ligtelijk ontsteking ten gevolge hebben; daarom zijn de aanzetting van

eenige bloedzuigers in de bilnaadstreek, pappen, half- en dampbaden, de hier doelmatige middelen. Tot inwendig gebruik kan men zich van de *emulsie* met *opium*, die boven reeds beschreven is, bedienen, en met dezelve zoo lang voortgaan, totdat vooral de ontsteking, en de krampachtige toevallen hebben opgehouden. Daarna moet men de aanwending van eenen buigzamen katheter, of van eene *bougie* beproeven, en wel zoo lang, totdat men in de herstelling der pisontlasting geslaagd is. Slechts, wanneer al wat mogelijk en noodig was, gedaan is, maar, zelfs bij de hoogste omzigtigheid en zorgvuldigheid, vruchteloos blijft, en wanneer daarbij de pisblaas zelve, van uur tot uur, in grooter gevaar geraakt, slechts dan moet men den blaassteek bewerkstelligen, en wel naar de voorschriften, welke bij de pisophooping, door medegevoeligheid, zijn opgegeven.

Is de pislozing hersteld, dan moet men dadelijk de vernauwing der pisbuis trachten te genezen. Reeds boven is aangemerkt, dat, hoe eenvoudiger de kaarsjes zijn, zij ook des te meer tot dit einde geschikt zijn; niets anders, dan eene aanhoudende drukking, is er noodig, om in de ziekelijke gedaanteverandering (*metamorphose*) eenen ligten graad van ontsteking voort te brengen, en langs dezen weg herstelling te doen stand grijpen. De inbrenging van bijtende middelen, door het werktuig van HUNTER, of door andere instrumenten, kan ligtelijk zeer nadelige gevolgen hebben, naardien de drooge middelen

van dien aard schielijk breken, en de vloeibare, zelfs bij de meeste oplettheid, zich verspreiden, en aan de omliggende deelen ontsteking veroorzaken. JOSEPH FRANK (zie *Reise nach Paris, Londen etc. Wien 1804. Th. I. pag. 233.*) verzekert, dat EDWARD HOME, de schoonzoon van HUNTER, zich in het *St. George hospitaal*, met een zeer gelukkig gevolg, van bijtende middelen tegen vernauwingen der pisbuis bedient, maar zonder verder iets bijzonders van de wijze der aanwending op te geven; tegelijk brengt hij ook bij, dat eene ontsteking van den bijbal (*epididymitis*), en bloedvloeijingen, welke daarop volgen, als gunstige teekenen van op handen zijnde genezing worden beschouwd. Het grootste gedeelte der *Engelsche* artsen zou, in dit geval, voor het gebruik van bijtende middelen zijn. Maar voorondersteld ook, dat dit door hem aangevoerde waar is, wij weten nogtans zeker, dat zeer vele bekwame artsen zeer schadelijke gevolgen van de aanwending dezer middelen hebben waargenomen. Zoo heeft SAVIARD voorbeelden gezien, dat de lijders, 24 uren na de aanwending der bijtende middelen, stierven; een gevolg, dat, wel is waar, alleen bij zeer prikkelbare voorwerpen plaats hebben kan, doch onder ongelukkige omstandigheden ligt mogelijk is. WILKINSON verhaalt van een volslagen onvermogen ter voortteling, hetgeen door bijtende middelen, die men tegen vernauwingen der pisbuis gebezigd had, ontstaan was. Van alle werktuigen, die men, tot het inbrengen van bijtende middelen,

heeft voorgeslagen, kan men aannemen, dat zich derzelver aanwending gemakkelijker laat aanprijzen, dan bewerkstelligen.

De nieuwste wijze van behandeling, volgens welke men de vernaauwde pisbuis, door eene *bougie*, met eene scherpe punt voorzien, verwijdt, is nog veel ondoelmatiger. J. WILLIAMS (zie *medical, surgical, et pharmaceutical repository* 1814. vol. II) verhaalt daarvan een geval, dat den dood ten gevolge had. Bij de lijkschouwing bleek, dat de snede niet door de vernaauwing, maar zijdelings door een kanaal, door de ziekte gevormd, en van daar in den hals der blaas gedrongen was. De vliezen der blaas waren verdikt, van verstorvene (*gangraeneuse*) vlekken voorzien, en met etter overdekt.

De geschiktste tijd, om de *bougies* aan te wenden, is des morgens, wanneer men den lijder op den rug doet liggen, doch vooraf de blaas laat ledigen. Men kieze daartoe het eerst eene darmsnaar; en, is men zoo gelukkig geweest, deze in te brengen, dan kan men den lijder voor genezen houden. Dit vereischt zeer veel geduld; menigmaal verloopende meerdere dagen, eer het gelukt. Ook is er groote voorzigtigheid noodig, om geen nieuw kanaal te maken; men moet zoodanige kaarsjes nemen, die voorzien zijn van een knopje, waardoor men ze bevestigen kan; ontbreekt dit knopje, dan moet men ze ombuigen. In het begin zijn de darmsnaren boven de kaarsjes te verkiezen, omdat zij dunner zijn, in de pis-

buis opzwellen, en haar alzoo van lieverlede uitzetten.

Zijn alle middelen vruchteloos aangewend, en bevindt zich de blaas in eenen hoogst gevaarlijken toestand, of heeft er eene uitstorting der pis in het celweefsel plaats, dan is het eenige middel, wat overblijft, dit, dat men tot de splijting der pisbuis, langs de plaats der vernauwing overga, vervolgens eene *bougie* inbrenge, en, naar de gewone regelen der kunst, de genezing trachte te bewerken, hetwelk nogtans niet zonder gevaar en zeer moeilijk is.

§ 63.

Van de zweren in de pisbuis.

Reeds tijdens het verloop van den druiper, kan men eene zich vormende zweer in de pisbuis vermoeden, wanneer de druiper, zelfs bij de doelmatigste behandeling, zeer lang en in eenen hevigen graad voortduurt; wanneer de pijn bij het waterlozen op eene bepaalde plaats zeer hevig is, en zich niet alleen tot de schuitwijze groeve, die de eigenlijke zitplaats van den druiper is, beperkt, maar zich ook naar achteren toe uitstrekt; voorts, wanneer met de uitvloeiende stof vele bloedstrepen vermengd zijn, en de pijn, bij uitwendige drukking, bestendig op eene en dezelfde plaats wordt waargenomen. De ingebragte *bougie* verwekt, op de

plaats der zweer, pijnen; ook is zij, indien de etter zich overvloedig afscheidt, met dezen bevochtigd; de uitvloeiende stof is in dit geval altijd weinig, dewijl er, door den grooten omvang der zweer, niet veel druiperstof kan worden afgescheiden. Het gebeurt menigmaal, dat met eenen gewonen nadruiper eene zweer gepaard is, in welk geval de hoeveelheid der afscheiding niets kenteekent of beslist.

§ 64.

Over de venerische geaardheid der zweren in de pisbuis.

Naardien eene zweer in de pisbuis, slechts na eenen door besmetting verkregen druiper, wordt waargenomen, zoo moet men dezelve voor een *venerisch* gebrek houden. Indien de pisbuis, door eene ongeschikte inbrenging des katheters of van het kaarsje, gewond wordt, dan zal die wond, zonder eene zweer na te laten, genezen; en, wordt door eenen aanwezigen *venerischen* druiper de genezing belet of verhinderd, dan zal de zweer, door de *venerische* stof, de geaardheid van den laatsten aannemen.

§ 65.

Oorzaken van de zweer in de pisbuis.

Eene hevige ontsteking van eenen *venerischen*

aard is, bij den druiper, de voornaamste oorzaak eener zweer in de pisbuis; echter kan ook eenig werktuigelijk nadeel (*mechanische Schädlichkeit*), gedurende eenen *venerischen* druiper, eene scheiding in de vaste deelen der pisbuis te weeg brengen, welke in eene zweer kan overgaan.

§ 66.

Voorzegging omtrent deze zweer.

Eene zweer in den pisweg moet als een gebrek, dat ligtelijk de *venerische* besmetting aan het geheele gestel kan mededeelen, worden aangezien. Zulk eene zweer mag en moet daarom nooit verwaarloosd worden. Het is, wel is waar, mogelijk, dat er zweeren in de pisbuis hebben plaats gehad, die geene algemeene *venusziekte* ten gevolge hadden; doch de weinige voorbeelden daarvan zijn gemakkelijk te verklaren, en kunnen hier, tegen hetgeen over het algemeen geldend is, niets bewijzen. Overigens geneest eene zweer in den pisweg doorgaans zeer langzaam, omdat de daarover vloeiende *urine*, bij voortduring, met zeer nadeelige prikkeling op dezelve verbonden is.

§ 67.

Genezing der zweer in de pisbuis.

Daar de zweer in de pisbuis voor een *venerisch*

gebrek moet worden gehouden, moet ook noodzakelijk eene in- en uitwendige behandeling plaats hebben. Inwendig geeft men kwikbereidingen, waartoe inzonderheid het zoete kwikzilver, de bereiding van HAHNEMANN, en, door vele geneesheeren, het vloeiende salpeterzure kwik worden aanbevolen. Van het laatste wordt tweemaal daags een druppel, met een weinig *gedestilleerd* water, toegediend, of op de volgende wijze voorgeschreven:

Rp. Aq. destillat. unc. vj.

Solut. nitrat. hydr. oxydat. gtt. xviij.

M. D. sig.

's Morgens en 's avonds een' lepel.

Men wachte zich intusschen zorgvuldiglijk, deze bereiding met eene al te zamengestelde verbinding te vereenigen.

Tot plaatselijke behandeling zijn de kaarsjes zeer geschikt. Ieder eenvoudig kaarsje kan in dit geval eene prikkeling in de zweer veroorzaken, waardoor de genezing bevorderd wordt; het gebruik der oplosbare kaarsjes van HAHNEMANN, welke van kwikpleister vervaardigd worden, is hier nogtans het alderdoelmatigst. Ook kunnen de kaarsjes met eene kwikzalf, of met eene slappe oplossing van den *sulblimaat*, aan de punt bestreken, en dan voorzigtiglijk ingebracht worden. Tot inspuitingen kan men ook gevoegelijk slappe oplossingen van het zoutzure en salpeterzure kwik nemen.

§ 68.

Verharding der voorstanderklier.

De verharding der voorstanderklier ontstaat somtijds na eene ontsteking der klier (*prostatitis* § 37), door medegevoeligheid voortgebracht; doch menigmaal is zij ook alleen het gevolg van eenen druiper. Bij alle hevige druipers is ook de voorstanderklier meer of minder aangedaan, wat dan door de gezwollene en pijnlijke bilnaadstreek, kennelijk wordt. Reeds hierboven is aangemerkt, dat zich dit gebrek slechts zeer langzaam ontwikkelt, zoodat hetzelve, door vele lijders, niet als het gevolg van eenen druiper, waarmede zij 10, ja, 15 jaren te voren, besmet waren geweest, beschouwd wordt. Ook is dit gebrek niet zoo zeldzaam, als men wel gelooft; en GIRTANNER schijnt geen ongelijk te hebben, wanneer hij de moeilijke waterlozing bij hooge jaren, niet zoo zeer, gelijk menig bedaagde haar beschouwt, voor eene ziekte des ouderdoms aanziet, als veelmeer voor het gevolg van zoodanig eene verharding houdt.

§ 69.

Kenteekenen dezer verharding.

Dat deze verharding aanwezig is, kan men vermoeden, wanneer de lijder eene drukking en zwaarte in den bilnaad gevoelt, het waterlozen met moei-

te geschiedt, en de uitwerping des zaads pijnlijk is; tot zekere overtuiging van haar bestaan geraakt men, als men den vinger, met warme olie bestreken, in den endeldarm brengt, waardoor men zeer gemakkelijk de vergrootte en verharde voorstanderklier ontdekken kan.

LE DRANS gelooft, dat het een onfeilbaar ken-teeken dezer verharding zij, wanneer de harde drekstoffen, bij derzelver ontlasting, door de verharde voorstanderklier eenige indrukking hebben verkregen. Dit verschijnsel is moeilijk te ontdekken en te bedriegelijk, en daarom verwerpelijk. Sommige verschijnselen brengen *en* den arts *en* den lijder in den waan, dat er steenen aanwezig zijn; doch een naauwkeurig onderzoek zal weldra alle twijfeling daarom-trent uit den weg ruimen.

§ 70.

Oorzaken dezer verharding.

De druiper is eene der voornaamste oorzaken dezer verharding, doch niet de eenige. In klierziekige en jichtachtige gestellen is zulk eene verharding der voorstanderklier, door stofverplaatsing, ligt mogelijk, waar dan dezelfde toevallen voorkomen, als bij eene zoodanige, welke door eenen voorafgaanden druiper veroorzaakt werd. De bekende geneesheer FOTHERGILL stierf, in eenen hoogen ouderdom, aan de gevolgen eener pisophooping, welke door eene zeer

genaamde sponsachtige verharding der voorstanderklier (*prostatocèle fungosa*) veroorzaakt was, zonder dat hij met eenige vrouw gemeenschap had gehad.

§ 71.

Voorzegging omtrent de verharding der voorstanderklier.

Deze verharding behoort onder de hardnekkigste gebreken, welke slechts aanvankelijk, met eenig uitzigt op eenen gelukkigen uitslag, kunnen behandeld worden. Heeft zij echter eene aanmerkelijke grootte verkregen, dan kan men niet veel goeds verwachten. Menigmaal geraakt deze verharding in ontsteking, welke zeer langdurige en pijnlijke verzweringen na zich sleept. J. L. PETIT heeft eene verharding der voorstanderklier, ter grootte van eene vuist, waargenomen. Een soortgelijk geval heeft hier, voor eenige jaren, bij eenen heer van 75 jaren plaats gehad, die daaraan overleed, omdat hij den blaassteek volstrekt niet wilde ondergaan. Bij de lijk-schouwing bleek, dat de verharde voorstanderklier de grootte van een hoenderei had. Bij zulk eene hardnekkigheid van dit gebrek, heeft men grond, zich te verheugen, wanneer men slechts de dringendste toevallen kan tegengaan, wat mede in vele gevallen, zoo als FRITZE met regt aanmerkt, met vele moeilijkheden verbonden is. Menigmaal paren

zich met deze verharding verlammingen der sluitspiers van de blaas, des endeldarms, en der onderste ledematen, waardoor het lijden en het gevaar zeer verhoogd wordt.

§ 72.

Genezing.

Naardien men, ook bij dit gebrek, eerst dan gewoonlijk geroepen wordt, wanneer reeds de eerste verschijnselen der pisopstopping den lijder kwellen, is het eerste, wat men doen kan, dit, dat men, zoo spoedig mogelijk, de ontlasting der pisblaas trachte te doen plaats hebben. Men zoek den katheter in te brengen, en bevordere den gunstigen uitslag dezer kunstbewerking door inwendig toe te dienen het *extract* van bilsenkruid, door inwrijvingen van *opiaatzalven*, en door darminspuitingen van olie- en slijmachtige afkooksels, waarmede men 2 tot 3 greinen *opium* verbinden kan. Men beproeve eenen veerkrachtigen katheter in te brengen, die men dan eenige dagen in de blaas laat zitten, waarna men denzelven met eenen anderen en zuiveren verwisselt. In geval zulks niet gelukke, gelijk ook bij alle voorkomende moeilijkheden in de behandeling, ga men te werk, zoo als bij de pisophooping is medegedeeld.

Er zijn, ter verdeeling dezer verharding, vele middelen voorgeslagen, maar welker in- en uitwendig gebruik geenszins doeltreffend is. Het inwendig

gebruik van dulle kervel (*cicuta*), *belladonna*, goudzwavel, en van gebrande spons, is bij eene verharding der voorstanderklier, welke door eene klierzieke gesteldheid begunstigd is, misschien het meest doelmatig. Bij jichtachtige voorwerpen zullen de *guajak*, het spiesglans, de *aconitum*, en een afkooksel van den bast van het peperboompje (*bois de garou*), zeer heilzaam zijn. Is de verharding der voorstanderklier een gevolg van eenen voorafgaanden *venerischen* druiper, dan zijn, tot inwendig gebruik, de kwikmiddelen geschikt. Uitwendig beveelt men inwrijvingen aan van het *linimentum volatile*, van kwikzalf, van terpentijnolie, als ook blaartrekkende pleisters op den bilnaad, en met olie bestreken *bougies* in de blaas; de versch gekneusde dulle kervel, of de wortel der *mandragora* zijn tot hetzelfde einde aanbevolen. Ook heeft men hiertegen het zeebad, het *galvanismus*, de elektriciteit en bloedzuigers aan de bilnaadstreek gebezigd. Men wachte zich echter, door al te prikkelende middelen, de verharde voorstanderklier in ontsteking te brengen, naardien deze eene pijnlijke en kwaadaardige verettering ten gevolge heeft. Zoodra deze plaats mogt hebben, moet zij, naar de voorschriften der kunst, bevorderd en behandeld worden.

§ 73.

Druiper bij vrouwen.

Al wat oyer het ontstaan, de geaardheid, en de

geneeswijze van den druiper bij mannen gezegd is, is ook over het algemeen op deze ziekte toepasselijk; slechts worden, door het verschil van het werktuigelijk maaksel der vrouwelijke teeldeelen, en door het onderscheid der toevallen, die daaruit ontstaan, eenige afwijkingen noodzakelijk, die wij hier nader zullen opgeven en ontwikkelen.

De druiper bij vrouwen neemt mede een begin met een hevig jeuken der scheede en der schaamlippen; dit duurt zoolang, tot de ontsteking ontstaan is, en de ziekelijke afscheiding eenen aanvang genomen heeft. De ontsteking verspreidt zich dan over de schaamlippen, den kittelaar, en vooral, zoo als GIRTANNER met regt heeft aangemerkt, over de bovenste en achterste oppervlakte der scheede. BELL heeft ongelijk met te beweren, dat de zetel van den *venerischen* druiper bij vrouwen in de pisbuis, maar de goedaardige witte vloed in de scheede gehuisvest zoude zijn. Het gebeurt zeer zelden, dat ook de pisbuis in het lijden deelt, en dit schijnt dan nog maar, door medegevoeligheid, te worden veroorzaakt. Daar de plaats der afscheiding veel grooter is, is ook de uitvloeiende stof van meer belang, terwijl, even als bij de mannen, hare kleur en dikte van den graad der ontsteking afhankelijk is. De geheele oppervlakte is met deze zich afscheidende stof overdekt; zij is menigmaal zoo scherp en wegvretend, dat zij zich tot aan de opening van den endeldarm verspreidt, en daar pijn en stoelpersing (welke men hier endeldarmdruiper noemt) te weeg brengt, of

zij breidt zich over de inwendige oppervlakte der dije uit, waar zij ontsteking en ontvellingen veroorzaakt, waardoor het gaan zeer pijnlijk, en het zitten zeer moeijelijk wordt. In dit geval ontstaan dan ook koortsachtige toevallen, en de toestand wordt onverdragelijk; zeer zelden echter vindt dezelve plaats. Doorgaans is, wegens het sponsachtige maaksel, waardoor de gevoeligheid minder is, het verloop niet zoo hevig; terwijl alleenlijk dan, wanneer hiermede ontvellingen en verzweringen (welke zich als werkelijk *venerisch* voordoen) gepaard gaan, de toevallen in hevigheid toenemen. Zelden ontbreken spanningen in de liesstreek; ook ontstaan er dikwijls pijnlijke gewaarwordingen in de blaas en den bilnaad, welke uit medegevoeligheid te verklaren zijn.

§ 74.

Onderscheid tusschen den druiper bij vrouwen en den gewonen witten vloed.

Hoe menigmaal ook hier vergissing en mistasting mogen hebben plaats gegrepen, de onderkenning zal den ervaren arts niet moeijelijk kunnen vallen. Vooreerst moet men op de wijze van ontstaan het oog vestigen, want reeds dit geeft ter onderkenning eenig licht; en daarna neme men de volgende karakteristieke kenteekenen van eenen *venerischen* druiper wel in acht.

Hier zijn duidelijke sporen van ontsteking aanwe-

zig, en sneller is derzelver verloop; de schaamlippen zijn gezwollen, meestal aan hare inwendige oppervlakte ontveld; de branding bij, of liever, na de waterlozing, ontbreekt nimmer in het tijdperk der hevigste ontsteking. De maandstonden vinden geregeld plaats, waarbij al de toevallen van ontsteking verslimmeren; de overige verrigtingen zijn niet belemmerd; de kleur van het aangezicht is als in gezonde dagen.

Bij den slependen witten vloed is dit een en ander geheel omgekeerd; de toevallen kenteekenen eene algemeene zwakte van het ligchaam, inzonderheid van de slijm afscheidende werktuigen der scheede. Voordat de witte vloed ontstaat, gaan al die nadeelige omstandigheden vooraf, welke tot zoodanigen toestand kunnen aanleiding geven; het verloop zelfs is met alle verschijnselen eener aanmerkelijke zwakte verbonden. Een bleek, opgezet, aangezicht, betraande oogen, zure oprispingen, gebrek aan eetlust, en meer andere toevallen van eene verzwakte spijsvertering, neerslagtigheid, matheid der ledematen, pijnen en trekkingen in de lenden, onregelmatige, of geheel onderdrukte maandstonden, geen het minste spoor van toevallen van ontsteking, en eene menigvuldige, doch niet scherpe, uitvloeiing uit de teeldeelen zijn de verschijnselen, die den goedaardigen witten vloed (*leucorrhoea benigna*) vergezellen.

§ 75.

Voorzegging omtrent den druiper bij vrouwen,

Reeds boven hebben wij aangemerkt, dat het verloop van den druiper bij vrouwen minder hevig is, dan van dien bij de mannen; dit echter geldt slechts met opzigt tot die toevallen en gevolgen des druipers, die, door medegevoeligheid veroorzaakt, deels wegens het gemis van die werktuigen bij mannen, dewelke zoo ligt, door medegevoeligheid, kunnen worden aangedaan, niet kunnen ontstaan, deels ook, wegens de mindere prikkelbaarheid der scheede, over het algemeen veel zeldzamer voorkomen. De meening van WALCH evenwel is van alle waarheid ontbloot, en ongegrond zijne stelling, dat de oog of bindvliesontsteking door eenen onderdrukten druiper (*conjunctivitis ex suppressa medorrhoea*), bij vrouwen geen plaats heeft; dit toeval verschijnt zelfs niet zelden. Intusschen is, ondanks al die mindere hevigheid der toevallen, de overgang tot de *secundaire venusziekte*, door den druiper bij vrouwen, menigvuldiger en eer mogelijk, dan bij de mannen; de ontvellingen en verzweringen, die bij den druiper bij vrouwen zoo menigmaal voorkomen, begunstigen niet weinig hare ontwikkeling. Ook is de overgang in eenen slependen druiper (*medorrhoea chronica*), uit hoofde van de zoo overmatige slijmafscheiding der hier aanwezige deelen, niet zeldzaam; men

moet dus ook daarop, bij de behandeling van dit gebrek, opmerkzaam wezen. BOERHAAVE merkte reeds terecht aan, dat de druiper bij vrouwen wel niet zoo moeilijk ter genezing, doch langduriger en hardnekkiger is, dan bij de mannen.

§ 76.

Genezing van den druiper bij vrouwen.

Over het geheel wijkt de geneeswijze van den druiper bij vrouwen geenszins van den algemeenen regel af; dezelfde geneesaanwijzingen, welke in § 26. gegeven zijn, vinden ook hier hare plaats. De prikkelende inspuitingen, uit bijtende potasch en *sublimaat*, welke de opgenomene stof vernietigen, zijn hier, wegens de mindere gevoeligheid, veel verkieslijker, en gemakkelijker aan te wenden, dan bij de mannen.

Zoodra zich toevallen van ontsteking vertoonen, dan moet men de *antiphlogistische* geneeswijze in het werk stellen; men mag evenwel slechts zelden tot bloedontlastingen zijne toevlugt nemen, dewijl, zelfs in het hevigste tijdperk, de ontsteking nooit dien hoogen graad bereikt, dien men bij mannen zoo menigmaal waarneemt. Men kan dus ook, in dit tijdperk van ontsteking, die inspuitingen bezigen, die in hetzelfde, bij den druiper bij mannen, zoo streng verboden zijn; en daartoe is men gewoon, een weinig warme melk, hetzij alleen, of met wat kalkwa-

ter, of eene zeer verdunde oplossing van de loodsuiker, te gebruiken. De inspuitingen verrigt men, of met eene gewone baarmoederspuit, of met eene tinnen buis, welke van boven bol en van eenige kleine openingen voorzien is, of eindelijk met eene spuit, door GIRTANNER voorgeslagen, bestaande uit eene elpenbeenen buis, van 4 of 5 duimen lang, welke slechts 2 linien middellijn heeft, en van een deksel is voorzien, waarin zich 6 of 8 gaatjes bevinden; aan deze buis is eene veerkrachtige flesch, welke omtrent een kopje vocht bevatten kan, bevestigd.

Weekmakende, verzachtende dampen zijn hier vooral aanbevolen; men kan dezelve, volgens den raad van SWEDIAUR, door middel van eene spons aanwenden. Tegen de ontvellingen van de inwendige oppervlakte der dije is de zalf van SWEDIAUR zeer heilzaam; zij bestaat uit 1 once schapenvet en 2 oncen zoete olie; men kan daartoe ook eene versch gemaakte zalf van zink of loodwit gebruiken.

De teeldeelen zelve, volgens den raad van sommigen, met eene kwikzalf te besmeren, is zeer schadelijk; zijn er echter zweren ontstaan, dan moeten dezelve met de blaauwe kwikzalf, of met eene verbinding van het zoete kwik (*urias hydrarg. oxyd.*) *scrup. j*, en *ungt. rosati unc. 3*, bestreken worden.

Het gebruik des kwiks is, bij den druiper bij vrouwen, wegens het zoo groot gevaar van eene *secundaire venusziekte*, onder alle wijzigingen van denzelfden, doelmatig. Zijn er zweren ontstaan, dan

moet men dadelijk met de kwikkuur een begin maken; anders moet men, nadat de druiper genezen is, gedurende 16 tot 20 dagen, het kwikzilver toedienen; men kiest in beide gevallen de zachte bereidingen, het zoete kwikzilver, of dat van HAHNE-MANN.

Loopt het tijdperk der ontsteking ten einde, en heeft men grond, om, vooral wegens de ligchamelijke gesteldheid, eene langdurige vloeijing te vreezen, dan zijn plaatselijk versterkende (*tonische*), en zamentrekkende inspuitingen zeer heilzaam. Behalve de middelen, ten dien einde bij den mannelijken druiper aanbevolen, kunnen hier ook de inspuitingen van SWEDIAUR, uit kalkwater met wijngeest, of uit eene ligte oplossing van het zwavelzuurijzer in *gedestilleerd* water (5 of 6 greinen op 1 pond water), worden in het werk gesteld. De vernauwing der scheede grijpt zelden plaats, en wanneer zij ontstaat, dan is zij in geenen deele gevaarlijk, daar zij nooit eenen zoo hoogen graad bereikt, dat zij, bij eene volgende verlossing, wezenlijke belemmering zoude kunnen veroorzaken.

VAN DEN EIKELDRUIPER.

§ 77.

Bepaling en verloop van deze ziekte.

Eene ontsteking van den rand des eikels, waarbij

eene taaije stof wordt afgescheiden, noemt men eikeldruiper (*balanitis, blennorrhoea balani*).

De pijn is bij dit gebrek op de aangetaste plaats en in de voorhuid aanwezig, inzonderheid daar, waar zij de plaats der ontsteking bedekt, aan welke zij altijd meer of min deelneemt; de pisbuis is doorgaans niet aangedaan, zoodat het waterlozen onbelemmerd geschiedt; soms echter gebeurt het, dat de eikeldruiper met den waren druiper afwisselt, of daarmede gepaard gaat, wanneer dan ook de toevallen van den laatsten worden waargenomen. De oprigtingen zijn menigmaal pijnlijk; doch dit onaangenaam gevoel wordt, voor het grootste gedeelte, door de spanning der ontstokene voorhuid te weeg gebracht. Op de plaats der ontsteking aan de kroon des eikels ontlast zich, onder een hevig jeuken, de stof of onmiddellijk uit de ontstokene plaats, of er ontstaan ontvellingen, waaruit zij vloeit; altijd echter neemt deze uitvloeijing uit de klieren, welke de kroon des eikels omgeven, haren oorsprong. Bij de terugtrekking der voorhuid, vindt men gewoonlijk eene talkachtige stof, welke den eikel bedekt.

§ 78.

Oorzaken van den eikeldruiper.

De voorbereidende oorzaak van dit gebrek is eene verhoogde gevoeligheid van den eikel, welke inzonderheid door eene te lange voorhuid begunstigd

wordt. Zelden treft men deze ziekte aan bij hen, welker voorhuid kort, of besneden is.

De gelegenheid gevende oorzaak is in alles te zoeken, wat de kroon des eikels, en vooral de haar omringende groef, prikkelen en in ontsteking brengen kan; gebrek aan zindelijkheid, verwaarlozing van het ligchaam, misschien ook slecht en weinig voedsel, kunnen tot dit gebrek aanleiding geven. In het bijzonder echter is de *venerische* smetstof daartoe geschikt; door een ander voorwerp op eene gevoelige plaats van de kroon des eikels overgebracht, brengt zij zulk eene ontsteking te weeg, en deelt zij tevens aan dezelve het vermogen van besmetting mede.

De naaste oorzaak van den eikeldruiper is eene ontsteking van de klieren aan de kroon des eikels, niet ongelijk aan die, welke bij den druiper in de schuitswijze groeven plaats heeft.

§ 79.

Onderscheid tusschen eenen venerischen en niet venerischen eikeldruiper.

Naardien de beantwoording der vraag: in hoe verre is de eikeldruiper besmettend? enkel en alleen afhangt van eene naauwkeurige kennis des eikeldruiers, zoo is het van het hoogste gewigt, te kunnen bepalen, waardoor dan de ware *venerische* eikeldruiper zich van den niet *venerischen* onderscheidt.

Zulk eene ontsteking, welke spoedig, na eenen verdachten bijslaap, verschijnt, zich schielijk ontwikkelt, en met ontvellingen vergezeld is, kan gewoonlijk voor eenen *venerischen* eikeldruiper worden gehouden. Een hardnekkig verloop maakt hem vervolgens, met nog meer gewisheid, kenbaar. Bij den niet *venerischen* druiper wordt doorgaans eene zeer lange voorhuid, en eene geneigdheid tot onzindelijkheid waargenomen.

§ 80.

Voorzegging omtrent den eikeldruiper.

Zoo weinig beduidend ook doorgaans de verschijnselen bij den eikeldruiper zijn, zoo belangrijk kunnen zij worden, wanneer hij van eene *venerische* geaardheid is, en met ontvellingen gepaard gaat. Verspreidt zich de ontsteking, dan wordt daardoor al zeer ligtelijk de voorhuid aangedaan, welke zich dan, of voor den eikel sluit (*phimosis*), of, zoo als het meest plaats heeft, achter den eikel zamentrekt (*paraphimosis*). Ook kunnen de ontvellingen in zweeren ontaarden, en eene omgeving van *chankers* om den achtersten rand des eikels (*corona veneris*) vormen, waardoor niet alleen voor het oogenblik eene pijnlijke ziekte wordt voortgebracht, maar ook de *secundaire venusziekte* bijkans onvermijdelijk is. Na den eikeldruiper ontstaat ligtelijk zulk eene verhoogde ziekelijke gevoeligheid van den eikel, dat,

bij de minste, menigmaal onverklaarbare, aanleiding, spoedig eene ontsteking aan de kroon des eikels, of eene garstachtige, jeukende, uitslag verschijnt; inzonderheid is elke wrijving, ook bij eenen geheel zuiveren bijslaap, in staat, om zoodanig gebrek, dat reeds genezen was, te doen terug keeren.

§ 81.

Genezing van den eikeldruiper.

De aanwijzingen, welke, bij de genezing van den eikeldruiper, moeten in acht genomen worden, laten zich gemakkelijk afleiden uit de algemeene wijze van beschouwing, hier geldende. Men moet het aanwezig gebrek trachten te genezen, en de *secundaire venusziekte* zoeken voor te komen. Aan deze dubbele aanwijzing voldoet men voornamelijk door de strengste zindelijkheid, welker inachtneming, tot voorkoming van den eikeldruiper in het algemeen noodzakelijk, en tot genezing van eenen niet *venerschen* eikeldruiper in het bijzonder genoegzaam is. Men gebruikt ten dien einde eene verbinding van kalkwater en melk, of verdund loodwater. Kan men niet, dan met moeite, de voorhuid terug brengen, dan moeten de zoo even opgenoemde middelen, tusschen de voorhuid en den eikel, met eene kleine spuit, worden ingebracht, tot zoo lang het, zonder dat men gevaar loopt, eene *paraphimosis* te veroorzaken, gelukt, de voorhuid terug te brengen.

gen. Vertoonen zich dan ontvellingen, welker oppervlakte spekachtig is, en die in den omtrek voortknagen, dan wende men eene ligte oplossing aan van het bijtend zoutzure kwik, waarmede een weinig tinktuur van *opium* vermengd worden kan; dit geschiedt het geschiktst op een weinig pluksel:

R_p. *Muriat. hydrarg. gr. ʒ.*

solve in

Aq. destill. unc. ij.

adde

Trae opii simpl. gtt. xx.

M. d. sig.

Uitwendig te gebruiken.

Men kan zich ook van eene zeer ligte oplossing van het salpeterzure kwik (1 druppel *liq. hydrarg. nitrici* op een once zuiver water) ten dien einde bedienen. Sommigen bevelen het gebruik van eene ligte *praecipitaatzalf* aan, maar deze kan, in eenen hoogen graad van ontsteking, menigmaal zeer nadeelige gevolgen hebben.

De toevallen, tot hiertoe opgegeven, kenteekenen duidelijk het bestaan van eenen *venerischen* eikeldruiper, vooral, indien daarmede de *corona veneris* gepaard is. In dit geval is doorgaans, tot inwendig gebruik, het kwikzilver zeer heilzaam. Men gebruikt hiertoe het zoete, het bijtend zoutzure kwikzilver en dat van HAHNEMANN, waarmede dan, in de eerste dagen, een *antiphlogistische* eetregel, maar daarna zoodanige leefwijze, als nader bij de kwikkuur zal worden bepaald, verbonden moet zijn.

Het is zeer heilzaam, de teeldeelen, gedurende de behandeling, door eenen schortband te bevestigen, en den lijder een te herhaald ontblooten en beroeren van dezelve geheel te verbieden.

Tegen de geneigdheid tot eene gedurige ontsteking van de kroon des eikels, en tot eenen gierstachtigen uitslag, welke zoo ligt, na dezen druiper, zoo als reeds gezegd is, overblijven, is een voortdurend uitwendig gebruik van het *liq. nitrat. hydrarg.* zeer heilzaam. Ook vindt men eene, wel niet scheikundige, doch zeer doelmatige en sterk werkende, verbinding van metaalmiddelen aanbevolen:

Rp. Muriat. hydrarg. gr. iv.

Acet. plumbi gr. x.

solve in

Aq. destillat. unc. iv. adde

Oxyd. zinci ʒj.

M. d. sig.

Wel omgeschud, 2 of 3 maal daags uitwendig te gebruiken.

VAN DE VENERISCHE ZWEREN OF CHANKERS.

§ 82.

Bepaling der venerische zweer.

Eene pijnlijke zweer, welke spoedig, zoo wel in de diepte, als in den omtrek, voortknaagt, van eene spekachtige oppervlakte, eeltachtig verhevene ran-

den, en van eenen ongelijken, hoog rooden, grond voorzien, wordt eene oorspronkelijke *venerische* zweer (*primaire chancre*) genoemd. De naam schijnt van het woord *cancer* afkomstig te zijn; waarschijnlijk heeft men dezen naam daarvan ontleend, dat deze zweer, even gelijk de kankerzweren, de eigenschap bezit, de omringende deelen, op eene spoedige wijze, te vernietigen en te doen ontaarden.

§ 85.

Beschrijving der toevallen.

Aan alle zeer prikkelbare deelen des ligchaams kan eene *venerische* zweer ontstaan, wanneer dezelve met de *venerische* smetstof, en wel door tegen-elkander-wrijving, worden aangedaan. Aanraking alleen schijnt niet altijd daartoe genoegzaam te zijn. Indien dus zoodanig eene aanleiding bij een voorwerp, dat voor de *venerische* besmetting vatbaar is, heeft plaats gevonden, dan verschijnt gewoonlijk, tusschen den tweeden en zesden dag, een blaasje, dat met eene heldere vloeistof is opgevuld, op de plaats, die met de smetstof in aanraking is geweest. Men wil nogtans reeds na 12 uren, als ook eerst met den 8 dag, dit blaasje hebben waargenomen. Het verheft zich boven de huid, berst vervolgens, en heeft de gedaante van een klein vlak zweertje; op dit tijdstip wordt het meestentijds eerst door den lijder bemerkt; dit zweertje gaat dan over in

de zweer, welke in de vorige § beschreven is. Menigmaal ontwikkelt zich deze zweer ook niet uit een blaasje, dat een helder vocht bevat, maar ontstaat er aan den eikel een klein, ontstoken, gezwelletje van een watervaatknoopje, hetwelk SCHMIDT, als een nieuw gebrek van oorspronkelijke *venusziekte*, beschouwde, en met den naam van *bubonulus* bestempelde. Dit gezwelletje is pijnlijk, en verandert eindelijk in eene ware *venerische* zweer, welke doorgaans zeer kwaadaardig is, en zeer spoedig en in de diepte voortknaagt. Zulke een zoogenaamde *bubonulus* heeft niet dikwijls plaats, en is slechts in de zeer zeldzame gevallen, waarin de *chancker* aan den eikel verschijnt, waar te nemen. Zoodanig een *bubonulus* komt ook, als voorbode van den druiper, voor.

De *chankers*, welke weinige uren na den bijslaap ontstaan zijn, zoo als HUNTER, BELL en SWEDIAUR hebben waargenomen, schijnen, volgens de zeer juiste aanmerking van LAGNEAU, slechts *excoriatien* geweest te zijn.

§ 84.

De kenteekenen, die den chancker van alle andere zweren onderscheiden.

Daar uit eene juiste kennis, en uit de daarvan afhankelijke bepaling van het eigenlijk wezen, en van de geaardheid eener *venerische* zweer, de genees-

aanwijzingen moeten worden afgeleid, is het zeer noodzakelijk, om alle gebreken, die met den *chan-ker* eenige overeenkomst hebben, naauwkeuriglijk te leeren kennen, ten einde eene verwisseling, welke hier van zoo veel invloeds wezen kan, te vermijden.

Vooreerst moeten deze oorspronkelijke zweren van de zoodanige worden onderscheiden, welke, als verschijnselen der *secundaire venusziekte*, voorkomen, en den naam van *consecutive* zweren dragen. Deze kenteekenen zich daardoor, dat zij vooral aan die deelen ontstaan, in welker nabijheid zich beenderen bevinden, b. v. aan het hoofd, de scheenbeenderen, in de holte van den mond, en aan den neus. Eer deze zweren verschijnen, zijn reeds andere *venerische* toevallen voorafgegaan; de huid is hier wan-keurig, en met kleine blaasjes bezet; zij breekt eindelijk open, en er ontstaan pijnlijke zweren, die spoedig voortknagen, zich meer in de breedte, dan in de diepte, verspreiden, en eene scherpe stof (*jau-che*) ontlasten.

De oorspronkelijke *chankers* onderscheiden zich voorts daardoor van de *scorbutieke* zweren, dat bij deze laatsten meer of mindere sporen van eene *scorbutieke* kwaadsappigheid, zoo als vliegende pijnen, vooral in de voeten, vele donker roode, onpynlijke, vlekken op de huid, kwalijk riekende adem, zwarte tanden, sponsachtig, ligt bloedend, tandvleesch enz., aanwezig zijn. De *scorbutieke* zweren zelve hebben sponsachtige, blaauwe, ligt bloedende randen, die

als afgeknaagd uitzien. en eene zwarte, stinkende, oppervlakte.

De klierzieke (*scrophuleuse*) zweren kunnen niet gemakkelijk met de oorspronkelijke *chankers* worden verwisseld; zij gaan altijd met eene meer of minder blykbare klierzieke gesteldheid vergezeld. Hiertoe behooren: een bleek aangezigt, eene dikke bovenlip, een opgezet neusscheidsel, en een dikke, opgezette, onderbuik, waarbij nog eene onzuivere huid, met allerlei langdurige uitslag besmet, korsten aan den neus, en zwakke, menigmaal tranende, oogen, kunnen gevoegd worden. De zweren, welke met zoodanig eene gesteldheid gepaard gaan, hebben gewoonlijk haren zetel aan en in de klieren, vooral in die van den hals en van de bovenste ledematen; zij hebben eene weke en bleeke oppervlakte, met opgezette, slappe, randen, en scheiden een scherp, kleverig, vocht af, dat niet ongelijk aan gestremde melk is.

Even zoo onderscheidt zich de jichtachtige zweer van den *chancker* door de algemeene jichtgesteldheid (*habitus*), en den plaatselijken toestand. Men bespeurt hier pijnen in de gewrichten, welker hevigheid, bij koud weder, aanmerkelijk toeneemt, en, bij warm weder, even aanmerkelijk vermindert. Daarenboven zijn er gebreken in den onderbuik, en eene maagverzwakking, welke bij jichrigen zoo eigenaardig is, aanwezig. De zweren zelve hebben breedte, ongelijke en onzuivere, oppervlakten, welke van eeltachtige, bleeke randen, omgeven zijn, en schei-

den eene zeer scherpe, waterachtige, stof (*jauche*) af, welke dikwerf het verband zwart verwt.

De kankerachtige zweer, die, wegens het spoedig voortknagen van dezelve, eenige overeenkomst met den *chancre* heeft, onderscheidt zich nogtans van dezen door hare pijnlijke, omgekrulde, randen door hare ongelijke oppervlakte, gewoonlijk met sponsachtige uitwassen, die naar bloemkool gelijken, bezet, door eene dunne en donker gekleurde *jauche* of etter, en inzonderheid door hevig stekende en brandende pijnen.

Met de spruw (*aphthae*) kunnen menigmaal de *venerische* zweren, vooral die der *secundaire venusziekte*, worden verwisseld. De duur en de goedaardige gesteldheid der spruw zullen nogtans weldra allen twijfel hier uit den weg ruimen. De spruwzweertjes zijn van geene randen omgeven, maar zitten vlak op de oppervlakte der mondholte, en de verspreiding van dezelve geschiedt niet zoo zeer door het voortknagen der zweertjes zelve, als wel door een bestendig opkomen van nieuwe puistjes.

Even zoo gemakkelijk zullen, bij een naauwkeurig onderzoek, de *venerische* zweren van die zweren worden onderscheiden, welke menigmaal, door onzuiverheid, aan de borsten van zwangeren ontstaan, of ook gewoonlijk bij de negers, somtijds ook bij *Europeanen*, aan de teeldeelen verschijnen. De laatstgenoemde zweren schijnen in vorige tijden meer, dan tegenwoordig, te hebben plaats gehad; zoo verhaalt

CELSUS veel van zweren, welke, vooral in den zomer, de teeldeelen aantastten.

De zweren, die, bij het aanwenden van de zalf van braakwijnsteen, volgens het voorschrift van AUTENRIETH, ontstaan, kunnen door onkundigen ook voor *venerisch* worden gehouden; doch zij onderscheiden zich duidelijk, door de wijze van haar ontstaan, en door hare uiterlijke gedaante, waarin zij eenige overeenkomst met de koepokken hebben.

De zoogenaamde kwikzilverzweren, die, bij een te overbodig en onvoorzigtig gebruik van het kwik, verschijnen, onderscheiden zich niet alleen door hare gelijkheid met de *scorbutieke* zweren, maar ook daardoor, dat zij, bij een voortgezet gebruik van het kwik, van dag tot dag verslimmeren (*).

§ 85.

Bijzondere verschijnselen van den chancker.

Het is niet te ontkennen, dat op alle gevoelige plaatsen, die van eene teedere opperhuid voorzien, en van een los, vaatrijk, weefsel zijn, indien zij slechts met de *venerische* smetstof in onmiddellijke aanraking komen, *chankers* kunnen ontstaan; b. v. aan

(*) Hierover wordt breedvoeriger behandeld in het door mij vertaalde *over de kwikzilverziekte*, medegedeeld in *Hippocrates of magazijn, toegewijd aan de Geneeskunde*, Deel VI. Stuk I. Pag. 35.

den eikel, aan de kroon des eikels, en aan het toompje bij mannen, aan de kleine en groote schaamlippen, den kittelaar, en de borsttepels bij vrouwen, voorts aan de lippen, aan de mondhoe-ken, en aan de vingers bij beiderlei kunne; de on-dervinding heeft nogtans geleerd, dat bij mannen de *chanter* zeer zelden aan den zoo gevoeligen ei-kei, maar dikwyls aan de inwendige oppervlakte der voorhuid, en aan het toompje verschijnt: eene bij-zonderheid, door welke HUNTER werd in den waan gebragt, dat eene vette, olieachtige, vloeistof, die uit den eikel, gedurende den bijslaap, wordt uitgezweet, het indringen der smetstof verhinderen zou; het is intusschen nog niet bewezen, dat zoodanig eene uit-zweeting, gedurende den bijslaap, plaats heeft. GIR-TANNER verklaart dit verschijnsel daaruit, dat de stof aan den eikel niet lang genoeg blijft zitten, maar spoedig wordt afgewreven en afgewasschen, terwijl zij daarentegen aan de voorhuid en het toompje zich vastzetten kan.

De mannen, die eene lange voorhuid hebben, zijn aan de *chankers* het meest blootgesteld, en schij-nen over het algemeen ook voor niet *venerische* zweren grootere vatbaarheid te hebben; van daar dan ook, dat de negers in *Afrika*, volgens het ver-haal van SCHOTT, de besnijding meer uit zindelijk-heid, en tot voorkoming van zweren, dan volgens eenig godsdienstig voorschrift, in het werk stellen.

Bovenstaande aanmerking, zoo menigmaal door de ondervinding bewezen, sluit nogtans niet de moge-

lijkheid uit, dat er *chankers* aan den eikel kunnen ontstaan; ook hier kunnen, buiten allen twijfel, zoodanige zweren verschijnen, welke zich dan door eene bijzondere kwaadaardige gesteldheid, en door eene weelderige voortbrenging van ziekelijke gedaanteverwisselingen (*metamorphosen*), onderscheiden. Zoodanig een *chancker* knaagt dan gewoonlijk in de diepte voort, en men kent voorbeelden, dat, binnen weinige dagen, het grootste gedeelte van den eikel vernield werd. De verzwering, die alsdan ontstaat, heeft groote overeenkomst met eene kankerachtige ontaarding, die naar bloemkool gelijkt, en door de *Franschen* ook *choux fleurs* genoemd wordt.

Bij vrouwen verschijnen de *chankers* doorgaans aan de schaamlippen en aan het voorste gedeelte der scheede; men ontdekt dezelve zelden in het achterste gedeelte, of in de nabijheid der baarmoeder. Bij een geregteijk onderzoek van verdachte vrouws-personen is groote voorzigtigheid noodzakelijk, vermits de zweren dikwijls diep in de plooijen der scheede verborgen zijn, en bij de minste onoplettendheid ligtelijk worden over het hoofd gezien. Zij zijn het kwaadaardigst aan het toompje bij vrouwen; daar heeft men *chankers* waargenomen, die de geheele bilnaadstreek hebben verwoest, en twee openingen in ééne hebben zamengesmolten.

Bij geheele verwaarlozing, ongeschikte behandeling, en meer andere omstandigheden, die tot hiertoe nog niet naauwkeurig genoeg bepaald zijn, nemen

de *chankers* zoo zeer in getal toe, dat zij zich, om de dije, tot aan den aars uitstrekken, en op deze wijze den walgelijken *venerischen* gordel (*cingulum veneris*) hervoortbrengen.

Eene opmerkenswaardige afwijking, met opzigt tot het ontstaan der *chankers*, is deze, dat hij menigmaal met eene korst of roof op den eikel verschijnt. Dit verschijnsel der oorspronkelijke zweer heeft, volgens meerdere waarnemingen, eenen bijzonderen invloed op de ontwikkeling der *consecutive* (*secundaire*, afgeleide) zweren; deze namelijk verschijnen gewoonlijk in volle verettering, zoodra de oorspronkelijke met eene korst ontstonden; - kwamen echter de oorspronkelijke (*primaire*), zoo als doorgaans gebeurt, met verettering te voorschijn, dan worden vele der afgeleide zweren met eene korst bedekt.

De wijze, hoedanig de smetstof wordt opgenomen, heeft ook eenen bijzonderen invloed op de min of meerdere hevigheid der toevallen. Werkt de *venerische* smetstof op plaatsen, die reeds te voren verwond waren, of wordt zij in opene zweren gebragt, dan ontstaat er eene zeer pijnlijke, hardnekkige, en kwaadaardige zweer, waarbij dan zelfs de *secundaire venusziekte* teekenen van eene grootere *intensiteit* aan zich heeft, en zich ook, door een hardnekkig verloop, onderscheidt. —

§ 86.

Gevaarheid der chankers.

Hoe groot ook het gezag van HUNTER, HECKER, en BELL, betrekkelijk de leer der *venerische* ziekten, moge zijn, men moet nogtans bekennen, dat hunne meening, aangaande een zuiver plaatselijk bestaan der *chankers*, waarop dan ook eene bloot plaatselijke behandeling van dezelve gebouwd is, zeer ongegrond is. FRIEDRICH HAHNEMANN heeft, in zijne *dissertatio inauguralis*, die in 1812 over dit onderwerp is in het licht verschenen, het vroeger gevoelen van een slechts plaatselijk bestaan der *chankers*, met goed gevolg, bestreden; en het lijdt ook wel geenen twijfel, dat de *chancker* eene ziekte is, waarin geheel het bewerktuigd gestel deel neemt, onaan gezien de beperkte plaats, waar haar aanwezen zich openbaart. *De chancker draagt de kenteekenen van eene algemeene besmetting aan zich, en even zoo algemeen moet ook de geneeswijze zijn.*

§ 87.

Voorzegging omtrent den chancker.

Deze is gegrond op de zitplaats, duurzaamheid en hevigheid van ontsteking des *chankers*. Bij mannen zijn de eikel en de kroon van denzelfden, bij vrouwen de schaamlippen de gevaarlijkste plaatsen.

Hoe langer de *chancker* geduurd heeft, des te onvermijdelijker is het gevaar van eene *secundaire venusziekte*. Hoe ziekelijker en prikkelbaarder het voorwerp is, des te kwaadaardiger kan de *chancker* worden; er zijn voorbeelden, dat hij, vooral, indien de behandeling uitwendig te zeer met bijtende middelen geschiedde, eene kankerachtige gedaante verkreeg, en zijn verloop zeer kwaadaardig werd.

Indien de *chankers* korsten vormen, en plaatselijk met al te prikkelende middelen worden behandeld, dan kunnen zij ligtelijk in versterving overgaan. Zoo lang de *chancker* in eenen geringen graad van ontsteking gehouden wordt, dan is hij gewoonlijk voor het geheele gestel, als een plaatsvervangende prikkel, werkzaam, en de *secundaire venusziekte* volgt dan daarop niet: om die reden geeft ook QUARIN, in het 2de deel van zijne *animadversiones*, den raad, om bij *chankers*, die zeer sterk etteren, geen kwik te gebruiken; hij hoopt (maar zeer ten onregt), dat deze werking der natuur de ontwikkeling eener afgeleide *venusziekte* voorkomen zal.

Men heeft menigmaal getwist, of zelfgenezing bij den *chancker* mogelijk zij. Verstaat men onder genezing niet de opruiming der smetstof, en van de daardoor veroorzaakte vochtverbastering, maar alleenlijk het ophouden en verdwijnen van een enkel toeval, dat van eene algemeene ziekte zijnen oorsprong nam, dan zeker kunnen er altijd zoodanige zelfgenezingen plaats hebben. Wat door de roede is opgenomen, komt weder, onder eene nieuwe gedaante,

op eene andere plaats te voorschijn. Tegen wezenlijke zelfgenezing, bij *venusziekte*, door den *chancker* in het bewerktuigd gestel ontstaan, getuigt de ondervinding tot op heden. Slechts weinige, en niet genoeg bewezene, gevallen van zoogenaamde zelfgenezingen, bij *venerische* ziekten, zijn in de werken der artsen vervat en te vinden. Het gevaar en de hevigheid van den *chancker* wordt nog vermeerderd, door die hoogst gevaarlijke gebreken, welke hier zoo ligtelijk, door medegevoeligheid, kunnen plaats hebben, zoo als de *phimosis*, *paraphimosis* en *bubo*.

De likteekens, welke, na de genezene *chankers*, overblijven, verdwijnen niet weder, en even zoo wordt ook het toompje, indien het van eenen *chancker* doorknaagd is, niet weder hersteld.

§ 83.

Genezing van den chancker.

Bij geene oorspronkelijke *venerische* ziekte is de algemeene en plaatselijke geneeswijze zoo noodzakelijk, als bij den *chancker*. Bij de plaatselijke behandeling is het doorgaans raadzaam, de werkingen van het inwendig gebruik des kwikzilver, door uitwendige aanwending van hetzelfde, te ondersteunen; hierdoor wordt de eigendommelijke geaardheid der zweer verbeterd, en de *venerische* werkzaamheid of invloed beperkt. In zoodanige gevallen nogtans, waar

in eene bijzonder hooge gevoeligheid van het aangestaste deel, of andere oorzaken, in het gestel of de omringende deelen gelegen, de uitwendige aanwending van het kwikzilver niet veroorloven, en eenige veranderingen, nader nog te beschrijven, noodzakelijk maken, zal het inwendig gebruik van dit middel voorzeker voldoende zijn, om den *venerischen* toestand te doen eindigen; terwijl dan de oorspronkelijke *chancker*, als eene eenvoudige zweer, behandeld wordt, en, is hij van eene groote uitgestrektheid of eene zeer onzuivere gesteldheid, met eene ligt ettermakende zalf moet worden verbonden.

Buiten twiifel heeft ook het kwikzilver, uitwendig op de *venerische* zweer aangewend, eenen wezenlijken en bijzonder eigenaardigen invloed op het herstellingsvermogen; en WALCH schijnt geen ongelijk te hebben, wanneer hij dit ook van den helschen steen en de bijtende potasch vermoedt, en daarbij veel van de metalen grondstof, wegens hare uitstekende werking op de herstellingsverrigtingen, verwacht. Inzonderheid heeft BERLINGHIERI de plaatselijkheid van den *chancker* beweerd, en daarom eene volstrekt plaatselijke behandeling voorgeslagen. Hij heeft zeer vele aanhangers gevonden, van welke de meesten schijnen te gelooven, dat, in het eerste tijdperk, eene zuiver plaatselijke behandeling voldoende zij; eene meening, welker gegrondheid steeds moet worden ontkend en bestreden.

Men kent drie wegen, om den *chancker* plaatselijk te behandelen:

1. het uitsnijden van den *chancker*; eene zeer oude geneeswijze, maar die, uit hoofde van de groote gevoeligheid der deelen, de hevige bloeding, en het daarop volgend diep likteeken, verwerpelijk is;
2. het weghnemen der randen, ten einde daardoor den *chancker* in eene zuivere zweer te doen veranderen; een middel, dat groote omzigtigheid vereischt, en, bij eene hevige ontsteking, zeer nadeelige gevolgen hebben kan;
3. de aanwending van kwikmiddelen, welke noodzakelijkheid en nuttigheid, uit hoofde van derzelve eigenaardige werking op de smetstof, reeds breedvoerig beschreven is.

Onder de vele voorschriften, ter uitwendige behandeling van den *chancker* aanbevolen, zijn de volgende de meest doelmatige.

GIRTANNER beval eene geestrijke oplossing van het bijtend kwik aan:

Rp. *Muriat. hydrarg. gr. ij.*

———— *ammon. gr. xv.*

solve in

Aqua destillat. unc. ij.

dein adde

Spir. lavendul. comp. unc. j.

M. d.

VOGEL raadt het volgende aan:

Rp. *Aquae calcar. ust. ℥ 3.*

Muriat. hydrarg. gr. xij.

Aloe opt. dr. ij.

Opii depur. gr. x.

Mellis rosat. dr. vj.

M. d.

SWEDIAUR heeft hiertoe twee kwikwaters voorgeslagen, waarvan het eene het zwarte, het andere het gele genoemd wordt. Het eerste bestaat uit eene verbinding van het zoete kwik met kalkwater:

Rp. Muriat. hydrarg. oxyd. dr. j.

Aq. calcar. ustae unc. iv.

M. d.

Het gele is het oude *phagedaenische* water:

Rp. Muriat. hydrarg. gr. xxx.

solve in

Aq. calcariae ust. ℥ ij.

M. d.

RUST prijst mede het zwarte *phagedaenische* water, waarvan SWEDIAUR zich bedient, aan; hij laat nog vier *scrupels* heulsap daarbij voegen. Hoe aanmerkelijk en onevenredig ook dit bijvoegsel moge zijn, het is echter niet tegen te spreken, dat het *opium* een zeer voornaam hulpmiddel (*adjuvans*) voor zoodanige kwikbereidingen, bij de genezing der *chankers*, is.

FRITZE slaat eene verbinding van het salpeterzure kwik, tot uitwendig gebruik, voor:

Rp. Aq. destillatae unc. ij.

Liq. nitrat. hydrarg. gtt. x — xx.

M. d.

Buiten de vloeibare kwikbereidingen, wordt dit middel ook in de gedaante van zalf of strooipoeder

gebezigd. Tot zalven gebruikt men gewoonlijk het zoete en het rood salpeterzure kwik.

RUST slaat het volgend zalfje voor:

R_p. *Muriat. hydrarg. oxyd. dr. j.*
Axung. porcin. unc. j.
Pulv. opii pur. dr. β.
M. d.

FRITZE bezigt het rood salpeterzure *kwikoxyde*:

R_p. *Oxyd. hydrarg. nitr. rubr. dr. j.*
Ungti picis unc. j.
M. d.

Als strooipoeder wordt mede de roode *praecipitaat* of het rood *kwikoxyde* gebruikt, inzonderheid alsdan, wanneer de zweer in den omtrek niet zeer ontstoken, en met zulk eene dikke, spekachtige, korst bedekt is, dat alle overige middelen vruchteloos worden aangewend.

De kwikberookeningen, die in vorige tijden, ter genezing van *venerische* zweren, gebezigd werden, zijn thans, tot dat einde, buiten gebruik geraakt, niettegenstaande men in onzen tijd, hoewel niet tegen den *chancker*, maar tegen de verouderde *venusziekte*, de kwikdampen door den *Galéschen* toestel, niet ten onregt, heeft voorgeslagen.

Buiten de kwikbereidingen, prijst men ook nog andere bijtende middelen, tot plaatselijke behandeling van de oorspronkelijke *venerische* zweer, aan, die ook, bij eene doelmatige *antisyphilitische* inwendige behandeling, niet mislukken, indien slechts geene andere aanwijzingen tegen derzelver gebruik aanwezig zijn.

Hiertoe behooren de bijtende potasch, het zwavelzuur koper, en zwavelzuur ijzer, waarvan in onzen tijd meermalen gebruik is gemaakt:

R_p. *Potass. fusae* ʒ j.

solve in

Aq. destill. simpl. unc. iij - iv.

D.

R_p. *Sulph. cupri* ʒ ʒ.

solve in

Aq. destill. simpl. unc. iij.

D.

R_p. *Sulph. ferri dr. vj.*

Ammoniae liquid. unc. ij.

M. d. sig.

Zes druppels bij elk once gedestilleerd water te voegen.

Zijn echter de randen der zweer te zeer ontstoken, en de geheele omtrek pijnlijk, dan moet men, bij de plaatselijke behandeling, alle bijtende middelen, en tot inwendig gebruik het zoete kwik, zoo lang weglaten; dan den *chancker*, met pijnstillende en weekmakende omslagen, en eene eenvoudige zalf zoo lang verbinden, tot de hevigheid der ontsteking heeft opgehouden.

Bij het vrouwelijk geslacht moeten dezelfde geneesaanwijzingen tegen *chankers* opgevolgd worden, nogtans met dit onderscheid, dat de plaatselijk versterkende middelen, in eene veel grootere hoeveelheid, moeten worden gebezigd; het is derhalve zeer raadzaam, de middelen, in eene dunne en vloei-

bare gedaante, aan te wenden; inzonderheid kan hiertoe eene ligte oplossing van het bijtend kwik, of ook bijtende potasch, worden gebruikt.

De algemeene behandeling, die hier, zoo als reeds is aangemerkt, onvermijdelijk of niet te verzuimen is, geschiedt doorgaans, en buiten twijfel het zekerst, door eene doelmatige kwikkuur. In gewone gevallen, waarin de *chancre* eerst korteling ontstaan is, de toevallen matig zijn, en de lijder in betrekkingen en omstandigheden leeft, volgens welke hij met zijne leefwijze gevoegelijk eene kwikkuur verbinden kan, zal het zoete kwik, of dat van HAHNEMANN, voldoende zijn: bij meer gevorderde tijdperken, en indien de lijder door den speekselvloed, dien deze middelen zoo ligt hervoortbrengen, zou kunnen benadeeld worden, moet men het bijtend kwik toedienen, indien slechts deszelfs gebruik, door geene dringende aanwijzingen tot het tegendeel, verboden wordt. —

In hoe verre de bergzuren, inwendig toegediend, of de *antisymphilitische* tinctuur van BESNARD, de *venusziekte* in het algemeen, en de oorspronkelijke of afgeleide *sypilis* in het bijzonder, kunnen genezen, zal in het vervolg nader worden aangetoond.

§ 89.

Natuur van den chancre.

De algemeene natuur van eene venerische zweer

bestaat in het gebruik des kwiks (zie de vorige §.), dat nog *eenigen tijd*, nadat de zweer genezen is, moet worden toegediend. Dikwijls gebeurt het, vooral in zwakke en zeer gevoelige gestellen, dat de *chan-ker* in eene zuiver *atonische* zweer overgaat, nadat alle eigenaardige kenteekenen van eene oorspronkelijke *venerische* zweer verdwenen zijn; in dezen toestand moet men de zweer, met versterkende en zamentrekkende middelen, b. v. met aluin of zwavelzuur zink, verbinden:

R_p. *Aluminis crud. dr. j.*

solve in

Aq. destill. unc. ij.

D.

Vooraf is hiertoe ook de verbinding van SWEDIAUR geschikt:

R_p. *Sulphat. zinci*

Trae camphor. unc. ℞.

Aq. destill. ℥ ij.

Misce et per chartam cola.

D.

§ 90.

Bepaling der phimosis.

De zamentrekking der voorhuid voor den eikel bestempelt men met den naam van *phimosis*. Bij vele voorwerpen is eene te lange voorhuid, die van voren eenigzins vernauwd is, een aangeboren ge-

brek, dat men *phimosis congenita* noemt. Behalve de aangeborene vernauwing, zijn er nog uitwendige oorzaken, b. v. drukking of stooten, welke eene zwelling der voorhuid, en eene daarvan oorspronkelijke, niet *venerische*, *phimosis* kunnen te weeg brengen; deze zal gewisselijk diegene zijn geweest, waarvan reeds CELSUS gewag maakt.

§ 91.

Verloop der phimosis.

De voorhuid begint in den beginne te jeuken en langzaam op te zwellen; slechts zeer zelden geschiedt de zwelling spoedig. De uitwendige toestand der voorhuid hangt af van de hevigheid der ontsteking; zij is of hoogrood, met eene geringe, doch gespannene en glinsterende, zwelling, en hevige pijn; of de roodheid is gering en niet zeer pijnlijk, maar de zwelling heviger, halfdoorschijnend, zuchtig, en menigmaal met blaasjes bezet. FRITZE zag, als gevolg van eene zamentrekkende inspuiting in het laatste tijdperk van den druiper, door middel van eene lange spuit, die te diep was ingebracht, binnen 10 minuten, zoodanige zwelling der voorhuid ontstaan, die tot de grootte eener vuist toenam.

Door de hevige vernauwing wordt de waterlozing belemmerd; en, daar de terugbrenging der voorhuid zeer moeilijk of geheel onmogelijk is, onttaarden de zweren, die aan de inwendige oppervlakte

der voorhuid zitten, of de daarmede gepaard gaande eikeldruiper, in de kwaadaardigste zweren, welke hevige pynen veroorzaken, en zeer ongunstige gevolgen kunnen voorbereiden. De toestand der voorhuid, waardoor dezelve of zeer moeilijk, of in het geheel niet, kan worden teruggebragt, heeft tot de verdeeling van eene *onvolkomene* en *volkomene* vernauwing der voorhuid voor den eikel (*phimosis*) aanleiding gegeven; bij de laatste wordt gewoonlijk de onmogelijkheid van het terugbrengen door eenen harden en zeer gezwollenen ring (*annulus venereus*) veroorzaakt, die of door sommige *chankers*, aan de voorste opening geplaatst, of door verwonding van het daar aanwezig celweefsel, wordt te weeg gebragt.

§ 92.

Oorzaken der phimosis.

Eene te lange voorhuid is de voornaamste, zoo niet de eenige voorbereidende oorzaak der *phimosis*, welke wij kennen. Tot de gelegenheid geven de oorzaken rekenen wij elken prikkelenden invloed, waaraan de lijder, gedurende de genezing van den druiper of *chancker*, wordt blootgesteld, en die de ontsteking aan deze deelen kan vermeerderen, b. v. gebrek aan zindelijkheid en daardoor te weeg gebragte ophooping der uitvloeijing, prikkelend voedsel, sterke lichaamsbeweging, bijslaap, naauwe kleederen, drukking op de teeldeelen, en dergelijke.

De geaardheid van deze ziekte is gewoonlijk eene roosachtige ontsteking, welke slechts in sterke lichaamsgesteldheden, die zeer tot ontstekingen geneigd zijn, eene hoogere roodheid en meer *phlegmoneuse* gedaante verkrijgt. Dikwijls verschijnt zij, als een bleek en heet zuchtgezwel der voorhuid, hetwelk echter altijd meer of min eene ontstekingsachtige geaardheid heeft. De hevigheid dezer ontsteking hangt af, deels van de meer of minder hevige inwerking der smetstof, deels van de lichaamsgesteldheid des lijders en van het maaksel der voorhuid, en deels eindelijk van de geneeswijze, die, reeds van den beginne af, gevolgd is. De ontsteking eener *phimosis*, door medegevoelghed, gaat altijd met minder hevige toevallen verzeld, dan de zoodanige, welke menigwerf, als het gevolg van *chankers*, die zich op de inwendige oppervlakte der voorhuid bevinden, verschijnt, daar deze eene reeds aanwezige afgeleide *venusziekte* (*secundaire syphilis*) ken teekent.

§ 93.

Voorzegging bij de phimosis.

Door eene doelmatige en niet te overhaaste behandeling, wordt deze ontsteking spoedig en zeker verdeeld, hoezeer het ook dikwijls gebeurt, dat, door de hevige *intensiteit* des gebreks, of wegens misslagen of onachtzaamheden in de behandeling, een an-

dere , hoogst ongelukkige , afloop mogelijk wordt. Zoo heeft men ettergezwollen zien ontstaan , die de voorhuid doorboorden , 'en op deze wijze den eikel eenen weg baanden ; in dit geval gaat het gedeelte der voorhuid , dat onder de nieuwe opening ligt , in eene misvormige zwelling over , welke menigmaal door eene zeer pijnlijke kunstbewerking moet weggenomen worden. HECKER heeft een geval vermeld , waarin , door eene verwaarloosde vernauwing der voorhuid voor den eikel (*phimosis*) , de geheele voorhuid en de eikel in eene misvormige , sponsachtige , *massa* , ter grootte van een kinderhoofd , ontaardde ; de pis ontlastte zich door vele openingen in den eikel , en de afzetting van het ontaarde gedeelte bleef , als het eenige middel , over , hetwelk steeds in soortgelijke gevallen aangewezen is. Onlangs had ook een dergelijk geval plaats ; de zwelling namelijk , die door eene veronachtzaamde *phimosis* ontstaan was , moest ook worden afgezet.

In ongunstige omstandigheden kan ook het ziekelijke deel in versterving overgaan. Er blijft ook niet zelden eene slepende zwelling der voorhuid over , welke de terugbrenging van de laatste belemmert , en slechts langzaam kan worden uit den weg geruimd. Indien de lijder , met te veel gewelds , de voorhuid over den eikel beproeft terug te schuiven , dan kan hij daardoor ligtelijk tot de vernauwing der voorhuid achter den eikel (*paraphimosis*) aanleiding geven ; een geval , dat maar al te dikwerf plaats vindt.

De eikel kan ook, ten gevolge der *phimosis*, met de voorhuid zamengroeijen. De nadeelen, daaruit ontstaande, vereischen dikwijls pijnlijke kunstbewerkingen. —

§ 94.

Genezing der phimosis.

De geneesaanwijzingen, die men, bij de vernaauwing der voorhuid voor den eikel, heeft in acht te nemen, zijn:

1. de ontsteking der voorhuid te doen verminderen;
2. aan de onder en achter de voorhuid opgehoopte vloeistof eene onbelemmerde ontlasting te verschaffen, en
3. alle nadeelige gevolgen voor te komen.

Aan de eerste geneesaanwijzing wordt door de *antiphlogistische* behandeling voldaan, waarbij men aanvankelijk, en vooral, indien de zwelling zeer ontstoken is, eenige bloedzuigers kan aanzetten.

Daarna laat men weekmakende pappen van zemelen, met het water van GOULARD, laauwwarm aanwenden; ook kan men, inzonderheid, wanneer de pijn hevig is, warme pappen van de weekmakende kruiden (*species emollientes*), met een weinig *herba hyosiami* en melk verbonden, om de roede aanleggen. Inwendig is zelden eene volkomen *antiphlogistische* geneeswijze noodig; het gebruik van eene amandelmelk met salpeter, of eene *satu-*

ratie van potasch met citroensap, zijn hier gewoonlijk voldoende.

Is de ontsteking der voorhuid minder hevig, dan kan men, indien zij zuiver roosachtig of zuchtig is, drooge kruidenkussens, b. v. van vlierbloemen met kamillen enz., aanwenden. Het is daarbij noodzakelijk, dat men de hoogste rust in acht neme, en dat de roede door eenen schortband behoorlijk worde bevestigd.

De tweede geneesaanwijzing wordt opgevolgd, wanneer men, met behoorlijke omzigtigheid, inspuitingen in de opening der voorhuid, en door deze tusschen de voorhuid en den eikel, in het werk stelt. Men gebruikt daartoe, in het tijdperk der hevigste ontsteking, een aftreksel van *heemstkruid* of *malva* met melk, of alleen water met melk. Is de ontsteking eenigzins in hevigheid verminderd, dan laat men een aftreksel van dulle kervel, en, is de roede zuchtig gezwollen en niet zeer pijnlijk, eene ligte oplossing van het bijtende kwik, in een geschikt vocht inspuiten:

Rp. Muriat. hydrarg. gr. ij.

solve in

Aq. destill. simpl. unc. vij.

et adde

Trae opii gtt. xxx.

M. d.

De hoogste zindelijkheid is vooral in het oog te houden, en, behalve de inspuitingen, kan men

ook, tot het opgegeven einde, wasschingen van laauw-warm water of melk bewerkstelligen.

Om alle ongunstige gevolgen voor te komen, moet men, bij elke *phimosis*, die een oorspronkelijk *venersisch* gebrek vergezelt, het kwikzilver toedienen, en wel, volgens de reeds meermalen opgegevene voorschriften, en de nog nader op te geven bepalingen; het inwendig gebruik des kwiks is hier toereikend, niettegenstaande ook de plaatselijke aanwending der kwikzalf door velen wordt aanbevolen.

Door eene tijdige en voorzigtige behandeling zal men ongetwijfeld elken ongunstigen uitgang kunnen voorkomen, en het terugbrengen der voorhuid mogelijk maken.

De kunstbewerking der *phimosis*, welke van sommigen, in het gevaarlijkst tijdperk, wordt voorgeslagen, is een zeer pijnlijk middel, dat niet altijd gelukt of te vertrouwen is. Door het splijten der voorhuid, dat, met eene *bistourie cachée*, van achteren naar voren, langs de aangetaste voorhuid, die zoo veel mogelijk moet teruggetrokken zijn, verrigt wordt, wint men, in ongunstige gevallen, niets, dan dat men de ontsteking nog vermeerdert, en de versterving des te meer begunstigt; men mag nogtans dit middel, indien alle andere middelen vruchteloos zijn, niet onbeproefd laten. De arts houde zich steeds overtuigd, dat eene *antiphlogistische* geneeswijze, bijtijds en in haren geheel en omvang, met moed en bezonnenheid in het werk gesteld, alle dergelyke twijfelachtige kunstbewerkingen onnoodig maakt.

Ontstaat er een *abces*, dan moet hetzelfde, naar de regelen der heilkunde, bevorderd en geopend worden.

Wordt de voorhuid wankleurig; verschijnen er donker bruine vlekken op dezelve, dan is er versterving te vreezen, die men, met alle kracht, moet zoeken tegen te gaan. Men heeft voor dezen toestand ijskoude omslagen, ja, zelfs de aanwending van ijs en sneeuw aanbevolen; deze middelen echter zijn slechts dan aan te raden, wanneer de ontsteking, ten hoogsten trap geklommen, in versterving dreigt over te gaan. Waar reeds wankleurigheid ontstaat, is deze genees-aanwijzing ondoelmatig; men kan dan den kina en eikenbast, zoo wel in pappen, als in omslagen, aanwenden. Hiermede verbindt men bederfwerende kruiden: als *scordium*, wijnruit, *arnica*, alsem en dergelijke:

R_p. *Pulv. cort. peruv. unc. ij.*

— *hb. absinthae*

— *flor. arnicae unc. i ℔.*

M. d. species.

Sig. Met warme wijn tot pappen te gebruiken.

R_p. *Cort. quercus. unc. ij.*

Coq. in suff. aq. per $\frac{1}{2}$ hor. sub

Finem coct. inf. per $\frac{1}{4}$ hor.

Herbae absinth.

— *scordii unc. j.*

Coll. ℥ j. refrig. adde

Trae camphorae unc. ij.

M. d. sig. Warm als omslag te bezigen.

Zijn de toevallen der ontsteking verdwenen, en laat zich echter de voorhuid, zelfs bij eene herhaalde omzigtige proeve, niet terugbrengen, dan is hiervan de oorzaak, of een verharde ring om de voorhuid, of eene zamengroeiing van dezelve met den eikel, of eindelijk eene *callositeit* aan de inwendige oppervlakte der voorhuid. In het eerste geval zijn weekmakende middelen, zalven, pappen, en dampen aangeprezen; terwijl, zijn deze middelen vruchteloos, niets anders overblijft, dan den verharde ring geheel af te snijden. In het tweede en laatste geval zijn alleen werktuigelijke middelen aangewezen; hier is alleen genezing te verwachten van de geschikte en voorzigtige aanwending van zwam, en, helpt deze niet, dan moet men zijne toevlugt tot het mes nemen. Kan nogtans de zamengroeiing der voorhuid op deze wijze niet worden weggeruimd, dan moet men haar, volgens den raad van velen, omzigtig van elkander trachten te scheiden; eene kunstbewerking, slechts dan mogelijk, indien de vereenigingen in kleine oppervlakten bestaan. Zijn deze groot, dan is zoodanige proef zeer pijnlijk, gevaarlijk, en altijd twijfelachtig.

§ 95.

Beschrijving der paraphimosis.

De *paraphimosis* is eene ziekte, die der *phimosis*, naar het inwendig karakter, zeer gelijk, doch, naar den uiterlijken toestand, geheel tegengesteld is;

men noemt haar ook *spaansche kraag*; zij is eene toesnoering der voorhuid achter den eikel.

De voorhuid zwelt en wordt dermate ontstoken, dat zij, op sommige plaatsen, als door ringen vernauwd is, waardoor de omloop des bloeds geheel belet, en aldus het gevaar van versterving bevordert wordt. Dit gebrek kan zeer spoedig ontstaan, waarom men, bij elk oorspronkelijk gebrek der *venusziekte*, wel bedacht moet zijn op hetzelfde. De eikel vertoont hier een ontstoken, menigmaal zeer groot, gezwel, dat, bij het aanraken, zeer pijnlijk is.

§ 96.

Oorzaken van de toesnoering der voorhuid achter den eikel (paraphimosis).

De voorbereidende oorzaak ligt in eene hooge gevoeligheid van den eikel, en in eene te lange en te naauwe voorhuid even als bij de *phimosis*.

De aanleidende oorzaak bestaat in alles, wat de ontsteking kan vermeederen, en op deze wijze eene zwelling van den eikel en der voorhuid te weeg brengen kan, b. v. een te prikkelende leefwijs, tijdens men aan een oorspronkelijk gebrek der *venusziekte* onderworpen is, elke plaatselijke drukking of wrijving, en de aanwezigheid van *chankers* op de inwendige oppervlakte der voorhuid, of het bestaan van vele puisten achter de kroon des eikels, bij het roedehoofd (*balanitis*). De voornaamste aanleidende oorzaak is gelegen in de geweldige terugtrekking der voorhuid bij

de *phimosis* (zie §. 95); het tweede gebrek wordt hier heviger en gevaarlijker, dan het eerste geweest is.

De naaste oorzaak (*causa efficiens*) der *paraphimosis* bestaat altijd in eene ontsteking van het roedehoofd en van den eikel. Het is eene bijkbare dwaling, hier krampachtige zamentrekkingen voor de naaste oorzaak aan te nemen. De ontsteking is somtijds ook hier van eene roosachtige geaardheid, maar zij is doorgaans zeer diep ingedrongen, en wordt in het vervolg *phlegmoneus*. Ook kan zij, bij zeer zwakke voorwerpen, een zeer langdurig verloop aannemen, en in dit geval moet men de oorzaak zoeken in eene welachtige ophooping in de voorhuid, die zich door eene zuchtige zwelling van dezelve aan den dag legt.

§ 97.

Voorzegging bij de paraphimosis.

Dit gebrek behoort onder de haastigste en gevaarlijkste. Is de ontsteking zeer hevig, en de behandeling niet doelmatig, dan kan, binnen weinige uren, het deel tot versterving komen, en op deze wijze het leven in gevaar geraken. Eer dit laatste plaats hebben kan, moet, wel is waar, de verwaarlozing zeer groot, of de behandeling zeer ondoelmatig geweest zijn, doch er bestaan voorbeelden, dat zoodanige versterving, bij vele menschen, den dood ten gevolge had.

De verettering is een uitgang, bij dit gebrek onbekend.

Menigmaal blijft er eene langdurige misvormigheid der voorhuid over, indien het terugbrengen van dezelve, door insnijdingen, heeft moeten geschieden.

§ 98.

Behandeling der paraphimosis.

Dit gebrek vereischt, uit hoofde van deszelfs hevige toevallen, en het dringend gevaar, met hetzelfde gepaard, eene spoedige hulp. Indien de ontsteking hevig is, moet men op de ontstokene voorhuid eenige bloedzuigers aanzetten; doet men dit bijtijds, dan kan men kort daarna, zonder veel moeite, de voorhuid over den eikel trekken. Dan voorts moet men ijskoude omslagen van het water van GOULARD, of eene oplossing van aluin, of sneeuw of ijs, aanwenden. Het groot gevaar wettigt, zelfs bij den druiper, de aanwending der koude; slechts moet men alsdan bedacht zijn, dat men, nadat de *paraphimosis* is weggeruimd, den druiper, door het aanhoudend gebruik van warme pappen met *opium* of bilsenkruid (*hyosciamus*), en door naauwkeurige opvolging eener *antiphlogistische* behandeling, als een bepaald plaatselijk gebrek van de pisbuis, trachte te behouden, en aldus elk verhoogd lijden, door medegevoeligheid, zoeken voor te komen. Doorgaans beveelt men, bij iedere *paraphimosis*,

de aanwending der even genoemde laauwwarme pappen, of badingen met een warm aftreksel van kamillen aan, eer men nog tot het gebruik der koude overgaat; doch tegen deze wijze van behandeling verzet zich de ondervinding; hoe heviger de ontsteking is, des te noodzakelijker is de bloedontlasting en de koude. Bij eenen minderen graad van ontsteking, zijn de warme pappen heilzamer. Zoo-
dra de spanning is opgeheven, beproeve men, door eene zachte drukking met de volle hand, het bloed uit het opgezette roedehoofd terug te persen, en, met eenig geweld, de voorhuid naar voren te brengen. Wordt alles behoorlijk in het werk gesteld, en heeft de geneesmeester tot deze kunstbewerking de noodige geschiktheid, dan zal zeer zelden het naar voren brengen der voorhuid over den eikel mislukken; maar, mogt dit desniettemin het geval zijn, en heeft men reden, om voor versterving te vreezen, dan is het eenige middel, hetgeen overblijft, dit, dat men de voorhuid, door middel van eene insnijding, verwijdt; dit geschiedt, door haar voorzigtiglijk op eene holle *sonde* te splijten, nadat men vooraf eene kleine insnijding in eene opgetrokkene plooï der voorhuid, in de nabijheid van de gespannene plaats, gemaakt heeft, om de *sonde* te kunnen inbrengen.

Onmiddellijk na deze kunstbewerking wijkt de spanning, en het is niet noodig, de proeve, om de voorhuid naar voren te brengen, te herhalen; men bezigt slechts omslagen of badingen van verdeelende kruiden,

waarmede men een weinig kina of eikenbast verbinden kan.

Is reeds versterving ontstaan, dan wende men alles aan, wat in dergelijke gevallen ter genezing is aangewezen; een genoegzaam in- en uitwendig gebruik van den kinabast, de *arnica*, de kamfer, van specerijachtige kruiden en wijn, zullen de versterving gewis betengelen en de omliggende deelen redden. De eikel alleen gaat dan verloren, en zelfs de sponsachtige lichamen kunnen nog behouden worden. De zamengroeiing van de pisbuis zocht men, in dergelijke omstandigheden, daardoor te verhoeden, dat men eene looden buis in de pisbuis bragt, en dezelve, zoo goed als mogelijk was, met veel bezwaar voor den lijder, tot het tijdstip van volkomene genezing, daarin liet zitten. Nieuwere waarnemingen hebben ons geleerd, dat men zoodanige kwellingen niet noodig heeft; de snede gencest, zonder de looden buis, veel spoediger, en het zamengroeijen wordt, door de bestendige afvloeijing der pis, voorgekomen. Heeft zich de versterving reeds, tot over de roede, uitgebreid, dan moet men de roede afzetten. Hoezeer men ook de afzetting der mannelijke roede, kort aan den schaambeensboog, wegens de hier zoo moeilijke onderbinding der slagaderen, vreesde, echter hebben de twee gevallen, door OZONDI medege-deeld, (zie *Beytr. Th. I.*) het bewijs opgeleverd, dat, bij eene geschikte uitvoering, deze kunstbewerking niet zoo gevaarlijk is,

§ 99.

Bepaling van de liesbuil (bubo).

Onder eene *venerische* liesbuil (*bubo venericus*) verstaat men eene zwelling van eene klier in de liesstreek. Deze zwelling geschiedt, zoowel in de klieren van de eerste, als tweede rei; dit onderscheid van zitplaats maakt geen wezenlijk verschil in de bepaling der liesbuil. Van meer gewigts si het, te weten, of de liesbuil alleen het gevolg van medegevoelighed, of een verschijnsel der *secundaire venusziekte* zij. In het eerste geval wordt zij medelijdend (*consensuel*), in het laatste eigenlijdend (*idiopatisch*) genoemd. In het jaar 1552 werd zij, als verschijnsel der algemeene *venerische* ziekte, bekend, en door NICOLAUS MASSA, ten aanzien zoowel van hare kenteekenen, als geneeswijze, naauwkeuriglijk beschreven.

§ 100.

Verloop van de liesbuil.

Dit gezwel begint met een onaangenaam gevoel van spanning in de liesstreek. De lijder gevoelt, bij het uitstrekken van den voet, en bij het binnenwaarts buigen der dije, pijnen in den omtrek der liezen, waardoor hem het gaan zeer moeilijk valt. Het gezwel, dat in den beginne, slechts door het

gevoel, kenbaar was, neemt allengskens toe, wordt uitwendig zichtbaar, hard bij het aanraken, en laat zich duidelijk in het celweefsel heen en weder schuiven. De toevallen van ontsteking vermeerderen, de pijnen worden aanhoudend, de roodheid aanmerkelijk, en een avondkoortsje, met deze toevallen gepaard, duidt aan, dat het geheele bewerktuigd gestel in het lijden deelt. Is, onder de opgegevene omstandigheden, het gezwel niet tot verdeeling geneigd, of wordt het veronachtzaamd, dan gaat hetzelfde in verettering over, in welk geval de pijn hevig, kloppend, en stekend wordt. De klier wordt, op de eene of andere plaats, weeker, en er vertoont zich een puntje op de hoogste oppervlakte van dezelve. Op deze wijze ontwikkelt zich het ettergezwel, waarbij de huid hoe langer hoe dunner, en somtijds tevens zuchtig, wordt; terwijl dit alles met de gewone veretteringskoorts, (*febris suppuratoria*), die bij prikkelbare voorwerpen dikwerf zeer hevig is, vergezeld gaat. Breekt dit gezwel van zelf open, of geschiedt dit door middel der kunst, dan vertoont de etterende klier, zoowel ten opzichte van hare verschijnselen, als van hare betrekking tot het geheele ligchaam, eene *secundaire venerische* zweer.

§ 101.

Nadere bepaling van de liesbui.

De liesklieren kunnen door menigerlei oorzaken

worden aangedaan, en alsdan eenige overeenkomst met de liesbuil hebben; soms is dit het gevolg van eene inwendig ziekelijke stemming des gestels, maar ook menigmaal het werk van eenen nadeeligen invloed van buiten. Men heeft namelijk gevallen waargenomen, dat de *venerische* liesbuil (*bubo*), met de klierzieke en zinkingachtige (*scrophuleuse* en *catarrhalische*) gezwellen der liesklieren, alsmede met eene liesbreuk, verwisseld is geworden. Indien men de toevallen, die aan het ziekelijk gestel des menschen plaats hebben, niet te beperkt, en buiten derzelve zamenhang, beschouwt, maar dezelve naar den algemeenen toestand beoordeelt, dan zal men nooit zulk eenen misslag begaan.

Het klierziekig gezwel der klieren wordt, vooral door de blijkbaar klierzieke gesteldheid (*dyscrasia scrophulosa*) van den lijder gekend; het verloop der ziekte is daarbij langdurig, in den beginne zonder koorts, en aan de klieren bemerkt men duidelijk eene geneigdheid tot verharding.

Bij het zinkingachtig gezwel wordt de niet *venerische* geaardheid van hetzelfde duidelijk aangewezen, door de afwezigheid der *venerische* toevallen. door het zuiver haastig verloop van het *catarrhaal* gebrek, door inachtneming van de jaarlijksche geneigdheid tot zinkingachtige toevallen, en vooral door de omstandigheid, dat gewoonlijk ook de onderkaaksklieren of de oorklieren ontstoken zijn.

De liesbreuk onderscheidt zich van de *venerische* liesbuil

1. door haar schielijk ontstaan, na geweldige lichaamsbeweging;
2. door hare zitplaats; want het breukgezwel neemt meer het bovenste gedeelte der klieren in, terwijl de liesbuiel zich meer tot het benedenste gedeelte bepaalt;
3. door het gevoel, daar de liesbreuk doorgaans week, veerkrachtig, en onpijnlijk, de liesbuiel integendeel hard en pijnlijk is;
4. door de kleur der huid, welke bij de liesbreuk onveranderd, en als in den gewonen staat, bij de liesbuiel (*bubo*) daarentegen rood en ontstoken voorkomt.

§ 102.

Oorzaken van de liesbuiel.

De voorbereidende oorzaken tot liesbuilen kan men, deels in eene klierzieke vochtsverbastering, deels in voorafgaande klierziekten, en in vele andere omstandigheden, zoeken.

De aanleidende oorzaak is een oorspronkelijk gebrek der *venerische* ziekte, waarbij de liesbuiel, of als een toeval uit medegevoeligheid, of als verschijnsel van eene *secundaire venusziekte* voorkomt. Men beschouwt, wel is waar, ook de liesbuiel, als eene oorspronkelijke *venerische* ziekte, doch zonder grond; het verschijnen van eene *venerische* liesbuiel, onmiddellijk na eenen verdachten bijslaap, zonder tusschenkomst van een der reeds genoemde grondgebreken, kan men noch *theoretisch* verklaren, noch *praktisch* aanwijzen.

Bij den druiper is de liesbuil gewoonlijk een werk van medegevoeligheid, en wordt dezelve, gelijk alle toevallen van zoodanigen oorsprong, door elken schadelijken invloed veroorzaakt, die de ontsteking verhoogen kan, en de nabijliggende deelen kan doen medelijden; hiertoe behooren vooral hevige bewegingen des ligchaams, de bijslaap, en geestrijke dranken.

Ontstaat de liesbuil na den *chancker*, dan is zij gewoonlijk een verschijnsel der *secundaire venusziekte*; zij verschijnt doorgaans, wanneer de oorspronkelijke zweer eenigen tijd geduurd heeft, of reeds genezen is, inzonderheid, indien deze verwaarloosd, of slechts, als een plaatselijk gebrek, behandeld is. Deze liesbuil onderscheidt zich van die, welke door medegevoeligheid wordt voortgebracht, door haar langzaam ontstaan, en eene bijzondere geneigtheid tot verettering.

De liesbuil is eene ontsteking der liesklieren, die nu meer, dan minder hevig is. De reden, waarom bij mannen de bovenste rei, bij vrouwen daarentegen de klieren, in de nabijheid van den *Poupartschen* band, meer door ontsteking worden aangedaan, dan de dieper gelegene, ligt daarin, dat de liesklieren der bovenste rei derzelve watervaten, bij mannen van den eikel, bij vrouwen van den bilnaad, maar de dieper gelegene, bij mannen van de onderste ledematen, bij vrouwen van de inwendige lippen verkrijgen. Het gebeurt nogtans ook dikwerf, dat de liesbuil zich in de dieper liggende klieren ontwikkelt. SWEDIAUR en MOSCATI verhalen hierom-

trent hunne eigene voorbeelden; de eerste had eene *venerische* zweer aan den grooten teen, waarop eene liesbui in de diepste rei ontstond; de laatste zag in de beide liesstreken dezelfde gevolgen, na een warm voetbad, dat hij, in het tijdperk der hevigste ontsteking van den druiper, gebezigd had. De overplanting der *venerische* smetstof naar de liesklieren kan door eene wormsgewijze overbrenging, of door eenen stoffelijken omloop, niet worden verklaard. Door de onmiddellijke inwerking op het herstellingsvermogen (*reproductive Sphäre*), wordt hetzelfde op eene eigenaardige wijze aangedaan, en aldus nu volgt de voortplanting tot in de klieren, als een *centraal* werktuig der *reproductie*.

De verettering, die zoo menigmaal bij de liesbui plaats heeft, wordt niet alleen door de ontsteking, maar ook door de inwendige geaardheid der liesbui (*bubo*), voortgebracht; de liesbui, welke door medegevoeligheid ontstaat, heeft zelden dezen uitgang, die, bij eene zoogenaamd zelflijdende (*idiopatische*), zelfs bij de meeste zorgvuldigheid, niet kan worden voorkomen.

§ 103.

Voorzegging omtrent de liesbui.

De voorzegging is gegrond op de ligchamelijke gesteldheid van den lijder; is deze sterk en overigens gezond, door geene vochtsverbasteringen gekrenkt,

dan verdeelt zich de liesbuil zeer ligt; en ontstaat er verettering, dan neemt zij een spoedig en goed einde; de verettering echter is, zelfs in het goed-aardigst geval, een langdurig, zeer pijnlijk, toeval, dat eerst met de 3 of 4 weken eindigt.

Bij zwakke, kwaadsappige, voorwerpen, heeft de liesbuil menigmaal een zeer langzaam verloop; bij deze gaat, zij of in verharding over, of de verettering verandert in eene zeer kwaadaardige pijpzweer, die bestendig eenige stof ontlast; inzonderheid heeft deze verandering plaats, wanneer door eene ondoelmatige behandeling, zoodanig eene ongunstige wijziging begunstigd wordt.

Is de liesbuil reeds in verettering overgegaan, dan is het niet raadzaam, de pogingen tot verdeeling voort te zetten; sommige waarnemingen leeren, wel is waar, dat ook dan nog verdeeling mogelijk is; doch men kan hierop met geene zekerheid rekenen, te minder, daar eene voortgezette geneeswijze ter verdeeling ligtelijk tot pijpzweren aanleiding geeft; daarenboven schijnt het ook, dat, in de zoo even genoemde gevallen van verdeeling, het plaats hebbend ettergezwel zich niet zoo zeer tot de klieren, als veelmeer tot het deze omringend celweefsel bepaalt.

§ 104.

Behandeling van de liesbuil.

Hier is eene tweevoudige geneesaanwijzing in acht te nemen:

1. moet men de ontsteking zoeken uit den weg te ruimen, en
2. de uitbreiding der *secundaire venusziekte* trachten voor te komen.

Eene liesbuil uit medegevoeligheid, die alleen door de hevigheid der ontsteking van een oorspronkelijk *venersisch* gebrek, en niet als verschijnsel der *secundaire syphilis*, ontstaat, is, zoo als reeds hierboven is aangemerkt, zeer gemakkelijk en zeker te verdeelen; de verdeeling volgt hier zoo onvermijdelijk, dat, zelfs door de aanwending van weekmakende middelen, gewoonlijk geene verettering, maar opslorping of verdeeling ontstaat.

Zoodra de spanning in de liesstreek begint, moet de lijder zich zoo rustig mogelijk houden, en eene *antiphlogistische* leefwijze in acht nemen. Indien de ziekte nog niet ver gevorderd is, dan is eene koude pap van zemelen met water van GOULARD, of de aanwending van azijn met water, voldoende. Is de ontsteking zeer hevig, de lijder van eene sterke lichaamsgesteldheid, en het plaatselijk gebrek aan eenen geprikkelden toestand van het slagaderlijk vaatstelsel onderworpen, dan kan men eenige bloedzuigers op de ontstokene klieren aanzetten, en daarna de verkoelende omslagen, zoo als boven is voorgeschreven, bezigen. Bij zeer sterke menschen is ook, zoodra de ontsteking ten hoogsten top geklommen is, eene aderlating raadzaam. Behalve het gebruik van niet prikkelende spijsen, en dat men op den duur voor open lijf zorg draagt, behoeft men in-

wendig niets toe te dienen, dan hetgeen, door he-
reeds voorhanden oorspronkelijk gebrek, noodzakelijk
wordt gemaakt.

Vergezelt de liesbui, door medegevoeligheid, den
druiper, dan moet men de roede, door warme om-
slagen, voor den nadeeligen invloed der koude, wel-
ker aanwending de liesbui vereischt, beschermen.

Is de ontsteking niet van belang, het gebrek meer
roosachtig, de ligchaamsgesteldheid des lijders tee-
der en gevoelig, dan onthoude men zich van het
gebruik der koude; hier is eene warme pap van
zemelen met melk, waarbij, naar omstandigheden,
vooral bij hooge gevoeligheid, dulle kervel, *opium*,
of bilsenkruid gevoegd kunnen worden, zeer raadzaam.

Schijnt de ziekte slepend te willen worden, ver-
dwijnen langzamerhand de toevallen van ontsteking,
zonder dat de zwelling aanmerkelijk vermindert,
dan moet men sterk verdeelende middelen la-
ten gebruiken, b. v. eene verbinding van rozen-
zalf met het vlugtige smeersel, van elk gelijke dee-
len, of eene ligte kwikzalf:

R_x. *Ungt. flavi unc. j.*

—— *Hydr. ciner. unc. ℞.*

Waarmede men 2 maal daags de inwendige en
voorste oppervlakte der dije laat insmeren. Het
aanleggen van eene verdeelende pleister op de ge-
zwollene, doch niet ontstokene, klieren, is ook
zeer doelmatig:

R_x. *Empl. Conii*

—— *Hydr. oxyd.*

Empl. Litharg. unc. ℞.

Malax.

D. sig. Op leder gesmeerd aan te wenden.

Is de liesbuil verdeeld, dan moet men uit voorzorg, zelfs dan, wanneer de oorspronkelijke ziekte geen kwikzilver vereischt, gedurende eenige dagen, eene zachte kwikbereiding toedienen. Hoezeer ook de meening van SCHMIDT, dat iedere liesbuil een bewijs der *secundaire venusziekte* is, niet kan aangenomen worden, echter vereischen *en* de moeilijkheid, om tot zekere kenteekenen te geraken, *en* de geaardheid des gebreks een voorzigtig gebruik van zachte kwikbereidingen. Daarom heeft FRITZKE ongelijk, wanneer hij, in zoodanige gevallen, het gebruik des kwiks voor nadeelig houdt; de onderzinding heeft zijn gevoelen hieromtrent wederlegd.

Wanneer de liesbuil zich, onder de opgegevene gedaante, (§. 102), als toeval der *secundaire venusziekte* vertoont, en zich, als zoodanig een gebrek, door hare langzame ontwikkeling, kennelijk maakt, dan heeft ook de ontsteking niet dien hoogten graad, dat zij eene uitgebreide *antiphlogistische* geneeswijze behoeft.

De vraag, of zoodanig eene liesbuil verdeeld, dan wel in verettering gebragt worden moet, kan door de zoo gegronde, doch zoo dikwerf veronachtzaamde, leer: *quo natura vergit, eo ducenda* (*),

(*) Dat is: waartoe de natuur overhelt, daarheen moet zij ook worden geleid.

De Vertaler.

het allerbest worden beantwoord. Zelflijdende liesbuilen (*bubones idiopaticae*) hebben eene zoo onmiskenbare geneigdheid tot verettering, dat deze voor een eigenaardig kenteeken van dezelve kan worden aangenomen. Deze geneigdheid is zelfs zoo groot, dat de sterkste verdeelende middelen meestentijds de ontwikkeling der verettering wel kunnen vertragen, maar niet kunnen verhoeden; onder deze omstandigheden is het zeer schadelijk, den loop der natuur, door geweld, te willen stremmen. Wanneer men eene liesbui, die in verettering overgaat, op den duur poogt te verdeelen, en zich, zelfs door eene reeds ver gevorderde verettering, van zoodanig een pogen niet laat terughouden, dan geeft men zeer veel aanleiding tot eene kwaadaardige pijpzweer, waartoe iedere liesbui, door hare bijzondere geaardheid, eene zoo bijzondere geneigdheid bezit.

Het is waar, dat de liesbui geen *critisch* ettergezwel is, hetgeen de algemeene *venerische ziekte* zoude kunnen doen eindigen; ook is het waar, dat de zelflijdende liesbuilen (liesbuilen, die op de plaats van hare werking zijn voortgebracht, *bubones idiopaticae*) een nieuw gebrek der reeds plaats hebbende *secundaire venusziekte* zijn; maar even waar is het ook, dat meestal der zelflijdende liesbui eene plaats vervangende ziekelijke werkzaamheid voor de meeste andere werktuigen eigen is, die, bij het toenemen der *venerische ziekte*, gewisselijk mede zouden worden aangetast. Evenmin is het in twijfel te trekken, dat eene zelflijdende liesbui, in sommige gevallen, tot

hiertoe nog niet genoeg beschreven, zelfs, wanneer de verettering reeds eenige vordering heeft gemaakt, kan verdeeld worden; doch naauwelijks heeft die verdeeling plaats gegrepen, of de *secundaire venusziekte* neemt (indien men althans niet dadelijk de doelmatigste middelen daartegen bezigt), onder eene andere gedaante, vooral met *secundaire zweeren* in het verhemelte, een begin; deze waarheid wordt door vele voorbeelden van onzen tijd bevestigd en bewezen.

Uit dit alles blijkt, dat het, om eene tweevoudige reden, schadelijk is, bij eene volstrekte geneigdheid tot verettering, onnutte pogingen tot verdeeling te beproeven. Waar de natuur tot verdeeling geneigd is, daar kan deze bevorderd worden; slechts mag men, na die verdeeling, eene geschikte en doelmatige kwikkuur niet verzuimen, ten einde daardoor grooter ongeval worde voorgekomen. Eene pap met dulle kervel of bilsenkruid, en inwrijvingen van eene vette vloeistof, b. v. van de eenvoudige zalf (*ungt. simplex*), zijn doorgaans het heilzaamst.

Gaat de verettering zeer langzaam voort, en vertoon en zich weder eenige teekenen van verdeeling, dan zette men het gebruik der pappen voort, en trachte men tevens de verdeeling, door inwrijvingen met de kwikzalf, te begunstigen; welke inwrijvingen echter niet zoo zeer in de zelfstandigheid der ontstokene klier, als veelmeer op hare omgevingen of rondom haar, moeten worden gedaan. In deze gevallen, gelijk men reeds zoo dikwerf heeft voorgesla-

gen, van tijd tot tijd, de koude omslagen, met warme af te wisselen, is geheel niet goed te keuren, daar deze geneeswijze het ontstoken gezwel tot verharding schijnt voor te bereiden.

Is de ontsteking zeer hevig, dan kan men eenige bloedzuigers aanzetten; somtijds ook is eene aderlating noodig, wat echter zelden het geval is. Bij hevige ontsteking, is ook de aanwending der koude zeer doelmatig; maar heeft men zich van de noodzakelijkheid der laauwarme pappen overtuigd, dan mag men de koude niet meer bezigen.

Is de verettering voleindigd, en kenteekent eene verhevene, wankleurige, plaats het spoedig opengaan van het gezwel, dan moet men alsnog met week makende middelen voortgaan, tot de liesbuil van zelve zich opent, waarna men de genezing door eene gepaste kwikkuur eindigt, tevens nog eenigen tijd met de pappen aanhoudende, om de harde randen te doen smelten en te verdeelen.

Voorheen heeft men het kunstmatig openen der liesbuilen aanbevolen, om daardoor de opslorping en de uitbreiding der *venusziekte* voor te komen; doch deze maatregel is zonder grond, dewijl er, bij zoodanige verandering in de verrigting der watervaten, en de tegengestelde rigting hunner werkzaamheid, geene opslorping te vreezen is, zoodat men dan ook de liesbuil, in de meeste gevallen, aan zich zelve kan overlaten.

Niet alleen werd de kunstmatige opening als noodzakelijk beschouwd, men ging zelfs nog verder; JOH.

SOGRAF gaf den raad, om de ontstokene klieren geheelijk uit te snijden; een voorslag, die veel bijvals vond, doch door eene onbevooroordeelde beschouwing geheel verworpen wordt. Nogtans kan het gebeuren, dat eene kunstmatige opening der liesbuil noodig wordt; b. v. wanneer de huid zeer dik is, en wanneer, bij hevige pijnen, de zelfopening niet volgt, of wanneer de liesbuil, op eene zeer gevaarlijke plaats, dreigt open te breken.

Het mes is het doelmatigst werktuig, om de liesbuil te openen; de snede moet eene genoegzame grootte hebben, en de stof moet men, niet met geweld, uitdrukken of zich doen ontlasten.

Ook gebruikte men bijtende middelen, tot opening van zoodanige ettergezwellen, en gaf men voor derzelve gebruik drie aanwijzingen op: 1. wanneer de ontwikkeling van de liesbuil, door gebrek aan genoegzame ontsteking, te langzaam geschiedt; 2. wanneer de randen zeer hard en eeltachtig zijn, en 3. wanneer de lijder te zeer voor het mes bevreesd is; slechts de laatste aanwijzing kan des noods eenig bijtend middel noodig maken. Wat daarentegen de langzame ontwikkeling van de liesbuil, en de voortdurende hardheid der randen, aanbelangt, deze behoeven geenszins de aanwending van bijtende middelen. In die gevallen zijn zoodanige inwendige middelen aan te raden, als met de bestaande vochtsverbastering strooken, en zulke uitwendige, welke de verettering het krachtadigst kunnen bevorderen, en in staat zijn, de randen week te maken en te doen smelten.

Moet men eenig bijtend middel aanwenden, dan legt men hetzelfde op eene pleister, die van eene opening is voorzien, en laat men die pleister zoo lang liggen, totdat dit middel eene korst veroorzaakt heeft, die dan, door eene ettermakende zalf, moet worden los geweekt. Gewoonlijk is hiertoe slechts de tijd van één uur noodig, waarna men, zoodra de korst los geweekt, en de ontlasting des etters gevolgd is, de reeds vermelde geneeswijze in het werk moet stellen.

Tot inwendig gebruik is het kwik het voornaamste middel; hoewel er ook, tot hetzelfde einde, verscheidene middelen door de meest bekende schrijvers zijn opgegeven. HUNTER en ANDRE prijzen inzonderheid de braakmiddelen aan, en verzekeren, van dezelve de weldadigste uitwerkselen te hebben waargenomen. Deze kunnen echter slechts in zoo verre nuttig zijn, als zij, door gewelddadige schudding, de werkzaamheid van het watervaatgestel, tot eene grootere opslorping (*resorbtie*), begunstigen; een uitwerksel, dat niet zoo ligt tot stand te brengen is. Anderen willen van het gebruik des *opiums* met kamfer uitstekende gevolgen hebben gezien; en het is ook wel te verwachten, dat deze poeders, bij groote gevoeligheid en hevige pijnen, bijzondere uitwerkselen hebben. Is de ontsteking eerst begonnen, dan is van deze middelen niets heilzaams te hopen.

Mogt, door de hevige ontsteking of door verwaarlozing, de liesbuil in versterving zijn overgegaan,

dan moet men al die geneesaanwijzingen volgen, welke in zoodanige gevallen aangewezen, en door ons reeds meermalen opgegeven zijn. Door eene kracht-dadige bederfwerende behandeling, zal men wel altijd zoo gelukkig zijn, het leven te behouden en te redden, hoezeer de genezing altijd zeer langzaam gaat.

Indien het gezwel tot verharding geneigd is, dan moet men de geneeswijze wederom daarnaar regelen; alles, wat hierbij reeds is aangetoond, moet men hier ook aanwenden. Het spreekt van zelf, dat de genezing der verharding met eene gepaste kwikkuur moet gepaard gaan; in dit geval verbindt men het kwik met de dulle kervel of met de *belladonna*; daarbij schrijft men eene *infusie* van de *stipites dulcamarae* voor, laat tevens het lijdend deel met de blaauwe kwikzalf inwrijven, en met konijnenvel bedekken.

SECUNDAIRE OF CONSECUTIVE SYPHILIS (algemeene of afgeleide venusziekte).

§ 105.

Bepaling der secundaire venusziekte.

Worden de oorspronkelijke *venerische* gebreken niet vernietigd, dan ontstaat de *algemeene venusziekte*, en wel onder de gedaante van menigerlei toevallen. Geen dezer verschijnselen is karakteris-

tiek, en slechts de zamenhang met, en eene naauwkeurige opmerkzaamheid op de oorspronkelijke gebreken, maken de onderkenning dezer ziekte mogelijk; daarom dan ook ontkent een *Fransch* geneesheer van onzen tijd de *lues* als ziekte, en poogt hij, in een eigen werk *sur la non-existence de la maladie venerienne*, de toevallen op eene andere wijze te verklaren. Deze zonderlinge stelling heeft nogtans zoo weinig bijvals gevonden, dat het zoo even gemelde werk, ondanks den veel belovenden en beslissenden toon des schrijvers, der vergetelheid, gelijk het verdiende, reeds is overgegeven.

De deelen, welke in het bijzonder door de *secundaire venusziekte* worden aangetast, zijn, volgens de juiste ondervinding van HUNTER, de huid en al hare verlengselen naar de mondholte, den hals, den neus, de oogen, en naar den aars; benevens deze, ook nog de dieper liggende deelen des ligchaams, als: de pezen, banden, peesvliezen, het beenvlies en de beenderen zelve. Deze deelen worden, bij de *secundaire venusziekte*, door de veelvuldigste toevallen en gebreken aangedaan, zoodat BRASSAVOLUS twee honderd vier en dertig, zegge 234, gebreken, als verschijnselen der *secundaire venusziekte* heeft opgeteld. Alle deze, door hem bijgebragte, toevallen echter laten zich over het algemeen tot de volgende gebreken brengen: langdurige ontstekingen en zweren op onderscheidene plaatsen, allerlei soorten van vlekken, huidkloven, gezwollen en ziekten der beenderen, waarmede zich,

Indien de ziekte in hevigheid toeneemt, eene bijzondere uitteringskoorts, met verettering van inwendige deelen, vereenigt. Deze ziekten zullen in het vervolg afzonderlijk behandeld, en in een genees- en ziektekundig opzicht overwogen worden.

Over het geheel moet men in het oog houden, dat deze bijzondere gebreken der *venerische* ziekte, hoe verscheiden ook derzelver uitwendig aanzien zich aan het oog voordoet, nogtans, naar derzelver inwendig karakter, elkander gelijk, door dezelfde vochtsverbastering (*dyscrasia*) veroorzaakt zijn, en dien te gevolge door opvolging van dezelfde geneesaanwijzingen kunnen worden genezen.

§ 106.

Tijd, binnen welken de afgeleide venusziekte ontstaat,

Men is het nog niet eens, hoeveel tijds er tusschen de *oorspronkelijke*, en het ontstaan der *secundaire venusziekte*, verlopen kan. MUSITANUS, SYLVATICUS, VAN SWIETEN, ROSENSTEIN, en meer anderen, gelooven, dat de afgeleide *venusziekte*, nog na dertig jaren, zich vertoonen kan; en AGOSTINI verhaalt een geval, dat eene non, toen zij 40 jaren oud was, aan eene *venerische* beenzweer lijden moest, welke haren oorsprong nam van eene smetstof, waarmede zij in hare kindsheid door

hare minne was aangedaan. Soortgelijke vertellingen van geneeskundige waarnemingen schijnen, wel is waar, wonderbaar en zonderling te zijn, en bewijzen menigmaal meer de ligtgeloovigheid van geneeskundigen, dan de zeldzaamheid der daadzaken; doch zij bevatten niets onmogelijks, en onlangs gedane waarnemingen pleiten meer voor, dan tegen de waarschijnlijkheid van zoodanige verschijnselen.

Zes weken na de oorspronkelijke *venerische ziekte*, verschijnt doorgaans de *afgeleide* of *secundaire*. Deze stelling wordt door de meeste waarnemingen bewezen. Ofschoon ook HUNTER en FRANK beide van dit gevoelen zijn, echter heeft de eerste een geval medegedeeld, waarin de *consecutive venusziekte*, een jaar na de genezing der oorspronkelijke, verschenen is; en FRANK verhaalt meerdere voorbeelden, dat er 5 tot 6 maanden tusschen de oorspronkelijke en afgeleide *venusziekte* verstreken zijn. Zeldzame gevallen van een vroegtijdig ontstaan der *venusziekte* zijn die, welke FRITZE verhaalt, en waarin deze algemeene ziekte, weinige dagen na het oorspronkelijk gebrek, ontstond.

§ 107.

Nadere beschrijving der afgeleide venusziekte.

Hoe onbepaald en onregelmatig ook, over het geheel, de toevallen der *secundaire* of *consecutive*

sijphilis mogen zijn, men kan echter de gezamenlijke verschijnselen in twee rangen of soorten verdeelen, waarvan de eerste de *naaste*, en de laatste de *meer verwijderde*, bevat.

Tot de eerste soort telt men alle aandoeningen der zachte deelen van den hals, van de uitwendige huid, de klieren, de mondholte, de mondhoecken, den neus, de oogen, en van den aars. Als gebreken behooren hiertoe alle soorten van puisten, vlekken, ontstekingen, zweren, kloven, en uitwassen, welke in bijzondere afdeelingen nader zullen worden beschreven.

Tot de tweede soort rekent men de aandoeningen der dieper liggende en harde deelen, die het meest aan de *reproductie* (herstellingsvermogen) onderworpen zijn, als: de beenderen, het beenvlies, de pezen, de banden, en de peesvliezen. Deze aandoeningen vertoonen zich in de gedaante van weeke en harde gezwellen, uitwassen, nachtpijnen, beenbederf, gewrichtsverstijving (*anchilosis*), en beenvleeschgezwel (*osteosarcosis*); ook deze gebreken zullen bijzonderlijk beschreven worden.

§ 103.

De verschijnselen van de eerste soort.

De verschijnselen van de eerste soort ontstaan nimmer gezamenlijk, maar altijd neemt de *veneerische* ziekte met eenige toevallen dezer soort

een begin. Wij zullen dezelve hier in het bijzonder overwegen.

De *venerische puisten* verschijnen nu eens als *venerische schurft*, dan als vlechten, somtijds als kwaadaardige zweertjes, en, in zeer ongunstige gevallen, ook als een hardnekkige uitslag. Derzelver zitplaats is gewoonlijk aan het voorhoofd, in het aangezicht, aan de borst, aan de handen, en menigmaal ook op de overige ligchaamsdeelen. Vele schrijvers hebben de verscheidene wijzigingen in gedaante en kleur bij deze puisten getracht te beschrijven; maar hier schijnt geenszins iets zoo bijzonder eigendommelijks te bestaan, dat ook niet puisten van eenen anderen oorsprong dezelfde eigenschappen zouden kunnen hebben. Gewoonlijk hebben zij de gedaante van kleine blaasjes of linzen; menigmaal zijn zij ook volkomen als schurft, en doorgaans (behalve de blaasjes) bruinachtig van kleur. Een zeker kenteken der puisten is ook, dat zij dikwijls, in de gedaante van kleine bloedzweertjes (*furunculi*), verschijnen, welke niet etteren, maar alleen eene scherpe stof ontlasten. Ook hebben de *venerische puisten* nog de eigenschap, dat zij meer eene branding, dan pijn veroorzaken, en het gevoel daarvan met den nacht toeneemt. — Indien deze puisten zich aan het voorhoofd vertoonen, en eenen kring vormen, dan noemt men dezelve *corona veneris*; dezen naam geeft men ook aan de reeds vermelde puisten, die aan de teeldeelen zich opdoen, en zich van daar, gordelsgewijze, tot

aan de dije uitstrekken. Eindelijk verdient nog te worden aangemerkt, dat de puisten gewoonlijk die *syphilis* vergezellen, welke, door den druiper, in het ligchaam gebragt is.

De *vlekken* kenteekenen zich aanvankelijk door hare hoogroode kleur, welke naderhand donker lever- of koperkleurig wordt; dezelve verschijnen meestal aan den hals, de borst, aan de handen, tusschen de schouders, en in de nabijheid der teel-deelen. Sommigen beweren, dat zij zeer zelden in het aangezicht ontstaan; deze aanmerking schijnt op zeer bijzondere (*individuele*) waarnemingen gegrond te wezen; waarnemingen van anderen bewijzen het tegendeel. Zij zijn gewoonlijk zonder pijn, niet boven de huid verheven, veroorzaken vaak eene onaangename branding, en beginnen af te schilferen, wanneer zij, gedurende eene kwikkuur, genezen; dikwijls ontlasten zij ook een scherp vocht, verheffen zich dan puistachtig boven de huid, en gaan ligtelijk in eene zweer over. Indien dergelijke vlekken, of de reeds beschrevene puisten, aan behaarde deelen ontstaan, dan vallen de haren, zoover zich de vlekken uitstrekken, uit; op deze wijze kan op het hoofd eene kaalte (*madarosis*) ontstaan. Zoodanige vlekken verschijnen ook wel onder de nagels, die dan menigmaal afvallen, of door zweren, welke aan derzelver wortels ontstaan, worden afgestoten; de nieuwe nagel is dan dik, ruw, en ongelijk, en heeft dikwijls eene monsterachtige, klaauwvormige, gedaante.

De *ontstekingen*, die zich als een verschijnsel der *secundaire syphilis* vertoonen, ontstaan op alle plaatsen der huid en derzelve verlengselen naar de inwendige holten, en kenteekenen zich door hare bepaalde, roosachtige, roodheid, brandende pijnen, en eindelijk ook daardoor, dat zij in zweren overgaan. Voornamelijk zijn die ontstekingen opmerkenswaardig, welke, onder deze omstandigheden, zoo eigenaardig aan de ooren, en inzonderheid aan de oogen, plaats hebben; de ontsteking der laatste is gemakkelijk van de ontsteking van het bindvlies, door eenen onderdrukten druiper veroorzaakt, (*conjunctivitis ex suppressa medorrhoea*), te onderscheiden, daar zij, even als deze, een geheel eigenaardig karakter bezit, zoodat het den ervaren arts voorzeker onmogelijk is, beide gebreken met elkander, of met andere, te verwisselen.

Deze ontsteking der oogen kenteekent zich vooral door eene groote gevoeligheid voor het licht, door het tranen der oogen, door eene aderspattige uitzetting der vaten, door den ongelijk zamengesrokken oogappel, door verduistering van het hoornvlies, en door de hevige pijn in het binnenste van het oog. Doorgaans bespeurt alleenlijk hij, die met de geaardheid der ziekte bekend is, het gevaar, waarin het oog zich bevindt. Ook wordt, bij het toenemen der ontsteking, de inwendige bewerktuiging van het oog, en inzonderheid de regenboog (*iris*), hevig aangedaan; nogtans is het gevaar hier niet zoo groot, als bij de zoogenoemde druiperoogontsteking.

De ontsteking der ooren, welke de *venerische* ziekte vergezelt, ontstaat, of als verschijnsel der ziekte in het oor zelf, of zij plant zich, als keelontsteking, door de *Eustachiaansche* buizen voort; zij is met hevige pijnen verbonden, en gaat ligtelijk in verettering, of in kwaadaardige zweren over; door de laatste worden de omliggende deelen zoodanig aangedaan en vernield, dat zelfs het leven, door het zoo pijnlijk en lastig beenbederf, in gevaar geraakt.

De ontsteking der mondholte, en vooral der keel, kenteekent zich door de hardnekkigheid van haren duur, en door eene bijzondere en eigendommelijke roodheid. Zij is op sommige plaatsen donker, op andere weder wankleurig; doorgaans met kleine zweren verbonden, verspreidt zij zich, straalsgewijze, in de dieper liggende deelen, langs het *Schneideriaansche* vlies, tot in de neusholten. Deze ontsteking is gewoonlijk het eerste verschijnsel der *consecutive venusziekte*, en altijd met dezelve, wanneer de *lues* of *venusziekte* door den *chancker* veroorzaakt is, verbonden.

De *afgeleide zweren* (*ulcera venerea consecutiva*) ontstaan, in de gedaante van kleine blaasjes, in de keel, aan het harde en zachte verhemelte, en aan de zijden der mondholte, dikwijls ook in de uitwendige hoeken van den mond; deze blaasjes bersten, en strekken zich naar alle kanten uit, zoodat zij menigmaal zeer spoedig de neusgaten aantasten. Zij zijn kennelijk aan hare bijzondere spekachtige

gedaante, aan hare kwaadaardigheid, en aan eene verdachte ontsteking, waarmede zij, in haren om- trek, omgeven zijn, hoezeer het niet te loochenen is, dat er met de kwaadaardige keelontsteking gelijk- soortige zweren kunnen gepaard gaan, in welk ge- val echter de loop der ziekte, en eenige oplettend- heid op de daarmede verbondene toevallen, de noo- dige inlichting zullen geven. Zij knagen in den om- trek schielijk voort, en veroorzaken in de daar on- der liggende beenderen, vooral in de sponsachtige van den neus en van het verhemelte, het beenbe- derf. Niet altijd vergezellen zij de *venusziekte*, maar bijna nooit worden zij gemist bij zoodanige *syphilis*, welke door den *chancker* werd voorafgegaan. De zeer juiste aanmerking van FRANK, dat deze zwe- ren, bij de *secundaire venusziekte*, zeldzamer in *Italie*, dan in de koude luchtstreken, voorkomen, kan niet enkel en alleen uit den invloed van het klimaat, maar veelmeer door de bijzondere omstan- digheid worden verklaard, dat, over het algemeen, in warmere landen de *venerische* zweren veel zeld- zamer zijn.

Dikwijls zijn de *venerische* zweren zoo diep in de keel geplaatst, dat zij moeilijk te ontdekken zijn. AUTENRIETH wil in een geheel waterachtig slijm zonder kleur, dat uit kleine blaasjes bestaat, en alleen achter op den wortel der tong, in meer of mindere hoeveelheid, verspreid is, een onfeilbaar ken- teeken gevonden hebben, waardoor men, met ze- kerheid, op het bestaan van eene diep zittende zweer

kan besluiten. Wie zich naauwkeurig van de eigenaardige roodheid, die zich tot aan den boog van het verhemelte uitstrekt, al zitten de *venerische* zweren dan nog zoo diep, kan overtuigen, die zal het kenteeken van AUTENRIETH niet noodig hebben.

Behalve in de mond- en neusholte, vertoonen zich de *secundaire venerische* zweren ook op andere plaatsen, vooral echter in de nabijheid van beenachtige deelen, aan het hoofd, aan de ribben, aan de handen, en aan de scheenbeenderen.

Zij nemen een begin met eene ontstokene vlek, die wankleurig wordt; daarna vertoont zich een blaasje, dat, nadat het opengebroken is, de eerste teekenen eener zweer aan den dag legt, of er ontlast zich ook wel, onmiddellijk uit eene niet verhevene opening, eene scherpe stof (*ichor*). Alzoo neemt de zweer onmiddellijk in de zelfstandigheid haar begin. Deze zweren kenteekenen zich in het bijzonder daardoor, dat zij spoedig, en meestal in de breedte, voortknagen en onpijnlijk zijn. Zoo lang de roodheid voortduurt, zijn zij met eene brandende pijn verbonden, maar zoodra de zweer ontstaan is, neemt dit gevoel ook een einde.

Onder *kloven* verstaat men wankleurige scheuren der huid, die op de inwendige oppervlakte der handen, der voeten, en in den omtrek van den aars, met eene eigenaardige, koperkleurige, omgeving, ontstaan, voorts eene scherpe, bijtende, vloeistof ontlasten, en zich, in vele opzigten, als zweren verhouden; men heeft dezelve uit dien hoofde, ten

onregt, onder de uitwassen gerangschikt. Derzelver randen zijn pijnlijk, eenigzins opgezet en eeltachtig; men ontdekt dezelve gewoonlijk aan de handen en voeten van zoodanige personen, welke, door veel arbeiden, eene vaste, verharde, huid hebben. Nadat de *lues* of *venerische* ziekte genezen is, en de kloven haar *syphilitisch* karakter reeds verloren hebben, blijven er, nog eenigen tijd, scheuren in de huid over, welker randen afschilferen. De reeds beschrevene kloven zijn doorgaans een toeval van die *venusziekte*, welke door den druiper in het gestel gebragt is; zij zijn mede zeer hardnekkig, en vereischen geduld en voorzigtigheid.

De *uitwassen* zijn, zoo wel met opzigt tot hunne gedaante, als ten aanzien van hunne gesteldheid, van elkander onderscheiden; het best verdeelt men dezelve in *wratten* (*verrucae*) en *vijgwratten* (*condylomata*). De eerste zijn kleine, verhevene, verhardingen, met scheuren op hare oppervlakten, en welker inwendig maaksel hard, droog, en van *porien* voorzien is. Zij verschijnen dikwijls aan de teeldeelen, waaraan zij, onmiddellijk na de oorspronkelijke *venusziekte*, ontstaan, en eene onvolledige genezing te kennen geven; inzonderheid behooren hiertoe die kleine, eeltachtige, gezwollen, welke reeds, bij de behandeling der *chankers*, beschreven zijn, en die, na eene schielijk genezene zweer, op derzelver plaats overblijven, en eene onvolkomene genezing ten duideljkste aantoonen. Daarenboven komen deze wratten ook, als toevallen der afgeleide

venusziekte, in het aangezicht, en aan de handen voor, en derzelver, soms onverklaarbare, verschijning, zonder dat andere kenteekenen der *venerische* ziekte (*lues*) aanwezig zijn, geeft den arts eenen wenk, die nimmer voor te onbeduidend moet worden geacht.

De *vijgwratten* (*condylomata*, *mariscae*), zijn uitwassen, in gedaante verscheiden, week, vleeschachtig, ook van scheuren voorzien, en, naar het verschil van derzelver gedaante, met menigerlei namen bestempeld. Zoo heeft men *cristae*, *mori*, *ficus*, *thymi*, *porra*, *myrmecia*, naar mate zij eenige overeenkomst met hanekammen, moerbeziën, vijgen, likdorens, uijen, bloemkool, of mierenhoopen schijnen te hebben. Hare zitplaats is aan de teeldeelen, en derzelver omgevingen, benevens aan den aars, waaraan inzonderheid de hanekamachtige vijgwratten (*cristae*) ontstaan, en menigmaal met blinde aanbeijen verwisseld worden, tot een naauwkeurig onderzoek, en het in overweging nemen der voorafgaande verschijnselen, deze dwaling kennelijk maken. Uit derzelver oppervlakte ontlast zich menigmaal eene scherpe, besmettende, stof; somtijds bloeden zij ook; het een en ander heeft vooral bij de zoodanige onder dezelve plaats, welke, in haar maaksel, met vele scheuren voorzien zijn, zoo als het *porrum* en de *myrmecia* (de uije- en mierenhoopachtige vijgwratten). Dikwijls breekt zulk een uitwas ook open, waaruit dan eene *secundaire venerische* zweer ontstaat. Deze uitwassen kunnen, wanneer zij, reeds op zich zelve zoo hardnekkig, nog bo-

vendien verwaarloosd worden, tot eene monsterachtige grootte of *massa* aangroeijen, die menigmaal meerdere ponden weegt, en onderscheidene gedaanten heeft. De witte gezwellen aan de teeldeelen, waarvan het eerst door GUILLAUMET wordt melding gemaakt, en die met den naam van *kristalblazen* bestempeld zijn, behooren insgelijks tot de klasse der even genoemde toevallen.

Hier kan ik ook niet onaangemerkt laten, dat soms, bij zeer gezonde voorwerpen, aan de teeldeelen kleine, kuifachtige, uitwassen ontstaan, die geene *venerische* geaardheid hebben, en een zoo ligt mogelijk gevolg van eene, aldaar plaats gehad hebbende, drukking, of van eene plotselinge belediging zijn; men moet alle omstandigheden wel in acht nemen, en zeer omzigtig zijn, ten einde, in zoodanige gevallen, miskenning te vermijden.

§ 109.

De venerische verschijnselen van de tweede soort.

De toevallen van de tweede soort ontstaan dikwerf zeer spoedig, als verschijnselen der *secundaire venerusziekte*, doch altijd later, dan die der eerste soort; daarom kan het, zoo als SCHMIDT zeer juist aanmerkt, wel gebeuren, dat de te hulp geroepen arts reeds beide soorten van toevallen waarneemt; het spreekt van zelf, dat slechts hoogst zelden, bij de *venerische* ziekte, deze gebreken zich vereenigen.

De *venerische beenpijnen* kenteekenen zich door hare hevigheid en diepte; zij tasten zelden de gewrichten aan; hare voornaamste zitplaats is in het midden der beenderen, en het komt den lyder voor, als of het inwendige der beenderen doorboord en doorknaagd wordt. De scheen- en armbeenderen, het borstbeen, de sleutel- en bekkeneelsbeenderen, zijn vooral aan deze ziekte onderworpen. Het schijnt, dat deze ziekte eene *asthenische* ontsteking van het beenvlies ten grondslag heeft; en een bijzonder, en bijna onfeilbaar, kenteeken dezer pijnen is, dat zij met den nacht, door de warmte van het bed, heviger worden, maar des morgens, met eene vermeerderde huiduitwaseming, verminderen, en op den dag vaak geheellijk verdwijnen. Hoe gewigtig ook dit verschijnsel moge zijn, het kan nogtans, volgens eene menigte schrijvers en onbevooroordeelde waarnemingen, niet als geheel zeker en karakteristiek, worden beschouwd, daar er ook verouderde *rheumatieke* pijnen kunnen voorkomen, die, zonder voorafgaande *venerische* besmetting, zoodanig verloop kunnen nemen, en zonder kwikzilver kunnen worden genezen. Over het geheel echter schijnen deze waarnemingen zeer zeldzaam te zijn, en doorgaans heeft ook, bij soortgelijke pijnen, eene voorafgaande besmetting plaats gehad. Het gebeurt, wel is waar, dat, nadat de *venerische* ziekte genezen is, menigmaal nog beenpijnen overblijven, die, zonder kwik, met plaatselijk versterkende (*tonische*) middelen en *opium*, genezen worden; doch bij de-

ze ontbreekt de verheffing der pijn met den nacht; ook zijn zij minder hevig, en meer in afgemateheid der ledematen en groote zwakte gegrond. Gewoonlijk zijn deze *venerische* pijnen plaatselijk bepaald; echter ontbreekt het ook niet aan voorbeelden, dat zij van eene vliegende geaardheid waren, en van plaats verwisselden. Duren de beenpijnen langen tijd voort, dan volgt zeer ligtelijk het beenbederf (*caries*); de platte beenderen zijn aan dit bederf ligter onderhevig, dan de lange pijpbeenderen; worden echter de laatste daarmede aangedaan, dan ontstaat, in ongunstige gevallen, eene soort van winddoorn (*spina ventosa*), niet onge-lijk aan die, welke bij eene kwaadaardige klierziekte voorkomt. Het bederf en de vernieling gaat van het in- naar het uitwendige gedeelte; ook zijn hierbij de gewone kenteekenen van beenbederf aanwezig; de ranzige eigenaardige reuk, de scherpe vloeistof (*ichor*), die de werktuigen en verbanden zwart verwt, de ruwheid van het been, de wankleurige omtrek, en de knagende pijnen, stellen dit beenbederf buiten allen twijfel. Het beenbederf kan, in deszelfs toevallen en gevolgen, zeer vreesselijk worden, wanneer hetzelve de beenderen van het verhemelte, de neusholten, de gehoorbeenderen, en de harde deelen, die al deze beenderen omringen, heeft aangetast. Deze ziekte kan, in dit geval, verschrikkelijk eindigen, en zelfs het leven op de folterendste wijze ondermijnen.

Menigmaal zwelt het beenvlies op, en hoopt zich

onder hetzelfde eene geleiachtige stoffe op; het geheel vertoont dan een week, bewegelijk, doch niet verschuifbaar, gezwel, dat men *gummi* (gomgezwel) noemt. Zoodanige gomgezwollen ontstaan gewoonlijk aan de platte beenderen, inzonderheid aan het voorhoofdsbeen, aan het gewelfde gedeelte van den oogkuil, en aan het borstbeen.

De *tophus* (kalkbui) is een dergelijk, doch hard, en doorgaans kleiner en onbewegelijk gezwel; de in de holte aanwezige stoffe is krijtachtig, en in zelfstandigheid aan verouderde jichtknobbels niet ongelijk. De laatste echter onderscheiden zich door de duidelijke teekenen der voorafgaande jicht, door derzelver zitplaats in de gewrichten, vooral in die der ledematen, door derzelver onpijnlijkheid, zoodra zij geheel ontwikkeld zijn, en eindelijk door de bijzonderheid, dat de daarmede gepaard gaande pijnen, door den invloed der warmte, minder worden. De kalkbuilen (*tophi*) ontstaan gewoonlijk slechts aan die beenderen, welke met weinige spieren bedekt zijn, vooral aan het scheen- en sleutelbeen, en aan de bekkeneelsbeenderen. Het is niet te loochenen, dat deze gezwollen eene, zeer diep ingedrongene, *venusziekte* te kennen geven; doch men ziet dezelve, bij eene doelmatige in- en uitwendige behandeling, menigmaal ongemeen spoedig verdwijnen. Zij zijn zeer pijnlijk, doch die pijn volgt den loop der *venerische* beenpijnen (*osteocopus*). Na eenen, onrustig doorgebragten, nacht, verdwijnt dikwijls, bij den naderenden morgen, de pijn geheel

en al, en de lijder gevoelt, alleenlijk bij aanraking, de lastige tegenwoordigheid van de kalkbuil.

Worden de beenderen, gedurende de *venusziekte* (*lues*), in hunne zelfstandigheid ziekelijk aangedaan, dan ontstaat de *venerische* beenuitzetting (*exostosis syphilitica*). PLENK beschrijft in het algemeen deze beenuitzetting, als een gezwel, dat uit de zelfstandigheid van het been zijnen oorsprong neemt, en de hardheid van het laatste bereikt. Deze beenuitzetting (*exostosis*) ontstaat, [door eenen ontstekingsachtigen toestand van het beenvlies, welke ook het been aandoet, en door eene eigenaardige afwijking (*depravatio*) in de voeding van het been, waardoor zoodanige weekheid en uitzetting wordt voortgebracht. Zij verschijnt doorgaans aan de lange pijpbeenderen, hoezeer ook de platte beenderen daarvan niet geheel verschoond blijven. SCHMIDT merkt zeer juist aan, dat de beenderen gewoonlijk daar ter plaatse, door de *venerische* ziekte (*lues*), worden aangetast, waar derzelver zelfstandigheid het broosste is.

De beenuitzettingen zijn niet altijd even hardnekkig; zij zijn in dit, zoo wel als in andere opzigten, aan de kalkbuil gelijk. Dikwijls weerstaan zij de krachtdadigste geneeswijze, en blijven zij ook dan nog, wanneer de *venusziekte* reeds lang genezen is, als eene onpijnlijke zwelling, over; somtijds echter nemen zij spoedig af, en verdwijnen zij menigmaal, wanneer nog andere toevallen der *venerische* ziekte bestaan. Indien eene beenuitzetting ontstaat,

en met beenpijnen (*osteocopus*) gepaard gaat, dan is dit een zeker kenteeken der *venerische* ziekte; er zijn ook wel beenuitzettingen (*exostoses*), welke, zonder eenigen *venerischen* invloed, alleenlijk door eene *scorbutieke* kwaadsappigheid, veroorzaakt worden; doch beide soorten onderscheiden zich door de duidelijk zichtbare gesteldheid, welke deze vochtsverbasteringen (*dyscrasien*), elk overeenkomstig hare geaardheid, voortbrengen. Ook zijn de scheurhuikige beenuitzettingen (*exostoses scorbuticae*) geen beengezwellen (*tumores ossei*), maar alleen vergrootingen van de inwendige ruimte der lange pijpbeenderen, welke altijd door hederf der zelfstandigheid ontstaan. De klierzieke beenuitzettingen (*exostoses scrophulosae*) bepalen zich meer tot de hoofden en uitsteeksels der beenderen, en derzelver zitplaats is gewoonlijk aan de gewrichten van de hand, den voet en den elleboog.

Tot de toevallen van eene verregaande *venusziekte* behooren ook nog twee gebreken, die, naar hunne uitwendige teekenen, zeer van elkander verschillen, als: het ziekelijk broos worden der beenderen (*anchylosis*), wat, jaren daarna, beenbreuken ongemeen begunstigen kan, en in de gewrichten, als eene bijzondere soort van gewrichtsverstijving (*anchylosis*), plaats grijpt; en het week worden der beenderen (*osteosarcosis*), waardoor de grootste misvormingen der beenderen worden voorbereid. Zoodanig week worden der beenderen gaat over het

algemeen iedere beenuitzetting (*exostosis*) meer of min vooraf.

Al deze gebreken der beenderen ontstaan, als gevolgen der *venerische* ziekte; het allermeeft echter ſchijnt de algemeene *venerische* ziekte (*lues confirmata*), welke door den *chancker* in het bewerktuigd geſtel gebragt is, met deze toevallen vergezeld te gaan. De warme luchtſtreken beletten de ontwikkeling dezer beenziekten; en daarom kan SCHMIDT, niet zonder grond, hebben beweerd, dat die Noordlanders, welke in *Zuid-Frankrijk*, voor de verouderde *venusziekte*, genezing zoeken, de leniging en vermindering hunner beenpijnen (*osteocopus*), en andere daartoe betrekkelijke toevallen, meer aan den weldadigen invloed der warme luchtſtrek, dan aan de houtdranken der *Fransche* geneesheeren te danken hebben. Na hunne terugkomst in het koudere vaderland, openbaren zich menigmaal de oude, reeds lang voor genezen gehouden, pijnen weder.

§ 110.

Het karakter der venerische ziekte (lues);

Reeds is in eene vorige § betoogd geworden, dat de *venerische* smetstof in het herſtellingsvermogen (*reproductive System*), voor zoo verre daarvoor het bewerktuigd geſtel vatbaar is, eene zeer ziekelijke rigting veroorzaakt, die zich, deels door de poging, om de celstof te vernietigen, en deels door

ziekelijke uitwerkselen aan de huid en de beenderen, onmiskenbaar openbaart. Reeds de verschijnselen der oorspronkelijke *venusziekte* (*primaire lues*) bewijzen deze stelling, en de toevallen van beide soorten bevestigen dit, in de afgeleide *venerische ziekte* (*consecutive syphilis*) volkomen.

Dat de *venerische ziekte* zich inzonderheid tot het herstellingsvermogen (*reproductie*) bepaalt, dit heeft HUNTER reeds vermoed, en is door SCHMIDT uitdrukkelijk beweerd. Al die werktuigen, welke het meest prikkelbaarheid en gevoeligheid aanden dag leggen, worden niet onmiddellijk door de *venerische ziekte* aangedaan; dit is vooral het geval met het hart, de spieren, de slagaderen, de hersenen, het ruggemerg, en de zenuwen. De longen kunnen wel, door eene zeer verergerde *venerische ziekte*, worden aangetast, waardoor dan de zoogenaamde *venerische longtering* (*phthisis syphilitica*) ontstaat; doch dan bepaalt deze aandoening zich alleen tot die vliezige deelen, welke dat werktuig inwendig omkleeden, zoodat de vaten, als het eigenlijk prikkelbare deel der longen, daarvan verschoond blijven.

Door deze ziekelijke werking in het herstellingsvermogen (*reproductie*) gebeurt het, dat de stof, die door de aangedane deelen, als gevolg van eigendommelijke werkzaamheid, wordt afgescheiden, ook de eigenschappen der *specifieke smetstof* bezit, welke aan ieder ander voorwerp, dat voor deze besmetting vatbaar is, de *venerische ziekte* kan mededeelen. Op deze wijze kan de spekachtige etter uit eene zweer,

de scherpe stof (*ichor*) uit de kloven, de waterachtige vloeistof uit de vijfwratten, en de ranzige, korrelachtige, afscheiding uit de bedorvene beenderen, de besmetting voortplanten. Er zijn wel geneesheeren, die, op grond der zoo weinig beslissende proeven van HUNTER, aan de afscheidingen der afgeleide *venerische* gebreken het vermogen, om de besmetting uit te breiden, ontzeggen; doch deze stelling is door de ondervinding ten volle tegengesproken, en eene nieuwere waarneming levert een volgend bewijs op voor de reeds vermelde wijze van beschouwing. Een ziekenoppasser, die, gedurende eenen geruimen tijd, eenen lijder had opgepast, welke zeer erg aan de afgeleide (*secundaire*) *venerische* ziekte, en, onder andere, ook aan beenderf der neusbeenderen leed, en die dezen lijder dikwijls op zijne handen had overgedragen, waarbij dan deze, met zijn nog niet verbonden aangezicht, menigmaal op dat van den goedwilligen oppasser leunde, kreeg, zonder dat de reeds oude, en voor den bijslaap niet meer geschikte, man ooit het geringste verschijnsel aan de teeldeelen gehad had, in zijn aangezicht, onder den neus, eene kwaadaardige spekachtige zweer, welke in de diepte en in den omtrek voortknaagde, en die zoo duidelijk met de teekenen van eene oorspronkelijk *venerische* zweer vergezeld ging, dat daardoor vele twijfelaars aan zulk eene wijze van besmetting begonnen te gelooven. Onverminderd dit alles, moet men echter toestemmen, dat de besmetting, om zeer bekende en

ligt begrijpelijke redenen, veelmeer door de oorspronkelijke (*primaire*), dan door de afgeleide *venerische* ziekte (*secundaire syphilis*), wordt te weeg gebracht.

SPRENGEL ontkent met regt eene verpesting van het bloed bij de *venerische* ziekte. Alles, wat in het bewerktuigd gestel, buiten den kring der *venerische* gedaanteverwisselingen (*metamorphosen*), gevormd en afgescheiden wordt, is niet *venerisch*; hiertoe behooren, behalve het bloed, alle vochten, welke uit het gestel worden afgescheiden, en die slechts dan besmettend kunnen worden, wanneer aan dezelve, uit het een of ander ziekelijk deel, iets van de *venerische* stof wordt medegedeeld, zoo als dit met het speeksel, de pis, het zaad, en de melk, het geval zijn kan.

Wonden, welke aan *venerische* lijders worden toegebracht, genezen even zoo, als bij gezonden; minder is dit het geval bij de vorming van het beenweer (*callus*). Indien een lijder, die met de afgeleide *venerische* ziekte besmet is, eene beenbreuk bekomt, dan zal deze zeer langzaam heelen, gewoonlijk niet, voordat de *venerische* ziekte genezen is, waarna dan het beenweer (*callus*) zich volkomen ontwikkelt. Dit is ook een bewijs te meer, dat de *venerische* ziekte de voeding en werkzaamheid in het spierstelsel, dat bijzonder van prikkelbaarheid voorzien, en bij eenvoudige wonden het meest lijdende is, niet aantast, maar wel de beenderen, welke alleen aan het herstellingsvermogen (*reproductie*) onderworpen zijn.

Wanneer men vooronderstelt, dat de vochten van eenen *venerischen* lijder, buiten den omtrek der *venerische* gedaanteverwisselingen (*metamorphosen*), niet *venerisch* ontaard en besmettend zijn, dan ontkent men nog geenszins, dat de voedende vochten, in hoeveelheid en hoedanigheid (*quantitatief* en *qualitatief*), veranderd kunnen zijn; inzonderheid schijnt de *qualitative* verhouding zeer verstoord en verbroken te zijn; de vochten zijn niet voedend, niet toereikend genoeg voor de natuurlijke onderhouding van het geheele bewerktuigde gestel. Het bloed van eene zwangere *venerische* vrouw, de melk van eene minne, die aan de *syphilis* onderworpen is, zullen op het kind de eigenaardige *venerische* ziekte niet overplanten; echter zal het kind slecht voedsel erlangen, en wordt er tot vele gebreken der kindsche jaren gelegenheid gegeven, als: tot de melkkorst (*crusta lactea*), maagverzwaking van jonggeborenen (*dyspepsia neonatorum*), uittering (*atrophia*), klierziekte (*scrophula*), en engelsche ziekte (*rachitis*). In zoo verre kan ook het kind de schuld van den vader dragen, wanneer deze met de *venerische* ziekte besmet is, zonder dat het zaad de eigenschap had, als smetstof, de kiem der vrucht, in het eerste tijdperk van haar ontstaan, te verpesten.

§. 111.

Over de vermomde venusziekte (lues larvata).

De *venerische* ziekte is bij vele geneesheeren zoo

zeer gevreesd, dat zij, bij elke hardnekkige ziekte, dezelve wanen voor zich te hebben. Een beroemd, reeds overleden, arts was, bij elke slepende ziekte, gewoon te zeggen: *quilibet praesumatur venericus, donec probet contrarium* (*). Deze groote vrees gaf aanleiding tot het denkbeeld van eene vermomde *venerische* ziekte, welke men, op velerlei wijzen, zich trachtte duidelijk te maken. Sommigen van hen, welke een veeljarig tijdperk (zie §. 106) voor de verschijning der *secundaire venerische* ziekte aannamen, geloofden, dat de stof, in eenen gebonden staat, gedurende dit geheele tijdperk, in het ligchaam kan verborgen blijven, en dan zich openbaren. Deze meening is onaannemelijk, en kan door niets bewezen worden. — Anderen geloofden, dat de *venerische* ziekte zich, achter een ander gebrek, dat geheel andere verschijnselen oplevert, verbergt, zoodat deze ziekte in eene vermomde gedaante plaats kan hebben; op deze wijze zou zich deze ziekte kunnen vertoonen, in de gedaante van schurft en andere huiduitslagen, van pisgebreken, oogontstekingen enz., zonder dat de eigendommelijke geaardheid der ziekte naar behooren gekend en behandeld werd. Zoodanige vermomming kan voorzeker plaats vinden, maar kan zij niet ook, door een naauwkeurig onderzoek, worden ontdekt? Wa-

(*) Dat is: Een ieder worde voor venerisch gehouden, totdat het tegendeel blijkt.

ren deze artsen genoegzaam met de bijzondere verschijnselen van *venerische* gebreken bekend geweest; hadden zij de voorafgaande toevallen, inzonderheid de verschijnselen der oorspronkelijke *syphilis*, overwogen; hadden zij geweten, dat de *venerische* ziekte eene zoodanige was, die, onder de verschillendste gedaanten, welke nogtans eigenaardige ken-teekenen hebben, voorkomt, dan zouden zij de ziekte ontmaskerd en genezen hebben.

Ook heeft men de vereeniging der *venerische* ziekte met andere gebreken dikwijls voor eene vermomming der eerstgenoemde ziekte gehouden, zonder te bedenken, dat de *venerische* lijder aan denzelfden nadeeligen invloed is blootgesteld, als een gezond mensch, en dat zich bij gevolg andere, deels haastige (*acute*), deels slepende (*chronische*), ziekten met de *syphilis* kunnen verbinden, b. v. allerlei koortsen, de scheurbuik, het schurft, de jicht, aanbeijen, en dergelijke. Men meent, wel is waar, te hebben waargenomen en ondervonden, dat de aanwezigheid der *venerische* ziekte voor vele, inzonderheid haastige, koortsen, en vooral voor den *typhus*, beschermde, en het schijnt, dat men in haar eene soortgelijke, plaats vervangende, werkzaamheid, als die der fontenellen is, heeft gezocht; doch zoo min deze laatsten daarvoor een onfeilbaar behoedmiddel zijn, even zoo min is dit ook de *venerische* ziekte; de laatste *epidemie* heeft menig voorbeeld tegen deze voorbehoedende kracht opgeleverd. Indien zich bij de *venerische* ziekte

eene kwaadaardige koorts voegt, dan wordt het ge-
vaar van deze laatste grooter en veel dringender;
de oorzaak hiervan ligt ongetwijfeld in de hoeda-
nigheids - verandering (*qualitative* verandering, zie
de vorige §) van het herstellingsvermogen.

De ware en eigenlijke vermomming der afgeleide
venerische ziekte (*lues confirmata*) bestaat in de
volgende omstandigheid, tevens van groot aanbe-
lang voor de behandeling dezer ziekte in het alge-
meen; door eene hooggestegene verslimming van de-
zelve, of eene reeds ver gevorderde *lues*, is het
herstellingsvermogen (*reproductive System*) zoo-
danig aangedaan, en zijn de aan hetzelfde onderge-
schikte werktuigen, in hunne verbindingen en ver-
rigtingen, zoo veranderd, dat de gezondheid des
lijders, menigmaal voor zijn geheele leven, onder-
mijnd wordt. In dusdanigen toestand, wordt aan
de zijde des geneesheers de hoogste omzigtigheid
vereischt, ten einde hij niet ieder toeval, als een
teeken der vermomde *venusziekte* beschouwe, en
ook geen verschijnsel over het hoofd zie, dat wer-
kelijk zoodanige ziekte te kennen geeft.

Het gebeurt ook wel, dat menig toeval der *se-
cundaire venusziekte*, ja, zelfs een oorspronkelijk
gebrek, met name de *chancker*, als toeval ophoudt
en verdwijnt, zonder dat nogtans de *venerische*
ziekte als genezen kan worden beschouwd; er ont-
staat dan spoedig een ander verschijnsel, om, zoo
men geene krachtadige en doelmatige middelen bij
de hand neemt, voor een ander, veel erger, toeval

den weg te banen. Dezen toestand, die tusschen het verdwijnen van een *venerisch* toeval, en tusschen het ontstaan van een ander verschijnsel, dat zich zeer langzaam en onmerkbaar ontwikkelt, plaats heeft, en voor den bevooroordeelden en onachtzamen waarnemer eenigen schijn van genezing aan zich heeft, zoude men, in menigerlei opzigten, en niet zonder grond, eene vermomde *venusziekte* (*lues larvata*) kunnen noemen.

§ 112.

Voorzegging omtrent de venusziekte.

De voorzegging bij de *venusziekte* valt zeer moeilijk, en men kan slechts, door middel van eene naauwkeurige kennis der ziekte in het algemeen, en der wijzigingen in het bijzonder, welke zij aannemen kan, den uitgang der ziekte, met eenige zekerheid, bepalen.

De volgende regelen zijn bij de voorzegging inzonderheid in acht te nemen. De uitgang hangt voornamelijk af van de *constitutie* en den ouderdom des lijders; hoemeer het voorwerp gevoed en sterk is, des te gemakkelijker is de genezing; maar hoe zwakker en gevoeliger het gestel is, des te hardnekkiger wordt de *venusziekte*. Elke verbinding met eene andere ziekte, inzonderheid de vereeniging met eene andere, diep ingewortelde, vochtsverbastering (*dyscrasie*), verzwaart de genezing bui-

tengemeen. Met opzigt tot den ouderdom, leert de ondervinding, dat gezonde lieden van middelbare jaren gemakkelijker en spoediger worden genezen, dan grijsaards en kinderen. De duur, de invloed der ziekte op de bewerktuiging, en de diepte harer ontwikkeling zijn, bij de voorzegging, van het meeste gewigt. Hoe korter de ziekte geduurd heeft, zoo veel te gunstiger is de voorzegging. Zoo lang de *venusziekte* nog oorspronkelijk (*primair*) is, zoo lang ook is de genezing ligter, dan wanneer zij zich, als afgeleide, *secundaire*, ziekte, vertoont. Zijn de verschijnselen van de tweede soort te voorschijn gekomen, en in het bijzonder zeer belangrijke toevallen ontstaan, als: beenbederf (*caries*), vooral aan gevaarlijke plaatsen van het hoofd, op den grond van het bekkeneel, aan de wervelbeenderen, aan de oogholte, en dergelijke, dan wordt het leven des lijders niet weinig in gevaar gebragt.

Dit is ook te vreezen, wanneer ongeneeslijke *venersische* zweren, in de nabijheid van groote bloedvaten, voortknagen, daar zij op deze wijze eene doodelijke bloeding mogelijk maken.

De jaargetijden hebben ook eenen bijzonderen invloed op de behandeling der *venusziekte*; in den winter is de genezing moeilijker, dan in den zomer. Van den heilzamen invloed der zachte luchtstreek is reeds melding gemaakt, en dit laatste wordt bevestigd door de aanmerkingen van FERGUSON, oppertoeziener bij het hospitaal der *Portugeesche* armee (*vid. Med. chir. transactions, vol. IV. 1810*).

Volgens dezen zou de *venusziekte* in *Portugal* bij allen een goedaardig verloop hebben, zoodanig, dat zelfs de vreesselijkste oorspronkelijke zweren zich niet verder uitbreiden, en de afgeleide of *secundaire* gebreken der *venusziekte*, enkel en alleen met een afkooksel van *antisypilitische* houtsoorten, en gewoonlijk slechts de beenpijnen, met eene zeer geringe hoeveelheid kwikzilver, worden genezen; terwijl in de *Engelsche* armeën, en over het algemeen in de vereenigde koninkrijken, de *venusziekte* onder de vreesselijkste gedaante voorkomt.

De natuur schijnt, door eigene werkzaamheid, deze ziekte niet te kunnen genezen; zij wordt gewoonlijk een onderwerp der kunst. Sommige waarnemingen hebben wel de mogelijkheid van zoodanige zelfgenezingen aangetoond; doch zij schijnen slechts hoogst zelden plaats te vinden, en alleenlijk bij niet volkomen ontwikkelde *venusziekte*.

Daar er, volgens alle ondervindingen, tot nu toe, geen werkzamer en zekerder middel tegen de *venusziekte* bestaat, dan het kwikzilver, spreekt het van zelf, dat al diegenen, welke het kwikzilver, hetzij wegens eene te hooge gevoeligheid, of eene onbekende *idiosyncrasie*, niet kunnen verdragen, of bij welke, door het gebruik des kwikzilver, de speekselvloed te spoedig ontstaat, en de vereischte geneeswijze onmogelijk maakt, veel van de *venusziekte* te vreezen hebben.

Ten aanzien van den invloed des kwikzilver op de voorzegging, moet men niet over het hoofd zien,

dat eene bovenmatige of ondoelmatige toediening van hetzelfde ook de nadeeligste gevolgen kan na zich slepen.

Indien zich, bij eene, diep in het gestel ingewortelde, *venusziekte*, een ziekelijke toestand der *organen* (*labes organi*) voegt, of eene koorts zich daarmede verbindt, die zich, als eene uiteringskoorts, kennelijk maakt, dan wordt het gevaar der *venerische* ziekte zeer verhoogd.

Wanneer zwangeren met eene belangrijke en diep ingewortelde *lues* zijn aangedaan, dan ondergaan zij, of eene ontijdige verlossing, of zij brengen een zeer zwak en slecht gevoed kind ter wereld.

Bij de voorzegging omtrent deze ziekte, met zoo grooten en uitgebreiden invloed verbonden, vergeten men nimmer de *organische* gebreken, die zij, aan onderscheidene deelen, te weeg brengen kan. Hiertoe behooren de zoo vaak, na voorafgaande *sypilis*, voorkomende verhardingen in het celweefsel, die dikwerf eene aanmerkelijke grootte bereiken, als ook de verdikkingen in de zelfstandigheid der zenuwen. CIRILLO (zie *prakt. Bemerk. über die venerische Krankheit. pag. 154*) zag bij eenen man, die, vóór zijnen dood, eenen geruimen tijd, aan *venerische* beenpijnen in de onderste ledematen geleden had, de zenuwen dezer deelen driemaal dikker, dan in derzelver gewonen toestand.

Ook moet de geneesheer, bij de voorzegging, aan de menigte van voorbeelden, hoe hardnekkig, en van hoe langzamen loop de *venusziekte* zijn kan, in-

dachtig wezen. SANCHEZ beweert, wel is waar, ten onregt, dat de *venusziekte* tot in het zesde, ja, tot in het achtste geslacht, hare nadeelige gevolgen kan doen blijken; doch het blijft desnietteenstaande waar, dat er, zeer langen tijd, sporen van haar kunnen overblijven.

Alle bijzondere toevallen kenteekenen zich door hunne hardnekkigheid en kwaadaardigheid. De daarbij plaats grijpende oogontsteking brengt het gezigt in groot gevaar, daar zij al spoedig de deelen van het oog, en derzelver werkzaamheid, doet ontaarden. De vernielingen, die het beenbederf (*caries*) overlaat, behooren tot de treurigste gevolgen der *venusziekte*. De misvormingen, die, in zoodanige gevallen, in het aangezicht plaats vinden, hebben grootendeels haren grond in een bederf der neusbeenderen en van het voorhoofdsbeen; echter kunnen zij ook veroorzaakt worden door de likteekens, die van het gom- en andere gezwellen zijn overgebleven, gelijk doorgaans aan de *orbita* het geval is. Het beenbederf (*caries*) van het harde verhemelte, als ook de verzwering van de huig, zijn voor de spraak en slikking gevaarlijk. Is de opening, door het beenbederf veroorzaakt, niet zeer groot, dan sluit zij zich, na verloop van tijd, zonder dat hier toe een zoogenaamd stopsel (*obturatorium*) vereischt wordt.

In al de uitwassen, vlekken, en puisten, kenteekent zich derzelver *venerische* geaardheid door eene aanhoudende geneigdheid tot wedervoortbrenging de-

zer verschijnselen. Wanneer de *venusziekte* niet, door eene doelmatige inwendige behandeling, wordt opgeheven of uit den weg geruimd, dan baat geen plaatselijk middel, om deze verschillende ontaardingën weg te nemen; zij komen altijd terug; zelfs het uitbranden en wegsnijden van dezelve geeft geene zekerheid tegen den terugkeer van zoodanige uitwassen.

§ 113.

De genezing der lues.

De eerste pogingen, ter genezing der *venusziekte*, bij hare eerste verschijning, in het werk gesteld, liepen zoo ongelukkig af, dat de geneesheeren, na velerlei middelen te hebben toegediend, eener verdere behandeling moede werden, de genezing van door haar besmette lijdens geheelijk opgaven, en slechts aan kwakzalvers overlieten. Met te grootere bevoegdheid, en te meer regts, meenden zij dit te kunnen doen, toen de bijgeloovige vroomheid van SENNERT deze ziekte, voor eene openlijke straf van God, wegens gepleegde zonden, en elke poging, om deze ziekte voor te komen en te genezen, voor eene misdaad aanzag. De meer verlichte GABRIEL FALLOPIUS voedde geheel andere denkbeelden, en zocht de zoo ongerijmde stellingen van SENNERT te wederleggen.

De eerste, tegen de *venusziekte* aangewende, middelen stemden met den geest der toenmaals algemeen

heerschende leer overeen. Al naardat een geneesheer de kiem der besmetting in het bloed, in de gal, of in het slijm, gezocht had, schreef hij aderlatingen, oplossende, en zacht ontlastende middelen voor. Later kwam men op het gebruik der adders, die, uitgezocht en wel toebereid, aan den lijder gegeven werden. Hierop volgde, toen de giftdrijvende middelen (*alexipharmaca*) in de geneeskunde over het algemeen de grootste rol speelden, de zweetdrijvende geneeswijze; het zweeten zou nu alleen de *venerische* ziekte genezen. Als een inwendig, hiertoe bijzonder geschikt, middel, kwam de *guajak* aan de beurt, welker hout en bast een zekere ODELLO het eerst naar *Europa* zal hebben overgebracht, en tot dit oogmerk zal hebben aangewend.

Eer nog het kwikzilver tegen de *venusziekte* aangewend werd, was deszelfs gebruik reeds lang in de geneeskunde, tegen langdurige huiduitslagen, inzonderheid tegen de schurft, bekend; ook blijkt uit het werk van PINTOR, eenen ouden, ervarenen, geneesheer van den toenmaligen tijd, en lijfarts aan het hof van ALEXANDER VI., hetwelk in den jare 1500 te *Rome* in het licht verscheen, en tot de eerste en zeldzaamste *monographien* (ontwerpen) over de *venusziekte* behoort, dat toenmaals het inwrijven der kwikzalf, en het berooken met kwikzilver, de gewone middelen tegen de nieuw verschenene ziekte waren.

Twee badhouders, gelooft men, dat de eersten

geweest zijn, die vermeenden, dat de *impetigo* (schurft, melaatschheid) met de *lues* eenige overeenkomst had, en bij de laatst genoemde ziekte het waagden, inwendig het kwikzilver toe te dienen. Een van deze badhouders, die der nakomelingschap, alleen onder den naam van *barbae tonsores* (baardscheerders) zijn kennelijk gemaakt, stapte, uit vrees voor kwade gevolgen, van het gebruik des kwikzilver af; de andere daarentegen verkreeg hiermede geld en aanzien. BERENGARIUS van *Carpi* zag deze wijze van behandeling der *venusziekte*, en prees het eerst, voor deze ziekte, het kwikzilver aan. JOANNES DE VIGO echter heeft het eerst dit middel inwendig toegediend, en daardoor den kwaden naam van giftmenger gekregen.

De pillen door BARBAROSSA, zeeroovertorst van *Algiers* en *Tunis*, in 1537 bekend gemaakt, en door FRANS I. gebruikt, waren het eerste beroemde kwikzilvermiddel tegen de *venusziekte*. Zij bestonden uit zuiver kwik, hetwelk met terpentijn en meel vermengd werd.

§ 114.

Over de werking des kwikzilver in het algemeen.

De vroegere verklaringen, omtrent de werking des kwikzilver op het menschelijk ligchaamsgestel, willen wij niet in aanmerking nemen, dewijl wij ons overtuigd houden, dat tegenwoordig wel niemand

meer de werking van dit middel tegen de *venusziekte*, in deszelfs zwaarte, in deszelfs *purgerende* kracht, in deszelfs verwantschap met de *ammonia*, of in eenige andere eigenschap zoeken zal, door de oude *humoraalziektkundigen*, *geneeswiskundigen*, of *scheikundigen* daarin vermoed. Slechts tot dat gevoelen willen wij onze opmerkzaamheid bepalen, hetwelk uit de tijden van BROWN herkomstig is, en voor velen nog, bij voortduring, een beslissend gezag blijft bezitten; het is de meening van eene prikkelende werking des kwikzilver, die anderen nog bepaalder daardoor zoeken te verklaren, dat zij, als naaste werking van de opwekkende kracht des kwikzilver, de zoogenaamde kwikzilverkoorts aannemen, en deze voor de eigenlijke oorzaak van de genezing der *venusziekte* beschouwen. Men moge met groote achtting voor vele leerstellingen uit de school van BROWN doordrongen zijn; men moge in de vaste overtuiging verkeeren, dat de leer van BROWN tot de groote vorderingen der nieuwere geneeskunde de meeste aanleiding gegeven heeft, men zal nogtans moeten toestemmen en erkennen, dat, bij de toediening der geneesmiddelen, de *quantitative scala* (trap van hoeveelheid, zuiver prikkelende krachten) alleen, zonder dat men op de hoedaniglijke werking van dezelve lette, eene groote dwaling is. — Dit is vooral op het kwikzilver toepasselijk, welks betrekking tot het ligchaams-gestel nooit, als zuiver *quantitatief*, en nog veel minder als zuiver opwekkend, kan worden aangenomen. — Eene onbevooroordeelde ondervinding leert, en SWEDIAUR heeft inzonderheid opgemerkt en aange-

toond, dat zich het gebruik des kwikzilver met de zoogenaamde *tonische*, versterkende en zuiver prikkelende, middelen in het geheel niet verdraagt. Geneesheeren, welke de kina, het ijzer, versterkende baden, en dergelijke prikkelende middelen meer, met het gebruik des kwikzilver vereenigen, werken zelfs de genezing tegen.

Het kwikzilver vermindert den samenhang (*cohaesie*), en werkt daardoor met eenen beperkenden invloed (*beschränkend*) op het ziekelijk herstellingsvermogen of de *reproductive* verrigting; dit oogpunt is door de natuur gewettigd, en wordt dagelijks door de ondervinding meer en meer gehandhaafd. De speekselvloed is het hoofdverschijnsel van den opgeheven natuurlijken samenhang, en geen volstrekt vereischte ter genezing. Indien ook, bij de behandeling der *venusziekte*, het gebruik des kwikzilver zoo lang wordt voortgezet, tot de eerste verschijnselen van den speekselvloed zich vertoonen, dan doet men dit alleenlijk, om zich van de wezenlijk plaats gehad hebbende inwerking des kwikzilver te overtuigen, maar geenszins uit het blijkbaar dwaalbegrip, dat een aanhoudende speekselvloed tot de genezing der *lues* volstrekt noodzakelijk zij.

De koorts, welke eenen hevigen speekselvloed vergezelt, is een gevolg van de, onder zoodanige omstandigheden, aangetaste prikkelbaarheid (*irretabilité*); zij ontstaat altijd, als klieren opzwellen, en uitmergelende afscheidingen (*colliquationes*) gebo-

ren worden. Deze zoogenaamde *mercuriaalkoorts*, voor een noodzakelijk vereischte ter genezing van elke *venusziekte*, aan te nemen, behoort tot eene geheel en al verkeerde wijze van beschouwing, die dagelijks door de ondervinding wederlegd wordt; de *venusziekte* toch wordt dikwijls volkomen en in den grond genezen, zonder dat het geringste verschijnsel van eene kwikzilverkoorts de genezing was voorafgegaan.

Het kwikzilver wordt, door deszelfs eigendommelijk vermogen, om den samenhang der bewerkte *massa* te verminderen, een in hoedanigheid (*qualitatief*) tegenwerkend middel tegen de *venusziekte*. — Het karakter van de laatste bestaat blijkbaar in eene ziekelijk ontaarde verandering der bewerkte deelen, en in een onophoudelijk, weelderig, voordringen op de oppervlakte, zoo als alle toevallen, tot de *venusziekte* behoorende, duidelijk bewijzen. Daar nu het kwikzilver den samenhang vermindert, en daardoor de *reproductive* verrigting beperkt, is het begrijpelijk, hoe hetzelfde deze ziekelijke ontaarding, in derzelver voortgang, kan tegenwerken, en de reeds voleindigde gedaanteverwisselingen wegnemen kan. Verder blijkt hieruit, dat al de zoogenaamde *tonische* en zamentrekkende middelen, welke den samenhang klaarblijkelijk vermeerderen, met het kwikzilver niet mogen verbonden worden. Het groote voordeel, hetgeen door sommige kwikzilverbereidingen, bij vliezige ontstekingen, en bij andere, door verhoogde prikkeling van het

watervaatgestel veroorzaakte, ziekten, wordt aangebragt, moet mede, als een voldoende bewijs voor de gegrondheid van het door ons opengelegd gevoelen, omtrent de werking des kwikzilver, worden aangetast. De oorzaak, waarom, bij uitwendige ontstekingen, geene kwikzilverbereidingen mogen voorgeschreven worden, ligt niet zoo zeer in de opwekkende kracht des kwikzilver, als veelmeer daarin, dat het kwikzilver den samenhang vermindert. Het is, in eene bijtende bereiding, van eenen vernietigenden invloed, en verstoort, op eene hevige wijze, den samenhang der bewerkte *massa*, die, bij ontstekingen, bovendien reeds zoo zeer en zoo diep is aangetast.

§ 115.

Over de bijzondere werking der verschillende kwikzilverbereidingen.

Het kwikzilver wordt, in eene drievoudige bereiding, op het bewerkte gestel aangewend, als halfverzuursel, als volkomen verzuursel, en als een zout. Ofschoon ook, in al deze drie gedaanten, de hoofdwering des kwikzilver vermindering van den samenhang is, echter ontgaat het wel niet aan het oog van den oplettenden waarnemer, dat, naar mate van dit onderscheid van bereiding, het kwikzilver ook van verschillenden invloed op de voort te brengen afscheidingen is. Men ziet gewoonlijk, dat de half-

kalk (halfverzuursel) het meest den speekselvloed, maar volkomene kalken (volkomene verzuursels) meer den buikvloed begunstigen; terwijl het daarentegen van de zouten bekend is, dat zij veeleer eene vermeerderde pisafscheiding, dan den speekselvloed, veroorzaken. Deze waarneming is een hoogst gewigtige vingerwenk bij de voorschrijving van het kwikzilver, waarbij niet alleen de bijzondere gesteldheid des voorwerps, maar ook de uitwendige betrekkingen des lijders moeten in aanmerking genomen worden.

§ 116.

Over de verschillende wijze, om het kwikzilver aan te wenden.

Het inwendig gebruik van het kwikzilver is, onbetwistbaar, boven elke andere wijze van aanwending, te verkiezen; slechts enkele omstandigheden, en onvermijdelijke tegenaanwijzingen kunnen zulks verbieden, en in dit geval staan den geneesheer, tot uitwendige aanwending van hetzelfde, onderscheidene wegen open. Over de tegenaanwijzingen, omtrent het gebruik des kwikzilver, zal in eene bijzondere § worden gesproken.

De uitwendige aanwending van het kwikzilver heeft veelvuldige veranderingen ondergaan, al naardat door de onderscheidene uitvinders van dezelve, hetzij dan uit eigene overtuiging, of uit vrees voor het

mogelijk nadeel, of eindelijk uit zucht naar iets nieuws, deze of gene bereiding werd daargesteld.

Als inwrijving verdient vooreerst die *methode* te worden vermeld, volgens welke het kwikzilver, op bijzondere plaatsen der oppervlakte van het ligchaam, vooral op de inwendige vlakte der onderste ledematen, wordt aangewend, en waartoe de blaauwe zalf bijzonderlijk is aangeprezen. Deze *methode* is de oudste, en thans nog, in vele gevallen, waarin het kwikzilver inwendig niet kan worden toegediend, aanbevelenswaardig; maar zij is, wegens hare moeilijkheid, dikwerf niet te bewerkstelligen. In *Frankrijk* is dezelve zeer in gebruik, en onder den naam van het groote hulpmiddel (*grand remède*) bekend. Deze *methode*, met den strengsten eetregel verbonden, en onder den naam van LOUVRIERSCHE *kuur*, die men ook wel *hongerkuur* noemt, bekend, is door OSBECK, WEIGEL, TRAFVENFELDT, en RUST, in nieuwere tijden, in zwang gebragt, en door hun gezag aangeprezen. De stelling, dat deze kuur, nevens het gebruik van het kwikzilver, de opslorping in eenen hoogen graad vermeerdere, en eene eenvoudigere chijlmaking (*chylificatio*), en herstelling (*reproductio*) bewerke, en daardoor te weeg brenge, dat het kleinste deeltje van het kwikzilver opgeslorpt, en deszels eigenaardige kracht in werking gesteld wordt, zonder, door eene nevenwerking, de zenuwen te beledigen, is, wel is waar, willekeurig, maar niet geheel zonder grond en beteekenis.

Hierop volgt de inwrijving aan de voetzolen, wel-

ke CIRILLO voorsloeg, en met eene oplossing van den *sublimaat* verrigten liet; eene manier, waarvan men in het zuidelijk *Italie* gebruik maakt, maar die gemakkelijk te ontberen is.

Eindelijk werd ook het kwikzilver, en wel het *calomel*, op het tandvleesch ingewreven. CLARKE en CRUISCHANK roemden deze *methode*, die in *Engeland* nog in gebruik, doch even ontbeerlijk, als onzeker is. BRERA deed dergelijke inwrijvingen niet alleen op het tandvleesch, maar ook op andere plaatsen, langs den loop der watervaten, en meestal met een goed gevolg.

Behalve door inwrijvingen, werd ook het kwikzilver uitwendig, op verscheidene andere wijzen, aangewend; inzonderheid waren voorheen de van CHEVALIER en THIEUILLIER zeer aangeprezene kwikzilverberookingen in gebruik; men nam daartoe het ruwe kwikzilver, of de kwikzilvermoor, of eindelijk de *cinnaber*. Deze *methode* is even zoo gevaarlijk, als onzeker, en heeft deswege, en met allen grond, het burgerregt verloren. Thans, nu de GALÈSCHE zwavelberookingstoestel, bij eene doelmatige inrigting en voorzigtige aanwending, de longen des lijders, die aan den damp wordt blootgesteld, volkomen beschermt, zijn de kwikzilverberookingen, in zeer hardnekkige gevallen, en bij plaats hebbende tegenaanwijzingen, ten opzichte van het inwendig gebruik des kwikzilver, wel geoorloofd.

De apotheker BAUME, te *Parijs*, prees, tot genezing der *venusziekte*, eene oplossing van het

bijtend zoutzure kwikzilver, om als een bad te gebruiken, aan; dertig baden zouden toereikend zijn, alle zieken te genezen. DE HORN roemt deze baden, inzonderheid voor zwartgalachtige gestellen, die aan zenuwtoevallen lijden. De ondervinding heeft het onstandvastige dezer, ingelijks zeer onzekere, *methode* spoedig aangetoond. CAFFÉ, geneesheer te *Parijs*, heeft, in nieuwere tijden, deze proeven herhaald, en gelegenheid gehad, dezelve in verschillende klimaten en jaargetijden te bewerkstelligen. Hij gelooft, dat, door baden van *sublimaat*, de hardnekkigste *venerische* toevallen, binnen twaalf dagen, worden opgeheven en uit den weg geruimd; hij maakte met twee *drachma's sublimaat* in een bad den aanvang, en vermeederde zulks, bij opklimming, met deze hoeveelheid. Hij ging met de baden, nog eenigen tijd, na de genezing, voort, verminderde echter de hoeveelheid van den *sublimaat*, zoodra de lijder hersteld scheen.

ROGER preee eene oplossing van den *sublimaat*, met een afkooksel van lijnzaad, als klisteer, tot genezing der *venusziekte*, aan. De lijder kreeg tweemaal 's daags zoodanig klisteer. LA FONT, DE HORN, BUCHAN, en LEFEBURE roemden, in navolging, deze *methode*; men wilde daardoor de meest ingewortelde *venerische* toevallen hebben genezen. GARDANE wederlegde dit het eerst, en verklaarde de klisteren, met regt, voor onvoldoende, om de *venusziekte* volkomen te genezen. Thans komen dezelve in het geheel niet meer in aanmerking.

Een zekere CORTILIO prees lederen kousen aan, die, op de inwendige oppervlakte, met kwikzilverzalf besmeerd, en onafgebroken gedragen moesten worden. Deze *methode* bewijst maar al te duidelijk de zucht en neiging van den uitvinder tot het buitengewone, en is niet weder in gebruik geraakt.

§ 117.

Over de onvolkomene kwikzilverkalken (oxydulhydrarg.), die gewoonlijk in de venusziekte worden gebruikt.

Tot de onvolkomene kwikzilverkalken behoort vooreerst de blaauwe kwikzilverzalf (*ungt. oxydulhydrarg.*); deze wordt door het zamenwrijven van twaalf oncen zuiver kwikzilver en acht oncen schapentalk bereid; na volbragte vermenging worden er nog tien oncen varkensreuzel bijgevoegd. Veel beter is het, indien de hoge prijs zulks den lijder niet verbiedt, in plaats der varkensreuzel, *cacao-olie* te nemen, waardoor de zalf zachter, en voor de aanwending veel doelmatiger wordt.

Deze zalf wordt, tot algemeene inwrijvingen aan de inwendige oppervlakte der onderste ledematen, als eene afzonderlijke kwikzilverbereiding, gebruikt, en van dezelve wordt alsdan, met de noodige voorzigtigheid, van een half tot 2 *drachma's* 's daags, of ook om de twee dagen, ingewreven.

De opvolging dezer *methode* prijst men bijzon-

derlijk aan, wanneer, bij den lijder, de werktuigen der spijsvertering zoodanig verzwakt zijn, dat hij geen kwikzilver, zelfs in vereeniging met de kleinste giften *opium*, kan verdragen, of wanneer hij eenen bijzonderen aanleg tot buikloop bezit. Ook bij beenpijnen, wordt deze *methode*, door vele artsen, boven het inwendig gebruik van het kwikzilver, gekozen, hetgeen ook de ondervinding, in vele gevallen, schijnt goed te keuren en te billijken.

Deze inwrijvingen zijn met vele zwarigheden verbonden; zij vereischen, van de zijde des lijders, de grootste omzigtigheid, en zijn in den winter zeer moeilijk te bewerkstelligen; terwijl zij, bij eene genoegzame en behoorlijke kennis der kwikzilverbereidingen, door de inwendige kwikzilverkuur meestal kunnen worden vervangen. Desniettemin is het geenszins te ontkennen, dat de *methode*, om verouderde gebreken der *venusziekte* te genezen, die door RUST is aangeprezen (zie RUST's *Magazin. Band I. Heft 3. p. pag. 354*), van zeer veel invloeds is, en niet alleen in de zoo even opgenoemde gevallen, maar ook bij andere verouderde ziekten, waarbij het herstellingsvermogen is aangetast, navolging verdient. Eene vaak gelukkige ondervinding der nieuwere tijden waarborgt voor den gunstigen uitslag van zulk eene geneeswijze, die echter, bij de oorspronkelijke *venusziekte*, en bij de lichtere toevallen van eene korteling ontstane *venusziekte*, nimmer is aan te beve-

len, en over het algemeen, bij derzelver inachtne-
ming, zeer vele omzigtigheid vereischt (*).

Ook gebruikt men deze zalf tot inwrijvingen op
minder groote oppervlakten, om de algemeene ge-
neeswijze te ondersteunen; tegen opgezwollene klie-
ren, bij eene zwelling der bijballen, waarbij de in-

Q 2

(*) De geneeswijze der veronderde *venerische* ziekte door in-
wrijving, en eenen strengen leefregel, heb ik, in drie ge-
vallen, met een gevolg inachtgenomen en gebezigd, het-
geen alle verwachting verre te boven ging. De drie lij-
ders hadden, de eene sedert *vijf*, de andere sedert *zeven*
jaren, kwikmiddelen, op alle mogelijke wijze, in onge-
hoorde giften, zoowel door bekwame geneesheeren, als
door kwakzalvers voorgeschreven, gebruikt, zonder dat de
genezing werd tot stand gebragt. Bij alle drie was heen-
bederf in den neus, het verhemelte, en de ledematen aan-
wezig. De hoop op herstelling had men geheelijk opge-
geven, en een spoedige dood was het eenige, waarbij zich
de wensch dezer ongelukkigen bepaalde. Het toeval bragt
eenen dezer lijdens met mij in kennis; hij verlangde ern-
stig, dat ik hem iets zoude voorschrijven, al ware het
maar, om zijnen toestand te verligten. Bekend met de
waarnemingen der *Duitsche* geneesheeren, die de smeer-
en hongerkuur van eene zoo voordeelige zijde leerden ken-
nen, stelde ik hem voor, zich aan deze behandeling te
onderwerpen, als de eenige, die nog hoop gaf, zijn lijden
te zien eindigen. Ik verzuimde intusschen niet, hem het
moeijelijke en onaangename van deze behandeling af te
schilderen; doch niets schrikte hem daarvan af; het een-
maal geopend uitzigt op eene mogelijke genezing deed hem
alle zwarigheden, (als niets beduidende kleinigheden, over

wrijving aan de inwendige oppervlakte der dije geschiedt, bij de kalkbuil, en bij andere *venerische* gezwollen, waarbij men echter dikwijls aan de kwikzilverpleister, die ook een' onvolkomen kwikzilverkalk bevat, met *opium* verbonden, de voorkeur geeft. De laatstgenoemde pleister wordt uit 24 oncen *dia-*

het hoofd zien, en hij eindigde met te zeggen: » *al staat mijn leven op het spel, ik wil niets onbeproefd laten.* »

De geneeswijze werd; volgens het voorschrift van Rust, met een *laxans* begonnen, dat, in den loop der eerste week, nog eenige malen herhaald werd; vervolgens liet ik, om den anderen dag, een *drachma ungt. Neapolitanum* inwrijven, en zoo lang daarmede voortvaren, totdat eene overvloedige kwijling plaats vond. De leef- en eetregel bepaalde zich tot wittebrood, melk en rijst, en, in drie weken tijds, werden geene andere spijsen toegestaan; dat zich de lijder zeer warm moest houden, behoeft naauwelijks te worden herinnerd. Eerst, toen de zweren geheel zuiver waren, de zwelling der lange pijpbeenderen en gewrichten verdwenen, en alle pijnen geheellijk geweken waren, werd met de inwrijvingen opgehouden. Nadat de kwijling verminderde, namen de krachten spoedig toe, en de lijder verliet, na negen weken, volkomen hersteld, deze stad *Gouda*, en geniet nu, anderhalf jaar na zijne genezing, eene goede gezondheid, ook niet de geringste toevallen bespeurende, die *venerische* overblijfselen zouden kunnen doen vermoeden.

In het tweede en derde geval ging ik op dezelfde wijze te werk, en de uitslag was niet minder gunstig, dan bij het eerste; niettegenstaande in het derde de genoemde behandeling niet, in alle opzigten, naauwkeurig konde ge-

palmpleister, 6 oncen gele was, 8 oncen kwikzilver, en 4 oncen terpentijn, vervaardigd. Eerst wordt de *pleistermassa* met het gele was gesmolten, en daarna het kwikzilver, reeds vooraf met den terpentijn zamengewreven, bijgevoegd. De verbinding van de kwikpleister met *opium* geschiedt, naar het volgend voorschrift:

volgd worden, daar de lijderes in zeer behoeftige omstandigheden verkeerde.

De waarnemingen van anderen, en mijne eigene ondervinding, hier kortelijk medegedeeld, hebben mij volkomen van de groote nuttigheid der *methode* van LOUVRIER, in verouderde *venerische* ziekten, overtuigd; en men mag zich verzekerd houden, dat dezelve, doelmatig gebezigd, het leven van nog menigen lijder redden kan, en hem zijne verlorene gezondheid zal teruggeven. Voornamelijk echter houde ik dezelve in die gevallen voor raadzaam, waarin alvorens vele kwikbereidingen, en wel in het bijzonder de scherpe, vruchteloos zijn aangewend geworden. Door het lang voortgezet inwendig gebruik der kwikbereidingen, schijnt het menschelijk ligchaam onaandoenlijk voor derzelver werking tegen de *venerische* smetstof te worden, terwijl deszelfs vatbaarheid, om, door uitwendig aangewende kwikmiddelen, aangedaan en veranderd te worden, evenredig toeneemt en grooter wordt. Maar omgekeerd houde ik mij ook overtuigd, dat lijders, bij welke de smeerkuur vruchteloos gebezigd is, door de, inwendig toegediende, scherpe kwikbereidingen, kunnen genezen worden, daar men toch niet in twijfel trekken kan, dat even zoo wel de opslorpemde vaten van de uitwendige oppervlakte des ligchaams onaandoenlijk voor de opneming der kwikbereiding kunnen worden, als men dit, bij die der inwendige oppervlakte van het voedingskanaal, ziet plaats grijpen,

R_x. *Emplastr. oxyd. hydrarg. unc. j.*

Opii puri dr. j.

Malax.

Eene tweede, wel bekende en zeer gewone, kwikbereiding is de *mercurius solubilis* HAHNEMANNI (*hydrargyr. oxydul. nigrum*). Zij bestaat uit kwik-

Meermalen heb ik, in de militaire hospitalen, en later in mijne bijzondere praktijk, gevallen gezien en waargenomen, die mij volkomen overtuigen, dat voor onmogelijk gehoudene genezingen tot stand komen, wanneer men de lang vruchteloos gebezigde uitwendige met de inwendige, of deze met de eerste, en de scherpe met de zachte kwikbereidingen, of deze met gene, verwisselt. In vorige jaren, waren vooral de oude heelmeeesters gewoon, de smeeren kwijlkuur in vele voorkomende *venerische* ziekten aan te wenden; gebeurde het dan, dat zoodanige lijdens door de algemeene *syphilis* aangetast werden, en men de smeerkuur ook tegen deze bezigde, dan bleven de lijdens ongenezen, terwijl de scherpe kwikmiddelen, vooral de oplossing van den *sublimaat*, volgens VAN SWIETEN, doelmatig toegediend, de herstelling der lijdens bewerkte. Deze daadzaak had ten gevolge, dat men naderhand den *sublimaat* veel te algemeen toediende, en nu hetzelfde zag plaats grijpen, wat voorheen, na de smeerkuur, gebeurde, namelijk, dat vele lijdens ongeneesbaar bleven. Het schijnt mij uit dien hoofde, toe wel noodig te zijn, tegen de algemeene invoering der smeerkuur en een onbepaald vertrouwen op dezelve, in tijds, te waarschuwen, opdat niet andermaal het goede met het kwade verworpen worde, en verloren ga. Nu reeds komt het mij voor, ten minste naar de talrijke waarnemingen met de smeeren en hongerkuur, in de *Duitsche* journalen voorkomende, te oordeelen, dat dezelve te algemeen wordt in gebruik gebragt, en de weinig gunstige uit-

zilver, hetwelk in sterk water opgelost, en door den bijtenden geest van *ammoniakzout* nedergeploft is. Zij is inzonderheid tot inwendig gebruik geschikt, wanneer zij echter (hoewel de uitvinder het tegendeel beweert) ligtelijk speekselvloed voortbrengt. Zij is eene zeer heilzame bereiding, welker gebruik, van $\frac{1}{3}$ tot een grein, twee of driemaal 's daags, het best in de gedaante van poeders, tegen de oorspronkelijke *venusziekte*, inzonderheid tegen den *chancker*, en bij den aanvang der afgeleide *venusziekte*, zeer aan te prijzen is.

R ϕ . *Hydrarg. oxydul. nigri gr. vj.*

Pulv. opii gr. iv.

Lap. cancr. ppt. gr. xxiv.

Sacchar. albi dr. iij

M. divide in pulv. aequales No. xij.

D. sig. Driemaal 's daags een poeder te nemen.

slag, in onderscheidene gevallen, al spoedig tot het verlies van het goede, dat zij waarlijk bevat, zal aanleiding geven. Indien men niet algemeen de kwijlkuur verworpen had, toen de scherpe kwikbereidingen in gebruik kwamen, en men deze niet eer bezigde, dan nadat de zachte kwikbereidingen vruchteloos waren gebruikt, maar steeds eerst de zachte, en, deze zonder uitwerking blijvende, de scherpe, voorts even zoo, de inwendige zonder uitwerking zijnde, tot de uitwendige, of van deze tot de eerste, overgaande, men zoude zeker minder klachten over de werkeloosheid van het kwik tegen de *syphilis* gehoord hebben, en tevens minder ongelukkigen zien, die nu de verwoestende gevolgen dezer verschrikkelijke ziekte, als brandmerk hunner buitensporigheden, aan zich omdragen.

Dr. B.

Men heeft haar ook, als inwrijving, aanbevolen; daar zij echter, wegens de haar eigene zwarte kleur, den bestrekenen deelen een moorachtig aanzien geeft, hebben de lijders van haar eenen afkeer; en men kan ook ligtelijk de gewone blaauwe zalf, in hare plaats, nemen. Dit wordt des te noodiger, wanneer de hooge prijs van deze bereiding geene verspilling tot uitwendig gebruik toelaat.

De in de nieuwe *pharmacopoea* beschrevene *kwik-silvermoor* (*sulphuretum hydrarg. nigrum*) bestaat uit gelijke deelen kwiksilver en zwavel, door welker zamenwrijving de halfverzuring wordt voortgebragt. Door de verbinding met zwavel, is deze bereiding, in hare werking tegen *venerische* gebreken, verzwakt, en kan daarom tot dit oogmerk, met geene genoegzame zekerheid, gegeven worden. Het wordt, wel is waar, van sommigen in twijfel getrokken, of de verbinding der zwavel met het kwiksilver de werking van het laatste wel veel verzwakken, en haar eene andere rigting geven zou; doch de ondervinding leert ons, dat geen *venerisch* gebrek van eenig aanbelang, door zulke verbindingen, kan genezen worden, en dat over het algemeen zoodanige verbindingen, slechts in zeldzame gevallen, eenen speekselvloed veroorzaken. Zelfs de *calomel* veroorzaakt, als dezelve, met zwavel vermengd, gegeven wordt (eene verbinding, tegen zuivere, voor *calomel* geschikte, ontstekingsziekten, hoogst heilzaam, en bij den druiper reeds aanbevolen), wel buikloop, maar geenen speekselvloed, die echter, indien men haar zonder zwavel

toedient, bij een langdurig gebruik, niet kan worden voorgekomen.

De *kwikzilvermoor* is nogtans eene zeer schatbare bereiding, en, in zeer verouderde huiduitslagen, als ook bij andere, slepende, en verdachte gebreken, die van klierzieke, *rachitische* (engelsche ziekte), en dergelijke ongesteldheden oorspronkelijk zijn, zeer heilzaam. — Aan kinderen van een tot anderhalf jaar geeft men van dit middel, 2 of 3 maal 's daags, 2 greinen. Bij volwassenen, kan men tot een' halven *scrupel* dagelijks, in twee tot drie giften verdeeld, opklimmen.

Eene soortgelijk genezende, maar meer *intensive*, werking heeft ook het *hydrarg. stibiato-sulphuratum*, dat uit de zamenwrijving van twee deelen ruw spiesglans, een deel zuiver kwikzilver, en even zoo veel gezuiverde zwavel, bestaat. De *tinea capitis*, de *venerische* schurft (*psora syphilitica*), verdachte wratten en vlechten, worden door dit middel dikwerf genezen. De gift is, als van het voorgaande:

R. Pulv. res. guajac.

Hydr. stibiat. sulphur. dr. ʒ.

Sacchar. albi dr. ij.

M. divide in pulv. aequales No. xij.

D. sig. Driemaal 's daags een poeder.

De overige kwikzilverbereidingen, waarin het kwikzilver, als onvolkomen kalk (onvolkomene verzuursels) voorkomt, zijn vooreerst in hare werkingen zeer onzeker, en kunnen ten anderen ook door de reeds aan-

gehaalde vervangen worden. Hiertoe behooren de *mercurius gummosus PLENCKII*, de *merc. saccharatus*, *alcalisatus*, en meer andere.

§ 118.

De kwikzilverzouten.

Niettegenstaande het kwikzilver slechts in de sterkste zuren kan worden opgelost, is het echter met de meeste zuren te vereenigen, zoodat er vele kwikzilverzouten kunnen worden vervaardigd, welker meer- of mindere werking, gedeeltelijk van de meer- of mindere verzuring (*oxydatie*) van het met het zuur vermengd kwikzilver, gedeeltelijk van de bijtende kracht van dit laatste afhangt.

Het salpeterzure kwikzilver (*nitras hydrarg.*) is eene oplossing van hetzelfde in zuiver salpeterzuur. De kristallen dezer bereiding worden door ons, wegens de hevigheid van derzelver werking, niet gebruikt. De nieuwe apotheek prijst eene oplossing van een once zuiver kwikzilver in eene genoegzame hoeveelheid zuiver salpeterzuur aan; het geheel wordt zoo lang met *gedestilleerd* water verdund, tot de geheele hoeveelheid vijf oncen bedraagt (*liquor hydrarg. nitric.*). Daar zich deze bereiding ligtelijk ontbindt, moet zij altijd geheel zuiver, zonder eenig bijvoegsel, voorgeschreven, en met *gedestilleerd* water genomen worden. Men laat, in het begin, tweemaal 's daags eenen druppel nemen, en tot 5 of 6 drup-

pels tweemaal 's daags opklimmen. Hierbij moet de lijder ligte vleesch- en melkspijzen gebruiken. Bij zeer ziekelijke voorwerpen, en bij hen, welke eene bloedspuwing hebben gehad, of eenen aanleg tot tering hebben, moet men met dit middel zeer voorzigtig zijn.

Wie de kristallen van deze bereiding, welke AUGUSTIN (*pharmacop. extempor.*) boven den reeds beschreven *liquor hydr. nitric.* verkiest, wil voorschrijven, kan dezelve, of volgens de door AUGUSTIN op de aangehaalde plaats opgegevene *methode*, of in de gedaante van pillen toedienen, van welke nog, bij het zoutzure kwikzilver, zal gesproken worden.

Bij eene verouderde, diep in de *reproductie* ingedrongene, *venusziekte*, doet het menigmaal, op eene wonderlijke wijze, de hevigste toevallen verdwijnen; in het bijzonder is dit middel voor hardnekkige zweren en toevallen van de tweede soort heilzaam. Het wordt ook uitwendig, als waschwatter, gebruikt. Het hoofdbestanddeel van het beroemde *ungt. hydrarg. citrin.* is eene dergelijke bereiding; deze zelf bestaat uit een once kwikzilver, dat in de vereischte hoeveelheid salpeterzuur opgelost, en met een pond varkensreuzel vermengd is.

Het bijtend zoutzure kwikzilver (*hydrargyrum muriaticum corrosivum*; *urias hydrarg.*) is eene bereiding, welke ontstaat door eene oplossing van het kwikzilver in zwavelzuur, waarbij men keukenzout (zoutzure *soda*) voegt; door de grootere

verwantschap der *soda* tot het zwavelzuur, waarin het kwik opgelost is, scheidt zich de *soda* van het zoutzuur af, en vereenigt zich met het zwavelzuur, waardoor het zoutzuur van het keukenzout genoodzaakt wordt, zich met het kwikzilver te verbinden. (*) Deze bereiding behoort tot de werkzaamste middelen tegen de *lues*; ook wordt dezelve van alle kwikzilverbereidingen het meest gebruikt. Zij werkt spoedig en zeker; het is echter niet raadzaam, haar gebruik lang voort te zetten; ook vereischt zij, bij ziekelijke voorwerpen, groote voorzigtigheid. Ook daarom verdient overigens deze bereiding de voorkeur, dewijl de lijder, bij dezelve, aan geenen te strengen leefregel verbonden is.

Wanneer de *venusziekte* diep ingeworteld is, of schielijk toeneemt, en wanneer zij, door hevige toevallen, het leven of edele werktuigen en deelen in gevaar brengt, neemt men gewoonlijk tot dit bereidsel zijne toevlugt, b. v. bij eene plaats grijpende *ozaena* (*venerische* neuszweer), bij voortknagende zweren, en bij zeer kwaadaardige huiduitslagen. In deze gevallen erkennen zelfs de grootste tegenstanders van den *sublimaat*, aan welker hoofd

(*) Al deze kwikzilverbereidingen zijn volgens de *Pruissische* apotheek ingerigt, maar verschillen, voor het grootste gedeelte, niet veel van die, welke in de *Bataafsche* apotheek voorkomen, in bereiding. Dit verschil derhalve maakt weinig of geene verandering in derzelver toediening, ten aanzien der giften.

QUARIN verdient te worden genoemd, deszelfs voortreffelijke werking. Zoodra het meeste gevaar is uit den weg geruimd, gaat men doorgaans tot eene zachtere bereiding over, welker gebruik minder gevaarlijk is.

Men geeft dit kwikzilvermiddel in eene oplossing, of in de gedaante van pillen, welke laatste echter minder zeker zijn; terwijl hetzelfde, wegens de bijtende eigenschap, in de gedaante van poeders, in het geheel niet geschikt is.

R_p. Muriat. hydrarg. gr. ij.

solve in

Aq. destill. simpl. unc. iv.

et adde

Trae opii simpl. scr. j.

M. d. sig.

's Morgens en 's avonds eenen eetlepel vol te nemen.

Ook kan zoodanige oplossing, in de gedaante van druppels, voorgeschreven worden, waartoe die van MARKUS bijzonder zijn aan te prijzen:

R_p. Muriat. hydr. gr. iv.

solve in

Aq. cinnam. vinos. unc. ij.

et adde

Trae op. simpl. scr. ij.

M. d. sig.

4 maal's daags 40 druppels, met een slijmig vocht, te nemen.

De pillen zijn de volgende:

Rp. Muriat. hydrarg.
Pulv. opii a gr. x.
Succi liquirit. scr. iv.
Aq. destill. q. s.
Ut f. l. a. pil. No. 100.
Consp. pulv. cinnam.
D. ad. scat.

Sig. 's morgens en 's avonds eene pil te nemen, en langzamerhand tot 3 of 4 op te klimmen.

De eerste of oorspronkelijke pillen werden met kruim van wittebrood, ook met eene verbinding van kruim en suiker, bereid; hierdoor echter verhardt de *massa* zoodanig, dat haar aanhoudend gebruik geheel ondoelmatig wordt. De heer PFAFF heeft, wel is waar, in zijne *materia medica*, de verbinding der *extracten* met kwikzilvermiddelen afgekeurd, dewijl de laatste daardoor ontbonden worden; maar dit is alleen op de plantenslijmen betrekkelijk, waarom ook het *liquiritie-extract* zeer gepast daartoe kan voorgeschreven worden.

Nog moet ik, met opzigt tot den *sublimaat*, aanmerken, dat de meeste geheime middelen, die uit *Frankrijk* tot ons worden overgebracht, en waarvan men ons diets maakt, dat zij geheel en al van kwikzilver vrij zijn, als het werkzaamst bestanddeel, het bijtend zoutzure kwik bevatten. Hiertoe behooren het *Rob.* van L'AFFECTEUR, de *liquor* van ROYER, de *syrup.* van ARIGONI, de chocolade van LEFEBURE, het middel van VELNOS, en meer andere. (Zie daarover HUFELAND's *Annalen Band I.*,

en SCHREGER's *kritisches Dispensatorium der geheimen Mittel.*)

Ook wordt deze kwikbereiding zeer veel, en vaak te overvloedig, uitwendig gebruikt. De gewone wijze van uitwendige aanwending is de oplossing, waarbij tevens de verbinding met heulsap zeer doelmatig is, hoeveel ook sommige scheikundigen tegen deze verbinding hebben in te brengen.

R_x. *Muriat. hydrarg. gr. ij.*

solve in

Aq. destill. simpl. unc. ij.

et adde

Trae op. simpl. dr. β.

M. D.

De in de nieuwe *pharmacopoea* aangeprezen *liquor muriat. hydrarg.* (bestaande uit 24 greinen bijtend zoutzuur kwikzilver, en even zoo veel *ammoniakzout*, hetwelk in 2 ponden *gedestilleerd* water opgelost, en met een once rozenhonig vermengd wordt) is, tot uitwendig gebruik, ook zeer geschikt.

Deze bereiding wordt aangewend tegen oorspronkelijk *venerische* zweren, zoowel aan den eikel, als op andere plaatsen, voorts tegen afgeleide (*secondaire*) verschijnselen, als verzweringen, huiduitslagen, en tegen alle soortgelijke uitwendige gebreken, welke men als *venerisch* verdacht houdt. Hier echter moet worden aangemerkt, dat het *aqua phagedaenica* der oude apotheken, dat, zoo als bekend is, uit eene niet zeer scheikundige oplossing van den *sublimaat* in kalkwater bestaat, in de be-

handeling zeer dikwerf, bij prikkelbare voorwerpen, en bij zweren, die tot ontsteking geneigd zijn, boven de nieuwe bereiding, de voorkeur verdient.

Het zachte zoutzure kwikzilver, zoutzuur *kwikoxijdule* (*muriat. hydrarg. oxyd.*) bereidt men, door het overtollig zoutzuur van den *sublimaat*, nog met zuiver kwik, in betrekking tot den *sublimaat* als 3 tot 4, te verzadigen, waardoor de hoogere graad van verzuring wegvalt, en het kwikzilver in een halfverzuursel, door de verbinding met het zoutzuur, overgaat. Tegenwoordig geschiedt dit door eene enkele opheffing (*sublimatio*); voorheen daarentegen vermeende men zeer ten onregt, dat de herhaalde opheffing aan het kwikzilver eene meerdere zachtheid gaf; zoo kreeg men, na eene vijfmalige opheffing, het *aqua alba*, na eene zesmalige de zoogenaamde *calomel*, en de *panacea mercurialis*, wanneer de *sublimatie* negenmalen wordt bewerkstelligd.

Dit middel wordt, in de gedaante van pillen, en nog vaker in poeders van een half tot een geheel grein, 2 of 3 malen 's daags, tegen minder boosaardige verschijnselen der oorspronkelijke (*primaire*) *venusziekte*, als ook tegen niet zeer hevige gebreken over het algemeen, en bij groote prikkelbaarheid der voorwerpen in het bijzonder, toegevend. Het heeft inzonderheid dit nadeelig gevolg, dat het ligtelijk buikloop of speekselvloed veroorzaakt, en vooral den laatsten, wanneer het met sterke giften van *opium* verbonden wordt. Intusschen is

het, tot voorkoming van den buikloop, raadzaam, dit hulpmiddel (*corrigen*s) niet onbeproefd te laten. Men pleegt gewoonlijk ook een weinig van de eene of andere zuurtemperende aarde er bij te voegen, om de mogelijkheid van een zich ontwikkelend zuur voortekomen, en de poeders aanhoudend droog te houden.

R_φ. *Muriat. hydrarg. oxyd.*

Pulv. opii gr. iij.

Lap. cancror. dr. ℞.

Sacchari albi dr. iij.

M. divide in pulv. aequales No. xij.

D. sig. 's Morgens en 's avonds een poeder.

Het azijnzure kwikzilver (*hydrarg. aceticum*) wordt tegenwoordig, volgens onze apotheek, op eene geheel andere, maar voorzeker ook veel doelmatigere, wijze bereid, dan voorheen. Er worden 5 oncen *acet. potassae liquid.* met 4 ponden kokend water verdund, en 4 oncen van den *liq. hydr. nitrat.* bijgevoegd, waarna het onderhavig glinsterend zout, als een moeilijk op te lossen bezinksel, op den bodem valt. Deze bereiding was voorheen meer in gebruik, dan thans; inzonderheid vond zij, als hoofdbestanddeel der KEISERSCHE pillen, goedkeuring en bijval. In latere tijden heeft waarschijnlijk het voorschrift van hare samenstelling uit het rood kwikzilver, volgens vroegere uitgaven der landsapotheek, veel daartoe bijgedragen, dat men haar, als eene onzekere en gevaarlijke bereiding, slechts zeer zelden gebruikte.

Zij is zeer geschikt tegen *venerische* gebreken van de eerste soort, maar moet, bij een dieper indringen der ziekte, voor meer werkzame kwikbereidingen plaats maken en wijken. Men geeft haar doorgaans in pillen, zeldzamer in poeders. Bij sterke maandstonden, mag deze bereiding, wegens hare onoplosbaarheid, in het geheel niet voorgeschreven worden. De gift voor een' volwassen' mensch is 2 of 3 greinen 's daags.

Murias hydrarg. ammoniac., de witte *praecipitaat*, wordt uit eene oplossing van gelijke deelen zoutzuur kwikzilver en *ammoniakzout*, in eene toereikende hoeveelheid kokend water, door koolzure *soda*, als een sneeuw wit, geheel onoplosbaar, poeder, nedergeploft. Dit zoogenaamd drieledigzout (*trippelzout*) is tot inwendig gebruik in het geheel niet geschikt, maar tot uitwendig gebruik een des te dienstiger middel. Bij alle verdachte huiduitslagen, schurft, vlechten, kloven, vlekken, en alle *venerische* huidgebreken, is het, verbonden met eene gepaste inwendige behandeling, een voortreffelijk middel; het wordt gewoonlijk in eene zalf aangewend. De zalf, welke, door vermenging van een once vet met een *drachma* van dit middel, wordt vervaardigd, en voorheen, onder den naam van zalf van WERLHOFF en ZELLER, bekend was, maar thans *ungt. hydr. alb.* genoemd wordt, is en blijft altijd eene zeer heilzame bereiding.

Behalve de kwikzilverzouten, welke in de *Pruisische* apotheek (*pharmacopoea Borussica*) voor-

komen, en reeds zijn opgegeven, verdienen nog twee bereidingen, die, vooral in nieuwere tijden, in grooten roem gekomen zijn, te worden vermeld; namelijk, het *hydrargyrum phosphoricum*, en het *hydrargyrum zootinicum*. Daar de met haar verbondene zuren eene dierlijke zelfstandigheid bezitten, zijn zij, reeds wegens den bijzonderen invloed dezer verdierlijking (*homogeneiteit*) op de gevoeligheid (*sensibiliteit*), eene afzonderlijke beschouwing waardig.

Het *phosphorzure* kwikzilver (*hydr. phosphoricum*) was in de tweede uitgave van onze apotheek nog in gebruik, en werd, door oplossing van het kwikzilver in salpeterzuur, waarbij men eene waterachtige oplossing der *phosphorzure soda* druppelde, vervaardigd. Men kreeg op deze wijze, door nederploffing, een wit poeder. Vele ondervindingen pleiten voor het gebruik van dit middel; waar de sterkste bereidingen geene bijzondere werking deden, daar heeft deze metaalbereiding dikwerf spoedige hulp aangebragt; men schrijft haar, twee- tot driemaal 's daags, van $\frac{1}{2}$ tot een grein, in de gedaante van poeders of pillen, voor.

Het *blauwzure* kwikzilver (*hydr. zootinicum*) is inzonderheid door het werk van THEER (1811) in gebruik geraakt, en door HORN, in *Berlijn*, het eerst, herhaalde malen, beproefd geworden. Men geeft het bij $\frac{1}{2}$ grein met suiker, of, volgens het voorschrift van HORN, met *calmuswortel*, tweemaal 's daags, zoowel tegen de oorspronkelijke, als afgeleide toevallen. Ook gebruikt men het uitwen-

dig tegen zweren, in eene oplossing, en wel van 2 of 3 greinen op 3 oncen water. — Twintig greinen zijn, volgens HORN, ter genezing toereikend; intusschen schijnt deze verzekering, door de onlangs gemaakte ondervindingen, niet te worden bewezen. Men bereidt hetzelfde door eene dubbele verwantschap, die door vermenging van een deel rood kwikzilver en twee deelen scheikundig blaauwzuur ijzer zich daarstelt (Zie verder hierover het *deutsch Apothekerbuch von DOERFFURT, Leipzig 1812, Theil. 3, pag. 417*). — Overigens is deze bereiding in de praktijk deswege niet zeer aan te raden, dewijl men moeilijk scheikundig zuiver blaauwzuur ijzer verkrijgen kan, en dus de kwikbereiding, die daaruit vervaardigd wordt, altijd met ijzer vermengd is, waaruit dan nieuwe, niet berekende, geneeskundige wijzigingen ontstaan. Deze bereiding is bij ons niet in gebruik gebleven; in de laatste tijden is het geheel in vergetelheid gekomen, zelfs HORN heeft het opgegeven en verlaten.

Tot de kwikzilverzouten behoort ook nog het wijnsteenzure kwikzilver (*hydrargyrum tartaricum*). Men erlangt dit zout, wanneer men een deel zoutzuur kwikzilver, met 4 deelen *tartris potassae*, te zamen in *gedestilleerd* water oplost, en deze oplossing langzaam laat uitdampen, waarna, door eene dubbele verwantschap, de kwikzilverwijnsteen, als een schubbig glinsterend zout, op den bodem valt, en later de zoutzure potasch aanschiet.

HUNTER heeft dit zout buitengemeen aangeprezen;

ook wordt het in *Engeland* nog veel gebruikt; bij ons wordt het zelden aangewend, waarschijnlijk, omdat de geneesheeren door het oordeel van *SWE-DIAUR*, welke deze bereiding geheel verwerpt, zijn afgeschrikt geworden. Het schijnt ten minste geheel en al te kunnen worden gemist.

Ingeval van aanwending zou dezelfde hoeveelheid kunnen worden toegediend, als bij het azijnzure kwikzilver is opgegeven.

§ 119.

De volkomene kwikzilverzuursels (oxydi).

Van de zoogenaamde *kwikzilveroxyden* is slechts ééne bereiding voorhanden, om tegen de *venusziekte* te gebruiken. Het is het rood, door salpeterzuur bereid, kwikzilverzuursel (*hydr. oxyd. rubrum*, volgens de *pharm. Boruss.*; *oxyd. hydrarg. rubrum nitritum*, volgens de *pharmac. Batav.*), hetwelk, volgens het thans gewone voorschrift, niet door de langzame inwerking der lucht en van het vuur, maar op eenen korteren weg, door eene voorafgaande oplossing in salpeterzuur, verkregen wordt. Deze bereiding is hoogrood, glinsterend, en onder den naam van *roode praecipitaat* bekend. Men heeft dit middel ook inwendig toegediend; het werkt, diep indringend, op de belemmerde voeding, en is bij gestellen, die het verdragen kunnen, alsdan van zeer veel nut, wanneer de afgeleide *venusziekte* een hardnekkig

en ongunstig verloop neemt; vooral echter is het heilzaam, bij hardnekkige huiduitslagen, kloven, en beenziekten. Zeer zwakke lichaamsgestellen, borstkwalen, en slepende maagverzwakking (*dispepsia chronica*) dulden het gebruik dezer bereiding niet, die over het algemeen zelden inwendig, maar des te meer uitwendig, wordt aangewend. Het doelmatigst voorschrift, tot inwendig gebruik, is:

R ϕ . *Oxyd. hydr. nitr. gr. ij — ij.*

Pulv. op. theb. gr. iv — vj.

Sacchar. lactis dr. ij.

M. divide in pulv. aequales No. xij.

D. sig. Driemaal 's daags een poeder.

Het rood kwikzilverzuursel wordt uitwendig met veel nut gebruikt, tegen die oorspronkelijke zweren der roede, welke eene onzuivere oppervlakte hebben, met verhevene, eeltachtige, randen omgeven, door eene dikke spekhuid bedekt, en weinig ontstoken zijn; verder tegen kwaadaardige uitwassen, slepende *venerische* oogontstekingen, en eindelijk tegen eeltachtige afgeleide (*secundaire*) zweren.

De aanwending geschiedt, of in fijn gewreven poeder, met een penseel, wat echter slechts bij zweren, die van eene spekachtige oppervlakte zijn voorzien, plaats grijpen kan, of in eene zalf, waartoe het *ungt. oxyd. hydr. nitr.*, voorheen onder menigerlei andere namen bekend gemaakt, het doelmatigst is. Dit bestaat uit een half once rood kwikverzuursel, en vijf oncen varkensvet, waarbij de nieu-

we *Pruissische* apotheek nog ten overvloede een half *drachma ol. de cedro* voegt.

Is deze zalf voor eene *venerische* oogontsteking bestemd, dan moet men eenen halven *scrupel* rood kwikverzuursel, en zes greinen *opium*, met een *drachma* versche ongezouten boter, wel laten samenwrijven, en deze bereiding dikwerf doen vernieuwen.

De *cinnaber (oxyd. hydrarg. sulphur.)* is tegenwoordig tegen de *venusziekte* niet meer in gebruik; voorheen werd dezelve tot berookingen gebezigd, welke thans, zoo als boven reeds vermeld is, niet meer zoo veel worden in het werk gesteld. Dit middel bestaat uit zes deelen goed verzuurd kwikzilver, en een deel zwavel; deszelfs bereiding geschiedt meestal in de fabrieken. Het gebruik van hetzelfde, tot bestrooijing der pillen, is mede niet aan te prijzen.

Het zwavelzuur geel *kwikoxydule (turpethum minerale; oxyd. hydr. flavum)*, dat men, door eene voorzigtige oplossing des kwikzilver in kokend zwavelzuur, en eene daarna voortgebragte verzuring dezer *massa*, verkrijgt, is voorheen, tegen menigerlei *venerische* gebreken, gebezigd. Men gebruikte dit verzuursel, als niesmiddel, bij de *ozaena syphilitica (venerische neuszweer)*, en als braakmiddel, tegen de ontsteking der ballen (*epididymitis*). De ondervinding heeft geleerd, dat dit eene even zoo onzekere, als gevaarlijke geneeswijz is; men heeft daarom bij deze gebreken, als ook bij den

dollehondsbeet, waarna het, tot voorkoming der wattervrees, door SOUVAGES, ten dringendste werd aanbevolen, van dit middel afgezien, en waarlijk de geneeskunde heeft er niets aan verloren.

§ 120.

Algemeene beschouwingen over de eerste soort van toevallen der afgeleide venusziekte (secundaire syphilis).

Uit het tot hiertoe voorgedragene blijkt ten klaarste, dat alle toevallen, die, onder de gedaante van zoogenaamde plaatselijke gebreken der *venusziekte*, voorkomen, zoowel van de eerste, als van de tweede soort, slechts dan het spoedigst en zekerst worden genezen, wanneer er eene doelmatige kwikbereiding, naar den aard des gebreks en de gesteldheid des lijders berekend, in toereikende giften, inwendig wordt toegediend, of somtijds ook, als algemeene inwrijving, gebezigt wordt. Eene kleine hoeveelheid eener kwikbereiding, die alleenlijk op eenig plaatselijk *venerisch* gebrek wordt aangewend, kan wel de plaatselijke ziekte wegnemen, maar de algemeene ziekte of *dyscrasie* onmogelijk vernietigen, waardoor noodzakelijk, voor het vervolg, de ergste toevallen der algemeene (*secundaire*) *venusziekte* worden voorbereid. Nogtans moet men altijd wel in het oog houden, dat, behalve de algemeene of inwendige geneeswijze, die een hoofdvereischte der kuur is, ook

eene plaatselijke behandeling van de uitwendige toevallen en gebreken hoogst noodzakelijk is. Door zoodanig eene vereeniging van in- en uitwendige middelen, wordt vooreerst, met meer zekerheids, op de eigenaardige hoedanigheid der *venerische* smetstof gewerkt, terwijl men ten anderen, indien men met omzigtigheid en bijtijds de behandeling begint, de plaatselijke toevallen, welke de nabij gelegene deelen dreigen aan te tasten, belet, dieper en in den omtrek voort te knagen.

De voorschriften, hier in aanmerking komende, zijn, in zoo verre zij op deze plaatselijke *venerische* toevallen betrekkelijk zijn, voor het grootste gedeelte, in die § vermeld geworden, waarin van de aanwizingen der bijzondere kwikbereidingen, zoowel tot in- als uitwendig gebruik, gesproken is. Wij zullen thans, bij ieder *venerisch* verschijnsel in het bijzonder, daaromtrent het meest noodige herhalen of nader ontwikkelen.

§ 121.

Plaatselijke behandeling der venerische puisten.

De *puisten* vereischen de uitwendige aanwending van het kwik, en deze is ook tot de genezing geheel toereikend. Het gevoelen van LAGNEAU, dat, tegen de blaasvormige en schurftachtige puisten, volstrekt de overzuurde zalf (*ungt. oxygen.*) moet gebezigd worden, is zonder grond. Indien men tegelijk

inwendig kwikmiddelen toedient, dan kan deze zelf wel de bedoelde uitwerking hebben, doch een uitwendig kwikmiddel werkt nog zekerder. Vele artsen prijzen dikwijls de blaauwe kwikzalf, die ook zeer heilzaam is, aan; doch zij wordt door menschen, die eene groote zucht tot zindelijkheid bezitten, niet gaarne gebruikt, en kan ook in het aangezicht, en op de handen, in het geheel niet worden aangewend. Beter en meer geschikt is op den duur de zalf van WERLHOFF, welke bij puisten, die eenig vocht ontlasten, en tegen korstvormige huiduitslagen, menigmaal ongeloofelijk spoedig werkt, inzonderheid, wanneer tevens, door eene inwendige kuur, op de algemeene ziekte of *dyscrasie* gewerkt wordt.

Indien er, na *venerische* puisten, op behaarde deelen kale plekken zijn ontstaan, dan kan men, nadat de *venerische* ziekte geheel genezen is, die plekken met een verzadigd aftreksel van averruit en rosmarijn laten wasschen. Dikwijls voegt men, bij een pond van dit vocht, een *drachma* koolzure potasch (*carbonas potassae*), en hoezeer men ook daarvan geene volstrekt zekere werking verwachten mag, nogtans zijn er vele voorbeelden, waarin dit middel van zeer heilzame gevolgen was.

§ 122.

Plaatselijke behandeling der vlekken.

Tegen de *vlekken* kunnen plaatselijk dezelfde mid-

delen gebezigd worden, welke bij de puisten zijn aangeprezen. De aanwending der witte *praecipitaatzaif*, of het bevochtigen der vlekken met eene slappe oplossing van het zoutzure kwik (*sublimaat*), behoort hier tot de doelmatigste geneeswijze, en kan ook gemakkelijk worden bewerkstelligd.

Schilferen deze vlekken af, dan verliezen zij hare hooge kleur, en de plaats blijft bruin; hiertegen prijst CULLERIER kompressen aan van zoutwater, dat, door het bijvoegen van *alcohol*, scherper is gemaakt; het aanhoudend gebruik eener slappe oplossing van *sublimaat*, met een weinig brandewijn, is ook zeer doelmatig. Ieder geestrijk vocht is tot wegneming der bruine vlekken, indien slechts daarbij inwendig behoorlijke kwikmiddelen worden toegediend, voldoende; terwijl die vlekken, zoodra de *venerische dyscrasie* genezen is, ook van zelve, hoewel langzamer, verdwijnen.

§ 123.

Plaatselijke behandeling der venerische ontstekingen.

Bij *venerische ontstekingen*, welke op sommige plaatsen des ligchaams, als verschijnselen der *afgeleide venusziekte*, ontstaan, zoo als aan de oogen, den neus, in de keel, aan de teeldeelen, en aan den aars, wordt de plaatselijke behandeling naar de hevigheid van de daar plaats hebbende ontsteking, en

naar de vatbaarheid van den lijder, bepaald en gewijzigd. Hoe heviger de ontsteking, en hoe grooter de prikkelbaarheid des lijders is, des te meer is eene weekmakende, verslappende, en pijnstillende geneeswijze aangewezen. Hiertoe behooren weekmakende aftreksels en afkooksels van malven, heemstkruid, lijnzaad, die dan als oogwaters, of in omslagen, moeten worden aangewend. Hetzelfde geldt ook van de weekmakende pappen uit zemelen, of van de *species pro cataplasma.*, die op de onderscheidene aangedane deelen, in zoo verre het doenlijk is, aangewend kunnen worden.

Is de hevigheid der ontsteking verminderd, en de lijder niet zeer prikkelbaar, dan vermengt men, met de boven aangehaalde aftreksels van malven enz., eenige druppels van den *liquor hydrarg. nitr.*, omtrent 8 tot 10 druppels op een pond van het afkooksel, of ook wel anderhalf tot twee oncen van den *liquor. hydr. muriat.* op een pond van een slijmig vocht, dat dan op de ziekelijke plaats moet worden aangewend.

De aanwending eener zwakke roode *praecipitaatzalf* is slechts bij de slepende ontsteking der oogleden geoorloofd; voor al de overige *venerische* ontstekingen is deze zalf niet geschikt.

§ 124.

Behandeling der consecutive zweren.

De plaatselijke behandeling der *consecutive zwe-*

ren wordt, naar hetgeen tevoren van de behandeling der *chankers*, en in de voorgaande afdeeling van de plaatselijke geneeswijze der *venerische* ontsteking gezegd is, geregeld. Bij zeer ontstokene randen, en ziekelijk verhoogde gevoeligheid des lijders, worden weekmakende en pijnstillende kruiden, namelijk, malven, lijnzaad, *conium*, *hyosciamus*, de *species emollientes*, hetzij als afkooksel, of met melk als *cataplasma*, indien het de gelegenheid toelaat, aangewend. Zitten de zweren in den mond of in den hals, dan voegt men, bij den gorgeldrank, ligt zamentrekkende middelen (*adstringentia*), als *myrrhentinktuur*, rozenhonig, en dergelijke.

Nadat de ontsteking opgeheven, en wanneer de lijder niet zeer gevoelig is, dan is eene ligte oplossing van *sublimaat*, of een bijvoegsel van den *liq. hydr. nitr.* zeer geschikt. RUST heeft tegen de *venerische* zweren in den mond en in den hals, als heilzaam werkend, aanbevolen:

R ϕ . *Muriat. hydrarg. gr. vi.*

Extr. conii

— *chamomill. singul. dr. ij.*

Trae opii simpl. dr. i.

Mellis rosati unc. i.

M. D. sig. Uitwendig te gebruiken.

Hetzelfde is ook op de neuszweren toepasselijk. Men gebruikt hier dezelfde zamentrekkende middelen, welke dan in de neusgaten worden aangewend; terwijl men dezelfde maatregelen, die bij de

mond- en halszweren zijn opgegeven, in het oog houdt. Slechts moet bij deze zweren worden aangemerkt, dat derzelver ontstaan eene zeer diep ingedrongene *venusziekte* te kennen geeft, welke voor de nabijgelegene deelen hoogst gevaarlijk is, en welker uitwerking op dezelve, door de krachtadigste kwikkuur, moet worden voorgekomen.

De *venerische* zweren op andere plaatsen der oppervlakte moeten zorgvuldig verbonden, en zuiver gehouden worden. Zijn de randen zeer ontstoken, dan komen de reeds verhandelde voorschriften in aanmerking, waarbij men alleen op de inwendige giften van het kwik zijn vertrouwen vestigen moet.

De zalf, onder den naam van zalf van LOCATELLI bekend, bestaat uit was, olie, terpentijn, en roode wijn, is tot verband dezer zweren bijzonder geschikt, en verstrekt ook, indien er geene tegen-aanwijzingen plaats vinden, voor de uitwendige kwikmiddelen tot voermiddel (*vehikel*).

Ook is de *methode* van LANGENBECK, om, bij de algemeene geneeswijze, met eene zalf, uit geel van een ei en terpentijnolie, te verbinden, zeer doelmatig.

Menigmaal is ook het *ungt. oxygenatum*, bestaande, volgens de nieuwe *pharmacopoea*, uit salpeterzuur en varkensvet, niet zonder nut.

Onder de kwiksilverbereidingen, welke hier vooral gebruikt kunnen worden, behoort het *aqua phagedaenica*, volgens de oude apotheek, wel niet scheidkundig uit eene oplossing van den *sublimaat* in kalk-

water bereid, maar nogtans zeer heilzaam werkende. De door RUST aangeprezen zalf, uit een once varkensvet, een *drachma calomel*, en $\frac{1}{2}$ *drachma opium*, kan hier ook, met veel nuts, worden gebruikt.

Wanneer de zweren te veel etteren, dan is het *sublimaatpluksel*, door HOFFMAN en WEDEKIND aangeprezen, zeer dienstig. Mogt de huig, door de afgeleide *venerische* zweren in den hals, geheel vernietigd zijn, dan is er geene herstelling van dit deel te hopen, en dit, voor de spraak en slikking zoo zeer nadeelig, gebrek is ook, door geen plaatselijk werktuig, volkomen te vergoeden. De tot heden, tot dit einde, voorgeslagene werktuigen zijn ontoereikend, en niet gemakkelijk aan te wenden.

§ 125.

Behandeling der kloven.

De kloven worden uitwendig even zoo behandeld, als omrent de zweren gezegd is; zijn zij onpijnlijk en goedaardig, dan verdwijnen zij door eene doelmatige kwikzilverkuur, en vereischen zij uitwendig zelden meer, dan zuiverheid en een ligt kwikzalfje. Zijn zij echter zeer pijnlijk, diep, en aan de randen ontstoken, dan is de *methode*, die door CELSUS, tegen kloven van eenen anderen oorsprong, is aangeprezen, nog altijd de doelmatigste. Hiertoe rekenen wij warme plaatselijke baden, dampen, ge-

kookte eijeren, warm aangewend, de gewone pappen, olieachtige middelen, en dergelijke.

Daarna kan het *unguentum oxygenatum*, of het *aqua phagedaenica* aangewend worden, en men slaagt dan eindelijk, door een aanhoudend gebruik der kwikbereidingen, en door eene onafgebrokene voortzetting der voornoemde middelen, in het genezen van dit zoo walgelijk en hardnekkig gebrek.

§ 126.

Plaatselijke behandeling der venerische uitwassen.

Bij de behandeling van alle *venerische* uitwassen, moet men uitgaan van den zoo gegronnen stelregel, dat geene uitwendige geneeswijze toereikend is, deze gebreken volkomen te genezen. Het denkbeeld, dat deze uitwassen, wegens hunne hardnekkigheid, menigmaal ongeneeslijk zouden zijn, is door de algemeene uitbreiding van eene ontoereikende, en dus ondoelmatige, geneeswijze ontstaan.

Men ziet dagelijks voorbeelden, dat uitwassen, door middel van een inwendig gebruik des kwiks, zonder eenige uitwendige behandeling, van zelve afvallen, en nooit weder te voorschijn komen; terwijl andere, door de hevigst bijtende middelen weggebeten, altijd weder verschijnen, totdat eene doelmatige kwikkuur de *venerische dyscrasie*, en dus de aanleidende oorzaak van zoodanige gedaanteverwisselingen (*metamorphosen*), heeft weggeruimd.

Wanneer zulke tegennatuurlijke lichamen onpijnlijk en droog zijn, dan volge men den raad van LAGNEAU, om uitwendig niets te doen, maar enkel met de algemeene geneeswijze onafgebroken en omzigtig voort te gaan.

Eerst dan, wanneer het kwikzilver eenigen tijd is toegediend, en de uitwassen niet willen verdwijnen, neme men tot de plaatselijke behandeling zijne toevlugt. Men heeft hiertoe drierlei *methoden* voorgeslagen:

1. het wegsnijden, dat zeer pijnlijk, en slechts bij zeer uitgebreide uitwassen van deze soort te bewerkstelligen is;
2. het afbinden, hetwelk slechts bij peervormige uitwassen, welke eenen dunnen steel hebben, kan plaats vinden;
3. het wegbijten, waartoe men vele middelen heeft aanbevolen.

Tot de meest bekende dezer middelen behooren de door ANDRÉ aangeprezene oplossing van het zwavelzuur koper; het poeder van GARDINER, bestaande uit zevenboom (*sabina*), roode *praecipitaat*, en gebrande aluin; de oplossing van rottenkruid, volgens WALCH (2 greinen op 2 oncen *gedestilleerd* water), en eindelijk de bereiding, door PLENCK en SWEDIAUR zoo zeer aangeprezen:

R_x. *Spir. vin. rectific.*

Acet. concentr. unc. β.

Muriat. hydr. corros. dr. j.

Aluminis

*Camphorae**Cerussae singul. dr. ℞.**M. D.*

Indien de uitwassen wratachtig en niet zeer pijnlijk zijn, dan kan ook het bijtend middel, dat door MASIUS aangeprezen wordt, worden aangewend:

*℞. Muriat. hydrarg.**Sulph. cupri gr. x.**Nitrat. argenti gr. vj.**M. D. pulvis.*

Men strooit van dit poeder een weinig op het uitwas, waarna men op hetzelfde een weinig water, door middel van een penseel, aanbrengt.

Tegen kleine en weeke uitwassen, is het poeder van zevenboom of gebrande aluin toereikend. De dieper indringende bijtmiddelen (*caustica*) zijn alleen, bij zeer hardnekkige, onpijnlijke, en zonder ontsteking voorkomende uitwassen, aangewezen. Is er pijn of ontsteking aanwezig, of zijn er in de groeven, welke zich aan zoodanige uitwassen gewoonlijk voordoen, diep indringende verzweringen voorhanden, dan komen al die voorschriften, welke, bij de zweren en kloven, voor zoodanige omstandigheden zijn opgegeven, in aanmerking.

§ 127.

*Plaatselijke behandeling der venerische been-
ziekten.*

Het beenstelsel is aan de wetten van het leven der

dierlijke huishouding over het algemeen onderworpen; in hetzelfde heeft, bij eenen gezonden toestand, eene zeer geringe werkzaamheid plaats, en de voeding wordt, op eene zeer langzame wijze, tot stand gebragt. Uit deze omstandigheid, is de kwaaddardige natuur en de langdurige hardnekkigheid van alle beenziekten te verklaren. Dit dan ook moet de arts, bij de behandeling van de onderscheidene verschijnselen der *venerische* ziekte (*syphilis*) van de tweede soort, niet uit het oog verliezen. Het eigenlijke wezen der *venerische* beenziekten is aan dat van alle toevallen (*anomalien*), in de vorige § opgegeven, gelijk, doch het is hier moeilijker te bereiken. De genezing geschiedt op eene zeer langzame wijze, en de herstelling (voeding) is, na zoodanige gebreken, zeer hardnekkig en menigmaal onmogelijk. De gebreken zijn voor het kwik wel niet onvatbaar, maar men zij steeds daarop bedacht, dat het, bij dezelve, hoogst noodzakelijk is, ook van andere middelen gebruik te maken; vooral kan men hiertoe de zweetdrijvende en zoogenaamde bloedzuiverende houtdranken gebruiken. Ook zijn hier het *opium*, de *guajak*, de *assa foetida*, en dergelijke middelen, onontbeerlijk.

Bij de beschrijving der kwikbereidingen, is reeds het een en ander gezegd, dat ook hier toepasselijk is; over de behandeling van *venerische* beenziekten in het bijzonder zal in de volgende § gesproken worden.

§ 128.

*Behandeling der beengezwellen en uitwassen
aan de beenderen.*

Hoezeer ook bij eene kalkbuil (*tophus*), bij een gomgezwel (*gummi*), of bij andere beencitzettingen, die zonder uitwendige oorzaken ontstaan, de waarschijnlijkheid van eene voorafgaande *venerische* besmetting kan worden voorondersteld, echter moet men toestemmen, dat deze gedaanteverwisselingen (*metamorphosen*), als zuivere afwijkingen of gebreken der vorm, kunnen overblijven, zonder dat in dezelve het oorspronkelijk karakter aanwezig is; eene bijzonderheid, voor de behandeling van ongemeen groot gewigt. In het bijzonder heeft dit plaats bij beengezwellen, die, na eene doelmatige kwikkuur, zonder pijn voortduren, wanneer ook reeds alle overige *venerische* toevallen genezen zijn; bij deze verkrijgt de waarschijnlijkheid van een enkel gebrek in de vorm en voeding meer grond en zekerheid.

Behalve eene inwendige doelmatige kwikkuur, zijn, bij de opgenoemde beenziekten, nog de volgende plaatselijke maatregelen in acht te nemen.

Tegen het gomgezwel (*gummi*) en den *nodus*, waarbij altijd het beenvlies meer of min is uitgezet, moet men zoo lang eene weekmakende pap, uit weekmakende kruiden met dulle kervel (*species emollient. cum conio*), aanwenden, of eene week-

makende zalf met *opium* doen inwrijven, totdat het gezwel op het gevoel iets weeker is, waarna men dadelijk hetzelfde, in de lengte, moet opensplijten, om aan de, daarin verzamelde, geleiachtige vloeistof eenen weg ter ontlasting te banen. Deze *operatie* veroorzaakt eene opene zweer, die een misvormig likteeken nalaat; maar zij is het eenige middel, om de daaronder liggende beenderen voor bederf (*caries*), en het geheele gestel voor de verschrikkelijkste toevallen, te bewaren.

De kalkbuil (*tophus*) vereischt, behalve de reeds verhandelde inwendige geneeswijze, een zacht roodmakend middel (*rubefaciens*), waarvoor men eene spaanschevlieg-pleister of eene mosterdpap gebruiken kan; wordt hiermede de buil, bij haar ontstaan, bedekt, dan verdwijnt zij menigmaal in eenen nacht. Men vindt, wel is waar, artsen, die in de aanwending van zoodanige, roodmakende, middelen (*rubefacientia*), in deze gevallen, huiverig zijn, uit vrees, dat daardoor, op zoodanige plaats, alligt tot eene kwaadaardige zweer kan aanleiding gegeven worden; doch hunne vrees is zonder grond, en wordt nog dagelijks door vele waarnemingen wederlegd.

De *methode*, die bij de kalkbuil (*tophus*) is voorgeslagen, kan men ook bij het beengezwel (*exostosis*) volgen, hetwelk evenwel ook zeer gevoelig met eene *massa*, uit het *emplastr. hydrargyr. ciner.* (kwikpleister) met *opium* bereid, en op ieder gestreken, kan worden bedekt. Het spreekt van zelf, dat deze geneeswijze alleen voor gewone geval-

len, waarbij de kalkbuil en de beengezwellen niet ontstoken zijn, geschikt is. Is er ontsteking aanwezig, het deel rood, pijnlijk, en gespannen, dan is de aanzetting van bloedzuigers, en eene *antiphlogistische* of de ontsteking werende geneeswijze, zeer heilzaam; met de laatste moet men dan eenigen tijd volhouden. — Over het algemeen moet men, bij zoodanige gedaanteveranderingen (*metamorphosen*), niet vergeten, dat men, gedurende derzelver ontwikkeling, met eene langzaam voortgaande ontsteking te doen heeft.

§ 129.

Behandeling der venerische beenpijnen.

Reeds is hierboven gezegd, dat, tegen *venerische* beenpijnen, de algemeene inwrijvingen, met de blaauwe kwikzalf, als het hoofdmiddel, zijn aangeprezen. Deze echter zijn slechts dan met vrucht ten uitvoer te brengen, wanneer men zich, bij deze kuur, zeer warm kan houden, en daarmede het gebruik van melkbaden, en de aanwending van het *opium* en van zweetdrijvende middelen, verbinden kan. Anders is ook het inwendig gebruik van het kwikzilver met *opium* voldoende. De pijnlijke plaatsen worden, of met gewaste taf, of met de kwikpleister, die bij de beengezwellen reeds is opgegeven, bedekt.

§ 130.

[*Behandeling van het venerisch beenbederf*
(*caries*).

Er is geen beenbederf, hoegenaamd, dat, in deszelfs genezing, niet met vele moeilijkheden verbonden is; intusschen is het *venerisch* beenbederf, waarvan hier gesproken wordt, van eene bijzonder kwaadaardige natuur. — Wanneer er derhalve, in den loop dezer ziekte, in de zelfstandigheid der beenderen, uitzettingen of plaatselijk knagende pijnen ontstaan, en tevens de oppervlakte wankleurig wordt, dan heeft men grond, het beenbederf te vooronderstellen, en moet men alles aanwenden en in het werk stellen, om het gebrek nog voor te komen, of ten minste op de kleinst mogelijke oppervlakte te beperken.

Behalve de algemeene geneeswijze, die voor deze ziekte geschikt is, en behalve de regelen, welke, omtrent beenziekten, ook bij de inwendige behandeling zijn in acht te nemen, bestaat de plaatselijke geneesaanwijzing voornamelijk daarin, dat men alles aanwende, wat de afscheiding der ziekelijke oppervlakte bewerken kan. Dit brengt men te weeg, gedeeltelijk door bijtende middelen, gedeeltelijk door eene werktuigelijke scheiding. De afschilfering zelve is een werk der natuur, en zij vindt zeker plaats, zoodra de ziekelijke oppervlakte van het levensbeginsel beroofd is. Men bevordert de geheele uitdrooging der ziekelijke oppervlakte, door de aan-

wending van de *tra. myrrhae*, *tra. euphorbii*, van eene ligte oplossing van het zoutzure of van het salpeterzure kwiksilver, van het *phosphorzuur*, en van dergelijke middelen.

Eene tweede geneesaanwijzing, hier doelmatig, is, de zich ontlastende stof (*ichor*) te verbeteren en den stank te verminderen. Dit geschiedt, door specerijachtige en opslorpende middelen, b. v. kalkwater, een afkooksel van kina- eiken- of wilgenbast, een aftreksel van notenschillen, kamillen, kalmus, of zevenboom, voorts door bestrooijing met koolasch, myrrhen, of door aanwending van den *Peruviaanschen* balsem enz. Zoodra men met grond vermeent, door eene doelmatige geneeswijze, de *venerische* ziekte te hebben weggenomen, dan ga men tot het inwendig gebruik van het *phosphorzuur* over, hetwelk een' eigenaardigen invloed op de zelfstandigheid der beenderen bezit; b. v.

R ϕ . *Dti salep. tenuior. unc. vj.*

Acidi phosphorici dr. ij.

Syr. rubi idaei unc. ℥.

M. D. sig.

Alle 2 uren eenen eetlepel te nemen.

Wanneer het *venerisch* bederf sponsachtige en netswijze beenderen heeft aangetast, dan is het schier onmogelijk, de nadeeligste gevolgen voor te komen. De spoedige verwoestingen, welke deze ziekte aan de beenderen van het verhemelte, en in het aangezicht, veroorzaakt, zijn algemeen bekend, en behoeven hierom geene nadere beschrijving. Niet lang geleden,

beschreef AUTHENRIETH (zie *Tübing. Blätter*, *Band. II. Stück. I. pag. 134*) eene verwaarloosde *venerische* zweer, welke den achtersten wand van het hoofd des slokdarms, en het voorste gedeelte van den bovensten halswervel, zoo verre had weggevreten, dat men, door den mond, de voorste oppervlakte van het ruggemerg, die slechts nog met het harde hersenvlies bedekt was, zien kon.

Reeds boven is aangemerkt, dat men, zoodra zich toevallen van aangevangene *caries* vertoonen, dadelijk tot eene vast bepaalde en krachtdadige behandeling moet besluiten, om de verwoestingen te beperken, en de ziekte in haren verderen voortgang te stuiten. Inzonderheid geldt deze regel, bij het zoo even beschreven beenbederf aan den neus en het verhemelte. Zoodra er dus, als een bijtoeval (*Begleitung*), of als gevolg van andere *venerische* verschijnselen, eene opzetting, stompe pijnen, of eene verdachte, wankleurige, roodheid, aan het verhemelte of aan den neus, zich opdoen, en uit den laatsten een kwalijk riekend vocht vloeit (*ozæna syphilitica*), dan moet men dadelijk tot eene krachtdadige kwikkuur zijne toevlugt nemen, en hiermede bij opklimming voortgaan, tot er eene volkomene kwijlvloed plaats vindt, welke echter, met behoorlijke omzigtigheid, moet worden voortgebracht, en, volgens de nog nader op te geven voorschriften, moet worden beperkt. Hierbij intusschen wachte men zich voor eene plaatselijke aanwending van kwikzilvermiddelen, die te sterk werkend, of te ver ge-

dreven is. Door te sterk bijtende penseelvochten, mond-, neus- en gorgelwaters, kan het gebrek eer bevorderd, dan verminderd en weggenomen worden. Men houde wel in het oog, dat men hier met losse, broze, beenderen te doen heeft, die, reeds in eenen gezonden toestand, zeer vatbaar voor belediging zijn, en daarom, in eenen ziekelijken staat, zoo veel te eer, door scherp bijtende middelen, kunnen worden aangedaan. Op digte en vaste beenderen echter is de aanwending van diep indringende middelen geoorloofd, en daaromtrent is alles van geldende kracht, wat reeds boven van de uitdroogende en bijtende middelen gezegd is.

De misvormingen, welke de *caries* aan den neus en aan het verhemelte overlaat, tracht het menschelijk vernuft, door menigerlei werktuigen, te verbergen; zoo heeft men kunstneuzen, maar die, behalve dat zij eene gebrekkige nabootsing van het verloren deel zijn, geen nut aanbrengen, en ook even zoo min opgang hebben gemaakt, als de kunsthuygen.

Door de gebreken, die het beenbederf aan den neus en het verhemelte overlaat, wordt de spraak misvormd en verzwaard, het slikken, en inzonderheid het inzwelgen van vloeibare voedingsmiddelen, buitengemeen belemmerd en moeilijk gemaakt; daarom is dan ook hier een plaatselijk werktuigelijk herstel hoogst noodzakelijk. Men heeft, tot dit oogmerk, velerlei stopsels (*obturatoria*) aanbevolen, die uit metalen, niet ligt tot verzuring overgaande, zoo als goud, zilver, of platina, worden vervaardigd,

en in de opening in en aangebragt moeten worden. De voornaamste zijn door JOURDAIN, GARIOT, LAFORGUE, ANGERMANN, en SERRE beschreven, en, bij derzelver herhaald gebruik, nog op velerlei wijze veranderd geworden; maar alle zijn, bij derzelver aanwending, niet zonder vele gebreken. Behalve de drukking van het vreemd ligchaam in den mond, waarmede de genezene, bij alle soortgelijke werktuigen, aanhoudend gekweld wordt, worden ook, door dezelve, de omringende deelen geprikkeld en aangedaan, waardoor tot ontstekingen en verzweringen aanleiding gegeven wordt. — Het is daarom raadzamer, bij kleine openingen, welker randen nog versch, en nog niet, door een lang gebruik van een stopsel (*obturatorium*), verhard zijn, van het herstellingsvermogen der natuur de genezing af te wachten. Zoodanige genezing is, wel is waar, zeer langdurig, doch zij is, in de meeste gevallen, ook meer zeker; zoodat zij, indien de opening klein is, en men van zacht prikkelende en zamentrekkende middelen gebruik maakt, als ook, zoo veel mogelijk, alle na-deelige indrukken, waartoe vooral verkoudheid en te veel en te hard spreken of lagchen moet gerekend worden, vermijdt, meestal gelukkig volgen zal.

Waar de belcediging en verwoesting zich te ver heeft uitgebreid, en de daardoor veroorzaakte openingen eenen te grooten omvang hebben verkregen, of waar men den vereischten leefregel of de geneeskundige voorschriften niet opvolgen kan, daar blijft

niets anders, dan de aanwending van het *obturatorium*, over.

Nog moet ik hier van een zeer gevaarlijk *venereisch* beenbederf gewag maken, hetwelk in de inwendige gehoordeelen, in de halswervelen, en het strottenhoofd, zijne zitplaats heeft, en uit de algemeene toevallen kennelijk is. De behandeling van dit ongelukkig toeval rigt en bepaalt zich tot de algemeene geneeswijze; men kan hier dikwerf slechts *palliatif* te werk gaan, om, zoo veel mogelijk, de toevallen te verzachten. Plaatselijk kan men weinig aanwenden; dampen zijn ontoereikend, en inspuitingen kunnen tot aan het lijdend deel niet worden gebragt. Is het zoo verre met den lijder gekomen, dan eindigt hij gewoonlijk zijn ellendig leven, door eenen folterenden dood, zonder dat de geneesheer is in staat geweest, iets, althans iets van belang, voor hem ter leniging en verligting te kunnen bijdragen of doen.

§ 131.

Behandeling der venerische gewrichtsverstijving (anchylosis), en van het beenvleeschgewel (osteosarcosis).

Wanneer, als gevolg van de kwaadaardigheid der *venusziekte* of van eene verwaarloosde behandeling, de bemsetting zich, op eene zeer hevige wijze, aan de beenderen mededeelt, en wel dermate, dat zich

deze hooge graad van aandoening, door eene verbeening der gewrichten, of door een ziekelijk weekworden der beenderen, te kennen geeft, dan is herstelling bijna geheel onmogelijk. Inwendig kan men niets doen, dan de gewone geneeswijze volgen. Voor de eerste ziekte is somtijds de aanwending van badingen, en van dampen uit versch gedooide dieren, eenigzins heilzaam. Tegen het beenvleeschgezwel (*osteosarcosis*), daarentegen, kan men uitwendig niets aanwenden, en dikwerf zijn zelfs de geneesmiddelen, tot inwendig gebruik bestemd, geheel nutteloos; dit geldt inzonderheid van de *rubia tinctorum*, de specerijachtige baden, en dergelijke middelen meer.

§ 132.

Over de mercuriaal - diët.

De algemeene grondregel der geneeskunde, dat de leefwijs met de geneesaanwijzingen, en met de daarop gegronde geneeswijze zelve, volkomen moet zamenstemmen, is, inzonderheid bij de *kwik-dieet*, van zeer veel gewigts. Reeds is door ons gezegd en betoogd, dat het kwik, door deszelfs bijzondere *antivenerieke* werkzaamheid, den zamenhang vermindert, en daardoor de vorming van weelderige ziekelijke toevallen of gewrochten beteugelt. Op deze beschouwing is de bepaling der leefwijs gegrond. Alles, wat, op de eene of andere wijze, de bewerktuiging aan-

zet, de spankracht (*tonus*) kan vermeederen, en den samenhang kan versterken, moet volstrektelijk worden vermijd. Hetgeen reeds hierboven van de ondoelmatigheid der *methode*, om, met het gebruik van kwik, versterkende en prikkelende middelen te verbinden, gezegd geworden is, dat is ook op eenen opwekkenden en versterkenden eetregel toepasselijk. De spijsen moeten daarom schraal zijn; hoe stipter deze regel wordt naargekomen, des te meer beantwoordt het aan de algemeene geneeswijze. Is de ziekte niet zeer hevig, en de lijder van een zwak ligchaamsgestel, dan kan men altijd iets meer toestaan; doch dan moeten de spijsen meer voedend, dan prikkelend, zijn; dan is jong, vooral gebraden, ligt te verteren, wild en tam vleesch, geschikt. Is daarentegen de ziekte tot eenen hoogen graad gestegen; is de lijder sterk, en heeft men sterk werkende kwikbereidingen voorgeschreven, dan is zeer schraal voedsel noodzakelijk; zonder twiifel dragen de zeer schrale spijsen, bij de kwikkuur van LOUVRIER, zeer veel bij tot den zoo gunstigen nitslag van dezelve. In dit geval zijn eenige eijerdojers, vleeschnat, melk, en dergl. zeer doelmatig. Aan diegenen, welke geenen aanleg of geneigdheid tot buikloop hebben, en bij welke het gebruik van het kwik dit toeval niet veroorzaakt, kan men ook ligte groenten en gekookt ooft toedienen; kan de lijder een herhaald gebruik van melk verdragen, dan moet men hem eene *melk-dieet* voorschrijven. In alle gevallen moeten specerijachtige, vette, scher-

pe, gerookte, en zwaar te verteren spijzen geheelijk worden verboden.

Evenzoo is het gebruik van geestrijke, hevig prikkelende, dranken niet geoorloofd; goed, niet te sterk, bier kan men, indien de gewoonte dit vordert, den lijder veroorloven te drinken; vooral is een zachte, slijmige, drank, bij het gebruik van hevig werkende kwikbereidingen, aangewezen; en tot dit einde geeft men een afkooksel van zoogenaamde bloedzuiverende kruiden, als: *salsaparillen*, kliswortels (*bardana*), graswortels, *lapathum acutum*, en dergelijke wortelen meer, of eenen slijmigen drank van gekookte gerst, haver, heemstwortel, en dergelijke. Het spreekt van zelf, dat van deze en soortgelijke dranken niet te veel moet worden gebruikt, vermits daardoor de maag verslapt, het *reproductive* vermogen verminderd, als ook tot eene langdurige maagverzwakking gelegenheid gegeven wordt. Heeft men grond, hiervoor te vreezen, dan kan men een weinig zachte wijn toedienen, waarvan de hoeveelheid moet overeenkomen met de gesteldheid en de gewoonte des lijders. Zoo lang het kwik wordt toegediend, moeten zoowel zure spijzen, als zure dranken, b. v. *limonade*, zure wijn, alle zure vruchten enz., zorgvuldiglijk worden vermijdd, en zulks niet zoo zeer, omdat zij het kwik in de maag meer kunnen verzuren, hetgeen over het algemeen bij de kwikzouten, waarin het kwik reeds in eene volkomene verzuring vervat is, niet wel mogelijk is, als wel, dewijl de ondervinding leert, dat er, na

het gebruik van zuren, gedurende eene kwikkuur, ligtelijk kolieken ontstaan, en daardoor tevens tot hardnekkigen buikloop, die hier altijd moet worden vermijd, aanleiding gegeven wordt.

De temperatuur, waarin zich de lijder bevindt, moet, zoo veel mogelijk, droog, bestendig, en zacht zijn. Worden de halfverzuurde kwikbereidingen gebruikt, welke zoo spoedig de speekselklieren aandoen, dan is eene verkoudheid zeer nadeelig; van daar, dat een koud jaargetijde, en omstandigheden, die het den lijder onmogelijk maken, zich voor den invloed der koude te bewaren, den geneesheer menigmaal noodzaken, het zoutzure of salpeterzure kwik, indien er althans geene dringende tegenaanwijzingen zich opdoen, voor te schrijven, dewijl deze bereidingen, in derzelver werking, het allerminst van den nadeligen invloed des weders afhankelijk zijn. Het is evenwel raadzaam, bij iedere kwikkuur, en zelfs bij de gunstigste omstandigheden, het reizen bij vochtig, koud, weder, en het vertoeven in de avondlucht, te verbieden, en, gedurende den geheelen tijd der kuur, den lijder zich warm te laten kleeden en 's nachts warm te laten dekken. Is de *syphilis* verouderd, hardnekkig, of met vele gevaarlijke toevallen verbonden, en is dan de weersgesteldheid koud, dan is het warm houden tot de genezing onontbeerlijk; de lijder mag dan zijne kamer, en, indien de ziekte zeer erg is, in den winter zelfs het bed niet verlaten; dezen maatregel der voorzigtigheid kan men niet genoeg den lijder aanraden. Ook, nadat

de *venerische* ziekte genezen is, heeft verkoudheid nog altijd zeer ongunstige gevolgen. De behandeling der *syphilis*, met kwik-inwrijvingen, verdraagt het minst de koude, en men kent voorbeelden, dat eene ligte verkoudheid, bij de hongerkuur, levensgevaar ten gevolge had.

Alle overige indrukseken zijn bij de kwikkuur minder van gewigt, en somtijds ook niet geheel te vermijden; dit is vooral met de gemoedsaandoeningen het geval. Wenschelijk ware het voorzeker, dat zoodanige lijders, gedurende de kuur, bestendig welgemoed en geduldig bleven; maar, worden zij door mismoedigheid, berouw, vrees voor de toekomst, vooral wanneer de ziekte eenen hoogen graad verkregen heeft, gekweld, dan zal de arts, bij de grootste kennis en door het hartelijkst medelijden, niet in staat zijn, den lijder geheelijk tevreden en gerust te stellen. Hij verrigte hier, wat hem slechts mogelijk is; wanneer hij ook al den lijder de hardnekkigheid der ziekte, en de daaruit voortspruitende toevallen, moet voor oogen houden, dan toch moet hij zich wachten, denzelven, door eene te schrikkelijke afschildering der gevolgen, geheel troosteloos te maken. Nimmer is een dusdanig afschilderen, wat zoo menigen geneesheer eigen is, schadelijker, dan bij ziekten, waarin, bij het lichamelijk lijden, nog de bewustheid komt van eigene schuld. De arts trachte het vertrouwen van den lijder te winnen en te verdienen; deze is dan gewoonlijk

rustig en opgebeurd, vooral, indien hij tevens weet, dat zijne ziekte geen onderwerp der openbare gesprekken is. De geneesheer is verpligt, de ziekte des lijders, die zich zijner behandeling heeft toevertrouwd, geheim te houden; ja, al is hij ook menigmaal genoodzaakt, eenige zekerheidsvoorschriften aan hen te geven, die den zieken omgeven, dan nog kan niets hem van de verpligting tot het strengste stilzwijgen, over de ware geaardheid der ziekte, ontslaan. Is de lijder van de onschendbaarheid van zijn treurig geheim overtuigd, dan schijnt hij ook doorgaans over zijnen toestand geruster te zijn.

§ 135.

Van den speekselvloed.

Reeds is hierboven gezegd, dat de speekselvloed doorgaans, tot volkomene genezing, geen volstrekt noodzakelijk vereischte is; is de *venerische* ziekte ingeworteld en langdurig, dan moet dezelve, vooral bij den aanvang der behandeling, daarom des te meer worden vermijd, dewijl, door deszelfs ontstaan, de kwikkuur verijdeld wordt.

De voorboden van den speekselvloed zijn een hoogrood tandvleesch, een metaalsmaak, en een eigenaardige reuk uit den mond, die zoowel door de omstanders, als door den lijder zelven, wordt waargenomen. Deze verschijnselen verzekeren ons van de hevige inwerking van het kwik, waarom ook vele ge-

neesheeren hetzelfde, tot aan dit tijdperk, gewoon zijn toe te dienen; daarop echter is, bij vele voorwerpen, vooral, indien men den *sublimaat* geeft, weinig te vertrouwen, vermits er vaak, na deszelfs gebruik gedurende eenige weken, geen kenteeken van speekselvloed te voorschijn komt, en toch alle toevallen der *syphilis* verdwijnen. Doorgaans heeft men geenen grond, deze voorloopers van den speekselvloed zoo zeer te vreezen, als dit wel door de leeken, en zelfs door vele artsen, geschiedt; raadzaam echter is het, dan het gebruik des kwiks te staken, dewijl anders de speekselvloed dadelijk ontstaat, en dan moeilijk te beteugelen is. Een volkomen ontwikkelde speekselvloed is een zeer lastig gebrek, van welks bijtoevallen en gevolgen wel niet zoo groot gevaar te wachten is, als de onkundigen, althans in de meest gewone gevallen, gelooven, maar dat men desniettemin, om menigerlei redenen, zoo- dra mogelijk, moet trachten te genezen.

In verouderde ziekten van eene *venerische* of andere geaardheid, is dikwerf de kwikkuur, tot aan eenen voleindigden speekselvloed, met een uitstekend gevolg gebezigd; en het is ook niet te loochenen, dat wel niets de voeding zoo zeker en zoo indringend vermag aan te tasten, en de gesteldheid, om zoo te spreken, derwijze te veranderen, dat ook de hardnekkigste gebreken worden weggenuimd, als een aanhoudende speekselvloed. Nogtans is het, in de gewone gevallen der *venerische* ziekte, vooral der oorspronkelijke (*primaire*), onnoodig, de speeksel-

afscheiding, tot op zulk eenen hoogen graad, te bevorderen.

Wanneer de eerste verschijnselen van den speekselvloed ontstaan, dan is het voldoende, met het in- en uitwendig gebruik van het kwikzilver op te houden, de speekselklieren, door een warm halsverband, of door verdeelende kruidenkussens, warm te houden, en eenen strengen eetregel voor te schrijven.

Is de speekselvloed volkomen ontwikkeld, dan volgen men gewoonlijk tweederlei *methoden*, maar die beide van weinig nuts, en somtijds zelfs schadelijk zijn. Men geeft den lijder darmontlastingsmiddelen, of zwavellever. Het eerste is herkomstig uit den geneeswiskundigen tijd (*tempus jatro-mathematicum*), en het laatste steunt op scheikundige gronden.

Door de ontlastende middelen wordt eene zoogenaamde afleiding gemaakt, d. h., in plaats van den speekselvloed, een buikvloed te weeg gebracht, wat echter zeer te berispen is. Door de onttrekking van vochten worden aldus de krachten over het algemeen, en de werkzaamheid van het darmkanaal in het bijzonder, verminderd, zonder dat men daardoor een' volkomen ontwikkelden speekselvloed aanmerkelijk doet afnemen. Hieruit blijkt, dat de afleidingsmiddelen, ter wegneming van eenen speekselvloed, die door het kwikzilver veroorzaakt is, even min zeker, als voor alle gevallen aangewezen zijn. Bij de hongerkuur, maken zij, wel is waar, een wezenlijk gedeelte der geneeswijze uit, doch men kan, op grond van gelukkige waarnemingen, in meerdere

gevallen gedaan, beweren, dat derzelver aanwending geenszins zoo dikwijls plaats hebben mag, als het, in de gewone gevallen dezer kuur, wel geschiedt. Met al het gezegde over de afleidingsmiddelen, wordt nogtans geenszins de zoo gegronde stelling verworpen, dat men, bij iederen kwijlvloed, open lijf moet zoeken te houden.

De daadzaak, op eene onbevooroordeelde onderzinding gebouwd, en, al hetgeen, wat ORFILLA tegen de zwavel, als tegengift van het kwikzilver, aanvoert, niet te ontkennen, dat zich de zwavel met het kwik verbindt, daardoor de eigenaardige werking van het laatste verzwakt, en in het ligchaamsgestel andere rigtingen erlangt; deze daadzaak, benevens de waarneming, dat men zich ook van deze verwantschap, bij kwikvergiftigingen, bedient, of om het in de maag voorhanden kwikzilververgift, door zwavellever, deels te ontbinden, deels te verzwakken, of om de gevolgen der vergiftiging tegen te gaan, heeft, in de geneeskunde, de zoo ondoelmatige *methode* voortgebracht, om eenen, door kwik veroorzaakten, speekselvloed mede door zwavellever te bestrijden, even als of, in den laatstgenoemden toestand, het kwik insgelijks eene vergiftiging had te weeg gebracht. Bij eenen speekselvloed, veroorzaakt door eene kwikkuur, die, ter genezing der *syphilis*, planmatig is in het werk gesteld, mag geenszins het kwikzilver ontbonden, of deszelfs eigenaardige werkzaamheid opgeheven worden; de laatste immers is het hoofdvereischte der

genezing. Bij den te hevig en te spoedig toenemenden speekselvloed, moet alleenlijk den te schielijk verminderden samenhang in de klieren der mondholte, op welke het kwik het meest werkt, te hulp worden gekomen; kan hiertoe echter de zwavel dienen, die, door eene scheikundige verwantschap, het kwik wel tegenwerkt, maar, in eene *dynamische* betrekking, ook den samenhang, hoewel in eenen geringeren graad, vermindert? Eene onbevooroordeelde onderzinking pleit en verzet zich tegen de zwavellekuur, bij *venerische* ziekten en gebreken. Wie heeft ooit, door de zwavellekuur, den speekselvloed spoedig en zeker zien genezen, zonder dat dezelve, gelijktijdig, de werking van het kwikzilver tegen de *venerische* smetstof vernietigde? Men ontdekt hierbij tevens, dat de daarmede gepaard gaande koorts niet matiger, en de afscheiding, in hare hevigheid, langdurig en slepend wordt, waardoor de verrigtingen der spijsvertering ongemeen veel lijden; terwijl eene hardnekkige maagverzwakking het onvermijdelijk gevolg is. Indien er, na het gebruik des kwiks, bij niet *venerische* ziekten, speekselvloed ontstaat, of wanneer er, door ongelukkige omstandigheden, eene kwikzilververgiftiging plaats heeft, dan ontstaan er ook andere geneesaanwijzingen, welke ontwikkeling niet hier ter plaatse behoort. In het eerste geval, kan de zwavellekuur, als tegengift, en in het laatste over het algemeen alles worden toegediend, wat, op de spoedigste en zekerste wijze, het gift en al deszelfs nitwerkselen vernietigen kan.

Daaruit, dat de werking des kwikzilver, gelijk reeds betoogd geworden is, den samenhang vermindert, blijkt ook, terwijl de ondervinding het bevestigt, de wijze, hoe een speekselvloed, die door eene te spoedige of langdurige kwikkuur is hervoorgebracht, moet worden genezen. De kwikkuur heeft, door verandering en opheffing van den samenhang in het *reproductive* vermogen, vooral echter in de speekselklieren, de zoo menigvuldige afscheiding van speeksel veroorzaakt, en de uitstorting van hetzelfde moet, als eene wel te genezen, maar toch volslagene *colliquatie* (uitmergelende afscheiding), worden beschouwd. De koorts, die zoodanigen toestand vergezelt, is eene ware alledaagsche koorts (*ephemera*), zoo als men haar gewoonlijk bij vermeerderde afscheidingen, met eenen ligten graad van ontsteking verbonden, aantreft; om die reden zijn hier ook zoodanige middelen aangewezen, die de vermindering van den samenhang, zonder dat zij, door verhooging van de werkzaamheid des vaatstelsels, de koorts vermeerderen, beperken, en deze alleen zullen een goed gevolg hebben. Op dien grond zijn de kinabast, de *tormentilla*, en de zoogenaamde *roborantia* en zamentrekkende middelen (*adstringentia*), die men zoo menigmaal voorschrijft, hier niet geschikt, dewijl het hier plaats hebbend karakter der koorts dezelfde in het geheel niet gedooft. Met een zeer gunstig gevolg echter worden, onder deze omstandigheden, de *mineraal-* en *phosphorzuren* voorgeschreven; de laatste verdienen in vele gevallen

de voorkeur. Door deze middelen wordt aan elk vereischte voldaan, en de speekselvloed, binnen korten tijd, dikwerf op eene wonderbaar spoedige wijze, verminderd en genezen. Men gebruikt, tot dit einde, doorgaans eene verbinding uit 6 oncen van eene dunne oplossing van *salep*, met een tot twee *drachma's phosphorzuur*, en een once moerbezienstroop, waarvan men, alle 2 uren, 1 tot 2 lepels toedienen laat. De hoeveelheid van het zwavelzuur behoeft, in de opgenoemde oplossing, niet zoo groot te zijn, als die van het *phosphorzuur*; ook kan men hier de *aether. sulphur. acid.*, waarvan men 1 scrupel, ten hoogste $\frac{1}{2}$ *drachma*, met 6½ oncen vocht moet verbinden, gebruiken. Om de zuren met het kwik in geene onmiddellijke aanraking te brengen, moet men met het gebruik der zuren wachten, totdat er 24 uren, na de laatste gift van het kwikmiddel, verstreken zijn. Het spreekt van zelf, dat deze kuur, met eene geschikte en daarmede strookende leefwijze, moet vergezeld gaan; vooreerst moet elke verkoudheid, en ten anderen iedere sterke prikkeling, door spijs of drank, zorgvuldig worden vermijd. De ziekelijke klieren behandelt men, even als bij de voorboden (*prodromi*) van den speekselvloed reeds is gezegd. Tot mondwaters heeft men, tegen den speekselvloed, velerlei aangeprezen. De meest gewone middelen tot dit einde zijn de penseelvochten, uit rozenhoning of kweppittenslijm met *borax*, uitgeperst moerbeziensap, een aftreksel van malven, of vlierbloemen met melk,

voor mondspoeling. Is de mondholte ontstoken en pijnlijk, dan is het gebruik van koud water zeer heilzaam; de hoofdzaak bestaat daarin, dat de mondholte, zoo menigmaal mogelijk, met eene verzachtende, slijmachtige, vloeistof moet worden bevochtigd.

§ 134.

Tegenaanwijzingen ten opzichte van het gebruik des kwikzilver.

De grondstelling, dat het kwik, niet onder alle omstandigheden der *venerische* ziekte, mag worden aangewend, bevat eene waarheid, waarvan, wel is waar, vele geneesheeren zich overtuigd hebben, doch die noch algemeen erkend, noch algemeen opgevolgd wordt. De veronachtzaming van dit voorschrift heeft veel nadeels veroorzaakt, en men kan gerustelijk vooronderstellen en beweren, dat de meeste van de zoo verschrikkelijke *syphilitische* gevolgen hunnen grond hebben, in eene ondoelmatige en ontijdige aanwending van het kwikzilver.

Eene der eerste tegenaanwijzingen, ten opzichte van het gebruik des kwiks, is die toestand, die bij slepende ziekten zoo menigmaal voorkomt, en waarin, met de ontbinding der vochten, eene diep gezonkene werkzaamheid der bewerktuiging (*organismus*) gepaard gaat. Dewijl het kwik den samenhang vermindert, kan het, in die gevallen, waarin de za-

merhang reeds op zich zelf zeer los, en de vastheid der vezels zeer verminderd is, den lijder slechts des te spoediger en zekerder in groot gevaar brengen. De arts gaat zeer verkeerdelijk te werk, wanneer hij, bij iedere ziekte van eenen verdachten oorsprong, al dadelijk den lijder kwikzilver toedient, zonder de hoedanigheid zijner krachten, en derzelve werkzaamheid ter zijner voeding, in overweging te hebben genomen.

Wanneer het ligchaamsgestel over het algemeen zeer geschokt is; wanneer er voorts beleedigingen, inzonderheid veretteringen van de inwendige werktuigen, ontstaan zijn, of tevoren reeds aanwezig waren; wanneer eindelijk de krachten, tot op den laatsten trap toe, zijn uitgeput, dan kan men geene doelmatige kwikkuur bewerkstelligen. Onder deze omstandigheden, is onderhouding der levensverrigtingen, versterking der krachten, en herstelling of vermeerdering der *massa*, voor alles ten dringendste aangewezen. De arts moet hier van alles gebruik maken, wat eenigzins dit oogmerk bevorderen kan. Hiertoe is in het bijzonder eene *melk- en vleeschdieet* geschikt, als ook de aanwending van versterkende middelen, die, naar gelang der aanwijzingen, meer of min werkzaam moeten zijn, en eindelijk eene leefwijze, overeenkomstig het plan van genezing.

Men heeft in die gevallen, waarin de onmiddellijke aanwending van het kwik niet raadzaam scheen, eenen uitweg gezocht; men liet, namelijk, eene

geit op verscheidene plaatsen scheren, en dan die plaatsen, bij afwisseling, met de blaauwe kwikzalf insmeren. De lijder kreeg vervolgens van deze geit de melk, waarvan men, wel is waar, kan aannemen, dat zij, in hare eigenlijke gesteldheid en vermenging, eenige verandering heeft ondergaan, maar waarin men nogtans, door het naauwkeurigst scheikundig onderzoek, geen kwikzilver heeft kunnen ontdekken. Tot zoodanige proeven worden gewoonlijk ook meer, dan ééne geit vereischt, dewijl deze dieren het kwik niet kunnen verdragen, in de eerste dagen reeds ziekelijk worden, en eindelijk aan de gevolgen der kwikzilverziekte (*hydrargyrosis*) sterven.

Bij verouderde *venerische* gebreken, tegen welke reeds meerdere kwikmiddelen zijn aangewend, is het van zeer veel aanbelang, te onderzoeken, of de geheele toestand des lijders niet meer een gevolg is van het bovenmatig gebruik des kwikzilver, dan van het werkelijk toenemen der *sypilis*. Deze, vaak pijnlijke, onzekerheid laat zich, voor een gedeelte, door eene naauwkeurige waarneming der toevallen, maar vooral door de niet te veronachtzamen aanwijzing, afgeleid uit alwat heilzaam en schadelijk is (*indicatio ex juvantibus et nocentibus*), ophelderen en uit den weg ruimen. Men zal dan steeds ontdekken, dat de toevallen over het algemeen een minder kwaadaardig en langzaam verloop aannemen; zoodra men echter wederom kwik toedient, begint de ziekte zeer spoedig te verslim-

meren. Nogtans houde men ook hier wel in het oog, dat men altijd met eene ziekte te doen heeft, die, ten aanzien van hare geaardheid en van haar verloop, zeer hardnekkig en langdurig is. Over het algemeen is het eene zeer moeijelijke zaak, in verouderde kwaadsappige ziekten, waarbij, door langdurigheid van tijd, het eerste spoor van derzelver oorsprong, en van derzelver aanleidende oorzaak is verloren geraakt, te beslissen en een onfeilbaar besluit te nemen. De vraag is dan gewoonlijk: is het aanwezig gebrek nog van eene *venerische* geaardheid, of niet? Elk gevoelen hieromtrent heeft doorgaans iets ten zijnen voordeele, en slechts de naauwlettendste opmerkzaamheid, en de zorgvuldigste overweging van alle omstandigheden, kunnen den arts hier eenige inlichting geven, en hem tot rigtsnoer verstrekken; hij mag zich over het geheel niet door een enkel verschijnsel laten misleiden, maar moet, op grond der gezamenlijke toevallen, zijne geneeswijze ontwerpen en bepalen. In zeer twijfelachtige gevallen is het raadzaam, liever wat meer, dan te weinig te doen. (*)

(*) Daar de kwikzilverziekte, bij de behandeling der *syphtilis*, niet weinig van aangelegenheid is, zij het mij vergund, hierover meer breedvoerig uit te weiden.

Het kwikzilver heeft, behalve zijne eigenaardige werking op de *venerische* smetstof, ook nog eenen prikkelenden invloed op de bewerktuiging, zoodat hetzelfde, bij een ongeschikt gebruik, of door andere oorzaken, die straks nog zullen worden opgegeven, de prikkelbaarheid verhoogt, en

Behalve de hier vermelde omstandigheden, welke het gebruik van het kwik verbieden, is er nog eene tegenaanwijzing, die niet zoo zeer uit eene algemeene stemming der bewerktuiging, als veeleer uit eenen zekeren afkeer tegen het kwik (*idiosyncrasie*), en uit eenen ziekelijken toestand der spijs-

ne koorts te weeg brengt, den pols schielijker en harder maakt, terwijl tevens de afscheidingen, vooral die der speekselklieren, zeer toenemen; eindelijk verliest het zijne *specifieke* werking op de *venerische* ziekte, hetgeen men ontdekt, doordien de *venerische* verschijnselen stilstaan, en daarna aanmerkelijk verslimmeren. Deze toestand, of liever deze overgang wordt dikwijls niet opgemerkt en erkend: men beschouwt denzelfven vaak slechts als gevolg van de hardnekkigheid der *syphilis*, en ziet de schadelijke werking des kwiks over het hoofd. Op deze wijze veroorzaakt het dan, in bloedrijke gestellen, allerlei soorten van ontstekingsziekten, ontstekingen, veretteringen, verzweeringen, ook somtijds versterving, vooral aan de wangen en in de keel, en menigmaal eenen buikloop, die van hevige pijnen en bloedvloeijing vergezeld gaat. In zwakke gestellen veroorzaakt het allerlei zenuwtoevallen; terwijl, in meer ziekelijke lichamen, zelfs geen deel verschoond blijft van de schadelijke werking van dit metaal.

Deze aandoening noemt men *kwikzilverziekte*, die hoofdzakelijk bestaat in eene verhoogde prikkelbaarheid van het ligchaamsgestel, door de prikkeling des kwiks te weeg gebracht; de werking der *venerische* smetstof wordt nu onderdrukt, doch niet verwijderd; maar zij vertoont zich weder, zoodra de werking van het kwik op de bewerktuiging heeft opgehouden; een verschijnsel, hetwelk men gevoegelijk door het gezegde van HUNTER verklaren kan, dat » twee verschillende ziekelijke werkingen, door onderzoch-

verteringswerktuigen voortspruit. Er zijn menschen, bij welke de kleinste giften kwikzilver hevige buiklooppen, welke niet gemakkelijk te bedwingen zijn, veroorzaken. Men tracht, wel is waar, dit ongeval, door eene bijvoeging van heulsap en *arabische gom*, en eenen daartoe doelmatigen eetregel, weg te rui-

» dene eigenaardige oorzaken te weeg gebragt, op een en
» hetzelfde tijdstip geenszins kunnen plaats vinden, omdat
» het ligchaam voor den zwaksten prikkel niet vatbaar is,
» zoo lang de sterkste op hetzelfde werkt."

De voornaamste kenteekenen dezer ziekte zijn de volgende: wanneer de *venerische* ettergezwollen en zweren, na een voortgezet gebruik van het kwik, niet willen genezen, maar integendeel spoedig verslimmeren, en de pijnen toenemen, dan kan men, met regt, eene *kwikzilverziekte* vreezen. Somwijlen echter zijn zulke verschijnselen niet meer aanwezig, maar reeds genezen, terwijl men het kwikzilver, uit voorzigtigheid na de genezing der *syphilis*, of tegen de overgeblevene beenpijnen, nog eenigen tijd, blijft toedienen; in dit geval ontstaat de vraag: hoe is de *kwikzilverziekte* te ontdekken?

Indien er ook geene gewonde plaatsen of zweren meer bestaan, maar de beenpijnen niet verdwijnen, en, door de aandoening van het kwik, nieuwe toevallen zich opdoen, maar geen speekselvloed wordt voortgebragt; en wanneer daarbij eindelijk de toegediende hoeveelheid kwik zeer aanmerkelijk was, al is het dan ook slechts in de gedaante van zoutachtige bereidingen gegeven; wanneer al deze omstandigheden gezamenlijk, of eenige van dezelve plaats grijpen, dan heeft men reden genoeg, om eene *kwikziekte* te vooronderstellen. Mocht er nogtans geen eenig *venerisch* toeval bestaan, hetwelk ons, bij het onderzoek, tot rigt-
noer verstrekken kan, dan zal zich deze ziekte weldra,

men; doch dikwerf zijn al zulke middelen (*corrigentia*) vruchteloos, zoodat men genoodzaakt is, met het kwik op te houden. In dit geval zijn de inwrijvingen aangewezen; men laat dan de smeringen der ledematen met de blaauwe zalf (het zoogenaamd *grand remède der Franschen*) bewerk-

door het verschijnen van eigenaardige toevallen, kennelijk maken en verraden, welke meestal met de *venerische* verschijnselen meer of mindere overeenkomst hebben, b. v. het terugkomen eener verzwering of ontvelling aan de roede of aan de voorhuid, of zweren in den mond, huiduitslagen, pijnen, gezwellen der beenderen, banden, en pezen. — Het vereischt echter groote oplettendheid, om een zeker besluit te nemen, zoodra er, ter onderkenning, genoegzame toevallen ontbreken. Men zorgde daarom, tot voorkoming der *kwikziekte*, bij de behandeling der *venerische* ziekte, dat men eene geregelde kwikkuur aanwende, en alle schadelijke indrukken verhoede; men geve het middel, met behoorlijke tusschenpoozing, opdat het lichaam, door eene aanhoudende aanwending, niet te zeer geprikkeld worde, maar tijd hebbe, zich, voor een gedeelte, van de eerste werkingen des kwikmiddels te kunnen herstellen.

Ontdekt men het eerste tijdperk der *kwikziekte* niet, en blijft men met het gebruik van het kwik voortgaan, dan verliezen de zweren, en alle andere *venerische* toevallen, derzelver *venerische* geaardheid, en worden zij ware kwiksilver-verschijnselen, terwijl zij eene, bijna ongeeneslijke, hardnekkigheid aannemen. Overal waar de *lues* zich vertoonen kan, daarhenen kan ook het kwik zoowel zijne zielelijke, als zijne heilzame werking uitstrekken; eene *venerische* zweer in de keel, aan den eikel, aan de voorhuid, aan de lippen, in het kort, op wel-

stelligen, of den *sublimaat*, volgens het voorschrift van CIRILLO, in de voetzolen inwrijven. Inwendig geeft men, wat de algemeene staat der ziekte, en derzelver toevallen noodzakelyk maken. Meestal zijn hier het *opium*, of het *phosphorzuur*, of de delfzuren, naar gelang der aanwijzingen, zeer doelmatig;

ke plaats zij ook voorkome, kan door hetzelfde van geaardheid veranderen, en in eene kwikzilverzweer overgaan. Deze verandering en overgang bepaalt zich niet alleen tot de zweren; ook pijnen *in*, en zwellingen *van* het beenvlies en *van* de beenderen, alsmede harde *venerische* gezwellen in de banden, peesvliezen enz., kunnen derzelver *sypilitische* geaardheid afleggen, en geheelijk van den kwikzilverprikkel afhankelijk worden; somtijds kunnen de *venerische* zweren, reeds genezen zijnde, door de kwikzilverprikkeling wederom openbreken. Aanvankelijk hebben zij veel overeenkomst met de *venerische*, maar naderhand gelijken zij veel naar invretende zweren (*ulcera phagedaenica*). De voornaamste onderscheidingsteekenen van de kwikzilverzweer zijn de volgende: de kwikzilverzweer is veel pijnlijker, dan de *venerische*; zij is met sponsachtige uitwassen bezet, en heeft, gelijk de *scorbutieke* zweren, eene geneigdheid tot bederf; ook zijn hare randen ontstoken; — bijna genezen zijnde, breekt zij weder in de nabijliggende deelen open, en scheidt zij eene *ichoreuse* stof af; het genezen en terugkomen der zweer is een der zekerste kenteekenen, daar men deze geneigdheid tot genezen, zelfs in bijna ongeneeslijke gevallen dezer ziekte, aantreft. Deze geneigdheid heeft noch bij de *venerische*, noch bij de kankerachtige zweren plaats, daar deze, eenmaal ontstaan zijnde, zich, als van uit een middelpunt, uitbreiden. Men houde echter eene zweer, die, tijdens het gebruik des kwiks, de genezing wederstaat,

vele geneesheeren prijzen hier ook het gebruik der *guajak* en der zoogenaamde bloedzuiverende dranken aan.

Werktuigelijke gebreken van het vaatstelsel, inzonderheid slagaderbreukige (*aneurismatische*) verwijdingen van het hart en der slagaderen, kunnen

U

niet voor eene kwikzilverzweer, zoo lang dit middel niet in eene genoegzame hoeveelheid is toegediend, om de *venerische* smetstof te vernietigen.

Tot de voornaamste oorzaken dezer ziekte behooren 1. het te menigvuldig gebruik der zoutachtige kwikbereidingen; 2. de plaatselijke aanwending van het kwik en van andere prikkelende middelen op *venerische* zweren; 3. gebrek aan de eigenaardige werking op de speekselklieren; 4. ongeschikte regeling der kwikkuren, vooral het te menigvuldig en te aanhoudend gebruik des kwikzilvers, en 5. het blootstellen van het ligchaam aan eene vochtige, koude, lucht, tijdens de kwikkuur. HUNTER, SWEDIAUR, HOWARD, BELL, en meer anderen beweren, dat, door die oorzaken, het kwik zijne *antivenerieke* kracht niet aan den dag legt, en dat er dan eene andere ziekte ontstaat.

Er is geen *specifiek* middel tegen de kwikziekte bekend; men kan hier alleen de geneeswijze tegen de toevallen rigten.

Dewijl deze prikkeling eene natuurlijke geneigdheid bezit, om van zelve zich te verwijderen, moet men dadelijk, met het kwikmiddel, van wat aard dit ook zijn mag, ophouden, terwijl men alles beveelt te vermijden, wat plaatselijk of algemeen nadeelig zijn kan; daarbij schrijve men, in ligte gevallen, eene *melkdieet* voor, (welk een en ander dan ook ter genezing voldoende is.

In meer erge gevallen, welke met volbloedigheid en ee-

ook als tegenaanwijzingen der kwikkuur worden beschouwd, en zijn, hier vooral, niet over het hoofd te zien. De eigendommelijke kracht des kwikzilver, om den samenhang te verminderen, veroorzaakt, voornamelijk, indien de kuur lang en in groote giften wordt voortgezet, eene zoodanige ziekelijke weekheid der vaten, dat daardoor ligtelijk het leven kan worden in gevaar gebragt. De *slagader-*

nen ontstekingstoestand verbonden zijn, of in de zoodanige, waarin de lijder zwak, uitgeput, en tot uittering geneigd is, moet men eene andere geneeswijze kiezen en volgen. In de eerste moeten bloedontlastingen, spiesglaansmiddelen, gebezigd, en een *antiphlogistische* of de ontsteking werende leefregel voorgeschreven worden; terwijl daarentegen, in de laatste, versterkende middelen en een voedende eetregel noodzakelijk zijn; daarbij late men een afkooksel der *sarsaparillen* met dulle kervel gebruiken, welke verbinding, naar de omstandigheden vereischen, kan veranderd worden, ten einde de ziekelijke prikkeling weg te nemen, en de onderdrukte afscheidingen te bevorderen. Indien de zweren schielijk voortknagen, en de pijn hevig is, dan late men rijkelijk gebruik maken van *opiaten*, wat, inzonderheid na de bloed- of andere ontlastingen, geschieden moet. De zweren worden met zachte zalven verbonden. — Heeft men, op deze wijze, de *kwikziekte* genezen, en mogt dan de *venerische* ziekte wederom te voorschijn komen, dan kan men op nieuw, met een goed gevolg, eene kwikkuur beginnen of in het werk stellen. (Zie hierover breedvoeriger het door mij medege-deelde in HIPPOCRATES of *magazijn, toegewijd aan de geneeskunde*, enz. *Deel VI. Stuk 1. pag. 35. seqq.*)

De Vertaler.

breuken, door inwendige oorzaken ontstaan, zijn menigmaal de treurige gevolgen van te aanhouden-
de en te overdrevene kwikzilverkuren. Men zij daarom op deze omstandigheid wel bedacht, en zette derhalve de hevig werkende kwikmiddelen niet te lang voort; terwijl men bij diegenen, welke reeds aan soortgelijke beleedigingen of gebreken onderhevig zijn, die middelen geheelijk moet vermijden; de zachte bereidingen tot inwendig gebruik, en de smeringen zijn dan alleenlijk aangewezen. — Over het geheel geldt het hier opgegeven voorschrift, omtrent alle *venerische* lijders, welke tevens aan slepende gebreken in zulke deelen lijden, die der prikkelbaarheid onderworpen zijn.

De meeste, snel verloopende, ziekten leveren ook eene tijdelijke tegenaanwijzing der kwikkuur op. Heeft zoodanig eene ziekte in dier voege plaats, dat daardoor andere plannen en maatregelen ter genezing noodzakelijk worden gemaakt, dan wordt met het kwik opgehouden; dit heeft vooral plaats bij beroerte, bij de boorts (*cholera*), en dergelijke snel verloopende ziekten meer.

In vereeniging met kwaadaardige koortsen, inzonderheid, wanneer daarbij groote ontbindingen der vochten plaats hebben, is de *syphilis* hoogst gevaarlijk; ook hier moet het gebruik des kwiks worden gestaakt, totdat zoodanige ziekten genezen zijn.

Onder de slepende ziekten is vooral de scheurbuik (*scorbut*) een gebrek, waarbij hetzelfde gevaar te vreezen is, en dus dezelfde omzigtigheid noodzakelijk.

kelijk wordt. Waar over het algemeen de zamenhang reeds tevoren verslapt en opgeheven is, daar is ook het kwikzilver ongeschikt, totdat het voorafgaand gebrek, en met hetzelfde de reeds vroeger aanwezige vermindering des samenhangs, is weggeruimd.

Vele arts en hebben, bij het vrouwelijk geslacht, onderscheidene omstandigheden, en wel bepaaldelijk de zwangerschap, het kraambed, en het eerste tijdperk van den kinderlijken ouderdom, voor tegenaanwijzingen der kwikzilverkuur gehouden, maar zeer ten onregt. Het gevaar, dat uit de verwaarloosde kuur ontstaat, is te groot, en daarenboven kunnen vrouwen en kinderen het kwik doorgaans het best verdragen, vermits bij beide de voeding zeer sterk is. Het spreekt nogtans van zelf, dat men aan vrouwen en kinderen slechts de zachtste kwikbereidingen moet toedienen, en naauwkeurig derzelver uitwerkselen moet in het oog houden. Sommige geneesheeren beweren, dat het zeer gevaarlijk is, den zuigelingen kwik voor te schrijven, omdat, indien er een speekselvloed volgt, men verstikking te vreezen heeft. Hoezeer echter ook onloochenbaar, door eenen aanmerkelijken speekselvloed, het kind in gevaar van verstikking kan worden gebracht, echter is deze vrees door de daadzaak wederlegd, dat kinderen maar zeer zelden, door het gebruik des kwikzilver, tot eenen speekselvloed geraken. De *syphilia* van jonggeborenen zal nog in eene bijzondere § behandeld worden.

Bij zwangeren is en werkt de *venusziekte* hoogst

nadeelig, en menigmaal kunnen zelfs de bedachtzaamste geneeswijze, en de beste leefwijs, eene ontijdige of vroegtijdige geboorte niet voorkomen of verhoeden. Wordt de zwangere ter regter tijd verlost, dan is het kind gemeenlijk zwak en ziekelijk, en overleeft hetzelfde dikwerf het eerste jaar niet. Wordt het behouden, dan zijn meestal klierziekige toevallen daarvan de latere gevolgen, zoo er niet zelfs, bij de geboorte door de scheede, of later door de gewonde tepels der borsten, eene besmetting heeft plaats gehad, en *venerische* toevallen heeft doen ontstaan. In al deze gevallen zal den opmerkzamen arts de onderkenning niet moeilijk vallen; terwijl hij in het kwik het middel vinden zal, waardoor hij, mits hij het voorzigtiglijk toedient, al deze toevallen kan genezen.

§ 135.

Natuur der kwikzilverbehandeling.

De nakuren zijn, over het geheel, bij vele ziekten meer gewoonte, dan wel behoefte. Is de ziekte gelukkiglijk uit den weg geruimd, dan is er zelden iets meer noodig; en eene geschikte leefwijs is meestal genoegzaam, ter verdere bereiking van het geneesplan. De nakuren, welke, na het gebruik des kwikzilverz tegen de *venerische* ziekte, zoo algemeen in zwang zijn, schijnen door de vrees, die de meeste artsen voor het kwik koesteren, veroorzaakt te zijn.

De genezene verlangt van het kwik wederom vrij te worden, en de arts trekt hier, als tegen eene ware kwikzilververgiftiging, te velde. In zoodanige gevallen bestaat de nakuur gewoonlijk uit zwavelbaden, en de lijder reist naar *Aken*, *Baden*, of *Warmbrunn*, om de gevolgen des kwiks voor te komen. Deze *methode* is, onder de opgenoemde omstandigheden, klaarblijkelijk ondoelmatig, en dan alleen van eenig nut, wanneer in een gezond ligchaam eene kwikvergiftiging heeft plaats gehad. Is echter het kwik, als geneesmiddel, gebruikt geworden, en heeft hetzelfde het gewenschte doel bereikt, dan is het onverantwoordelijk, de werkingen van het toegediende geneesmiddel wederom te willen verijdelen. Uit vele voorbeelden heeft men geleerd, dat menig een, die van de *syphilis* hersteld was, na het gebruik der zwavelbaden, met nieuwe boosaardige toevallen is teruggekeerd, waardoor eene tweede kwikkuur noodzakelijk werd gemaakt. Met grond waarschuwt SWEDIAUR, bij de gemelde kuren, voor de baden in het algemeen, maar die waarschuwing is, vooral omtrent de zwavelbaden, regtmatig. — Even zoo schadelijk is ook het inwendig gebruik van de zwavel en van alle bereidingen uit dezelve. HUFELAND (zie *prakt. Uebersicht der vorzügl. Heilquellen Deutschlands*, pag. 202) heeft, bij den grooten lof, dien hij den zwavelbaden te *Nennedorf* toezwaait, niet vergeten, dat zich soortgelijke baden noch met de *venerische* ziekte, noch met het kwikzilver verdragen.

Indien de giften des kwikzilver, gedurende den loop der ziekte, niet te groot zijn geweest; indien de algemeene werkzaamheid der bewerktuiging (*organismus*), tijdens de kuur, niet te zeer, door algemeen nadeelige inwerkingen, verzwakt is; en indien eindelijk niet, door andere toevallige omstandigheden, nadat de *syphilis* genezen is, eenige geneeskundige behandeling wordt noodzakelijk gemaakt, dan wordt hier geene bijzondere natuur vereischt; met eenen gepasten eetregel kan men de genezing besluiten. Het eenige, wat men den genezenen behoeft voor te houden, is, dat hij zich zorgvuldig wachte en opmerkzaam zij op zich zelven, dewijl er, gelijk reeds is aangemerkt, door de hardnekkige geaardheid dezer ziekte, ligtelyk eene tweede verschijning van dezelve mogelijk is, welke eene spoedige behandeling en bestrijding vereischt. — Is echter de samenhang, door het te aanhoudend gebruik des kwiks, te zeer verminderd, of, door de eene of andere oorzaak, de werkzaamheid van het *organismus* te zeer verzwakt, dan is eene natuur onontbeerlijk. In het eerste geval onderzoeken men, of de schadelijke uitwerkselen van het kwikzilver in beenpijnen, of in uitmergelende afscheidingen (*colliquationes*) in de werktuigen des onderbuiks, bestaan; tegen de beenpijnen is dan de *gucjak* met heulsap, en tegen den buikloop het gebruik van het ijzer met *tonische* middelen aangewezen. In het laatste geval, dan namelijk, wanneer, nadat de *syphilis* verdwenen is, eene algemeene zwakte zichtbaar wordt, die

niet zoo zeer van het te overdreven gebruik des kwiks, als wel van andere omstandigheden haren oorsprong heeft, is eene algemeen versterkende geneeswijze noodzakelijk: zeer doelmatig zijn hier de kina-bast, de *columbo*, en dergelijke middelen meer, inzonderheid, wanneer de omstandigheden van den lijder, die van de *venusziekte* genezen is, veroorloven, met het gebruik dezer middelen, wel voedende spijsen, een matig gebruik van goeden wijn, en andere vereischten van dien aard, te verbinden,

§ 156.

De venerische ziekte van jonggeborenen.

De *syphilis* der jonggeborenen heeft, ten aanzien van haar ontstaan en verloop, zoo veel eigendommelijks aan zich, dat zij wel eene nadere overweging waardig is. Deze *venusziekte* verschijnt gewoonlijk, onder de gedaante van huidgebreken, en begint merigmaal met eene oogontsteking van jonggeborenen (*ophthalmia neonatorum*), die zich dan, als eene ware ontsteking van het bindvlies des oogs, door eenen onderdrukten druiper veroorzaakt (*conjunctivitis medorrhoeica*), verhoudt. Het verloop van deze *venerische* ziekte is op de volgende wijze: eenige dagen na de geboorte, (het tijdsbestek van tien tot twaalf dagen, dat GIRTANNER aanneemt, is voor de meeste gevallen te lang) ontstaan op sommige plaatsen kleine blaasjes, welke veel vochts af-

scheiden en in *venerische* verzweringsen eindigen. Er verschijnen verscheidene puisten en vlekken op de huid, die onder velerlei gedaanten, opzigtens derzelve grootte en uitwendig aanzien, zich vertoonen en openbaren. De spekachtige oppervlakte, die aan de *venerische* zweren zoo eigenaardig is, ontbreekt ook hier niet, maar is niet altijd zoo kennelijk en duidelijk te bemerken. In het aangezicht vertoonen zich enkele pokjes en korsten; in den mond ontdekt men de spruw en kleine zweertjes, die zich naar de lippen, achter naar het keelgat, en bovenwaarts naar den neus toe, uitbreiden, en welke, bij het toenemen der ziekte, in de vreesselijkste vernielingen overgaan; hiermede is eene ontlasting van eene scherpe stof verbonden, die de omringende deelen in ontsteking brengt. Van de ooren af naar het aangezicht, tot aan de oogen toe, ontstaat een zamenvloeiende uitslag, die vochtig en pijnlijk is, uit puistjes bestaat, en zeer ten onregt, door WICHMANN en AUTENRIETH, met den naam van schurft der zuigelingen bestempeld wordt. Deze uitslag, dien men *crusta serpiginosa* noemt, moet zorgvuldiglijk van de melkkorst (*crusta lactea*) worden onderscheiden; hij slechts is van eene zuiver *venerische* geaardheid, en dit oogpunt, aan menig ziekbed gewettigd, wederlegt alles, wat, door beide de genoemde schrijvers, over de duurzaamheid en het groot gevaar van dezen uitslag is verhaald geworden. Het gebruik des kwiks geneest denzelfden volkomen, zonder dat eene langdurige uittering (*atrophia*), die

zoo geheel eigenaardig aan dezen uitslag zoude zijn, in aanmerking komt.

Op het ligchaam vertoonen zich insgelijks puisten, benevens de bekende vlekken, die aanvankelijk rood zijn, en daarna koperkleurig worden; is de ziekte zeer hevig, dan verschijnen er ook scheuren, allerlei soorten van uitwassen, vuile zweren aan den aars en aan de teeldeelen; en wordt zij verwaarloosd, of, uit vooroordeel en uit gebrek aan juiste kenteecken, ondoelmatig behandeld, dan breiden zij zich uit, en men neemt, in het hoogste tijdperk, eene uitteringskoorts waar, die, in ongunstige gevallen, het leven van het kind ondermijnt en een einde nemen doet.

Dat de *venerische* toevallen door eene ongesteldheid, die in het ligchaam aanwezig is, en door eene smetstof veroorzaakt worden, wordt niet in twijfel getrokken. De plaats hebbende strijd der geleerden betreft, opzigtens dit onderwerp, alleenlijk de vraag: wanneer komt het kind met de smetstof in aanraking? — Diegenen, welke eene besmetting, bij de voortteling door het zaad des vaders, of tijdens de zwangerschap door het bloed der moeder, aannemen, dwalen ontegenzeggelijk, daar toch eene onbevooroordeelde beschouwing, en eene naauwlettende ondervinding ons van de onmogelijkheid overtuigen. De gronden, die voor dit gevoelen, door JAHN en FLEISCH, zijn opgegeven, zijn zoo oppervlakkig, dat daardoor de zwakheid van hetzelfde niet kan worden bedekt. Het zaad van eenen *venerischen* vader, het bloed van eene *syphilitische* moeder, en de melk

van eene *venerische* min, kunnen verontmengd, slecht bereid, maar geenszins *venerisch* zijn. Deze vochten zijn niet vormend, niet voedend genoeg voor een gezond ligchaam, zoodat het kind slecht opgekweekt en gevoed kan worden, hetzelve kan uitteren, en, wat zoo menigmaal bij *venerische* moeders voorvalt, ontijdig, zonder genoegzame levenswerkzaamheid, of zwak, uitgemergd, en op alle wijze in deszelfs ontwikkeling geleden hebbende, kan geboren worden; maar in al deze gevallen is aan geene *venerische* besmetting te denken, dewijl zij, alleen door de aanraking van werkelijk *venerisch* ontaarde gedaanteverwisselingen, en door afscheidingen, welker werktuigen met de *syphilis* besmet zijn, mogelijk is. Dit voorondersteld zijnde, kan men derhalve slechts aannemen, gelijk ook gedane waarnemingen bewijzen, dat de *venerische* besmetting bij jonggeborenen, tijdens de geboorte bij den doorgang door de scheede, en aan de lippen en tepels der voedstermoeders, plaats kan hebben. JAHN, die, wegens de kaasachtige stof, waarmede de kinderen, bij de geboorte, overdekt zijn, zulk eene wijze van besmetting voor onmogelijk houdt, vergeet daarbij, dat, ondanks dit bedeksel, nog vele plaatsen zeer gevoelig zijn en blijven, en wel bepaaldelijk de oogen, de lippen, en de teeldeelen. Ook heeft dit overtreksel, en de zorgvuldige en herhaalde reiniging, die daardoor noodzakelijk wordt gemaakt, menig kind voor het ontstaan der *venerische* ziekte bewaard. Voor de gegrondheid dezer

beschouwing pleit almede de waarneming, dat de teekenen der *syphilis* nooit in de eerste dagen, bij de jonggeborenen, te voorschijn komen. GIRTANNER heeft, op zijne reizen, voornamelijk op dit onderwerp zijne aandacht gevestigd, en al de berigten der artsen, die zich met dezen tak der geneeskunde bezig hielden, komen daarin overeen, dat bij geen eenig kind de *venerische* toevallen, onmiddellijk na de geboorte, hebben plaats gehad; eene waarneming, die nog dagelijks bevestigd wordt.

Zoo treurig menigmaal de uitgangen zijn, die men van de *venerische* ziekte, bij volwassenen, waarneemt, zoo zeker kan men, bij de behandeling van jonggeborenen, indien men slechts de ziekte kent, en doelmatig te werk gaat, van eenen gelukkigen uitslag zijn. Wie de *crusta serpiginosa*, als de schurft, behandelt, en een slepend en gevaarvol verloop zoo zeer voor wezenlijk houdt, dat hij zich, over de onwerkzaamheid van de toegediende zwavel met kreeftsoogen, niet verwondert, die kan, op het einde, ook wel eenen ongelukkigen uitgang der *venerische* ziekte, bij jonggeborenen, beleven; maar wie in eene hardnekkige huidziekte, voorondersteld zelfs, dat hij de *syphilis* niet herkend heeft, kwiksilver toedient, met oogmerk, om de ziekelijke *reproductie* te beperken, die zal dit door hem gekozen geneesmiddel eene zeer gunstige uitwerking zien hebben, zonder dat hij de geaardheid der ziekte vermoed heeft. Sommige voorzeggingen, welke

GIRTANNER heeft bijeengebragt, zijn, voor het grootste gedeelte, uit goede bronnen geput, en mogen niet met stilzwijgen worden voorbijgegaan. Hier toe behooren voornamelijk de volgende bemerkingen:

Kinderen zijn gemakkelijker te genezen, indien zij nog zuigen, dan na dien tijd. De oorzaak hiervan ligt ongetwijfeld daarin, dat de werking van het kwik in eene geëvenredigde betrekking tot de *vegetatie* (voeding) staat, en de laatste door gaans, in het tijdperk der eerste ontwikkeling, het sterkst plaats heeft.

Zweren, in den omtrek van den navel of van het heilig been, zijn bijna altijd doodelijke tekenen. Zij komen, wel is waar, zelden voor; doch, waar zij zich vertoonen, wordt dit gezegde bevestigd. Alle gebreken aan de navelstreek zijn, bij jonggeborenen, gevaarlijk, en elke verzwering, al is zij ook niet *venerisch*, verontrustend. De zweren aan het heilig been hebben menigmaal beenbederf ten gevolge, en dan is het plaats hebbend levensgevaar ligtelijk te begrijpen.

Ook zijn de zweren aan het hoofd, en scheuren of kloven aan den aars, toevallen van zeer vele beteekenis. De vijfwratten zijn minder te vreezen.

Kinderen, welke, bij de geboorte, besmet zijn geworden, zijn moeilijker te genezen, dan de zulke, welke, eerst na de geboorte, door de min met de syphilis zijn aangedaan. Dit komt

waarschijnlijk daardoor, dat men, bij de laatste wijze van besmetting, gemakkelijker tot de juiste kenteekenen kan geraken, dewijl men bij minnen meer gewoon is de *venerische* ziekte te vooronderstellen, en ook te vinden, dan bij kraamvrouwen, indien de minnen volkomen gezond zijn.

De aanmerking, die GIRTANNER zelf voor zonderling en merkwaardig houdt, en die hij uit de dagboeken der geneesheeren in het hospitaal voor *venerische* kinderen, bij *Vaugirard*, niet verre van *Parijs*, ontleende: dat, namelijk, in *vergelijking*, veel meer *venerische* kinderen den *ouderdom der kindsheid overleven*, dan *gezonde*, zal ons, bij den eersten opslag, wonderlijk voorkomen; maar weldra zal deze verwondering verdwijnen, wanneer men bedenkt, dat het kwikzilver, hetwelk tegen de *syphilis* van jonggeborenen wordt aangewend, de te weelderige ziekelijke *vegetatie* (voeding), eene der rijkste bronnen van zoo vele gevaarlijke ziekten der kinderen, beteugelt, en daardoor niet alleen voor de *venerische* ziekte, maar ook voor andere gevaarlijke rigtingen van het herstellingsvermogen een heilzaam middel wordt.

De behandeling der *venerische* toevallen, bij jonggeborenen, is reeds daar ter plaatse beschreven geworden, waar van de ontsteking der oogleden, door *venerische* besmetting, gesproken is; zachte kwikbereidingen zijn hier de doelmatigste en zekerste middelen. Voor de scherpe kwikbereidingen is deze nog teedere ouderdom niet geschikt; daarom moeten

alle sterke kwikzouten, b. v. het bijtend zoutzure, het salpeterzure, en het *phosphorzure*, inwendig niet worden toegediend; op het azijn- en blaauwzure kwikzilver kan men doorgaans niet vertrouwen, waarom zij, in de kinderpraktijk, des te meer moeten worden vermijd. De kwikberooken, die men in *Frankrijk* bewerkstelligde, en die, door de geneeskundige fakulteit te *Parijs*, tegen de *veneerische* ziekte van jonggeborenen zijn aangeraden, zijn voor volwassenen gevaarlijk, en derhalve voor kinderen geheel ongeschikt. De PLAMERSCHE poeders en de kwikmooren werken, in de *syphilis* van jonggeborenen, geenszins zeker; door de zwavel wordt, wel is waar, de werking van het kwik op het voedingsstelsel niet opgeheven, maar de eigenaardige werking des kwikzilver nogtans zeer verminderd.

Behalve de voorschriften van het zoete kwik, bij de oogontsteking gegeven, kunnen ook nog de volgende worden gebruikt:

R_p. *Oxyd. hydr. nigri gr. iij.*

Lap. cancror. dr. β.

Sacchar. canar. dr. iij.

M. divide in pulver. aequales No. xij.

D. S. Driemaal 's daags een poeder.

Ontstaan er te vele darmontlastingen, dan verbindt men het zoete of zwarte kwik met *pulvis gummosus*, en laat men eene specerijachtige zalf inwrijven:

R_p. *Muriat. hydr. oxydul. gr. iij.*

Pulv. gummos. dr. ij.

M. divide in pulveres aequales No. xij.

D. S. Driemaal 's daags een poeder.

Rp. Ungt. rosati

Ol. nucist. singul. unc. β.

— hyosciam. dr. β.

Balsam. peruv. dr. i.

M. D. ad vasm.

S. In den omtrek, tusschen de maag en den navel, in te wrijven

Ook kunnen inwrijvingen op de inwendige oppervlakte der ledematen, langs den loop der watervaten, bij afwisseling worden gebezigd; slechts wachten zich, de gewone, met varkensreuzel bereide, zelf aan te wenden, dewijl de huid der jonggeborenen dezelve in het geheel niet kan verdragen. Het volgend voorschrift is hier zeer doelmatig:

Rp. Hydr. puri dr. vi.

Sevi ovilli unc. β.

Tere in mortario lapideo ad perfectam hydr. extinctionem; tunc admisce

Ol. cacao unc. i.

Forma in tabulas.

D.

In het *Nederduitsch*:

Neem: Zuivere kwik 6 drachm,

Schapentalk $\frac{1}{2}$ once;

Wrijf dit samen in eenen steenen mortier,

totdat de kwikbolletjes geheel verdwenen zijn; doe er alsdan bij

Cacao - olie ;

Maak er koekjes van ; geef het.

Van den speekselvloed heeft men, bij jonggebo-
renen, weinig of in het geheel niets te vreezen.
Mogt het kind door de kwikkuur zeer worden aan-
getast, dan stelle men de behandeling eenige da-
gen uit, en beginne dan weder op nieuw: gedu-
rende dien tusschentijd een afkooksel van den *pe-
ruviaanschen* bast, met kleine giften van heulsap
verbonden, te geven, gelijk JAHN voorsloeg, is deels
ondoelmatig, deels ook gevaarlijk.

De raad van ROSENSTEIN, om bij eene geit
kwik - inwrijvingen te doen, en de melk dezer geit
aan den kleinen lijder toe te dienen, is, om meer
dan eene reden, niet aan te bevelen. Ook bij vol-
wassenen is dit middel menigmaal, maar niet al-
tijd met een even gelukkig gevolg, beproefd ge-
worden.

De plaatselijke *venerische* gebreken, bij een kind,
worden met eene zachte kwikzalf verbonden. De
verdunde oplossing van den bittenden *sublimaat*,
die, bij de behandeling van de ontsteking der oog-
leden, is opgegeven, of een zacht *ungt. hydr.
rubrum*, zijn tot dat einde ten volle toereikend.

R_p. *Oxyd. hydr. rubri gr. x.*

Ungt. rosat. unc. ℞.

Misce d. ungtum.

S. Zalfje.

De vraag, hoedanig de minne eens zuigelings,
die aan de *venerische* ziekte lijdt, moet worden be-

handeld, — of zij, namelijk, kwik moet gebruiken, of niet, moet altijd met « ja ! » beantwoord worden. Is zij tevoren *venerisch* geweest, en thans de oorzaak der besmetting, dan gebruikt zij hetzelfde, als geneesmiddel; is daarentegen het kind, bij de geboorte in de scheede der moeder, besmet geworden, dan geeft men der minne het kwik, als behoedmiddel. Zoogt de moeder zelve, dan is de kwikkuur onvermijdelijk; het is gewetenloos, eene nieuwe, gezonde, minne voor een kind aan te nemen, dat reeds met de *syphilis* is aangedaan, en zulks is niet geoorloofd, dan na haar vooraf eene openhartige verklaring der ziekte te hebben gegeven. Het is echter ook zeer gevaarlijk, een bekend *venerisch* en slecht vrouwspersoon, als minne, bij een, hoezeer ook reeds besmet, kind te houden; van de andere zijde waagt men mede zeer veel, wanneer men het ziekgeworden kind van de minneborst verwijdert, en plotseling waterkost geeft. In zoodanige gevallen zal de arts des te meer zijn doel bereiken, hoe voorzigtiger, verstandiger, en hoe menschlievender hij is.

Eene *kwikdieet* kan men bij den zuigeling niet aanwenden; de eenige maatregel van voorzigtigheid, die hier melding verdient, is, dat noch de minne, noch het kind, indien het weder koel of wel zeer koud is, zich in de vrije lucht mogen begeven.

§ 157.

Middelen, die, behalve het kwik, tegen de venerische ziekte zijn aangeprezen.

De beschouwende geneeskunde (*theorie*) leert ons,

en de ondervinding bevestigt het, dat het kwikzilver, onder al de tot hiertoe bekende middelen, op de *syphilis*, en op de meeste kwaadsappige gebreken, welke bepaaldelijk in het herstellingsvermogen (*reproductive system*) hunnen zetel hebben, den meest heilzamen invloed heeft. Er is geen middel, dat, met omzigtigheid aangewend, zoo spoedig en zeker de *venerische* ziekte, en derzelver veelvuldige, zoowel oorspronkelijke (*primaire*), als afgeleide (*secundaire*) verschijnselen, bedwingen kan, als de bovenvermelde kwikbereidingen. Desniettemin zijn er in alle tijden nieuwe middelen voorgeslagen, waartoe deels de kwaadaardigheid en hardnekkigheid van deze ziekte, deels de vrees voor het gebruik des kwiks, en deels eindelijk de zucht naar verandering, aanleiding hebben gegeven. Een groot gedeelte der zoodenaamde geheimmiddelen (*arcana*), die inzonderheid in *Frankrijk* zijn uitgevonden, en den ligtgeboovigen naburen, voor eenen hoogen prijs, worden verkocht, bevat, ondanks de verzekering van het tegendeel, het kwikzilver, als derzelver hoofdbestanddeel, in zich, gelijk dit reeds, bij de beschrijving van den *sublimaat*, breeder vermeld is.

Geen van al de zoodanige middelen, die geen kwikzilver bevatten, heeft, op grond eener onbevooroordeelde en naauwlettende ondervinding, eenig vermogen tegen de *venusziekte*; van vele echter heeft men uitwerkingen waargenomen, die men zich, tot wegruiming van bijkomende omstandigheden, bij de behandeling der *syphilis*, ten nutte ma-

ken moet; het zal derhalve niet ongepast zijn, van de werkzaamste middelen hier melding te maken.

De zuren werden, op grond eener mededeeling van Dr. SCOTT, geneesheer te *Bombay*, beweerende, dat de *venerische* ziekte door zuurstof kan worden genezen, als een *antiveneriek* middel aangenomen, en voor het eerst door CRUIKSCHANK, ALYON, en daarna door ZELLER te *Weenen*, in groote giften, toegediend. Men bediende zich daartoe gewoonlijk van het salpeterzuur, en wel van 1 tot 2 *drachma's* op 2 ponden water, in 1 tot 2 dagen te gebruiken, of van het overzuurde, van 5 tot 40 druppels, in een geschikt voermiddel (*vehikel*); CRUIKSCHANK prees ook het citroenzuur aan. Hoe twijfelachtig eene volkomene genezing der *sypilis*, door het gebruik der zuren, ook moge zijn, het is echter niet te betwisten, dat de delfzuren en het *phosphorzuur* menigmaal, tegen de toevallen der afgeleide *venerische* ziekte, zeer voortreffelijke middelen zijn, welke men nimmer ongeproefd mag laten; hierboven is reeds derzelve nut, tot beperking van eenen bovenmatigen speekselvloed, als *specifiek*, aangetoond geworden. Bij het *venerisch* beenbederf, wanneer de kwikbereidingen reeds genoegzaam zijn aangewend, kan het *phosphorzuur*, wegens deszelfs uitstekenden invloed op de zelfstandigheid der beenderen, zeer nuttig zijn. Bij twijfelachtige, slepende, ontstekingen, die, bij de *sypilis*, in den hals, aan den neus, en op andere plaatsen der huid zich opdoen, en dikwijls ook dan nog

voortduren, wanneer zij reeds lang, door eene volledige en voorzigtige kwikkuur, genezen is, is het gebruik der *tinctura acida aromatica* of van eene andere soortgelijke bereiding zeer dienstig.

De loogzouten werden, door het denkbeeld, dat de *venerische* smetstof van eene zure geaardheid was, een noodzakelijk *antiveneriek* middel voor allen, die dat denkbeeld koesterden. PEYRILHE was de eerste, die, in 1774, in een stroopachtig vocht, het vlug loogzout voorschreef; daarbij werden, volgens de bekende *Fransche methode*, de afleidingsmiddelen, houtdranken, en baden niet vergeten. Dit middel is wel niet *specifiek*, maar desniettemin in zulke gevallen goed en doelmatig, waarin, uit hoofde van de te zeer verhoogde gevoeligheid des lijders, het kwik aanvankelijk vruchteloos blijft; hiertoe behoort vooral de *antisyphilitische tinktuur* (*Tra. antisyphilitica*) van BESNARD, die uit eene verbinding van vlug loogzout met *opium*, koolzure potasch, en kaneelwater, zeer omslagtig bereid is, en waarvan driemaal 's daags 24 druppels, met een afkooksel van den heemstwortel (*R. althaea*), genomen worden, terwijl men daarmede ook alle uitwendige zweren verbindt. BESNARD prijst dit middel voor de oorspronkelijke en afgeleide *syphilis* aan, zelfs tegen alle toevallen van dezelve, van den druiper af, tot het beenbederf toe. Over het geheel zal deze *tinktuur* het kwiksilver, bij de *syphilis*, niet verdringen; maar in die gevallen, waarin, door het gebruik der kwikbereidingen, de *vene-*

rische toevallen niet afnemen, veelmeer dikwerf ver-
 slimmeren; wanneer er b. v. buikloop ontstaat, en de
 lijder dagelijks verergert, dan houde men met het
 kwikzilver op, en geve men de *tinktuur* van BES-
 NARD, tegelijk eene geschikte leefwijs voorschrijven-
 de, en men zal weldra verbetering ontdekken. De
venerische ziekte zal, wel is waar, na 4 of 6 we-
 ken, niet genezen zijn; maar de lijder kan dan ze-
 ker het kwik verdragen, en de genezing is menig-
 maal, op eene naauwelijks verklaarbare wijze, binnen
 korten tijd, voleindigd.

Het *rottenkruid* (*arsenicum*): de hoogleeraar
 REMER, te *Breslau*, prees dit middel, in het jaar
 1812, door het *Hornsche Archiv* aan, waarin
 men de daarmede gedane proeven naauwkeurig vindt
 opgeteekend. Hij wil van dit middel in die gevallen
 de heilzaamste werking hebben waargenomen, waarin
 de anders werkzaamste kwikbereidingen, namelijk het
 bijtend zoutzure en het *phosphorzure*, vruchteloos
 bleven. Hij gaf van eene oplossing, die uit een grein
arsenikzure potasch en 8 oncen *gedestilleerd* wa-
 ter bereid was, om de 2 uren, eenen eetlepel, ter-
 wijl hij de zweren, met eene zalf uit koolasch en
 varkensvet, liet verbinden; viermaal 's daags $\frac{1}{4}$ grein
opium en een ongekookt ei zouden de voornaamste
 middelen zijn, waarin, in deze gevallen, het rotten-
 kruid kan worden toegediend. Tot eene volkomene
 genezing worden 10 tot 24 greinen, en daar boven,
 van de *arsenikzure* potasch vereischt. Bij *veneri-*
sche beenpijnen zou dit middel, dikwijls in vier en

twintig uren, verligting aanbrengen; een verschijnsel, dat ook door eene gift heulsap, met eene kwikbereiding, en menigmaal nog spoediger, kan worden te weeg gebracht. Als eene bereiding uit metalen, heeft het rottenkruid, in alle ziekten, welke zich tot het herstellingsvermogen (*reproductie*) bepalen, bij gevolg ook bij de *syphilis*, in den eersten opslag veel voor zich, en het is ook door de ondervinding gebleken, dat het in vele gevallen, inzonderheid in die, welke door REMER zijn medegedeeld, een zeer werkzaam middel is; intusschen maken deszelfs nadeelige werkingen op de bewerktuiging, en de zoo groote mogelijkheid van vergiftiging, hetzelfde bijna geheel ondoelmatig. Indien de arts, bij de aanwending van eenig middel, altijd voor schadelijke bijgevolgen (*nebenfolgen*) moet vreezen, dan is het beter, hetzelfde niet te gebruiken.

Uit het delfrijk, is reeds in vorige tijden, ook nog het *goud*, als verzuursel (*oxyde*), en in de gedaante van zoutzuur zout, tegen de *venerische* ziekte aangeprezen. VAN MONS prees het eerste, OHDELIUS het laatste, tegen de hardnekkigste *venerische* gebreken, driemaal 's daags tot $\frac{1}{4}$ grein, aan; CRESTIEN liet het in het tandvleesch inwrijven, en begon met een vijftiende gedeelte van een grein; de inwrijving geschiedde in eene minuut. Dit middel is, wel is waar, tot heden toe, niet te vertrouwen, en deszelfs aanwending zelfs niet zonder gevaar; echter ware het wenschelijk, dat, in hardnekkige en zeer kwaadaardige gevallen, op dit, zoo diep in-

dringend, middel meer acht werd geslagen. In enkele hardnekkige gevallen, waarin het inwendig, drie-maal 's daags, van $\frac{1}{8}$ tot $\frac{1}{4}$ grein, met heulsap en suiker gegeven werd, heeft het voortreffelijk gewerkt; inzonderheid heeft het zoutzure goud, bij het *venerisch* beenbederf, zeer heilzame gevolgen gehad.

Of het *wijnsteenzure*, het *phosphorzure*, en het *koolzure ijzer*, hetwelk CARMICHAEL, tegen den kanker en meer andere gedaanteverwisselingen, zoo dringend heeft aanbevolen, ook tegen hardnekkige, vooral in de klieren en beenderen gevestigde, *venerische* gebreken werkzaam zij, moet door de ondervinding nog worden beslist; de beschouwende geneeskunde (*theorie*) zou zoodanig eene werking moeilijk kunnen verklaren. De aanwending der opgenoemde ijzerbereidingen, die tot heden toe heeft plaats gehad, was, wel is waar, bij kankerachtige gebreken, van veel nuts, maar bleef, in *syphilitische* ziekten, geheel onwerkzaam en vruchteloos.

Het *heulsap* (*opium*); met regt verklaren GRANT en MICHAELIS, steunende op het gezag van FERNELIUS, die in 1579 het heulsap, als het voortreffelijkste middel, in de *syphilis* opgaf, hetzelfde in deze ziekte voor zeer nuttig; maar zij hebben ongelijk, wanneer zij deze zelfstandigheid voor *specifiek* houden. Men kan aannemen, dat zelden een *venerische* lijder genezen wordt, zonder, tijdens de

kuur, *opium* te hebben gebruikt; doch men kan daarbij ook beweren, dat dit geenszins, door de bijzondere werking van het *opium*, geschied is. Er bestaat, zonder twijfel, geen geneesmiddel, dat, bij aanwijzingen tot het kwikzilver, naar gelang der omstandigheden, een zoo goed hulpmiddel (*adjuvans*) is, als het heulsap; vandaar dan ook de zoo uitgebreide aanwending van hetzelfde, die zoo-
wel in-, als uitwendig plaats heeft.

De zoogenaamde bloedzuiverende en zweetdrijvende dranken en kruiden; — de roem, dien de bloedzuiverende kuren voorheen hebben weggedragen, en die, in de laatste twintig jaren, zeer gezonken was, is in onzen tijd wederom eenigzins hersteld. Met regt verwerpt men het gevoelen van eene bloedverzoeting; doch men vermeent desniettemin, dat deze houtdranken in de *syphilis* zeer veel nut aanbrengen. Bij de kwikkuur verstrekken zij tot eenen gewonen en ook doelmatigen drank, waarvan de lijder, op oud gebruik zich verlatende, veel hulp verwacht. Zoodanige dranken zijn vooral dan noodzakelijk, wanneer men scherpe kwikmiddelen toedient. Daarenboven zijn de houtdranken, ook na het gebruik des kwikzilver, van zeer veel dienst, daar zij op de keuze der leefwijze eenen voortreffelijken invloed hebben, vermits de lijder de voorschriften voor des te doelmatiger houdt, en des te zorgvuldiger inachtneemt. Uit hoofde van derzelver zweetdrijvende werking, zijn zij ook, in vele gebreken der

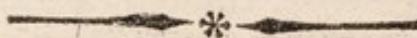
syphilis, als hulpmiddelen (*adjuvantia*) heilzaam, bepaaldelijk bij beenpijnen en huiduitslagen. De beroemdste houtsoorten onder dezelve zijn: het pokhout (*guajak*), dat in 1508 uit *Amerika* tot ons is overgebracht, en, eenige jaren later, door LEONHARD SCHMAUSZ, ULRICH VON HUTTEN, en meer anderen, is aan geprezen geworden; deszelfs gomhars kan, in menigerlei opzigten, nog doelmatiger en met beter gevolg worden aangewend; verder de tot dit einde vooral geschikte *sarsaparillenwortel*, het *sassafrashout*, de kliswortel, de wortels van de *smilax china*, de roode graswortel (*carex arenaria*), de wortels van het ongesteeld kootkruid (*astragalus exscapus*), van het gewone zeepkruid (*saponaria officinalis*) en de bast van het peperboompje (*bois de garou*), welke laatste in hevige beenpijnen zeer heilzaam werkt. Hier verdient ook te worden vermeld de zoogenaamde kuur van SCHIFFERT, die een zekere MIRO, als een onfeilbaar middel tegen de *venerische* ziekte, aanpreest, en uit kracht van eene verkregene vergunning van FREDERIK II. verkocht. Na zijnen dood hertrouwde de weduwe van MIRO met den voornoemden SCHIFFERT, en deze behield den verkoop van het geheimmiddel, hetwelk uit acht en veertig pakjes voor een afkooksel, eene zweetdrijvende *tinktuur*, en eene menigte poeders en pillen, bestaat, en hetgeen niet alleen in de *venerische* ziekte, maar ook bij verstoppingen in den onderbuik, bij de jicht, de waterzucht, en

in meer andere slepende ziekten, heilzaam wezen zal. De strenge eetregel, die daarbij moet in het oog gehouden worden, heeft voorzeker veel tot de goede uitkomsten en de gunstige werking bijgedragen, die men van dit middel heeft waargenomen; met zekerheid is daarop niet te rekenen. De prijs van zes *Fredriks d'or* toont klaarblijkelijk de onzuiverheid der bron, waaruit dit geheimmiddel is voortgesproten.

Het zelfde geldt ook van de pokkige *lobelia* (*lobelia syphilitica*), die in *Virginie*, haar vaderland, geheel alleen. tegen de *syphilis*, zou worden gebruikt, en die HEVERMANN verzekert, ook in *Duitschland* met vrucht te hebben aangewend. Daarenboven hebben de *Amerikanen* nog vele *specifica* tegen deze ziekte, als: de *echites syphilitica*, de wolfsmelk (*euphorbia*), de *stillingia silvatica*, en meer andere. Het geheimmiddel, dat FLOREZ te *Guatemala* van de *Indianen* leerde, om de *venerische* ziekte te genezen, bestaat uit het versche vleesch der hagedissen. hetwelk van de beenderen losgemaakt, warm in ouwels gehuld, en in de gedaante van pillen ingenomen wordt. Gebrek aan waarnemingen maakt de beoordeeling daarvan moeilijk; zooveel echter laat zich opmaken en beweren, dat het vleesch van onze hagedissen aan de verwachting niet voldoen zou.

Eindelijk kan men nog die gevallen bijbrengen, waarin de *venerische* ziekte, door de krachten

der natuur, zonder kwik of eenig ander middel, maar alleen door eenen strengen eetregel en groote lichaamsinspanning, genezen is. Een merkwaardig voorbeeld hieromtrent verhaalt VAN SWIETEN van eenen lijder, die, door veldarbeid en schrale spijsen, van de *syphilis* genezen werd. Over het algemeen hebben zoodanige genezingen zelden plaats.

*Bij den Uitgever dezes, J. HENDRIKSEN,
is gedrukt en alom te bekomen:*

- ALBRECHT, (Dr.) ziekten van het Gehoor, vertaald door
G. J. POOL. 0 - 12
- ALEXANDER, (F. S.) over het Hospitaalversterf. 1 - 16
- Almanak der Natuur*, met platen; onmisbaar voor lief-
hebbers van planten en gewassen. 1 - 16
- BAKE, (H. A.) DE KRUIF (A.) en LOGGER, (J.) Genees-
Heel-, Verlos en Scheikundige Verhandelingen, 2 dee-
len. 6 - 0
- BALTHAZAAR, (M.) Heelkundige waarneming over eene
Beenbederving, gr. 8vo. 0 - 10
- BECKER, (G. W.) Raadgevingen aan Hypochondristen of
die met de Mildziekte gekweld zijn. 2 - 4
- BICKER, (L.) Vertoog over de Nuttigheid der Inënting
van de Kinderpokken, gr. 8vo. 0 - 14
- BOSCH, (A. VAN DEN) Geneeskundige Verhandeling. 0 - 13
- CHAUSIER, (H.) Tegengiften of de krachtigste hulpmid-
delen die er bekend zijn tegen de uitwerksels van on-
derscheiden Vergiften enz. 1 - 6
- CRICHTON (A.) en BICKER, de Natuurkunde van des
Menschen Geest, benevens de Geschiedenis der Harts-
tochten en derzelver wonderbare uitwerking, opgehel-
derd in zonderlinge gevallen, 2 deelen, 3 stukken, in
gr. 8vo. compleet. 6 - 2
- DISDIER, (F. M.) korte beschrijving der Beenderen, 2de
druk, in klein 8vo. 0 - 8
- DONKERSLOOT, (W.) de Tandpijnen, of verhandeling over
derzelver aard, oorzaken, kenteekenen en genezing. 0 - 12
- FALK, (N. D.) Arts der Zee- en Landlieden, met platen,
gr. 8vo. 1 - 2
- FLEMING, [J.] Naamlijst van Indische Geneeskundige
Planten en Droogerijen, met hunne namen in *Hindo-
stansche* en *Sanscritsche* talen; benevens een Aauhang-
sel over de genezing der Lindworm, uit het engelsch,
met de *Maleidsche* namen vermeerderd; als ook eene
beschrijving van planten, die op het eiland *Java* ge-
vonden worden, geschikt voor genees- en heelmeeesters,
door J. R. Vos, Med. Doct. te *Bengale*. 0 - 18
- Fondament of Grondslag der Chirurgie, een leerboek voor
eerstbeginnende, in kl. 8vo. 0 - 6
- Geneeswijzen der uitwendige Wonden. 0 - 6
- HALES, [S.] Groeiende Weegkunde of de Natuurlijke His-
torie der Groeiinge, met platen. 2 - 6
- HIPPOCRATES *Magazijn*, door SANDER en WACHTER, enz.
5 deelen, met platen; wordt met goed succes vervolgt.
6e deel 1e stuk, met 2 pl. 1 - 2

En wordt van tijd tot tijd met een stukje vervolgt:

Inhoudende de volgende belangrijke verhandelingen:

De stelling van HIPPOCRATES: » de natuur zelve geneest » de ziekten.» Kortelijk getoetst als inleiding tot dit Magazijn, door C. A. L. Sander.

Waarneming eener zeer aanmerkelijke Morbus Maculoso-haemorrhagicus Werlhofii, met eenige aanmerkingen over deze ziekte, alsmede iets over de bloedsontmengingen met en zonder koorts in het algemeen, door J. J. Walop.

Over de gezwellen der Baarmoeder, vooral over den Scirrhus, van dit ingewand, met de daarbij voorgeslagene en beproefde geneeswijze door den Hofraad Osiander, te Göttingen, door G. H. Wachter.

Twee waarnemingen eener genezene verlumming van het bovenste ooglid, door A. van Onselen, Stads Chirurgijn, Operateur en Vroedmeester te Rotterdam.

Geneeskundige waarnemingen, vergeleken met weerkundige aantekeningen gedurende het jaar 1812, door C. J. Nieuwenhuis, der Genees- en Heelkunde Doctor te Amsterdam.

Mengelingen.

Iets over de behandeling der Venerische Liesbuilen, door C. A. L. Sander.

Waarneming eener zeer aanmerkelijke Morbus maculoso-haemorrhagicus Werlhofii, met eenige aanmerkingen over deze ziekte, alsmede iets over de bloeds ontlastingen met en zonder koorts in het algemeen, door J. J. Walop. (Vervolg van bl. 49). Over het onderbinden der Vaten van de Zaadsteng bij het wegnemen van een of beide de ballen, door G. H. Wachter.

Iets over de vereenvoudiging der Verloskunst, eene bijdrage tot de Geneeskundige Staatsregeling, door J. J. Walop.

Eenige aanmerkingen en waarnemingen als bijdragen tot de Verloskunde, door Mejufvrouw N. van Putten, Vroedmeesteres te Rott.

Iets over het te vroegtijdig naar buiten vallen van de Navelstreng bij de Verlossing en de middelen daar bij aantewenden, door J. H. J. Wellenberg, Vroedmeester in den Haag.

Verloskundige Mengelingen, verzameld en medegedeeld door G. H. Wachter.

1 Over de Keizerlijke Snede.

2 De Verloskundige inrigting (Gebärhaus) te Göttingen,

Tweede Deel, inhoudende:

Door het onverwacht afsterven van wijlen den Heer Walop, alleen vervolgt door de Heeren Sander en Wachter.

Iets over het juist gebruik van den Kina-bast, in tusschenpoozende Koortsen, door A. Moll, Med. Doctor te Nijmegen.

Geneeskundige waarnemingen, vergeleken met weerkundige aantekeningen, gedurende het jaar 1812, door C. J. Nieuwenhuis, der Genees- en Heelkunde Doctor te Amsterdam.

Theorie omtrent het openen der ettergezwellen, door aanmerkelijke waarnemingen gestaafd, medegedeeld door wijlen den Wel Ed. zeer geleerden Heer Dirk Schuurman, Chirurgijn, Operateur en Vroedmeester te Rotterdam.

Geneeskundige waarnemingen, vergeleken met weerkundige aantekeningen, gedurende het jaar 1812, door C. J. Nieuwenhuis, der Genees- en Heelkunde Doctor te Amsterdam.

Twee korte verhandelingen, behelzende eene nieuwe Theorie, om, na eene doorbraak en scheiding van het darmkanaal, de genezing, zonder overblijven van eenen anus artificialis, te bevorderen. Met waarnemingen verder gestaafd, door wijlen den Wel Edelen zeer geleerden Heer Dirk Schuurman, Chirurgijn, Operateur, Vroedmeester, lid van de stedelijke geneeskundige Commissie alhier, enz.

Eenige verscheidenheden, waargenomen bij Drenkelingen, door J. Heller, Med. en Chir. Doctor en Stads Doctor van de Willemstad.

Bijdragen tot de behandeling der Drenkelingen, door denzelfden schrijver.

Over de meerdere zekerheid, welke de beschouwing der Tong, boven het onderzoek van den Pols den Geneesheer verschaft, in het juist beoordeelen van sommige ziekten. Eene bijdrage tot de geneeskundige Semiothiek, door C. A. L. Sander.

Waarneming, betreffende het zwellen, vergrooten en uitzakken der Tong, door R. Landskroon, Stads Med. Doctor te Purmerende.

Onderscheidene geneeskundige waarnemingen, door J. de Brauw, Med. Doctor te Woerden.

Waarneming eener, na voorafgegane beklemming, verstorvene hernia scrotalis, welke op de wijze door den Heer D. Schuurman voorgesteld, zonder anus artificialis genezen werd; medegedeeld door Dirk Noleu, Stads Chirurgijn en Vroedmeester te Rotterdam.

Geneeskundige waarnemingen, vergeleken met weerkundige aantekeningen, gedurende het jaar 1812, door C. J. Nieuwenhuis, der Genees- en Heelkunde Doctor te Amsterdam.

Waarnemingen over het nut van het nitras argenti in de Epilepsie, door R. Landskroon, Stads Medecine Doctor te Purmerende.

Bijdrage tot de Verloskunde, door mejufvrouw N. van Putten, Vroedmeesteres te Rotterdam.

Derde Deel, inhoudende:

Onderscheidene geneeskundige waarnemingen, door J. de Brauw, Med. Doctor te Woerden.

Dit Genees- en Heelkundig periodiek geschrift, is bij de Medicine Arts en Heelmeesters bekend, door alle recensenten geroemd en door mannen van naam gere- digeerd.

	18 - 0
HOUTEN, [M. J. VAN] Aanmerkingen over de Breuk van den Hals des Dijbeens, met platen.	1 - 10
LAAR, [A. VAN DER] Schets der geheele Verloskunde, geschikt om derzelver grondbeginselen volkomen te leeren, 3de druk, met platen, gr. 8vo.	1 - 14
LEURS, [W.] Verhandeling over het Aderlaten en deszelfs toevallen, met platen, gr. 8vo.	1 - 4
————— Leerstuk der Darm- hechting, ibid.	0 - 6
LUGT, [H.] korte beschrijving eener Electrizeer-Machine met Geïzolleerde Wrijvers enz., alsmede eenige proeven met dezelve genomen, 2 deelen, gr. 8vo.	2 - 0
MAGENDIE, [F.] Physiologisch-Geneeskundig Onderzoek, aangaande de Oorzaken, Verschijnselen en Genezing, van de Graveel- en Steenziekte.	0 - 15
Nieuwe nuttige en algemeene Huis-Apotheek, voor Burger en Landman, in carton.	1 - 10
Rapport van het Koninklijk Geneeskundig Genootschap te Londen, over de Koepok-Inënting, met een Aanhangsel, vertaalt en uitgegeven door het Genootschap ter bevordering der Koepok-Inenting te Rotterdam, 2de druk, gr. 8vo.	0 - 6
REYNHOUT, [M. J.] Grondbeginselen der Scheikunde, 2 deelen, met platen.	5 - 10
SANDER, [C. P.] Koepok-Inenting ter verdediging en aanprijzing van dezelve Genees- en Zedekundig beschouwd, in eene Kerkelijke Redevoering, den 8sten Nov. 1807, in gr. 8vo.	0 - 8
————— Redevoering, gehouden in de eerste Algemeene Vergadering van het Genootschap der Koepok-Inënting te Rotterdam, den 9 Dec. 1807.	0 - 8
STIPRIAAN LUISCIUS, [A. VAN] Verhandeling over de middelen om de Lucht te Zuiveren, door L. B. GUYTON-MORVEAU.	1 - 14
TROMMSDORFF, [J. B.] Leerschool der Apothekers, vertaald door C. G. REINHOUT.	3 - 0
Troost der Armen, 21ste druk.	0 - 4
Uitgezochte Genees- en Heelkundige Verhandeling en Waarnemingen, in geel carton met pl.	1 - 2
VERVEER Hendr. Zoon, [N.] Verhandeling over de Venussmet, en om dezelve op eene gemakkelijke, beknopte en veilige wijze in de grond te genezen, zelfs zonder behulp van Doctor of Meester enz. kl. 8vo.	0 - 12

